

**AZ ÉSZAK-ALFÖLDI RÉGIÓ HÁROM KÜLÖNBÖZŐ FEJLETTSÉGŰ
KISTÉRSÉGÉNEK „KIUGRÁSI LEHETŐSÉGEI” 2007-2013 KÖZÖTT**

Doktori (PhD) értekezés

Sebestyén Etelka

**Debreceni Egyetem
Természettudományi Kar**

**Debrecen
2009.**

Ezen értekezést a Debreceni Egyetem TTK Földrajz – Földtudomány Doktori Iskola Társadalomföldrajz – Területfejlesztés programja keretében készítettem a Debreceni Egyetem TTK doktori (PhD) fokozatának elnyerése céljából.

Debrecen, 2009.

a jelölt aláírása

Tanúsítom, hogy doktorjelölt 2003-2009 között a fent megnevezett Doktori Iskola Társadalomföldrajz-területfejlesztés programjának keretében irányításommal végezte munkáját. Az értekezésben foglalt eredményekhez a jelölt önállóan alkotó tevékenységével meghatározóan hozzájárult. Az értekezés elfogadását javaslom.

Debrecen, 2009.

a témavezető aláírása

**AZ ÉSZAK-ALFÖLDI RÉGIÓ HÁROM KÜLÖNBÖZŐ FEJLETTSÉGŰ
KISTÉRSÉGÉNEK „KIUGRÁSI LEHETŐSÉGEI” 2007-2013 KÖZÖTT**

Értekezés a doktori (Ph.D.) fokozat megszerzése érdekében
a Földrajz-földtudomány doktori iskola Társadalomföldrajz tudományágban

Írta: Sebestyén Etelka, okleveles közgazdász

Készült a Debreceni Egyetem Földrajz-földtudomány doktori iskolája
(Társadalomföldrajz-területfejlesztés programja) keretében

Témavezető: Ekéné Dr. Zamárdi Ilona, nyugalmazott egyetemi docens, a
földrajztudományok kandidátusa

A doktori szigorlati bizottság:

Elnök:	Prof. Dr. Lóki József	tanszékvezető egyetemi tanár
Tagok:	Prof. Dr. Süli-Zakar István	tanszékvezető egyetemi tanár
	Dr. Kókai Sándor	főiskolai tanár

A doktori szigorlat időpontja: 2008. december 18.

Az értekezés bírálói:

.....
.....

A Védési Bizottság összetétele:

Elnök:
Tagok:

Az értekezés védésének időpontja: 2009.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Doktori kutatásaim, valamint a disszertáció elkészítéséhez a legfontosabb háttérrel a családom és különösen párom támogatása jelentette, nélkülük nem jutottam volna el a munka elkészítéséig. Ezen kívül természetesen sokan nyújtottak közvetlenül, vagy közvetetten (szakmai) segítséget az elmúlt három és fél év folyamán, valószínűleg lehetetlen vállalkozás lenne mindenkit felsorolni, de a következőkben mégis néhányuknak név szerint is köszönetet mondok.

Mindenekelőtt köszönet illeti, témavezetőmet, Ekéné Dr. Zamárdi Ilonát, aki a kezdetektől kezdve szemtanúja és aktív alakítója volt szakmai küzdelmeimnek. A témaválasztás pillanatától kezdve mindvégig maximálisan támogatott, legyen szó a megszületett írások kritikus kommentálásáról, publikálásra és konferencia részvételekre való ösztönzéséről. Szakmai útmutatása nélkül sokkal nehezebb, hosszabb és valószínűleg még kacskaringósabb lett volna a disszertációhoz vezető út.

Hálával tartozom a Debreceni Egyetem Társadalomföldrajzi és Területfejlesztési Tanszék és az Észak-Alföldi Regionális Fejlesztési Ügynökség minden munkámat segítő munkatársának.

Külön köszönet illeti a munkahelyi vitára beadott anyag opponenseinek, Dr. Kozma Gábort és Dr. Grasselli Norbertet. A disszertáció első változata a jelenleginél hiányosabb és rosszabb szerkezetű dokumentum volt. Mindkettőjük opponensi véleménye számos hasznos észrevételt, kritikát tartalmazott, melyek elősegítették a disszertáció jelen formájának kialakulását.

Természetesen a mindezek után fennmaradt hibákért a felelősség kizárólag engem terhel.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	8
1. A téma fontossága, aktualitása – célkitűzés	8
2. Térbeli és időbeli lehatárolás	9
3. Motiváció	11
4. Kutatási kérdés	12
5. Alkalmazott módszerek	13
6. Az értekezés felépítése	15
7. A vizsgálat várható eredményei	16
1. A kistérségi rendszer alakulásának áttekintése és hatásának vizsgálata Magyarországon	17
1.1 Bevezetés	17
1.2 Magyarország tervezési-statisztikai régiókra és kistérségekre való felosztásának történeti háttere	18
1.3 A kistérség, mint területi egység	23
1.4 A kistérségek kialakításának stratégiái	26
1.5 A hazai kistérségi rendszer az ezredfordulótól napjainkig	27
1.6 A kistérségek kedvezményezetti besorolása	41
1.7 Konklúzió	47
2. A kistérségek szerepe a területfejlesztésben, különös tekintettel az Észak-alföldi régió kistérségeire	51
2.1 Bevezetés a kistérségek tipizálásába	51
2.1.1 Csatári Bálint országos kategorizálása (1996)	52
2.1.2 Faluvégi Albert országos kategorizálása (2000)	56
2.1.3 Bíró Péter és Molnár László országos kategorizálása (2004)	58
2.1.4 Csatári Bálint régiós kategorizálása (2004)	60
2.2 A kategorizálások értékelése	66
3. Az Észak-alföldi régió kistérségeinek saját szempontok szerint történő besorolása	70
3.1 Saját kategorizálás (2006)	70
3.2 A saját kategorizálás eredménye	92
4. A kiválasztott kistérségek bemutatása a fejlesztési dokumentumok alapján	95
4.1 KISVÁRDAI KISTÉRSÉG	96
4.1.1 Terület, népesség, népsűrűség – hasonlítva megyei és régiós adatokhoz	96
4.1.2 Természeti adottságok és arra épülő tevékenységek	97

4.1.3 Településszerkezet, települési infrastruktúra	98
4.1.4 Közlekedés	99
4.1.5 Demográfiai és humán infrastrukturális jellemzők	101
4.1.6 Gazdasági fejlettség	105
4.1.7 A kistérség speciális adottságai	109
4.2 HAJDÚBÖSZÖRMÉNYI KISTÉRSÉG	111
4.2.1 Terület, népesség, népsűrűség – hasonlítva megyei és régiós adatokhoz	111
4.2.2 Természeti adottságok és arra épülő tevékenységek	112
4.2.3 Településszerkezet, települési infrastruktúra	115
4.2.4 Közlekedés	117
4.2.5 Demográfiai és humán infrastrukturális jellemzők	119
4.2.6 Gazdasági fejlettség	123
4.2.7 A kistérség speciális adottságai	127
4.3 JÁSZBERÉNYI KISTÉRSÉG	128
4.3.1 Terület, népesség, népsűrűség – hasonlítva megyei és régiós adatokhoz	128
4.3.2 Természeti adottságok és arra épülő tevékenységek	129
4.3.3 Településszerkezet, települési infrastruktúra	134
4.3.4 Közlekedés	135
4.3.5 Demográfiai és humán infrastrukturális jellemzők	137
4.3.6 Gazdasági fejlettség	142
4.3.7 A kistérség speciális adottságai	147
4.4 Aktuális fejlesztési dokumentumok lehetőségeinek összefoglalása a SWOT elemzés segítségével	148
5. A vizsgálandó kistérségek fejlesztési irányainak és dokumentumokban kitűzött céljainak összevetése	152
5.1 KISVÁRDAI KISTÉRSÉG	152
5.1.1 A nemzetközi helyzet vizsgálata	155
5.1.2 A komplex program	157
5.1.3 A program várható hatása	163
5.2 HAJDÚBÖSZÖRMÉNYI KISTÉRSÉG	166
5.2.1 Az autópályák országos és regionális hatásainak vizsgálata	167
5.2.2 Az autópályák lehetséges kistérségi hatásai	171
5.2.3 A kistérség eddigi tevékenysége	173
5.3 JÁSZBERÉNYI KISTÉRSÉG	176
5.3.1 JBTK projekt bemutatása	178
5.3.2 Várható eredmények és hatások	183
5.3.3 Hogyan tovább?	184

Összefoglalás	187
1. A kitűzött célok	187
2. A kutatásom során alkalmazott módszerek	188
3. A konkrét eredmények	189
4. Befejezés	193
Summary	194
1. Aims of study	194
2. Methods	195
3. Results	196
4. Conclusions	200
Mellékletek jegyzéke	201
Ábrák és táblázatok jegyzéke	201
Felhasznált irodalom	203
Mellékletek	214

BEVEZETÉS

1. A téma fontossága, aktualitása – célkitűzés

Magyarország a 2004. május 1-én bekövetkezett Európai Unióhoz (EU) való csatlakozással az EU teljes jogú tagjává vált és az EU-s források abszorpciójára¹ lett jogosult. 2004-2006 között Magyarország az Európai Unió 2000-2006-os programozási időszakának részesévé vált. Ez a három év megfelelő időszakot nyújtott Magyarországon a területfejlesztés, a területpolitika számára ahhoz, hogy felálljon a szükséges intézményrendszer, kialakuljanak a megfelelően lehatárolt területi egységek, valamint, hogy megtanulja az ország az Európai Unió „nyelvezetét”, ellessze annak terület- és településfejlesztési módszerét. Ugyanakkor, már lehetőség volt EU-s forrásokra pályázatokat írni az EU területfejlesztési alapjaihoz.

A magyar közigazgatás a rendszerváltás óta folyamatosan tartó átszervezése, modernizálása egyértelműen **felértékeli** – az egyik területi egység – **a kistérségek szerepét**, jelentőségét és egy olyan kistérségi rendszer kidolgozását tűzte ki célul, amely egyaránt alkalmas:

- az önkormányzati, közszolgáltatási szerepkör;
- a területfejlesztési funkció;
- egyes államigazgatási feladat- és hatáskörök ellátására, valamint
- önálló pályázatok elkészítésére.

Az ily módon értékelt kistérségi rendszer az alapja dolgozatom témájának és adott okot arra, hogy disszertációm célja, három kiválasztott kistérség abból a szempontból történő vizsgálata legyen, hogy azok adottságaikat és potenciális lehetőségeiket figyelembe véve megfelelő irányba alakítják-e fejlesztéseiket. Vizsgálom mindezt a kistérségekre elkészült fejlesztési dokumentumok tükrében, a dokumentumokban a kistérség számára kijelölt fejlesztési irány ismeretében.

A három kistérség fejlődési lehetőségeinek kutatása során az alábbi **célokat** tűztem ki magam elé:

¹ Abszorpció: EU támogatások felhasználása

1. A kistérségek lehatárolásának elemzése során rávilágítani arra, hogy melyek az okai a kistérségek fejlődésbeli hasonlóságainak és különbségeinek, ezáltal feltárni a kistérségek valós helyzetét;
2. Bemutatni azt, hogy a disszertációban vizsgált, sok hasonlósággal, ugyanakkor szignifikáns eltérésekkel is jellemezhető kistérségek milyen utat választanak a fejlődésre, és milyen – potenciális előnyöket kihasználó – alkalmazható jövőképpel rendelkeznek a versenyképességük javítására, az élehető élet feltételeinek megteremtésére;
3. Az elemzések alapján olyan konklúziót megfogalmazni, ami egyfajta iránymutatásként szolgálhat a három kistérség számára a jövő regionális folyamatainak alakítására, befolyásolására, ezáltal szembeesíteni a kistérséget a saját elképzelései helyességével, vagy helytelenségével.

A célkitűzések megvalósítása érdekében vállalt **feladatok** közé az alábbiak tartoznak:

1. A kistérség fogalmának tisztázása;
2. Elemezni, hogy a történelmi múlt mennyire determinálja a vizsgált kistérségek területi fejlődésének irányvonalait;
3. Összehasonlítani a három kistérség társadalmi-gazdasági-területi adottságait és ezek alapján;
4. Értékelni a három kistérség elmaradottságának okait, illetve bemutatni azokat a válaszokat, amelyek az elmaradott helyzetből való kitörést célozzák;
5. Összegezni, hogy a három kistérségben regisztrálható hasonlóságokkal és különbségekkel jellemezhető területi folyamatok milyen lehetőségeket mutatnak a jövőbeli fejlődést tekintve, illetve milyen feladatokkal kell megbirkózni az eredmények érdekében.

2. Térbeli és időbeli lehatárolás

Kutatásom alapját az Észak-alföldi régió három megyéjéből kiválasztott, megyénként egy-egy, eltérő adottságokkal rendelkező, eltérő fejlettségi szintű kistérség adja. A három kistérség területileg és fejlettségileg egymástól távol elhelyezkedő térség.

A kutatás alapját nyújtó adatok és dokumentumok eltérő időpontokban ismertetik a kistérségek állapotát. Az adatok 1991-ben, 1999-ben és 2006-ban mutatják a kistérség jellemzőit, az értékelt kistérségi fejlesztési dokumentumok pedig a lehető legfrissebbek lévén, 2003-2007 között

készültek. A vizsgált területek időben folyamatosan változnak és a változó környezet inspirált egy összegző jellegű, „oknyomozó” munka megírására, amely kissé jövőkutató jellegű is.

Melyik az a három kistérség?

A **Kisvárdai kistérség** – a nemrég (2008. január 1-től) bekövetkezett két kistérségre történő – szétválása ellenére a korábbi 32 településből álló teljes kistérséget vizsgálom. A kistérségre vonatkozó fejlesztési dokumentumok erre a „teljes” kistérségre készültek és állnak rendelkezésre, és vizsgálják a 32 település helyzetét és potenciális lehetőségeit. Záhony térségében jelenleg is jelentős logisztikai szolgáltatási tevékenység folyik, a megye tranzitszerepének jövőbeli jobb kihasználása kitörési lehetőséget jelenthet. Záhony határátkelő és logisztikai központ földrajzi helyzetéből adódó előnye viszont nem lenne önállóan fejlődőképes, a területén található ipari területek és az ott élők által biztosított humán erőforrás nélkül.

Választásom azért esett a Kisvárdai kistérségre, mert azt szeretném megtudni, hogy mennyire tudja kihasználni a kistérség a kialakult schengeni határ adta, földrajzi fekvéséből adódó potenciális lehetőségeit, rejlik-e benne annyi kiaknázatlan erő, amely képessé teszi arra, hogy nemcsak Magyarország, de a teljes Európai Unió „keleti kapuja” legyen, annak minden előnyét és hátrányát felvállalva.

A **Hajdúböszörményi kistérség** három viszonylag nagy városával abban az országosan is sokat emlegetett speciális helyzetben van, hogy kiemelkedő példaként lehet említeni a három, egymással több területen rivalizáló városát. Nincs még egy ilyen kistérség az országban, ahol három (Hajdúböszörmény, Hajdúdorog, Hajdúnánás) ennyire meghatározó település van, és fejlődése nagyban függ attól, hogy a települések eltérő adottságaikban mennyire tudják egymást kiegészíteni, mennyire tudják az adottságokat saját hasznukra fordítani. Fekvését tekintve több szempontból szerencsés helyzetűnek mondható a kistérség: három megyeszékhely kevesebb, mint egy órányi távolságra fekszik tőle, valamint óriási lendületet adhat a kistérség életében annak fejlődésére az, hogy a nemrég megépült autópálya legközelebb 2 km-nyi távolságra húzódik két települése (Hajdúnánás és Hajdúböszörmény) határától és a harmadik településétől sincs messze.

Választásom elsősorban hazaszeretetem és lokálpatriotizmusom miatt esett a Hajdúböszörményi kistérségre. Hajdúnánási születésűként ismerem és szeretem ezeket a településeket, és bízom abban, hogy a három viszonylag nagy város nem kioltja egymás erejét, hanem lendítői és katalizátorai lesznek a másik települések és saját fejlődésüknek.

Magyarország régiós és kistérségi beosztását a legtöbb kritika a „jászok”-tól, a **Jászberényi kistérségből** érte. A kistérség többször fejezte ki elvágódását az Észak-alföldi régiótól, ahová valóban nem fűzik olyan gazdasági, társadalmi kötöttségek, mint a fővároshoz. Az ország keleti részének egészéhez viszonyítva ebben a kistérségben a legnagyobb a betelepült külföldi tőke aránya. Olyan kistérség ez, amely – elsősorban földrajzi fekvésével, kedvező adórendszerével és betelepülni szándékozó nagyvállalatoknak nyújtott további kedvezményeivel – az Észak-alföldi régió többi részéhez viszonyítva kiemelkedően jó feltételeket, üzleti környezetet tudott biztosítani. Bizonyítja ezt az 1963-ban Jászberényben alapított Lehel Hűtőgépgyár, amit az 1991-es privatizáció során a svéd AB Electrolux megvett és kft-vé alakított, melynek termelése a kilencvenes évek végére meghaladta az évi egymilliós szériát. Ezek a kedvező lehetőségek azonban bizonyos idő múlva nem bizonyulnak elégnek.

Választásom azért esett a Jászberényi kistérségre, mert azt szeretném megfigyelni, mennyire tud megújulni a kistérség, hogyan tud a jelenlegi állapotából – a kínálkozó lehetőségek kihasználásával – kimozdulni, és új irányvonalakat meghatározni, majd azokat követni. Mennyire tud az Észak-alföldi régió nyugati, gazdaságilag legversenyképesebb területe maradni?

3. Motiváció

Az Észak-Alföldi Regionális Fejlesztési Ügynökség munkatársaként a kutatási téma szinte az „asztalon hevert”. Munkám során **közel kerültem a régió legtöbb kistérségéhez**, betekintést nyertem azok problémáiba, megismertem azok fejlesztési elképzeléseit és közvetve igyekeztem segíteni előrehaladásukat. A kistérségek reális szükségleteit kutatva, a rendelkezésre álló adatokat összehasonlítva, „életszagú” megközelítést igyekszem adni a kistérségekről.

A NUTS IV (LAU 1)² szintű kistérségek azok a területi egységek, amelyek megfelelően élhető területi kapcsolatrendszerrel, átlátható kötődéseket biztosítanak az ott élők számára.

Határozottan nem tekintetem célnak ugyanakkor egy minden részletre kiterjedő kistérségi vizsgálatot. Nem célom a kistérség összes fejlesztési lehetőségének elemzése, de célom annak vizsgálata, hogy a kiválasztott kistérségeknek van-e legalább egy olyan „kiugrási” lehetősége 2007-2013 között, amelyet kihasználva jelentősen megváltozna a kistérségben élők helyzete, javulna életkörülménye. Abban az esetben, ha van ilyen lehetőség, akkor az kiolvasható-e a kistérségi fejlesztési dokumentumokból és a kistérség kellően ismeri-e ezen lehetőségeit.

A kistérségekről készült jellemzések során tapasztaltam, hogy sok az általános, specifikumokat nem tartalmazó munka, mivel azokat leginkább nem a kistérségben élő szakértők készítik, ezért szeretnék elemzéssel eljutni oda, hogy felvállalom kistérségenként legalább annak az **egy specifikumnak**, lehetőségnek a megmutatását, amelyet kutatásom szerint a kistérségnek választania kellene.

A kistérségi fejlődési esélyek is hihetetlenül különbözőek. Csak szolidaritással, maximális együttműködési készséggel, sok-sok helyi szereplő aktív részvételével, a belső és külső erőforrások mobilizálásával remélhető siker.

4. Kutatási kérdés

A kistérségek 2003-2007 között elkészítették a térségükre vonatkozó fejlesztési dokumentumokat, amelyek különböző megvilágításból tartalmazzák azok adottságait és lehetőségeit, kiemelve gyakran egy-két kitűzött célt, ami a dokumentumok alapján az adott kistérség fejlesztési záloga lehet. Az EU fejlesztési alapjaiból megpályázható támogatások célterülete is a kistérség.

Kutatásom arra irányul, hogy **valóban az-e a kistérségek kiugrási lehetősége 2007-2013 között, amelye(ke)t az aktuális kistérségi fejlesztési dokumentumok és adottságaik sugallnak számukra?**

² NUTS és LAU szintek magyarázata később, az 1.2 fejezetben

5. Alkalmazott módszerek

Az összetett téma és a széleskörű kistérségi kitekintés miatt (Európai Unió, hazai, régiós kistérségek elemzése), változatosak és szerteágazóak az alkalmazott eljárások.

Az említett sokszínűséghez igazodóan, a szöveges és a táblázatos elemzések készítése során az alábbi **módszereket** alkalmaztam:

- A vonatkozó szakirodalom csoportosítása és elemzése,
- Adatok elemzése és összehasonlítása,
- Saját szempontok szerint történő kistérség tipizálás,
- Táblázat-, térkép és diagramkészítés,
- Interjú készítés.

A dolgozat elkészítése során elsősorban a Központi Statisztikai Hivatal (**KSH**) adatai, valamint a kistérségi fejlesztési dokumentumok adatait használtam fel. Elemzéseket készítettem a rendelkezésre álló KSH és Területi Információs Rendszer (**TeIR**) adatbázisra építve.

A kistérség fogalmi meghatározásához és a kistérségek kialakulásának történeti folyamatához és a **törvényi szabályozások** bemutatásához szakirodalmi elemzést végeztem. Feldolgoztam a hazai jogszabályi háttérrel és a témában rendelkezésre álló magyar és külföldi – elsősorban angol nyelvű – **szakirodalmat**. A kistérségek jellemzőinek feldolgozását, területfejlesztéssel foglalkozó publikációk adatai segítették.

A kistérségek többféle szempont szerinti tipizálásához, kistérségi területfejlesztési és KSH statisztikai kistérségek földrajzi kiterjedésének viszonyát megállapító dokumentumok, adatok voltak segítségemre.

Értekezésem módszertanilag alapvetően összehasonlító vizsgálat, nevezetesen a három kistérség aktuális **fejlesztési dokumentumai** alapján leszűrhető következtetések összevetése a kistérség valós, KSH és TeIR adatok és saját elemzés alapján megrajzolt helyzetével, s ezek alapján a potenciális lehetőségei legjobb kihasználásának a bemutatása.

A kistérségek időbeli fejlődését az egyes években elért, egymáshoz viszonyított eredmények összehasonlításával tudjuk leginkább vizsgálni. Ezért egyforma szerkezetű idősoros táblázatba rendeztem minden kistérség 1991-1999-2006-os általam kiválasztott adatait. Mivel az ország és így a

régió kistérségeinek száma, az 1991-es alakulásuk óta több alkalommal megváltozott, kistérségek váltak ketté, települések tartoztak másik kistérséghez, ezért az adatok leválogatása során minden esetben az országosan 168 kistérséget tartalmazó területi felosztást tekintetem alapnak. A TEIR-ben az adatok települési szinten álltak rendelkezésre, így a 168-as (régiós 27) felosztásban az egyes települések adatai mindig abban a kistérségben jelentek meg, ahová az adott időpontban, évben (1991, 1999, 2006) tartoztak.

Értekezésem módszertanilag alapvetően összehasonlító vizsgálat, nevezetesen a három kistérség aktuális **fejlesztési dokumentumai** alapján leszűrhető következtetések összevetése a kistérség valós, KSH és TeIR adatok és saját elemzés alapján megrajzolt helyzetével, s ezek alapján a potenciális lehetőségei legjobb kihasználásának a bemutatása. A mikrocenzus feladata, hogy két népszámlálás között a lakosság, a magyar háztartások, családok, alapvető demográfiai sajátosságairól, gazdasági aktivitási jellemzőiről, megélhetési viszonyairól, lakáshelyzetéről általános és megbízható képet adjon az önkéntes lakossági adatgyűjtéseknél mélyebb bontásban, a régióknál és a megyéknél is kisebb területi egységek szintjén is. A népszámláláshoz hasonlóan a mikrocenzus, mint „kis népszámlálás”, abban a kivételezett helyzetben van, hogy az adatszolgáltatás kötelező, a nem-válaszolásokból adódó torzítások így nem rontják az adatok minőségét. A mikrocenzus legnagyobb előnye a nagy mintanagyság mellett éppen kötelező jellegéből adódik.

Törekedtem arra, hogy minél jobban megismerjem a vizsgált kistérségben élő, meghatározó szereppel bíró, területfejlesztésben jártas szereplők **véleményét**, szoros kapcsolatban voltam és számos esetben formális és informális segítséget kaptam a helyben tevékenykedő kistérségi tanácsadó kollégáktól. Személyes interjúk keretében a területfejlesztésben meghatározó és a kistérség életébe jelentősen belevágó és befolyásolni képes szereplőkkel beszéltem, így megismertem és felhasználtam véleményüket.

A felsoroltakon túl **saját empirikus vizsgálataim**, eredményeit is felhasználtam munkám során.

Az információk, adatok, vizsgálati eredmények szemléltetése érdekében **ábrákat, táblázatokat és térképeket** állítottam össze, MS Word és MS Excel, Arcview 3.2 programok segítségével.

6. Az értekezés felépítése

Munkám alapvetően az alábbi fő részekre tagolható:

- I. **az első részben** (bevezetés és az 1. fejezet):
 - alátámasztom a disszertációm témáját, célokat, feladatokat és kutatási kérdést határozok meg,
 - tisztázom a kistérség fogalmát és a kistérségi rendszer változásainak mikéntjét az ezredfordulótól napjainkig,
 - a kistérségi rendszer alakulását tekintem át, Magyarország tervezési-statisztikai régiókra és kistérségekre való felosztása történeti háttérének ismertetésével és azok fejlettségbeli besorolásával.

- II. **a második részt** – mely értekezésem súlyponti részét képezi – további két téma köré csoportosítom (2., 3. és 4. fejezet):
 - az első, a kistérségekkel foglalkozik általában, azaz olyan korábbi munkákat mutatok be, amelyek az Észak-alföldi régió és az ország kistérségeit több szempontú vizsgálatok alapján kategóriákba sorolták,
 - az első részhez csatlakozva magam is vállalkozom az Észak-alföldi régió kistérségeinek saját szempontok szerint történő besorolására,
 - a második részben már a konkrét, kiválasztott kistérségek bemutatása következik, nem teljes körűen, de ugyanazon területeket érintve mindhárom kistérség esetében, hangsúlyozva az adott kistérség különlegességeit, speciális adottságait.

- III. **a harmadik részben** (5. fejezet és az összefoglalás):
 - a korábbi elemző munkára támaszkodva mindhárom kistérség esetében vállalkozom arra, hogy egy általam felvetett kutatási hipotézist igazoljak, vagy megcáfoljak,
 - véleményt formálok arról, hogy a fejlesztési dokumentumaik és az elindított fejlesztési koncepcióik alapján megfelelőnek ítélem-e a kistérség által választott irányt.

7. A vizsgálat várható eredményei

Az értekezésben vizsgált regionális-kistérségi folyamatok és tendenciák kapcsán az alábbi **eredmények** elérésére törekedtem:

1. A hazai szakirodalom áttekintése alapján a kistérség fogalmának tisztázása, illetve a vizsgálati célnak legmegfelelőbb tartalmú fogalom alkalmazása az elemzett három kistérség esetében;
2. Bemutatni azt, hogy korábbi kistérség elemzéseket vizsgálva, a kategóriaalkotásnak milyen új fajtáját alkalmaztam annak érdekében, hogy a vizsgált térségeket minél pontosabban el tudjuk helyezni a régió többi kistérsége között;
3. A három vizsgált kistérség adottságait, fejlődési hasonlóságainak és eltéréseinek elemzése, vizsgálata;
4. Megvizsgálni azt, hogy a kistérségek fejlesztése a jelenleg érvényes területfejlesztési tervdokumentumaikban foglaltak alapján mennyire valós, mi a vázolt fejlesztési elképzelések realizálásának esélye.

Az elkövetkező oldalakon a fentebb megfogalmazott kérdésekre adott válaszok, a három kistérség példáján keresztüli bemutatásának eredményei olvashatóak.

1. A KISTÉRSÉGI RENDSZER ALAKULÁSÁNAK ÁTTEKINTÉSE ÉS HATÁSÁNAK VIZSGÁLATA MAGYARORSZÁGON

1.1 Bevezetés

Ha végigtekintünk az elmúlt közel 20 év területpolitikát érintő szakmai vitáin, az önkormányzati rendszer fejlődésén, a gyakorlati tapasztalatokon, akkor a következőket állapíthatjuk meg:

- Törvényi szabályozással **létrejöttek a tervezési, statisztikai régiók**. Működésük jelen állapotukban még sok tekintetben esetleges, és bár eltérő politikai és erőviszonyaik miatt eltérő és változó gyakorlatokat követnek, kétségtelenül alapot biztosítanak arra, hogy az uniós elvárásoknak megfelelően fejlesztési szintek decentralizációs egységei legyenek.
- Éles vitákat, érdek-konfliktusokat vetít előre a **megyei szint továbbfejlesztése**, a megújuló közigazgatási rendszerben való értelmezése. Az elmúlt 20 év épp e területen koncentráta a nézetkülönbségeket, és nem érzékelhető, hogy maguk a szakmai viták egyértelmű megoldásokat körvonaloznának. A megyei szint jelentősége hagyományosan igen nagy, hiszen a rövid hazai gyakorlat a decentralizációt a megyék révén kezdte megvalósítani.
- Ezen a helyzeten kívánt változtatni a Területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény 2003-ban bekövetkezett módosítása, amely a **kistérségi szint erősítésével** ütőképes tervezési alapegység létrehozását kívánta megalapozni. A legjelentősebb fejlődés az önkormányzatiság időszakában a települések és ezek szerveződésai, a kistérségi társulások tekintetében ment végbe. Az 1990-es évek közepén alulról jövő kistérségi szerveződések, társulások alakultak meg, amelyeket a 2004. évi CVII. törvény egyre inkább összefogásra és erősítésre ösztönzött. Az egy-egy cél megvalósítása érdekében létrejött spontán szerveződések között szép számmal alakult ki szintjükön párhuzamosság és átfedés.

Összességében a kistérségi rendszer kialakulása és fejlődése rendkívül jelentős, pozitív irányú változásokat mutat az elmúlt mintegy 20 évben. Bár a megyéket pártolók véleménye szerint a kistérség jelenlegi funkciója nem más, mint hogy a gazdasági mutatókat ebben a csoportosításban méri a

KSH, viszont az ezt a véleményt osztók is elismerik, hogy a kistérségek érdemi funkciója legalább a társulásoknál megvan.

Az itthon többségben lévő, „vitézül küzdő” megyepártiakkal szembeállva elmondható, hogy a Magyarországon érzékelhető demokratikus deficitet a „polgárközelibb” regionális politika jelentősen csökkentené. A régiók megszervezése mellett szólt az a tény, hogy „valódi” régiók nélkül is lehet EU tagnak lenni, valamint hogy a régiókhoz a túlcentralizált központi hatalomtól kellene hatásköröket átcsoportosítani.

Számos vita és ellenvélemény ellenére a legtöbb Európát érintő gazdaságélénkítő filozófia két, korábban kevésbé jelentős térkategóriát értékel fel: a régiót és a kistérséget.

1.2 Magyarország tervezési-statisztikai régiókra és kistérségekre való felosztásának történeti háttere

1996 tavaszán – hosszú politikai alkudozás után – az országgyűlés elfogadta a területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvényt. A törvény szellemében előtérbe került a településnél magasabb szintű fejlesztés és tervezés, és ennek realizálására a Központi Statisztikai Hivatal által korábban kidolgozott kistérségi rendszert használták fel.

Az országgyűlés a törvény 6.§-ának e.) pontjában rendelkezett a területfejlesztési támogatások és a decentralizálás elveiről; a konkrét megvalósításokat a 1996 és 1997 között, valamint az azóta meghatározott kormányrendeletek fogalmazták meg.

Ezt a területi beosztást jelentette be Magyarország az Uniónak, ezt regisztrálta az EUROSTAT REGIO adatbázisa, ennek alapján teljesítjük évről évre adatszolgáltatási kötelezettségeinket.

A tervezési-statisztikai régiók kialakításával, valamint a statisztikai kistérségek rendszerének 1994-es bevezetését követő 1997-es felülvizsgálatával a hazai területi osztályozási rendszer illeszkedik az Európai Unió területi statisztikai osztályozásához, a NUTS rendszerhez (1. számú ábra). Az Országgyűlés által elfogadott NUTS 2 szintű területi beosztás, a tervezési-statisztikai régiók rendszere 1998. március 20-tól van érvényben Magyarországon.

1. számú ábra: Magyarország NUTS2 régióinak beosztása

Forrás: <http://hu.wikipedia.org>

A NUTS rendszer kialakításának célja, hogy egységes, statisztikailag mérhető területi beosztást adjon az Európai Unióban. Az Unió folyamatos bővülésével, a kevésbé fejlett országok csatlakozásával előtérbe került a területi különbségek kiegyenlítésének kérdése. Ehhez volt szükség a regionális politika háttérét adó területi statisztikai rendszer megalkotására. A rendszer célja továbbá, olyan területi tagolás megteremtése, amely tükrözi az egyes országok és országrészek területi fejlettségi különbségeit, egymással összehasonlíthatóvá teszi őket és így kiindulási alapul szolgálhat a fejlesztési források újraelosztásában.

Az Európai Unióban a támogatási jogosultságok meghatározása szükségessé tette az egységes statisztikai rendszer alkalmazását. Ez a Területi Statisztikai Egységek Nomenklatúráján, az ún. NUTS ("Nomenclature des unites territoriales statistique" francia elnevezés rövidítése) rendszeren alapul. A NUTS öt szintet különböztet meg, melyek közül az 1-3. a regionális szint, mely minden tagországban más és más méretű, nevű és számú területet takar. Az Unióban a NUTS 4 szint felel meg a magyar kistérségeknek.

A magyar területi statisztikai osztályozási rendszer szintjei 2001. január 1-jétől az alábbiak voltak:

NUTS 1. szint: Az ország egésze (1)

NUTS 2. szint: Tervezési-statisztikai régiók (7)

NUTS 3. szint: Megyék, főváros (19+1)

NUTS 4. szint: Statisztikai kistérségek (150)

NUTS 5. szint: Települések (városok + községek) (3135)

2003-ban Magyarországon a **NUTS beosztás** a NUTS szintek kialakítására vonatkozó kritériumok miatt megváltozott. Bár az Unióban nincsen egységes régióalkotási modell és a régió fogalmán minden tagállamban mást értenek, alapkövetelmény, hogy a NUTS 2 szintű régióbeosztásnak ki kell elégítenie:

- a stabilitásra,
- a rendszeres információszolgáltatásra
- valamint az ország területének teljes átfedésmentes lefedésére vonatkozó követelményeket (TÓTH Z. 2002).

Magyarország EU csatlakozását megelőzően az Európai Unió akkori 15 tagországa közül kistérségnek megfelelő NUTS 4-es egységet – meglepő módon – csak hat országban (Egyesült Királyság, Finnország, Görögország, Írország, Luxemburg és Portugália) alakítottak ki, a többi kilenc tagországban ilyen szintet nem különböztetnek meg. A NUTS 4-es szint alkalmazása, vagy ennek mellőzése az EU-tagállamokban a települések átlagos méretével, illetve az eggyel magasabb területegység (3-as szint, ez nálunk a megye) nagyságával függ össze. A NUTS 4-es szintet nem alkalmazó EU-tagországok egy része (Belgium, Dánia, Hollandia, Svédország) igen nagy – 20 ezret megközelítő, vagy azt meghaladó – átlagnépességű települési (NUTS 5-ös) szinteket alakított ki, nagyrészt a korábbi kistérségeknek egy-egy nagyobbhoz történt csatolásával. Ezek a nagy méretű települések a mi fogalmaink szerint már közelebb állnak a kistérségekhez, mint a falvakhoz vagy városokhoz (amelyek átlagnépessége nálunk mindössze 3 ezer fő körül van). Hasonló a helyzet Olaszországban is, ahol az észak-európai országokénál kisebb, de európai összehasonlításban még mindig igen nagy (7 ezer fős) átlagos népességszámú településeket alakítottak ki. A kistérségi szintet nem alkalmazó EU-tagállamok másik része (Németország, Ausztria) a települések viszonylag kis, a miénkéhez nagyjából hasonló méreteit meghagyta, viszont nagy számú és kis méretű NUTS 3-as szinteket alakított

ki, amelyek átlagos népességszáma az EU-tagállamok között a legkisebbek közé tartozik, s a mi megyéinknél is lényegesen kisebbek. A mi fogalmaink szerint tehát ezek közelebb állnak a kistérséghez, mint a megyéhez.

Az egyes országokban a központosítás eredményeként kialakult „nagytelepülési” struktúra nem minden esetben bizonyult eredményesnek, s esetenként elégedetlenséget szült a döntéshozó szinteknek a lakossági közösségektől való eltávolodása miatt. Az élet egyébként is „kiegyenlít”: jellemző, hogy az elaprózott településszerkezettel rendelkező országokban vagy megnövekszik az eggyel nagyobb (városkörnyéki, kistérségi) szint szerepe, vagy önkormányzati társulások veszik át a települések funkcióinak egy részét. Emiatt a legtöbb országban külön jogszabályokkal szabályozzák a települési önkormányzatok együttműködési formáit, többnyire önkéntes, de sok esetben kénysztársulások formájában. Ilyen módon valójában azokban az országokban is létezik a települések feletti NUTS 4-es („kistérségi”) szint, ahol formálisan nem alakítottak ki ilyen területegységet, és sok országban működnek ezen a szinten közigazgatási intézmények is. Magyarország az EUROSTAT-nak a NUTS 1 szint további felosztására tett javaslatot, amellyel a NUTS1 nem az ország egészét jelenti, hanem három részre (HU1: Közép-Magyarország, HU2: Dunántúl, és HU3: Alföld és Észak) osztja azt. A HU1 területi szint egybeesik a NUTS2 Közép-Magyarország régióval.

Az Európai Unióval folytatott regionális politikáról szóló fejezet lezárását eredményező 2002. június 30-ai tárgyaláson ezt a régióbeosztást kifogás nélkül elfogadták és azt az Európai Unió követelményei alapján teljes mértékben alkalmasnak minősítették a területfejlesztési források fogadására.

A local administrative units (nem használt magyar megnevezésével: helyi közigazgatási egységek) az Európai Unió földrajzi alapú statisztikai kódolási rendszerének, a NUTS-nak szoros kiegészítője. A név 2003-ban, a NUTS-rendszer átdolgozásakor keletkezett, ezzel a névvel illetve a korábbi NUTS 4, illetve NUTS 5 szinten elhelyezkedő adminisztratív egységeket, azaz azokat, melyek az ország közigazgatási hierarchiájában a nagyobb átfogó egységeknél (tartományok, régiók, megyék) alacsonyabban helyezkedik el.

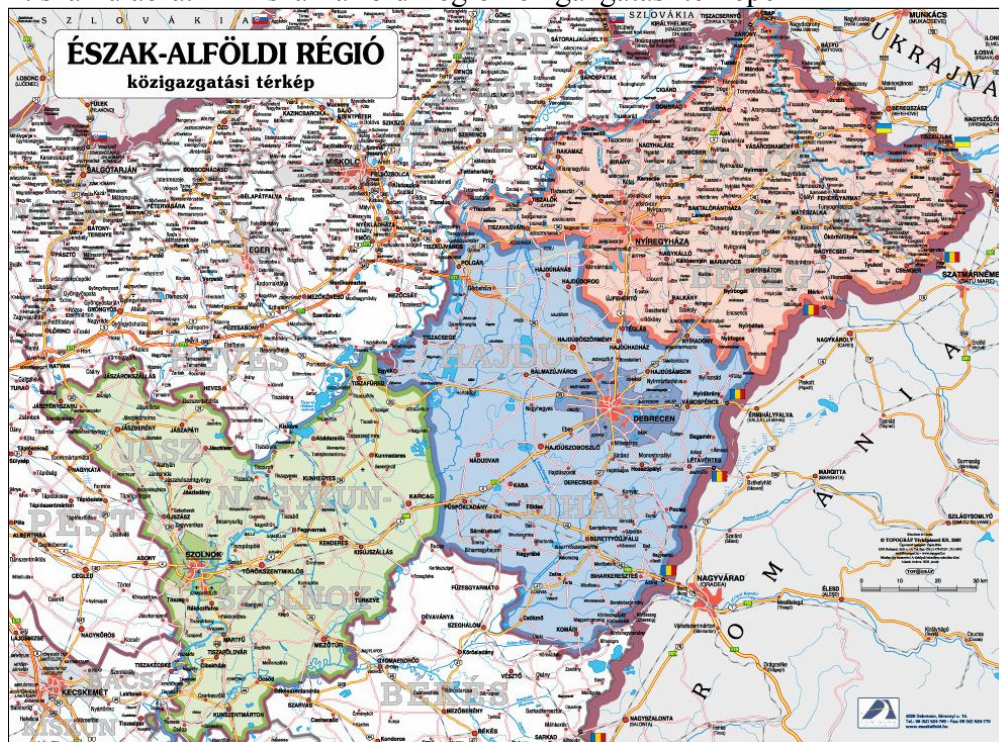
A korábban NUTS szintekről elmondottakat kiegészítem. A rövidítve **LAU**-ként is ismert **beosztás** az előzményeknek megfelelően két szintre, a LAU

1-re (korábban NUTS 4) illetve LAU 2 (korábban NUTS 5)-re tagolódik. A felső szint nincs az összes országban meghatározva, számuk a jelenlegi 27 tagállamra vonatkoztatva 3646 összesen. LAU 1-nek Magyarországon a kistérségek felelnek meg, a LAU 2-es szint a legalacsonyabb adminisztratív egységeket foglalja magába, Magyarország esetében a településeket. A LAU 1 szint (kistérségi) a 2007. évi CVII. törvény alapján került lehatárolásra.

2007-ig Magyarország területfejlesztési szempontú régiói (2. számú ábra) lehatárolásának megváltoztatására nem kerülhetett sor – és nem került sor 2007 után sem – szerződéses kötelezettségeink miatt.

Ahhoz viszont érdekünk fűződik, hogy az Európai Unió 2007-2013. évi költségvetési időszakához illeszkedve Magyarország területfejlesztési régiói valóságos területfejlesztési – és közigazgatási régiók legyenek a települések és a kistérségek közötti szerves gazdasági, közlekedési, szolgáltatási, igazgatási kapcsolatokkal.

2. számú ábra: Az Észak-alföldi régió közigazgatási térképe

Forrás: Stiefel (2005)

1.3 A kistérség, mint területi egység

A hazai kistérségek kialakulása, létezése, legitimációja, működésének módja és fejlődése elválaszthatatlan a területfejlesztéstől, és a kistérség fogalma Magyarországon a rendszerváltással egyidős.

A kistérségnek a lehatárolása nem egyszerű feladat, hiszen sem a közigazgatási, sem a természetföldrajzi határok, de még a vonzáskörzet-határok sem definiálhatják kizárólagosan. Sokkal komplexebb területi egységről van szó, olyanról, ahol egy településkör történelmi, kulturális gyökereit, társadalmi-, természeti-, gazdasági adottságait, néprajzi értékeit együttesen kell vizsgálni és azt az összetartozó területet, ahol ezen tényezők homogenitása a legnagyobb, nevezhetjük kistérségnek.

A térbeli lehatárolások kérdése még mindig napirenden van a szakemberek körében. Vajon mennyire, milyen mértékig lehet a tér önszerveződő folyamataiba beavatkozni, azokat irányítani?

A körzet és/vagy kistérség fogalma egyes értelmezések szerint elválíik egymástól (BÓDI F., 2003.), azaz a kistérség formálódás eredménye³. Ez viszont törvényileg megengedett, hiszen minden önkormányzati választás után a kistérség határán fekvő település kezdeményezheti más kistérségbe sorolását – így a kistérség nehezen válhat közigazgatási egységgé, hiszen a helyi politikai folyamatok miatt ez a rendszer folyamatosan, négyévente változó.

A kistérség fogalmának tisztázása elengedhetetlen, ugyanis ennek hiányában a kistérség, mint földrajzilag meghatározott területi egység működésére irányuló koncepció kimunkálásán dolgozók nem egy nyelven fognak beszélni. A kistérségre sok definíciót találunk, attól függően, hogy milyen feladatot szánunk neki:

- A területfejlesztés legkisebb területi egysége, a hazai LAU 1 (NUTS 4) szint;
- A területfejlesztési önkormányzati társulások működési területei;
- Oktatási, egészségügyi ellátási körzet (középiskolák, rendelőintézetek, kórházak esetén) a történelmi járás területén;

³ Bódi ugyanakkor megjegyzi, hogy szerinte a két térfogalom inkább komplementere egymásnak, mintsem vetélytársa.

- Regionális vagy megyei dekoncentrált szervek kirendeltségeinek illetékességi területe;
- Körzeti, - a körzetközponti jegyző illetékességi területeként kifejeződő – igazgatási kistérség (okmányközpont, gyámügyi, építésügyi, szociális ügyekben);
- Az önkormányzatok által létrehozott közigazgatási illetékességi terület (hatósági igazgatási társulás tekintetében).

A kistérség fogalma úgy is megközelíthető, hogy az egy adott földrajzi téren élő népesség mind szélesebb csoportjai számára átlátható és személyesen megélhető terület. Ezen belül a települési közösségeket szoros, a közös múlton, az abból felépülő kultúra közös vonásain, az ugyanazon gazdasági és társadalmi tevékenységüknek keretet adó földrajzi tájhoz való tartozáson, a funkcionális egymásrautaltságon és intenzív kommunikáción alapuló horizontális kapcsolatok, az ezek tudatosulásaként jelentkező közös érdek és regionális identitástudat fűzik össze (SZOBOSZLAI ZS. 2003).

A területfejlesztés öt lehetséges beavatkozási szintje (országos, regionális, megyei, kistérségi, települési) közül az első területi szint a kistérségek szintje, amely a komplexen értelmezett és alulról építkező területfejlesztési politika rendkívül fontos alapszintje. A kistérség ebben az összefüggésben olyan tervezési-fejlesztési területi egységnek tekintendő, ahol elsősorban a vidéki lakosság mindennapi szükségletei kielégítésével kapcsolatos gazdasági, piaci-kereskedelmi, infrastrukturális és ellátási, közigazgatási és társadalmi kapcsolatok, térfolyamatok zöme lejátsszódik.

A földrajz tudomány, mint a természeti és gazdasági tér tudománya különös figyelmet szentel a térkategóriáknak. Ezen belül kitüntetett helye van a kistérségnek. Annak a térnek, amely elegendően kicsi ahhoz, hogy homogén területi egységként kezelhessük, de elég nagy ahhoz, hogy összességében leképezhesse az országot.

Természetföldrajzi értelemben a kistérség egy **homogén tájat** jelöl, amelynek természeti adottságai közel azonosak.

Humán oldalról a **megélt térnek** nevezhetnénk, amely gyakran azonos etnikai, néprajzi, kulturális, vallási egységet jelent, vagyis azt a teret, ami nem csak az életet meghatározó fizikai teret jelenti számunkra. Így nem véletlen, hogy a **kistérségi identitás** az összes térkategória közül ezen a szinten a legerősebb.

A kistérség **gazdasági tér**, ahol évszázadokon keresztül a falu-város együttélés jelentette a kereskedelem és gazdaság alapját és fejlődését. Kialakult az a gazdaságtörténeti alap modell, a területi munkamegosztás, aminek legkisebb térbeli leképezése a kistérség.

Ez az univerzális tér alapját adta a szerveződő **közigazgatási egységnek**.

A kistérség egyben **szolgáltatási tér**, ellátási egység, ahol a középfokú ellátás számos intézménye megjelenik.

Ebben a térben a települési, kulturális és gazdasági érdekek több **együtműködési formát** hoznak a felszínre.

Egy-egy kistérség a maga viszonylagos egységes megjelenésével országos szinten még kezelhető számú **statisztikai egységet** alkot.

A kistérség a munkaerőpiac és a **területfejlesztés alapegysége**. Ez az a szint, ahol már kellő számú területfejlesztési szereplő és azok érdekei meg tudnak jelenni.

Ennek megfelelően a kistérség **programozási szint**, ennél a területi egységnél már megfogalmazhatók területfejlesztési programok.

A területi politika a területi folyamatok vizsgálatánál és a szükséges területpolitikai beavatkozásoknál is úgy tekint a kistérségre, mint **alapegységre**.

A **statisztikai kistérségek rendszere** az ország egész területét átfogó, régióhatárokat (megyehatárokat) át nem lépő rendszer. Egy-egy kistérség a földrajzilag is összefüggő települések olyan együttese, amely a települések közötti többirányú, valós munka- és lakóhelyi, közlekedési, középfokú ellátási (oktatás, egészségügy, kereskedelem stb.) kapcsolatokon alapul. A kistérség, mint közigazgatási egység meghatározott térségi, településközi funkciókat lát el, térségi tervezést végez. A kistérség centruma város, kivételesen nagyközség, e mellett a többi város társközponti szerepet tölthet be. A kistérség megnevezése a központi település neve alapján történik. A kistérségi rendszerben a települések kapcsolataik révén egy vagy több központi településhez vonzódnak, tehát az egyes kistérségekben vagy egyetlen központi település, vagy több társközpont tölti be a centrumtelepülés szerepét.

Jelenlegi körülmények között a statisztikai kistérségek rendszere olyan területi beosztás, amely hiánytalanul megvalósítja:

- az ország teljes, ismétlés nélküli lefedettségének követelményét (tehát minden település tartozik egy, és csakis egy kistérséghez)
- a földrajzi kontinuitás követelményét, és

- a viszonylag stabil, hosszabb időn keresztül változatlan területbeosztás követelményét.

Az elmondottak alapján úgy vélem, hogy mindenképpen szükségeszerű a ma élő és működő statisztikai kistérségi rendszer, amit lehetne a „tervezési-statisztikai régió” analógiájára „területfejlesztési-statisztikai kistérségi rendszernek” nevezni.

1.4 A kistérségek kialakításának stratégiái

Magyarország területfejlesztési politikájának feladata az egyes térségek differenciált, sajátos kezelése. Az elmúlt évtizedek, de különösen az elmúlt évek során az egyes térségek a bekövetkezett változásokra igen eltérően reagáltak, ez magyarázza a térségi stratégiák különböző voltát. Az országos stratégia nem fogalmazható meg egyetlen térségi tagoltságban. Legalább három térségi dimenziót igényel.

Az *első* az Európai Unióban alkalmazott kritériumok szerint, a Strukturális Alap hatékony forrásfelhasználása érdekében az **EU-ban alkalmazott elveknek megfelelően legyenek lehatárolva a térségek.**

A *második* dimenzió ugyancsak az EU harmonizációs követelményekből adódik. Az Európai Unió **strukturális támogatásainak címzettjei** azok a megyénél nagyobb térségek, amelyek rendelkeznek regionális fejlesztési stratégiákkal és kidolgozott programokkal, de főleg azok megvalósítására alkalmas információs és tervezési kapacitásokkal.

A *harmadik* dimenzió a településhálózat különböző funkciójú, szerepkörű és nagyságú **településkategóriáinak** felel meg.

A területfejlesztés törekszik arra, hogy a területi viszonyokat az igényeihez, a lehetőségeihez képest minél kedvezőbben alakítsa. Ebben a feladatban nem elhanyagolható a kistérségek, a helyi (települési-településközi) önkormányzatok és szövetségeseik szerepe. Egy terület, település fejlődése alapvetően gazdasági döntésektől függ. A tőke megtérülési szempontjai alapján a kedvezőbb helyeken (pl. megyeközpontok és kistérségeik) nőttek a befektetések. A terület- és településfejlesztés terén új szereplőként jelentkeznek a civil szervezetek, melyek jelentős része hozzájárul települése,

kistérsége fejlesztéséhez, hiszen alapvető fontosságú, hogy egy településen és a kistérségben a társadalmi kapcsolatok jól funkcionáljanak.

A kistérségi határok kialakulásában két tényezőnek van kiemelkedő szerepe. Az egyik az a történelmileg kialakult sajátosság, a másik a ráépülő gazdaság húzóágazatainak területi elhelyezkedése.

Ahogy a régiók kialakítása során illeszkedni kellett bizonyos EU-s és hazai, természetes és alkotott elvekhez, úgy a kistérségek területi lehatárolásánál az alábbi elveket együttesen kellett figyelembe venni:

1. a kistérségi rendszernek maradéktalanul le kell fednie az ország (régió, megye) területét és minden település csak egyetlen kistérséghez tartozhat **(teljesség elve)**
2. a kistérségi rendszer az Európai Unió egységes terület-beosztási rendszerének negyedik szintjét jelenti (NUTS 4=LAU 1), amely a szintek mechanikus egymásra épülését kívánja meg **(egymásra épülés elve)**
3. a kistérségi rendszerben több központú vonzáskörzetek is léteznek, ezért a kistérségek száma kevesebb a városok számánál **(többközpontúság elve)**
4. a kistérségi rendszernek a területfejlesztési törvényből, a támogatási rendszer működéséből, valamint a statisztikai alkalmazásból eredően e funkciók teljesítéséhez hosszabb időn át stabilnak kell lennie **(stabilitás elve)**
5. a kistérségi rendszer a lakosság alap- és középfokú ellátásának kapcsolatrendszerét kifejező vonzáskörzet, az együtt élő és egymásra utalt települések területi egysége **(egymásrautaltság elve)**

1.5 A hazai kistérségi rendszer az ezredfordulótól napjainkig

A mai statisztikai kistérségek rendszere a járási rendszerből alakult. A járások – amelyeknek adminisztratív, igazgatási funkciói voltak, és melyek száma a mai ország területén 90-150 között változott – akkora területet foglaltak el, amelyen belül a települések közötti napi kapcsolat meg tud valósulni („egy napi járásra”).

Mint ismeretes, 1984. január 1-jén megszűnt Magyarországon a **járási területbeosztás**, s ezzel a közigazgatás kétszintűvé vált, a helyi önkormányzatok és a megyei szintre.

Ugyanakkor a megyei tanácsok apparátusa nem tudta felvállalni minden tekintetben a települések közvetlen irányítását, ezért **az országot 139 igazgatási városkörnyékre osztották** fel, és azok központi településeit ruházták fel meghatározott igazgatási funkciók gyakorlásának jogával.

(Nem lévén azonban akkor elegendő számú város, 34 esetben ezzel a feladattal községet kellett megbízni, ezért bevezették a közigazgatásba a városi jogú nagyközség tiszavirág-életű fogalmát.)

Az önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény a kétszintű önkormányzati rendszer létrehozásával megszüntette a közigazgatási értelemben vett városkörnyék beosztást és létrejött a tényleges kétszintű közigazgatás, amivel a közigazgatási tradíciók megszakadtak, mert az új közigazgatási törvény szerint a feladatok a közigazgatás elemi egységeire, a településekre hárultak. (SZÖRENYINÉ K. I. 2002.) Ezért ezt a törvényt az alulról építkezés modelljének tekinthetjük.

A 90-es évek elejétől önkéntes alapon indult el a kistérségi társulási szerveződés, mely alulról, a település-önkormányzati szintről építkezett. A településhálózati térben és időben egymással ellentétesen zajlott le egy dezintegrációs és egy integrációs folyamat. A statisztikai kistérségi határvonalakat nem minden esetben veszi figyelembe a települések egymás közötti szabad társulása.

Egyik oldalról az önkormányzati törvény hatására a korábbi közös tanácsokhoz tartozó településcsoportok bomlottak fel, izolálódtak a települések, önállóan kívánták megoldani az önkormányzati törvény által előírt és még az önként magukra vállalt feladatokat is a „függetlenség érzésének” eufóriájával pótolva a szétaprózott erőforrásokat, s a forráshiányt.

A másik oldalról ezzel a folyamattal szinte teljesen egy időben – a polgármesterek látva és érezve a kistelepülések önkormányzatainak érdekképviseleti és érdekérvényesítési nehézségeit, valamint az infrastruktúra fejlesztés területén szükséges beruházások összehangolásának szükségességét – az összefogás jelei mutatkoztak, azaz önkormányzati társulások jöttek létre. Persze ezek a jelek az ország különböző területein, a főként helyi döntéshozóktól és problémáktól, valamint településszerkezettől függően más-más intenzitással jelentkeztek.

E kistérségi formációval kapcsolatos problémák, hogy teljes és ismétlés nélküli lefedettség nem valósítható meg, elsősorban az önkéntesség miatt, másrészt nem biztosítható a földrajzi kontinuitás és nem érvényesíthető az időbeli stabilitás sem. Ugyanakkor a társulások határa átlépheti a megyehatárt.

A Központi Statisztikai Hivatal – a magyar Kormány kérésére – már **1991-ben** az egész országot lefedő, nem közigazgatási alapon nyugvó **kistérségi területi beosztást alakított ki**. Abból kiindulva, hogy sem a területi statisztika, sem a felhasználói szféra nem mondhat le a települések közötti kapcsolatok és az összetartozó – de a megyénél mindenképpen kisebb – térségek vizsgálatáról, és a települések jogi értelemben vett egyenrangúsága sem kérdőjelezi meg a településrendszerben a centrum-vonzáskörzet jellegű kapcsolatok tényét.

A KSH ezzel egyértelműen azt tűzte ki célul, hogy kialakítson egy, az egész országra kiterjedő kistérségi vonzási rendszert, amelynek keretében minden település tartozik egy – és csakis egy – vonzáskörzethez. Mindemellett a *statisztikai kistérségi rendszer*, és a *területfejlesztési önkormányzati társulások* területe mára egyre inkább nem azonos. A teljes területi egyezőséget néhány megyében az biztosítja, hogy az önkormányzati társulásokat a kistérségi rendszer figyelembevételével szervezték. Természetesen van lehetőség a két területi rendszer harmonizálására, az alapelveket jelentősen nem sértő kompromisszumok a statisztikai kistérségek oldaláról is elképzelhetők a rendszer korrekciója során.

A kistérségi terület-beosztási rendszer alapos szakmai elemzések eredményeként jött létre, és a települések közötti valós munka- és lakóhelyi, közlekedési, középfokú ellátási (oktatás, egészségügy, kereskedelem, stb.) kapcsolatokon alapult. A kistérségi rendszerben a települések kapcsolataik révén egy vagy több központi szerepkörű településhez vonzódnak. A rendszerben minden város egyúttal vonzásközpont (vagy társközpont), de néhány esetben községi jogállású vonzásközpontok is adódtak a vizsgálatok során.

A közigazgatási intézmények tapasztalatai és kutatóintézetek empirikus vizsgálatai alapján (pl. KSH megyei igazgatóságai, MTA Regionális Kutatások Központja, Belügyminisztérium, Pénzügyminisztérium, Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium, Magyar Közigazgatási Intézet, Városépítési Tudományos Tervezési Intézet, a

megyei önkormányzatok valamint más területi, településhálózati kérdésekkel foglalkozó intézmények) 1993-94-ben az ország területén **138 statisztikai vonzaskörzetet**, kistérséget jelöltek ki (KOVÁCS T. 2002) (a konszenzussal kialakított rendszert 1994. január 1-jei hatállyal léptette életbe a Központi Statisztikai Hivatal elnöke a 9006/1994. (SK.3.) számú közleményével).

Az így kialakított kistérségekről elmondható volt, hogy nem volt mögöttük szervezet, még csak szerveződés sem, valójában a helyben élőkől függetlenül, azok tudta és beleszólása nélkül alakították ki az adatszolgáltatás egyik egységéként. Az érdekérvényesítést és az érdekképviseletet gyakorló vagy gyakorolni kívánó kistérségi társulási szerveződések hamar rájöttek arra, hogy ha az összefogás mögött nincs szervezeti háttér és működési apparátus, akkor a célok csak hiú ábrándok maradnak. A kistérségi szerveződések fennmaradásának feltétele a pénzügyi **források megszerzése**. A meglévő szerveződések felismerték a pályázatokban rejlő forrásokat, s felismerték ezt az önkormányzatok közül azok is, melyek még kistérségi szerveződésnek nem voltak tagjai, így az integrálódás kistérségi szinten felgyorsult. Elkezdődött a **kistérségi programozás** időszaka és megjelent az első dilemma: „a kistérség maga izzadja ki a programját, vagy bízzák profi szakértőkre?” (CSATARI B. 1996.)

Egyes kistérségi együttműködéseknel érvényesült a „fekete város” szindróma, hosszabb-rövidebb ideig nem voltak hajlandók a térség központját bevonni a szerveződésekbe, pályázatokba (SCHWERTNER J. 2003).

Ugyancsak a 90-es évek közepén már megkezdődött a területfejlesztési törvény koncepciójának kidolgozása, valamint a területfejlesztési célleírányzat és a területi kiegyenlítést szolgáló fejlesztési célú támogatások felhasználási szabályainak kialakítása, ideértve az alapok területi allokációja számítási módszereinek kimunkálása is.

Ez utóbbi feladat megoldása igényelt egy olyan területbeosztást, amely teljes egészében és ismétlés nélkül lefedi az ország területét, és amelynek alapján – megfelelő számítási metódusok alkalmazásával – meg lehet határozni a kedvezményezett térségeket.

Az **1996/XXI. törvény** III. fejezetében a „területfejlesztést és területrendezést ellátó területi szervek” között szerepel a területfejlesztési önkormányzati társulás, ami a korábban elindult kistérségi szerveződések területfejlesztési törvényben legalizált jogi szervezeti formája. Ez a törvény az első olyan magas szintű jogszabály, amely a kistérségeket bevonta intézményesen is a területfejlesztés folyamatába (G. Fekete Éva, 1996). A törvény előírásának megfelelően társulásnak csak önkormányzatok lehettek a tagjai, így a 90-es évek elején elindult széles szereplői, illetve tagsági körrel már működő kistérségi szerveződések két lehetőség közül választhattak, vagy átalakultak és kizárták tagjaik sorából a vállalkozókat és a civileket, vagy maradtak az eredeti formában és tagsággal.

Fenti törvény értelmében a megyében a területfejlesztési feladatok összehangolását a **megyei területfejlesztési tanács** végezték együttműködve a települési önkormányzatokkal, a területi államigazgatási szervekkel, az érdekelt társadalmi és szakmai szervezetekkel, valamint a megyei munkaügyi tanáccsal. A megyei területfejlesztési tanács a megye területén összehangolta a kormányzat, a kistérségi fejlesztési tanácsok, az önkormányzatok és a gazdasági szervezetek fejlesztési elképzeléseit.

A régió területfejlesztési koncepciója és programja kidolgozását, valamint közös fejlesztési feladatokat a regionális fejlesztési tanácsok látták és látják el. A regionális fejlesztési tanács működéséhez szükséges pénzügyi fedezetet a költségvetési hozzájárulás, a pályázatokon elnyert források, valamint a regionális fejlesztési tanácsban szavazati joggal rendelkező szervezetek befizetései biztosítják. A regionális fejlesztési tanács feladatainak ellátásában együttműködik a kistérségi fejlesztési tanácsokkal, a megyei területfejlesztési tanácsokkal, a térségi fejlesztési tanáccsal, a régió fejlesztésében közvetlenül és közvetve közreműködő területi államigazgatási szervekkel, a területi gazdasági kamarákkal, továbbá a régió területén működő társadalmi szervezetekkel.

A **kistérségi társulások** feladata valamely fejlesztési feladat, céljuk pedig a megvalósítás és főként az ehhez szükséges pályázatok készítése volt. Több társulást a közös pályázati lehetőségek hívtak életre, mert volt egy közös cél: pl. szennyvízhálózat, gázhálózat kiépítése, melyhez közösen adtak be pályázatot. Ezekre a társulásokra jellemző, hogy a programok lezárását követően valós és tartós együttműködés nem alakult ki és maradt fent.

A **területfejlesztési társulások** az **önkormányzati társulások** egy sajátos válfaját jelentették. Feladataik közé tartozott a települések összehangolt fejlesztése, közös területfejlesztési programok kialakítása, a fejlesztések megvalósítását szolgáló közös pénzalap létrehozása. Mivel önkéntes szerveződések voltak, nem voltak kötelesek igazodni a statisztikai kistérségek határaihoz. Ez a magyarázata annak, hogy számuk meghaladta a statisztikai kistérségek számát, és határuk sok helyen nem esett egybe azokkal. Előfordult a megyehatáron átnyúló együttműködés is, bár ez meglehetősen ritka, míg a Tisza-tó térségében 4 megye 7 statisztikai kistérségének 19 önkormányzata alakított társulást.

1996 után megjelentek azok az önkormányzati területfejlesztési társulások, melyek KSH kistérségek földrajzi határait szerveződték. Különösen azokban a megyékben voltak jellemzők, ahol korábban nem alakult meg alulról szerveződő kistérségi társulás, ezek egybeestek általában a nem aprófalvas területekkel.

1996. után indult el a területfejlesztési koncepciók „gyártása”, mert azok a térségi társulások, melyek korábban nem léteztek, vagy ha léteztek, de nem pályáztak külső forrásért a koncepciójuk elkészítésére, a megyei stratégiák megalkotásával egy időben a megyei területfejlesztési tanácsok pályázatainak jóvoltából elkészítették területfejlesztési koncepciójukat.

1996-ban elkészült az **Országos Területfejlesztési Koncepció (OTK)**, amely az ország átfogó távlati fejlesztését megalapozó és befolyásoló tervdokumentum. E koncepció a támogatásra javasolt térségek meghatározásánál az EU regionális támogatási prioritásait követi. A támogatások célterületei azonban az EU-gyakorlattól eltérően egy „szinttel” lejjebb kerültek meghatározásra. Ennek okán került törvénybe a statisztikai kistérség meghatározása, tehát mind a törvény, mind a koncepció támaszkodott a kistérségi szintre, mint térkategóriára.

A területfejlesztési törvény módosításán túl a közigazgatás reformja is egyre égetőbb feladattá vált. A reform szükségességének okai között szerepelt, hogy javítani tudja az ország az emberek számára nyújtott szolgáltatásokat (pl. a vidékről egyetemre/főiskolára jutás lehetőségét), felkészíteni az országot az EU tagságra, valamint a rendszerváltás mellett „kitermelődött” hibák kiküszöbölése (pl. megszüntetni a képviselő testületek melletti apparátust).

A témában akkor felelős főhatóság, a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium, az Országos Területfejlesztési Központ, valamint a Központi Statisztikai Hivatal kinyilvánította készségét egy 1997. évben elvégezhető felülvizsgálatra és az azon alapuló, szakmailag indokolt módosítások átvezetésére. Az 1997. év folyamán beérkezett kritikákat és javaslatokat felhasználva a KSH átdolgozta a rendszert és 17 megyében hajtott végre változtatást. A módosított rendszer **150 statisztikai kistérséget** tartalmazott (Észak-alföldi régióban 23-at (3. számú ábra)). A javaslatokat értékelő szervek munkájában erőteljesen érvényesülő nyitottság miatt mindössze 5 esetben utasítottak el új kistérség alakítására vonatkozó javaslatot, 61 településátirányítási indítványt fogadtak el és mindössze 36 szakmailag nem alátámasztott kezdeményezés teljesítésétől zárkoztak el. A módosított kistérségi terület beosztási rendszer 1997. augusztus 1-jén lépett életbe.

3. számú ábra: Az Észak-alföldi régió statisztikai kistérségei (1997)

Forrás: saját szerkesztés

Az 1999-től, a területfejlesztési törvény módosítását követően kismértékben változott a kistérségi szerep. Mind a megyei területfejlesztési tanácsokban, mind a regionális fejlesztési tanácsokban a kistérségeket képviselők száma kevesebb lett, így a területfejlesztési döntéseknél kompetenciájuk csökkent.

Ekkor Magyarországon ha csak a terület- és gazdaságfejlesztésre vonatkozó kistérségi csoportosulásokat tekintjük, akkor minimum háromféle kistérség létezett:

- KSH kistérség, mely statisztikai és a „beavatkozási térségtípus”-t jelöl;
- önkormányzati területfejlesztési társulás – funkcionális kistérség;
- vidékfejlesztési kistérségek (**SAPARD és LEADER kistérség**) – ugyancsak funkcionális kistérségek, amelyek a SAPARD⁴ programra való felkészülés jegyében definiálódtak, valamint a LEADER+ kistérség a fenntartható fejlődés érdekében ösztönözze újszerű elképzelések megvalósítását a vidéki kistérségekben.

Az ország szinte teljes területét lefedő önkéntes társulási rendszer az Európai Unió SAPARD támogatásainak elnyerése céljából közösen pályázó településeket tömöríti. Ennek a rendszernek a földrajzi jellemzői jobban hasonlítanak a statisztikai kistérségi rendszer jellemzőihez, főként abból a szempontból, hogy egy település csak egy társulásnak lehet tagja.

Az 1998-99-től induló európai uniós SAPARD agrár- és vidékfejlesztési programok készítése során azoknak a településeknek, amelyek több területfejlesztési társuláshoz tartoztak, dönteniük kellett, hogy melyik társulásban vesznek részt. Ez a kistérség típus sem a statisztikai kistérségi rendszert vette alapul, mivel a programok készítéséhez szükséges pályáztatást az Földművelésügyi- és Vidékfejlesztési Minisztérium nem kötötte a statisztikai kistérségekhez. A minisztérium előnyben részesítette az önkéntes társulási típust, mivel többet ért az, ha néhány település önként, egyetértésben tudott együtt dolgozni, mintha a statisztikai kistérségi szervezetei formákat kellett volna figyelembe venniük. Így ezek a társulások között is számos olyan található, amely nem követi a KSH által lehatárolt

⁴ Az ún. előcsatlakozási segélyprogramok egyike a SAPARD-program, amely az Európai Unió által 2004-ben csatlakozott 10 közép- és kelet-európai országban a mezőgazdaság és vidékfejlesztés területén kezdeményezett, a csatlakozást előkészítő intézkedések közösségi támogatása (Dóczi G. – Forgó M., 2003).

statisztikai kistérségi rendszer határvonalát. Magyarországon 191 SAPARD-kistérséghez 3067 település csatlakozott. Magyarország uniós taggá válása után, a SAPARD előcsatlakozási program lezárulását követően, a SAPARD pályázat helyét az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program vette át.

A 2000. év hozott bizonyos elmozdulást a kistérségi szint életben tartására, de sajnos nem hozott változást abban, hogy a területfejlesztés mely kistérségi formációt preferálja. A területfejlesztés, a tervezés és a beavatkozási szint területi egysége a kistérség lett, melynek „menedzselésére” a közigazgatási szféra tette meg az első lépést azzal, hogy a Miniszterelnöki Hivatal felállította kistérségi megbízotti hálózatát, ezzel megtörtént a KSH kistérségek finanszírozása.

Hazánk 2004-es EU-hoz való csatlakozása kiemelt jelentőséget adott a kistérségi együttműködéseknek, az intézményrendszer korszerűsítésének, a források közösségi követelményekkel szemben is szinkronban álló hasznosításának.

Kormányzati cél volt, olyan intézmények létrehozása, amelyek képesek a kistérségek terén rendet teremteni, a kistérségeken belül működő szervezetek, szervek, intézmények, stb. vonatkozásában, valamint intézményileg lefedjék a kistérség minden funkcióját, hogy a kistérség valódi kapocs legyen a települési önkormányzatok és a régiók között.

A területfejlesztési törvény 2004. évi LXXV. a területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény és egyes kapcsolódó törvények módosítása megfogalmazta az azonos célokat tartalmazó források összevonásának lehetőségét. A rendszer 2003. évi felülvizsgálata – az Országos Területfejlesztési Tanácsban hozott 2001. december 13-i határozat – meghatározta a revízió célját abban, hogy a hat év alatt felgyülemlett változtatási igények valós területi, gazdasági egységek létrejöttét érvényesítsék.

A statisztikai kistérségi rendszer 2002-2003-as felülvizsgálatának készítői érvényre kívánták juttatni a statisztikai rendszer következő alapelveit:

1. maradéktalanul lefedi az ország (a megye) területét, minden település tartozik egy és csak egy kistérséghez – mint minden korábbi;

2. a rendszerben több központú vonzáskörzetek is léteznek, amelyekben egynél több centrumtelepülés gyakorolja a központi funkciókat – így volt ez korábban is;
3. a statisztikai rendszernek egy hosszabb időn át stabilnak kell lennie (mind területfejlesztési, mind támogatási rendszer működtetéséből, mind statisztikai alkalmazásából fakadó funkciói teljesítéséhez);
4. a rendszer a lakosság alap- és középfokú ellátásának kapcsolatrendszerét kifejező vonzáskörzet területi egysége.

A 2007-2013-as Európai Unió időszakra való felkészülés során fény derült bizonyos kistérségi beosztások pontatlanságára. Ezt látva a Kormány és az EU-s források felhasználásáért felelős Nemzeti Fejlesztési Ügynökség néhány esetben alulról jövő kezdeményezések hatására kezdeményezte a **244/2003. (XII. 18.) Kormányrendelet** felülvizsgálatát. Ez a munka elsősorban a kedvezményezett kistérségek újbóli besorolásán túl a kistérségek újraosztásáról is szólt.

Az Észak-alföldi régiót is érintette a változás: az eddigi 23-ról 27-re emelkedett a kistérségek száma. A felülvizsgálat eredményeként a kistérségek száma országos szinten 18-al nőtt, ebből Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az Ibrány-Nagyhalászi, Jász-Nagykun-Szolnok megyében a Mezőtúri és Hajdú-Bihar megyében a Derecske-Létavérsi és a Hajdúhadházi kistérségek alakultak. Az új határok (4. számú ábra) kijelölésének eredményeképpen hatékonyabban működhetnek az akkor még csak papíron létező területi egységek. Ezáltal átláthatóbbá válhatott a pályázati rendszer.

4. számú ábra: Az Észak-alföldi régió statisztikai kistérségei (2004)

Forrás: saját szerkesztés

A **többcélú kistérségi társulásokról** szóló **2004. évi CVII. törvény** a települési önkormányzatok közszolgáltatási feladatainak társulásban történő ellátásáról, illetve a kistérségi területfejlesztési feladatok biztosításáról szól. A törvény megfogalmazta, hogy egy kistérségben egy többcélú kistérségi társulás alakítható, ugyan nem kötelezte a többcélú kistérségi társulás létrehozását, viszont csak a meghatározott feltételeket elfogadó társulások pályázhattak és kaphattak központi támogatást.

A többcélú kistérségi társulás jogszabályban meghatározott feltételek szerint gondoskodhat az alábbi feladatkörbe tartozó közszolgáltatási feladat- és hatáskörök ellátásáról:

1. Közoktatás
2. Szociális és gyermekjóléti intézményi ellátás
3. Szociális és gyermekjóléti alapellátás
4. Egészségügyi alapellátás
5. Nyilvános könyvtári feladatok

6. Hulladékgazdálkodás
7. Állati hulladékok gyűjtésének és ártalmatlanításának közös szervezése
8. Útkezelői (útüzemeltetői és fenntartási) feladatok
9. A többcélú kistérségi társulás, valamint tagjai közbeszerzési eljárásainak közös szervezése és bonyolítása
10. Belső ellenőrzési feladat
11. Közös építési szabályzatok és közös településrendezési tervek készítése
12. A kistérségi közigazgatási ügyintézés korszerűsítése

A többcélú kistérségi társulások normatív működési támogatást igényelhetnek ha legalább az alábbi feladatok ellátását vállalta:

- közoktatási,
- egészségügyi,
- szociális vagy gyermekjóléti, továbbá
- területfejlesztési.

A régió megyéi közül Szabolcs-Szatmár-Bereg megye valamennyi kistérségében megalapították a többcélú társulást. Jász-Nagykun-Szolnok megyében a Törökszentmiklósi, Hajdú-Biharban pedig a Hajdúböszörményi kistérségben kistérségi fejlesztési tanács működött. Debrecen városa a kistérségi lehatárolásnál önálló kistérséget alkotott.

A területfejlesztésről és területrendezésről szóló törvény 2004. évi módosítása szerint azokban a kistérségekben, ahol nem alakult többcélú társulás ott a Közigazgatási Hivatal a törvény erejénél fogva megalakította a Kistérségi Fejlesztési Tanácsot, mely a kistérség teljes területén az összes település bevonásával működő a területfejlesztési feladatok összehangolását végző szervezet.

Magyarország EU csatlakozása kiemelt jelentőséget adott a kistérségi együttműködésnek, az intézményrendszer korszerűsítésének, a források közösségi követelményekkel is szinkronban álló hasznosításának. A Kormány 2002-2006 évekre szóló programjában kimondott reform egyik része az önkormányzatok társulásával a kistérségek létrehozása. A 2004 elejétől módosult kistérségi terület-beosztási rendszer miatt az Európai Unió küszöbén a **kistérség lett a régió mellett a területfejlesztés egyik alapegysége.**

A kistérségi határok újragondolása minden esetben azért történik, hogy az „újrarajzolás” eredményeképpen a régió hatékonyabb és életképesebb legyen, valamint olyan kistérségek jöjjenek létre, melyek földrajzi szempontból egységesek, nagyságuknál fogva „ütőképeseek”, alkalmasak az adott térségben a fejlesztési programok megvalósítására.

Szerencsés lenne, ha a statisztikai kistérségek és az önkéntes kistérségi társulások határai egybeesnének egymással, illetve valamennyi körzetben a kistérségi centrum mellett kistérségi alcentrumok – akár több is – alakulhatna.

A **2007. évi CVII. törvény** a települési önkormányzatok többcélú kistérségi társulásáról szóló 2004. évi CVII. törvény módosításáról „újraírta” a kistérségek határait, települések kerültek másik kistérségbe, vagy alkottak új kistérséget, így **174-re nőtt** a magyarországi kistérségek száma⁵ (5. számú ábra).

⁵ Debrecen önállósága 2008. január 1. óta megváltozott Mikepércs Debrecenhez való csatlakozásával.

5. számú ábra: Az Észak-alföldi régió statisztikai kistérségei (2008)

Forrás: saját szerkesztés

A törvény értelmében az Észak-alföldi régióban a 27 kistérség száma 28-ra emelkedett, mivel a korábbi Kisvárdai kistérség ketté vált Kisvárdai és Záhonyi kistérségekre a korábbi 32 településből 21 a Kisvárdai és 11 a Záhonyi kistérséget alkotja. (Záhonyi kistérség: Benk, Eperjeske, Győröcske, Komoró, Mándok, Tiszabездé, Tiszamogyorós, Tiszaszentmárton, Tuzsér, Záhony, Zsurk települések. Kisvárdai kistérség: Ajak, Anarcs, Dombrád, Döge, Fényeslitke, Gyulaháza, Jéke, Kékcse, Kisvárdai, Lövöpetri, Mezőladány, Nyírlövő, Pap, Pátroha, Rétközberencs, Szabolcsbáka, Szabolcsvermesmart, Tiszakanyár, Tornospálca, Újdombrád, Újkenéz.)

Jelen szétválásra két magyarázat adható:

- a Kisvárdai kistérségből kiváló – és Záhonyi kistérséget megalakító 11 település még a kistérségi intézményrendszer felállításának időszakában adottságaik miatt jól együttműködő települések voltak. Az országban az elsők között alakították meg a Felső-Szabolcsi

Térségi Fejlesztési Társulást és hatékonyan működtették azt, majd 1993-ban a 138 statisztikai kistérségi egység létrejöttkor a 11 település „összeolvadt” a további 21 településsel és alkotta a Kisvárdai LAU 1 (NUTS IV) kistérséget.

- a 2007-2013-as időszakban – Záhony logisztikai szerepkörének fajsúlyossá válása indokolja Záhony térségközpontként való funkcionálását és a kistérségbe tartozó települések elkülönülését.

1.6 A kistérségek kedvezményezetti besorolása

A területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény elrendelte a támogatási alapok felosztásának szabályozását, amelyet a statisztikai kistérségi rendszerhez igazítottak. A **30/1997. (IV.18.) OGY határozat** egyértelműen kimondja, hogy a támogatandó térségek meghatározását egyértelműen a statisztikai kistérségek szintjén kell megvalósítani, és tételesen felsorolja azt a **28 paramétert** (1. számú melléklet), amelyekből számított komplex mutató rangsora alapján történik meg a kedvezményezett kistérségek kijelölése annak a korlátnak figyelembevételével, hogy a kedvezményezett térségek össznépesége nem haladhatja meg az ország népességének egyharmadát.

A magyar területfejlesztési politika célterületeinek lehatárolása követi az Európai Unió alapelveit, alkalmazva azokat a sajátos magyar viszonyokra. Az Országgyűlés a 30/1997. (IV.18.) OGY határozatával fogadta el a területfejlesztési szempontból kedvezményezett térségek jegyzékét és a területfejlesztési támogatások és a decentralizáció elveiről, valamint a kedvezményezett térségek besorolásáról szóló első irányelveket, ami a – statisztikai térségek 1994. január 1-jétől bevezetett rendszerén alapulva – következők szerint határozza meg a kedvezményezett kistérségek körét:

- **Társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott** térségnek kell minősíteni azokat a statisztikai vonzáskörzeteket, amelyek a fent felsorolt mind a 6 mutatószám-csoportból képzett komplex mutatója nem éri el az országos átlagot.
- **Tartós munkanélküliséggel sújtott** térségnek kell minősíteni azokat a térségeket, amelyekben 1994., 1995. és 1996. években mért tartós munkanélküliek aránya legalább két évben meghaladta az országos átlagot.

- **Az ipari szerkezetátalakítás térségei** közé kell besorolni azokat a térségeket, amelyekben az iparban foglalkoztatottak aránya 1990-ben meghaladta az országos átlag másfélszeresét, továbbá az iparban foglalkoztatottak arányának csökkenése 1990-1995 között, valamint a munkanélküliség 1996. december 20-án az országos átlagot meghaladta.
- **A mezőgazdaság vidékfejlesztés térségei** közé kell besorolni azokat a térségeket, amelyeknek alacsony az urbanitás/ruralitás indexe, az 1990. évi népszámláláskor az országos vidéki átlagot meghaladó volt az agrárfoglalkoztatási arány, az országos átlag alatt van az egy főre jutó személyi jövedelemadó alap, és a munkanélküliség az országos átlagot meghaladja.

A fenti mutatók alapján az Észak-alföldi régió 23 statisztikai kistérségéből 19 volt sorolható a társadalmi és gazdasági szempontból és 18 a vidékfejlesztési szempontból elmaradott kistérségek közé.

Ez a beosztás azonban azon kistérségeknél, amelyek egy-egy nagyobb várost (pl. Debrecen) is magukba foglaltak, igen súlyos problémát okozott. A városok kedvezőbb értékei ugyanis úgy feljavították a kistérség mutatóit, hogy az, a kisebb települések kedvezőtlen adottságai ellenére, már nem tartozott a kedvezményezett térségek közé.

Ebből következett, hogy már a törvény, illetve az országgyűlési határozat előkészítésének időszakában megfogalmazódott – elsősorban az önkormányzatok részéről – a terület-beosztási rendszer felülvizsgálatának igénye, hiszen az ennek alapján elvégzett számítások három évre (1997-1999) meghatározták a területfejlesztési előirányzatokból való részesedésük mértékét.

Ennek eredményeképpen a **19/1998. (II. 4.) sz. Kormányrendelet** tovább módosította, pontosította az új kistérségi beosztásnak megfelelően a kedvezményezett térségek be- és átsorolását.

További változást hozott a **24/2001. (IV. 20.)** a területfejlesztési támogatások és a decentralizáció elveiről, a kedvezményezett térségek besorolásának feltételrendszeréről szóló **OGY határozat** azáltal, hogy a területi kiegyenlítést szolgáló fejlesztési célú támogatásoknak a 70%-át a kedvezményezett kistérségek lakónépessége alapján határozzák meg, sőt a

decentralizációs elosztásba lépő régiók a fejlesztési támogatásaik 20%-át az elmaradott térségekben élő népességük arányában kapják. Az OGY határozat 3. számú melléklete **19 mutatót** tekint (2. számú melléklet) kiindulási alapnak a komplex térségi fejlettség mérésére és a korábitól eltérő módon határozta meg a keretek felosztását, így a régióban a 23 kistérségből 7 a területfejlesztés szempontjából hátrányos (ide tartozik a Kisvárdai, Hajdúböszörményi és Jászberényi kistérség egyaránt) és 13 leghátrányosabb helyzetű kistérség (6. számú ábra).

A rendszer 1997. évi módosítása óta a régiós felosztás közigazgatásának hiányosságai, valamint a kistérségi rendszer és az alulról szerveződő önkormányzati társulások területeinek különbözőségei és összeférhetetlenségei miatt a körülmények ténylegesen megváltoztak. Egyre gyakrabban jelentkeztek az önkormányzatok a felülvizsgálat igényével; módosítási igényeiket természetesen a rendszer stabilitásának elengedhetetlen megóvása érdekében nem volt lehetőség egyedileg kielégíteni. A területfejlesztésről szóló törvény 1999. évi módosításában (az 1999. évi XCII. törvény) csökkent annak jelentősége, hogy egy-egy megyében hány kistérség van, a támogatási alapok felosztásában azonban változatlanul erős volt az érdekeltségük.

A **91/2001. (VI. 15.)** a területfejlesztés kedvezményezett térségeinek jegyzékéről szóló **Kormányrendelet** új értelmezést adott a területfejlesztési szempontból kedvezményezett térségeknek (statisztikai vonzásokörzeteknek):

- társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott térségek: amelyeknél a területfejlesztési támogatások és a decentralizáció elveiről, a kedvezményezett térségek besorolásának feltételrendszeréről szóló 24/2001. (IV. 20.) OGY határozat 3. számú mellékletében meghatározott mutatórendszer alapján kialakított komplex mutató 7,5%-kal elmarad az országos átlagtól;
- az ipari szerkezetátalakítás térségei: amelyekben az iparban foglalkoztatottak aránya 1990-ben meghaladta az országos átlag másfélszeresét, továbbá az iparban foglalkoztatottak arányának csökkenése 1990-1999 között, valamint a munkanélküliség 1999. december 20-án az országos átlagot meghaladta;
- a mezőgazdasági és vidékfejlesztési térségek: amelyekben a terület népességének kevesebb, mint 50%-a él 120 fő/km²-nél magasabb népsűrűségű településen, az 1990. évi népszámláláskor az országos vidéki átlagot meghaladó volt a mezőgazdasági foglalkoztatottság

aránya, az országos átlag alatt van az egy főre jutó személyi jövedelemadó alap, továbbá a munkanélküliség 1999. december 20-án az országos átlagot meghaladta.

A fogalmak pontos meghatározása mellett a területfejlesztés szempontjából kedvezményezett területnek minősülnek a külön jogszabályban meghatározott, a társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott, illetve az országos átlagot jelentősen meghaladó munkanélküliséggel sújtott települések is.

Ezt követően a 2004-es kistérségi határokból bekövetkezett változások szükségessé tették a területfejlesztés kedvezményezett térségeinek ismételt meghatározását is, hiszen megváltozott az a tér, amelyben a kistérségek helyzetét mérni szükséges. 2004-ben már az új, 168 kistérség alapulvételével határozták meg a kedvezményezett térségek jegyzékét. A területfejlesztés kedvezményezett térségeinek jegyzékéről szóló **64/2004. (IV.15.) számú kormányrendelet** országosan 95-öt minősít a területfejlesztés szempontjából kedvezményezettnek⁶ a 24/2001 (IV.20.) számú országgyűlési határozat mellékletében meghatározott mutatórendszer alapján. A 64/2004. (IV.15.) számú kormányrendelet a 91/2001. (VI. 15.) Kormányrendelet szerint határozza meg a kedvezményezett kistérségek (társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott, az ipari szerkezetátalakítás térségei, a mezőgazdasági és vidékfejlesztési térségek) körét.

A fenti besoroláson túl új besorolási rendet is tartalmaz a kormányrendelet, mely szerint a területfejlesztés szempontjából kedvezményezett térségek közül azok a kistérségek, amelyeknek komplex mutatója nem éri el Budapest komplex mutatójának 60%-át, területfejlesztési szempontból a leghátrányosabb helyzetű kistérségeknek minősülnek. A területfejlesztés szempontjából kedvezményezett térségek közül azok a kistérségek, amelyek nem tartoznak a leghátrányosabb helyzetű kistérségek közé, hátrányosabb helyzetű kistérségnek minősülnek.

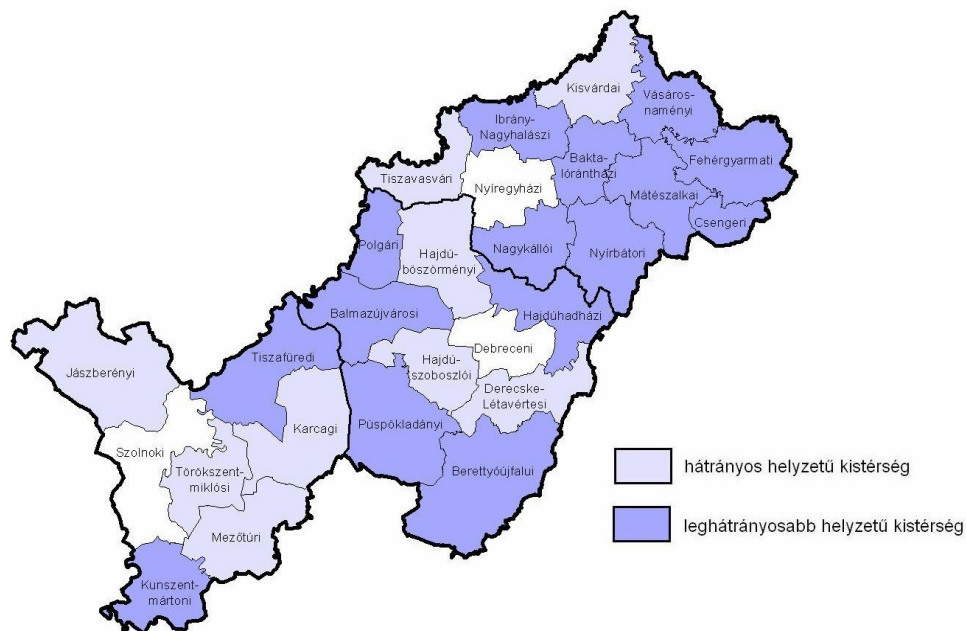
Ekkor országosan 48, az Észak-alföldi régióban 15 leghátrányosabb helyzetű és országosan 47, az Észak-alföldi régióban 9 hátrányos helyzetű

⁶ A területfejlesztés szempontjából kedvezményezett térségek közül azok a kistérségek, amelyeknek a komplex mutatója nem éri el a Budapest komplex mutatójának 60%-át, területfejlesztési szempontból a „leghátrányosabb helyzetű” kistérségeknek minősülnek, a többi kedvezményezett kistérség „hátrányos helyzetű” kistérségnek minősül.

(Kisvárdai, Hajdúböszörményi és Jászberényi) kistérség van (6. számú ábra).

Az országos politika célkitűzései között évtizedekre visszamenően jelen van az elfogadhatatlan társadalmi-gazdasági területi különbségek mérséklése, hiszen gyakran részesítik előnyben a pályázatértékelések során a hátrányos, illetve leghátrányosabb helyzetű kistérségből érkezett pályázatokat.

6. számú ábra: Az Észak-alföldi régió kedvezményezett kistérségeinek besorolása(2004)

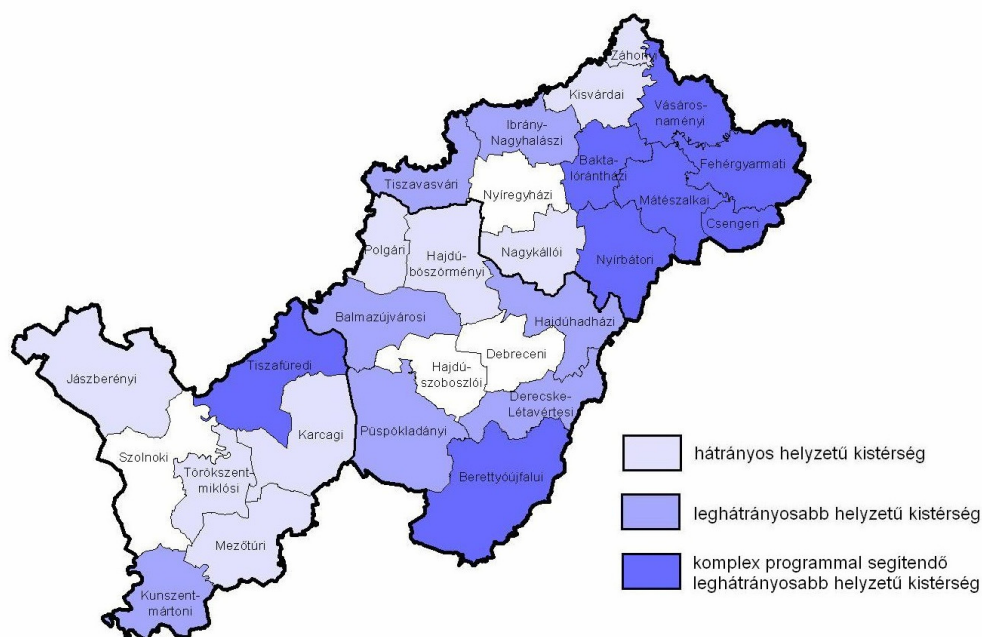

Forrás: saját szerkesztés

A felülvizsgálati munka eredménye a **67/2007 (VI. 28.) OGY határozat** a területfejlesztési támogatásokról és a decentralizáció elveiről, a kedvezményezett térségek besorolásának feltételrendszeréről és a **311/2007. (XI. 17.) Kormányrendelet** lett, amely új kistérségeket hozott létre és újra osztályozta a kedvezményezett kistérségeket, a hátrányos és ezen belül a leghátrányosabb helyzetű, valamint a komplex programokkal segítő legalacsonyabb komplex mutatóval rendelkező leghátrányosabb helyzetű és az átmenetileg kedvezményezett kistérségeket.

Az Észak-alföldi régió 28 kistérségéből négy (Debreceni, Hajdúszoboszlói, Nyíregyházi, Szolnoki) nem tartozik a kedvezményezett kistérségek közé. Jelenleg kilenc kistérség a hátrányos, hét kistérség a leghátrányosabb helyzetű, valamint nyolc kistérség a komplex programmal segített leghátrányosabb helyzetű kategóriába került (7. számú ábra).

7. számú ábra: Az Észak-alföldi régió kedvezményezett kistérségeinek besorolása (2008)

Forrás: saját szerkesztés

Bár az általam vizsgált három kistérség mindegyike a kedvezményezetti besorolások mindegyikében „csak” hátrányosnak minősült, szakmai szempontból egyébként szinte ellehetetleníti az értékelő-elemző munkát a kistérségi beosztások ilyen gyakori változtatása, még ha a KSH a tudomány, az államigazgatás, az önkormányzatok szakembereivel lefolytatott egyeztetéseket követően alakította is ki a jelenlegi, végleges változatot. Ez különösen áll a vizsgált Észak-alföldre.

1.7 Konklúzió

Fentiek konklúziójaként azt szerettem volna megtudni, hogy jár-e a kistérségeknek előnnyel a kedvezményezett besorolás, jobb lehetőségekkel jutnak-e fejlesztési forrásokhoz amennyiben a kedvezményezettséghöz vizsgált mutatói alacsony értékűek.

Kíváncsi voltam továbbá arra is, hogy a települések saját adottságaikat kihasználva, optimális esetben saját érdeküknek megfelelően, esetleg vezetésüktől függően hoznak-e létre „település szövetségeket” a jobb forrás abszopció érdekében? Az elemi területi egységek közötti kapcsolatok fontos építőkövei az országon belüli, regionális és nemzetközi kapcsolatoknak. Ezzel járulnak hozzá a magasabb szintű kapcsolatok megalapozásához.

Ennek alátámasztása érdekében a 2003-tól az Észak-Alföldi Regionális Fejlesztési Ügynökség hazai és EU-s forrásokat kezelő csoportjaitól kapott adatok alapján megvizsgáltam a kistérségek lehívott forrásainak nagyságát (1. számú táblázat). A kistérségek kedvezményezetti szempontból történő támogatásának elemzése több szempontból is elvégezhető: vizsgálni lehet a támogatások kistérségek közötti százalékos megosztását – én ezt választottam –, másrészt ki lehet számolni az egy évre és egy főre jutó támogatás mértékét, ami azért lenne megfelelő számítási mód, mert kiküszöböli a kistérségek eltérő lakosságszámából eredő torzulásokat.

Mivel a kistérségekbe érkező források mértékének vizsgálata egy önálló disszertáció témája lehetne, ezért a konklúzióban kizárólag a 2003-tól kiírt hazai decentralizációs források, valamint a 2004-2006-os időszak közötti EU-s források kistérségi megoszlásának adatait mutatom be.

1. számú táblázat: 2003-2008 közötti az Észak-alföldi régióba érkező hazai és EU-s források megoszlása a kistérségek között

	Hazai és EU-s támogatások összesen (Ft)	%-os megoszlás	Népesség száma 2006-ban (fő)	1 főre eső támogatás összege	Kedvezményezetti státusz (2004)	Kedvezményezetti státusz (2008)
Baktalórántházai	3 419 102 106	2,81	35 371	96 664	leghátrányosabb	komplex programmal segítő LHH
Csengeri	871 299 290	0,72	13 877	62 787	leghátrányosabb	komplex programmal segítő LHH
Fehérgyarmati	4 023 541 259	3,31	38 956	103 284	leghátrányosabb	komplex programmal segítő LHH
Ibrány-Nagyhalászi	4 972 255 903	4,09	45 768	108 640	leghátrányosabb	leg-hátrányosabb
Kisvárdai	3 046 362 926	2,51	74 367	40 964	hátrányos	hátrányos
Mátészalkai	3 495 650 299	2,88	66 190	52 812	leghátrányosabb	komplex programmal segítő LHH
Nagykállói	3 147 905 216	2,59	45 673	68 923	leghátrányosabb	hátrányos
Nyírbátori	5 401 792 566	4,44	44 808	120 554	leghátrányosabb	komplex programmal segítő LHH
Nyíregyházi	10 173 606 788	8,37	142 247	71 521	-	-
Tiszaszvári	5 206 092 199	4,28	37 531	138 714	hátrányos	leg-hátrányosabb
Vásárosnaményi	2 586 662 212	2,13	31 266	82 731	leghátrányosabb	komplex programmal segítő LHH
Záhonyi	-	-	-	-	-	hátrányos
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	46 344 270 764	38,12	576 054	80 451		
Balmazújvárosi	3 119 108 996	2,57	29 551	105 550	leghátrányosabb	leg-hátrányosabb
Berettyóújfalui	4 248 376 186	3,49	52 672	80 657	leghátrányosabb	komplex programmal segítő LHH
Debreceni	15 616 095 823	12,84	204 124	76 503	-	-

ceni						
Derecske-Létavértesi	2 385 845 930	1,96	39 911	59 779	hátrányos	leg-hátrányosabb
Hajdúböszörményi	5 437 495 318	4,47	59 096	92 011	hátrányos	hátrányos
Hajdúhadházi	3 120 211 023	2,57	60 932	51 208	leghátrányosabb	leg-hátrányosabb
Hajdúszoboszlói	2 752 983 560	2,26	33 681	81 737	hátrányos	-
Polgári	2 521 867 943	2,07	14 463	174 367	leghátrányosabb	hátrányos
Püspökkladányi	4 807 081 003	3,95	51 211	93 868	leghátrányosabb	leg-hátrányosabb
Hajdú-Bihar megye	44 009 065 782	36,20	545 641	80 656		
Jászberényi	7 216 380 906	5,94	86 895	83 047	hátrányos	hátrányos
Karcagi	2 914 629 879	2,40	45 328	64 301	hátrányos	hátrányos
Kunszentmártoni	3 641 621 359	3,00	37 990	95 857	leghátrányosabb	leg-hátrányosabb
Mezőtúri	2 363 341 346	1,94	30 051	78 644	hátrányos	hátrányos
Szolnoki	9 110 416 948	7,49	119 215	76 420	-	-
Tiszafüredi	3 941 572 724	3,24	39 282	100 340	leghátrányosabb	komplex programmal segítő LHH
Törökszentmiklósi	2 043 820 377	1,68	44 861	45 559	hátrányos	hátrányos
Jász-Nagykun-Szolnok megye	31 231 783 539	25,69	403 622	77 379		
Észak-alföldi régió	121 585 120 085	100,00	1 525 317	79 711		

Forrás: Észak-Alföldi Regionális Fejlesztési Ügynökség munkaanyagai

A táblázat adatai bizonyítják, hogy az elmaradott és leszakadó területekre odaítélt fejlesztési források nagysága összefüggésben vannak a kistérségek vagy a települések kedvezményezetti jogállásával. A pályázatok elbírálása során gyakran jelent előnyt a kistérség hátrányos besorolása, de nem biztosít jogosultságot egy-egy támogatási összeg odaítélésére.

Mindezek ellenére a települések összefogása és a kistérségi szerveződések mellett jelentős érvek szólnak: a piaci kapcsolatok, költséghatékonyság, a munkaerő-vonzáskörzet (munkaerőpiac) komplex piaci szegmenseire való reagálás. Az elkülönülést legtöbbször földrajzi, közlekedési és kulturális tényezők is erősítik. Az eddigiek alapján elmondhatóak a következő **megállapítások**:

1. Bár a kistérségek kialakulásuk és jelen állapotuk eléréséig számos buktatón jutottak túl, mégis elmondhatjuk, hogy kialakulásuk, létük és működésük több szempont miatt szükséges és fontos.
2. A kistérségi szint a területfejlesztés szempontjából életképes és nélkülözhetetlen alapegység. Ennek a szintnek a szerepét a regionális szint megerősítése felértékeli.
3. A területfejlesztési régió színvonalas működése elképzelhetetlen területfejlesztési kistérségek nélkül.
4. Kistérségi szinten rendre és területileg hatékony működésre van szükség, úgy hogy számolni és építeni kell az alulról jövő kezdeményezések tapasztalataira.
5. A területfejlesztést meg kell szabadítani az önkormányzati túlsúlytól. A kistérség nem az érintett települések összessége, hanem egy összetettebb szint (a helyi önkormányzatokon túl beleértve pl. a helyi vállalkozókat, civil szervezeteket és az ott élőket stb.), ezért meg kell találni a kistérségi szempontból releváns feladatokat és szereplőket.
6. Az Önkormányzati törvény korrekciójának rendezését nem a kistérségi szinten kell rendezni.
7. Az önkormányzati finanszírozás reformja nélkül nem működőképes a területfejlesztés eszköze és intézményrendszere.
8. Bár a területfejlesztési kistérség és régió működtetésével több kormány foglalkozott, az eltelt időhöz képest aránytalanul szerény eredményekkel.

2. A KISTÉRSÉGEK SZEREPE A TERÜLETFEJLESZTÉSBEN, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ ÉSZAK-ALFÖLDI RÉGIÓ KISTÉRSÉGEIRE

2.1 Bevezetés a kistérségek tipizálásába

Az eddigi – lényegében a területfejlesztésről és területrendezésről szóló törvény elfogadása óta történt – területi „besorolás-próbálkozások” csak néhány elmaradott megye (elsősorban Szabolcs-Szatmár-Bereg és Borsod-Abaúj-Zemplén) esetében jelentettek tartós területi kedvezményezettséget és felzárkóztató támogatást.

Pedig valóban nehezen képzelhető el sikeres területfejlesztés vagy bármilyen társadalmi tekintetben tudatos, hatékony, a gazdaság és a társadalom versenyképességét vagy akár sikeres felzárkóztatását segítő **területi beavatkozás** anélkül, hogy ne ismernénk alaposan – összehasonlíthatóan is – azt a területet, amelybe „be akarunk” avatkozni, ahová területi programokat tervezünk. Éppen a pontos és a különböző szakpolitikák, vagy akár éppen a területi politika által általánosan elfogadott terület(-település)minősítő rendszerek hiánya is oka lehet annak, hogy a magyar területi különbségek nem csökkentek az elmúlt 15 évben.

A területi versenyképesség erősítésében és a térségi felzárkóztatásban két nagy területet próbál Magyarország felerősíteni: a régiót és a kistérséget, ami azért izgalmas feladat, mert egyik sem közigazgatási területi egység. A kistérség anélkül, hogy közigazgatási egységként kezelnék, azért nagyon jó, mert arra készíti a település vezetőit, hogy gondolkozzanak kicsit nagyobb egységben és a települések fejlesztését helyezték el más települések hálózatában. Ez hatékony megoldást jelent az aprófalvas vagy tanyás térségek életben tartására. De a kistérség alkalmas arra is, hogy erősítse a vidék „népességmegtartó képességét” azzal, hogy nem hagyja leszakadni a hátrányos helyzetű településeket. A kistérség tehát a fejlesztés szempontjából nagyon hatékony területi kategória.

A kistérségek eredményesek a települések üzemeltetése-működése szempontjából is, mert integráltabb térségi gondolkodásra ösztönzik a település szereplőit, a maguktól társulásra nem hajlandó önkormányzatokat a pénzühiány pedig együttműködésre készítetik. Így elmondhatjuk, hogy a kistérség előhírnöke lehet egy új típusú, integrált önkormányzati modellnek

(PÁLNÉ Dr. KOVÁCS I. 2003). Nem véletlen, hogy az időközben létrejött többcélú kistérségi társulások már nem csak területfejlesztési, hanem közigazgatási közszolgáltatási célokra is szerveződnek. Ahhoz viszont, hogy a kistérségek el tudják látni az egyre sokasodó feladatokat, meg kell erősíteni a humán erőforrás kapacitásukat, ami a 2008-as kistérségi hálózatok átszervezésével és a Kistérségi Koordinációs Hálózat (KKH) kialakításával meg is történt.

Az elmúlt 15 év kistérségekről szóló kutatása számos eredményt hozott a kistérségek kedvezményezetti besorolása szempontjából, melyekből néhányat már az 1. fejezetben érintőlegesen említettem. Itt szeretném ezeket a ma is aktuális, bár régi szempontokra és adatokra alapozott kategóriákat részletesebben ismertetni. Az itt bemutatott, az ország minden kistérségére kiterjedő értékelések nem saját munkáim, nem bővíttem saját észrevételekkel, szigorúan a területfejlesztési szakemberek által kialakított csoportalkotási és értékelési munkáit és azok eredményeit – és nem módszereit – mutatom be, hogy aztán saját véleményem alkothassak róluk.

2.1.1 Csatári Bálint országos kategorizálása (1996)

Ebben a csoportba sorolási megközelítésmódban a területek rendeltetésére hivatkozik az alkotó, azaz arra, hogy abban a formában az a térség, kistérség mire alkalmas, mi a funkciója.

A kistérségeknek a következő funkcionálisan meghatározható területfejlesztési típusait lehetne kialakítani, figyelemmel a gazdaság, az infrastruktúra, az ellátás, a társadalom, a településhálózat és a településszervezés várható változásaira is. Első lépcsőként el lehet különíteni a településszerkezeti, funkcionális és fejlettségi szint szerinti alaptípusainkat

- a **városias (urbánus)**, nagy- és középvárosi, agglomerálódó) és
- a **vidéki (rurális)** térségeket.

E két kistérségi alaptípus fejlesztési igényei szinte minden tekintetben rendkívül eltérőek (8. számú ábra).

A **városias kistérségek** további kialakításra váró településszerkezeti-funkcionális csoportjai lehetnek:

a) az erősen **agglomerálódott, intenzíven fejlődő** városi kistérségek. A statisztikai kistérségek népességének nagysága, népsűrűsége, a városias mutatók erőteljes volta és az agglomerálódás előrehaladott folyamatai következtében a kistérségek (Pécs, Sopron, Szeged, Veszprém, Győr, Szombathely, Székesfehérvár, Kaposvár, Tatabánya, Szolnok, Zalaegerszeg) mintegy tizede tartozik jelenleg ebbe a csoportba.

b) a **fejlett központú**, városi kistérségek. Az alföldi nagyvárosok másik része (Debrecen, Kecskemét, Békéscsaba, Hódmezővásárhely) részben volt tanyarendszerű, s a ma is erőteljesen kiterjedt és relatíve fejlett rurális vonzáskörzetük miatt nem érik el a fentiek magasán városias átlagszintjét. De ebbe a csoportba tartozhatnak még Eger, Szekszárd, Tata, Tapolca, Baja, Nagykanizsa, Salgótarján, Dunaújváros, Komárom, Ororszlány, Gyula, Dunaújváros, Paks kistérségei. Fő fejlesztési céljaik: az alföldi nagyvárosi térségek esetében a központjuk minőségi városfejlesztése mellett a települési integráció fokozása, a tercier ágazatok fejlesztése, a szakképzett munkaerőre telepített munkahelyteremtés volt.

c) a **budapesti agglomeráció** alvó- és bolygó városainak kistérségei. Csaknem minden vizsgált statisztikai mutatóban és összehasonlításban különböznek az ország többi kistérségétől. A belső gyűrű településein kívül Szentendre, Vác, Gödöllő, Ráckeve, Budaörs kistérségeinek számottevő térkapcsolati, integrációs, gazdasági és fejlődésbeli különbségei indokolják, hogy e kistérségek járuljanak hozzá a főváros agglomerációja közös fejlesztési elképzeléseinek megvalósításához. A főváros csak e térségeivel szorosan együttműködve válik európai szintű nagyvárossá.

d) **speciális gazdaságú** (pl. idegenforgalmi) városi kistérségek. Az eddigi városias alapkarakterű kistérségekből elkülönülnek a Balaton és a Velencei tó partján fekvő, sajátosan városias karakterű – idegenforgalmi – kistérségek. A hazai és a külföldi turizmus, valamint a környezet igényeire és sajátosságaira építve szükséges ezeknek a térségeknek a továbbfejlesztése.

A **vidéki (rurális) kistérségek** csoportjai lehetnek:

a) **komplex módon fejlesztendő**, „átlagosan” fejlett vidék (rurális) kistérségek. A városi központjukkal viszonylagosan kedvező kapcsolatokkal rendelkező, relatíve homogén települési egységet képező kistérségek közé

tartoznak Körmen, Dombóvár, Kalocsa, Kiskunhalas, **Jászberény**, Sárospatak, Orosháza, Hatvan, Pápa kistérségei.

b) hátrányos helyzetű vidéki (rurális) kistérségek. A legsürgetőbb és koncentrált kistérségi szintű beavatkozások elsősorban ebben az altípusban szükségesek hosszú és rövidtávon egyaránt. Hátrányos helyzetük általában több komponens egyszerre bekövetkező igen kedvezőtlen hatásának következménye. Okai között kiemelkednek a kedvezőtlen demográfiai viszonyok, a gyenge infrastrukturális alapellátottság, a kitermelőipar és nehézipar válsága, illetve az annak következményeként fellépő tartós munkanélküliség, valamint az alacsony termelékenységű és eltartóképességű, az átalakulás miatt gyengülő színvonalú és egyoldalú mezőgazdaság, az iparhoz hasonlóan magas és tartós munkanélküliséggel. E súlyos problémákat sajátosan fokozzák egyes térségek esetében: az ország gazdasági- és térszerkezetében elfoglalt kedvezőtlen határmenti helyzet, illetve az ország belső területein ún. forgalmi árnyékban fekvés sajátos következményei. Esetükben olyan rövid és hosszú távon megvalósuló, komplex területfejlesztési beavatkozásokra van szükség, amely csak 10-15 éven belül lesznek képesek e halmozottan hátrányos helyzet mérséklésére. Az elsődleges fejlesztési cél e térségekben a települési integráció fokozása és az ellátottság javítása lehet, de szinte ezzel egy időben szükség van e térségek gazdasági eltartóképességének fokozására, a munkahelyteremtésre és az infrastrukturális színvonal javítására is. Külön hangsúllyal szükséges fejleszteni e térségek szociális ellátottságát is.

A hátrányos helyzetű vidéki (rurális) kistérségek kategóriáján belül a hátrányos helyzetet okozó szempontok szerint megkülönböztetünk további négy kategóriát:

- 2.1 ipari válság sújtotta kistérség;
- 2.2 alapvetően mezőgazdasági jellegű kistérség;
- 2.3 határmenti periférikus helyzetű kistérség;
- 2.4 belső periférikus helyzetű kistérség.

A kistérség fejlesztés szakmai-területpolitikai megalapozásához településszerkezeti, fejlettségi és részben funkcionális alapon meghatározott fő- és altípusokon belül az alapadottságokhoz különböző sajátos – országos és regionális tekintetben is fontos – helyi adottságok társulhatnak, amelyek kiegészíthetik a fenti alapbesorolásokat. Így **mindkét fő csoportban** a

következő speciális (funkcionális) sajátosságok szerint meghatározott **speciális kistérségek** sorolhatók:

a) innovatív, dinamikus városi központtal rendelkező kistérség. Egy térben megfelelően tagolt és megalapozott területfejlesztésnek országos és regionális szinten is figyelemmel kell lennie azokra a speciális funkcionális adottságokkal, feltételekkel rendelkező kistérségekre is, amelyek mindkét fő típus altípusai között előfordulhatnak és e sajátos funkciók okán rendkívül fontosak. A városias kistérségek közül az egyik legfontosabb ilyen típus a dinamikusan fejlődő innovatív városi központokkal rendelkező kistérség. A többségében egyetemi, főiskolai központokkal, élénk gazdasági-vállalkozási környezettel rendelkező ilyen térségek a területfejlesztés gyújtópontjaivá válhatnak.

b) természetvédelmi-környezeti szempontból kiemelkedő fontosságú kistérség. Bizonyos részelemzések szerint elkülöníthetők pl. a nemzeti parkok, tájvédelmi körzetek által érintett térségek, a Tisza-tó kistérsége.

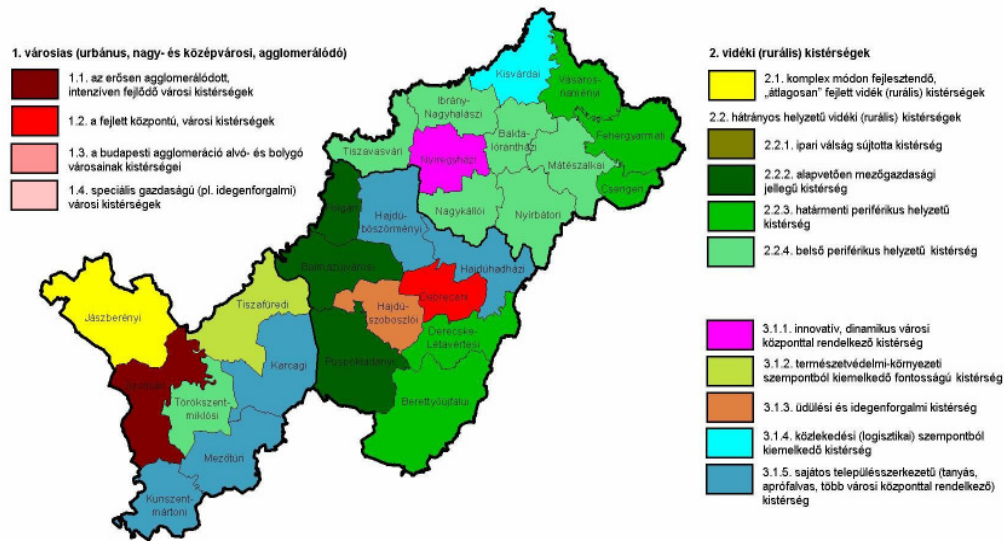
c) üdülési és idegenforgalmi kistérség. Ilyen kistérségek például a Hajdúszoboszló, Kőszeg, Siklós kistérsége.

d) közlekedési (logisztikai) szempontból kiemelkedő kistérség. Ezek egy része kötődik a határmenti átkelőhellyel rendelkező kistérségekhez is, pl. Záhony, Hegyeshalom, Baja, Makó kistérségei, így a **Kisvárdai kistérség** is.

f) sajátos településszerkezetű (tanyás, aprófalvas, több városi központtal rendelkező) kistérség. Ezen kistérségek fennmaradása, fejlesztése különleges nemzeti értékkel bír a magyar területi fejlődés szempontjából pl. Nagykun és Hajdú városok – ideértendő tehát a **Hajdúböszörményi kistérség** –, Szentcsanak-várospár, Esztergom-Dorog, Közép-békési centrumok stb.) ennek a speciális típusnak a legsajátosabb – jelentős együttműködést és funkciómegosztást igénylő – különleges települési kapcsolatokkal, történelmi múlttal identitással rendelkező térségi képződményei. E térségek jelentős munkaerő-tartalékai és relatíve fejlett intézményrendszerük miatt új, elsősorban kis- és középüzemi méretű gazdasági ágazatok befogadására is alkalmas fejlesztések célterületei lehetnek.

Fenti területfejlesztési kistérség típusok elérése és megfelelő tartalmú támogatása akkor lehetséges, ha az alapos kutatás-fejlesztési elemzések és kistérségi területfejlesztési tervek alapján részletesen kimunkálják, illetve maguk a kistérségek is legalább középtávra elfogadják.

8. számú ábra: Csatári Bálint féle kistérség kategorizálás (1996)

Forrás: saját szerkesztés Csatári tipizálása alapján

2.1.2 Faluvégi Albert országos kategorizálása (2000)

A kistérségek típusainak meghatározásához ez esetben nem használtak a készítő matematikai vagy statisztikai eljárást. Nem használtak ugyanakkor a kedvezményezett térségek lehatárolásához a területfejlesztésben érdekelt minisztériumok, kutatók által kialakított, konszenzusos mutatószámokat és klasszifikációt sem. Jelen esetben a kistérségek fejlettségi típusainak meghatározásához a gazdasági-társadalmi helyzetüket és fejlődésüket jól jellemző kilenc mutatót alkalmaztak:

1. Külföldi érdekltségű vállalkozások külföldi saját tőkéje egy lakosra;
2. Személyi jövedelemadó-alapot képező jövedelem egy lakosra;
3. Személyi jövedelemadó-alapot képező jövedelem változás egy lakosra;
4. Működő gazdasági szervezetek ezer lakosra jutó száma;
5. Működő gazdasági szervezetek száma;
6. Munkanélküliek aránya;
7. Vándorlási különbözet ezer lakosra jutó száma;

8. Távbeszélő főállomások ezer lakosra jutó száma;
9. Személygépkocsik száma ezer lakosra.

A „Kilenc mutató” kategorizálás elnevezést használok legszívesebben a név rövidege miatt, de talán praktikus lenne az egyértelműség kedvéért belefoglalni az elnevezésbe, hogy gazdasági és társadalmi kilenc mutatóról van szó, hiszen azzal, hogy a fenti kilenc mutató került kiválasztásra és képezi a kategóriaképzés alapját, azzal leszűkültek a szempontok a gazdaság és társadalom irányába (9. számú ábra).

Az alkalmazott jelzőszámok alapján öt összevont fejlettségi térségtípust alakítottak ki:

1. **dinamikusan fejlődő térség**. Ahol a jelzőszámok legtöbbje több mint 10%-kal meghaladja a vidéki átlagot. A dinamikusan fejlődő kistérségek elhelyezkedésében jól érzékelhetőek a nyugati országrész dinamikus tengelyei: a Budapest-Esztergom-Tata-Győr-Sopron vonal és a Budapest-Székesfehérvár-Balaton vonal is. Kiegészíti ezt a nyugati országrészen Szombathely városa. Az e tengelyek menti térségeken kívül Eger térsége és az egy településből álló debreceni kistérség tartozik ebbe a kategóriába.

2. **fejlődő térség**. Ahol a mutatók legtöbbje a vidéki átlag felett van, de az eltérés mértéke nem haladja meg a 10%-ot. A fejlődő térségek részben a már említett tengelyekhez kapcsolódóan, nagyvárosi funkcióik alapján, esetenként külföldi működő tőke telephelyeként, korábbi iparukat továbbfejlesztve, vagy annak munkaerőbázisán, idegenforgalmi adottságaikat kihasználva helyezkednek el. (pl. Miskolc, Orosháza, Hódmezővásárhely, Nyíregyháza, **Jászberény**, Dabas, Monor, Aszód és Gyöngyös, Szolnok, Hajdúszoboszló stb. térségei.)

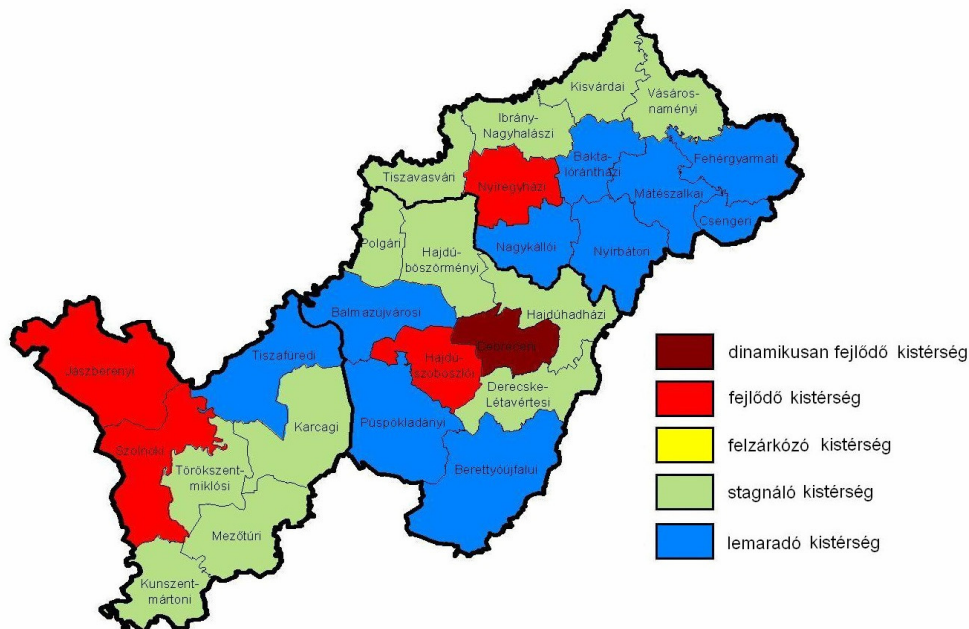
3. **felzárkózó térség**. Ahol a mutatók zöme közelíti a vidéki átlagot, s a növekedés jeleit is mutatják. Felzárkózó térségek elsősorban a mezőgazdasági dominanciájú dél-alföldi térségek, valamint Dél-Dunántúlon elsősorban Somogy és Tolna megyében számottevő ez a típus.

A fejlődés és a lemaradás új, térbeli határvonala az úgynevezett BB-tengely, Balassagyarmat és Békéscsaba vonalában húzódik. Ennek keleti sávjában még dinamikusan fejlődő és fejlődő térségek húzódnak, míg az ország legkeletibb részén (néhány kivételtől eltekintve) csak stagnáló és lemaradó térségek helyezkednek el.

4. **stagnáló térség.** Ahol a vidéki átlagtól való elmaradás a jelzőszámok zöménél eléri, illetve közelíti a 10%-ot. (Az Észak-alföldi régióban: Derecske-Létavértesi, **Hajdúböszörményi**, Hajdúhadházi, Polgári, Karcagi, Kunszentmártoni, Mezőtúri, Törökszentmiklósi, Ibrány-Nagyhalászi, **Kisvárdai**, Tiszavasvári és Vásárosnaményi.)

5. **lemaradó térség.** Ahol a jelzőszámok zöménél a vidéki átlagtól való elmaradás legalább 15%. (Az Észak-alföldi régióban: Balmazújvárosi, Berettyóújfalui, Püspökladányi, Baktalórántházi, Csengeri, Fehérgyarmati, Mátészalkai, Nagykállói, Nyírbátori, Tiszafüredi.)

9. számú ábra: Faluvégi Albert féle kategorizálás (2000)

Forrás: saját szerkesztés Faluvégi tipizálása alapján

2.1.3 Bíró Péter és Molnár László országos kategorizálása (2004)

Ezen kutatást végző szakemberek is első lépésként a begyűjtött adatsorokból kiválasztották azokat a mutatókat, változókat, amelyeket a fejlettség általános mérőszámának számításához szakmailag relevánsnak ítélték. Az adatokat és képzett mutatókat 6 csoportba sorolták: demográfiai,

életminőségi, gazdasági, infrastrukturális, jövedelmi és közigazgatási fejlettségi és a kistérségi kategóriákat ezen beosztás szerint alakították ki .

Az előbbi névalkotás mintájára történő jelen, „hatcsoportos” névalkotás híven tükrözi a kategóriaképzés módszerét, azzal a különbséggel, hogy a mutatókat nem az élet két területéről választották, hanem hat területen vizsgálták, az ott relevánsnak ítélt mutatókat.

1. **gazdasági fejlettségi.** A gazdasági főmutató szerinti fejlődést vizsgálva az látható, hogy az ország egészében a fejlődés nagyjából egyenletes. Csupán foltokban jelennek meg az országos átlagtól lényegesen eltérően fejlődő kistérségek. Kevésbé markáns eltérés, kisebb lemaradás tapasztalható a Dunántúl déli, az országhatár mentén elhelyezkedő kistérségeiben. Gazdasági fejlődésben az országos átlagtól elmaradtak a Dunaújvárostól délre, a Duna vonalán húzódó kistérségek is. Az ország keleti felében Borsod-Abaúj-Zemplén és Békés megyékben szintén kismértékű gazdasági lemaradás volt tapasztalható.

2. **életminőségi fejlettség.** Az életminőség tekintetében Somogy és Baranya, Bács-Kiskun és **Szabolcs-Szatmár-Bereg** kistérségei rontottak leginkább pozíciójukon az országos átlaghoz viszonyítva.

3. **közigazgatási fejlettség.** Az ország keleti felében érzékelhetően több a közigazgatás szempontjából kedvezőtlen eredményt felmutató kistérség. Ezek tömbösödést nem mutatnak ugyan, de zömükben Borsod-Abaúj-Zemplén, **Szabolcs-Szatmár-Bereg** és **Hajdú-Bihar** megyékben találhatóak.

4. **demográfiai fejlettség.** A demográfiai nyereséget elkönyvelő kistérségeket gazdasági-társadalmi szempontból két csoportra oszthatjuk. Az elsőbe tartoznak azok, ahol etnikai okok miatt, a gazdasági fejlődés alakulásától függetlenül alakultak a demográfiai folyamatok, például egyes Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei kistérségek: a **Baktalórántházai**, a **Mátészalkai**, a **Nagykállói**. A kistérségek másik típusát alkotják a valamely nagyváros, vagy gazdaságilag fejlett térség holdudvarában lakóterületként funkcionáló körzetek, ilyennek tekintjük a Kisbéri, az Enyingi, a Sárbogárdi, a Zalaszentgróti és a Téli kistérségeket.

5. **infrastrukturális fejlettség.** Az infrastrukturális fejlettség domináns változása nem köthető konkrét megyéhez, de még régióhoz sem. Összességében pozitív tendenciát láthatunk a relatív fejlődést mutató infrastrukturális tényezőkben. Az elmúlt évtizedekben jelentős lemaradást produkáló térségek (Észak-magyarország, **Észak-alföld**, Dél-alföld egyes területei) a számok alapján megkezdték a felzárkózást.

6. **kistérségi komplex fejlettség alakulása.** A kistérségek szintjén határozottan körvonalazódik a közép-magyarországi régió és alapjában véve az Észak-dunántúli térségek további fejlettségbeli növekedése. A térképi kategóriák alapján a vizsgált évek között látszólag tovább nőtt a különbség a hazai térségek fejlettségbeli állapota között. Kelet-Magyarországon nagymértékű változás nem történt.

2.1.4 Csatári Bálint régiós kategorizálása (2004)

Az Európai Unió 2007-2013-as időszakára készülvén a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központjának Alföldi Tudományos Intézete készített egy **alkalmazott kutatási kísérletet**⁷ az Észak-alföldi régió esetében – elsősorban **területi (főként kistérségi) és települési (főként városi) szinten**, hogy jellemezze a régió egyes térfolyamatait, hogy hiteles, bármikor ellenőrizhető, követhető és következetes minősítési és besorolási rendszer alkosson, valamint, hogy segítséget nyújtson a szakemberek és a döntéshozók és a regionális tervezés számára.

Az alulról építkező, sokoldalúan variálható adatbázis összeállításával induló, a különböző módszerekkel elvégzett terület- és településminősítéseket tartalmazó kutatómunka az Észak-alföldi régió kistérségeinek és településeinek átfogó és komplex szemléletű minősítő tipizálását adta meg. Az MTA RKK a TStar változó tartalmú településsoros adatait, s három népszámlálás település- és kistérség-soros adatait használta fel, mely munka legfontosabb eredményeit alább olvashatóak, részletesebben, mint a fenti országos elemzések.

⁷ Az MTA RKK Kecskeméti Irodája által elvégzett, térkategóriákat kialakító alkalmazott kutatási munka fő célja volt, hogy a területi tervezési folyamatokat újszerűen megalapozó, „monitorozható” adatbázist és tértípus-rendszert hozzon létre.

2003-ban a kutatómunka végzésekor a települések szintjéről kiinduló adatgyűjtést és számításokat az ország mind a 167 (Budapestet kivéve) kistérségét figyelembe véve végezték azzal a céllal, hogy a sokoldalú tipizálás segíthet kiválasztani azokat a program-elemeket, térség- és településtípusokat, amelyek a legkedvezőbb és leghatékonyabb „forráslehívást” teszik lehetővé a régió megyéi, kistérségei, városai, vidékei számára.

A munka szerint ún. rangszámítással egy kistérség – összesítve a kistérséget alkotó települések adatait – komplex fejlettségi mutatóját hat, eddig általánosan használt térségminősítő mutatócsoportra (demográfiai, foglalkozási szerkezet, foglalkoztatás változása-munkanélküliség, gazdasági mutatók, infrastruktúra és egyéb, speciális mutatók) (3. számú melléklet) és azok legfontosabb mutatóira vonatkozóan áttekintették az elmúlt hat év (1997-2003) kistérségi szinten végbement változásait, melynek eredménye elsősorban települési alapról induló, a városokat kiemelten kezelő kistérségi tértipizálás lett.

Azaz az egyes adatok, majd adatcsoportok minősítése után minden térség országos és regionális léptékben is

- igen kedvező helyzetű/erőteljesen fejlődő vagy nagyon fejlett,
- kedvező helyzetű /fejlődő, vagy fejlett,
- átlagos helyzetű /stagnáló helyzetű vagy közepes,
- kedvezőtlen helyzetű /romló helyzetű vagy gyenge,
- igen kedvezőtlen helyzetű /erőteljesen romló helyzetű vagy igen gyenge besorolásokat kapott.

Összességében elmondható, hogy az elmúlt és vizsgált hat évben (1997-2003) az országban a “besorolt”, kedvezményezett kistérségekben nem következtek be jelentős változások, ami azzal is magyarázható, hogy hat év nagyon rövid idő ahhoz, hogy a területfejlesztés e szintre szabályozott, összességben csekély forrásai jelentős elmozdulásokat váltsanak ki. Országos tekintetben a komplex, azaz az összevont mutatóval meghatározott **társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott kistérségek** száma 1997-2003 között némileg csökkent (105-ről 100-ra), de a vizsgált Észak-alföldi régió helyzete alig változott valamit. Amíg az országos kistérségi átlagokhoz képest tekinthető regionális elmaradottság nem vagy alig változott, addig a régió belül némi kiegyenlítődés figyelhető meg:

1. a változások sokkal inkább a térséghatárok ismételt átszabásából adódnak (pl. Túrkeve-Mezőtúr esetében, vagy Debrecen város kistérségekből való kiválása miatt). A regionális léptékre is lebontott kistérségi statisztikai értékelő megoldásokról az mondható el, hogy egyre biztosan jók: finomítják az országos besorolást, minősítést, de korántsem olyan pontosak és relevánsak a változások tényleges értékelésére, mérésére, mint az országos, nagy elemszámú minták.

2. Debrecen, Szolnok és Nyíregyháza is kiemelkedő pólusként fejlődik az egyre inkább lemaradó vidékies térségek között. Nyíregyháza és Szolnok „kiegészítő pólus” szerepe körülbelül fele a debreceniének. A régió népességének fele él „növekedési pólus”-nak tekinthető településen vagy azok intenzív vonzásterületén.

3. regionális összevetésben, miután az egyedül kiemelkedő adatokat mutató Debrecen végeredményben „megemeli” az átlagokat, vannak olyan térségek (pl. Polgár, Tiszazug), amelyek regionális összevetésben két helyet is tudtak javítani átlagos fejlettségbeli pozícióikon.

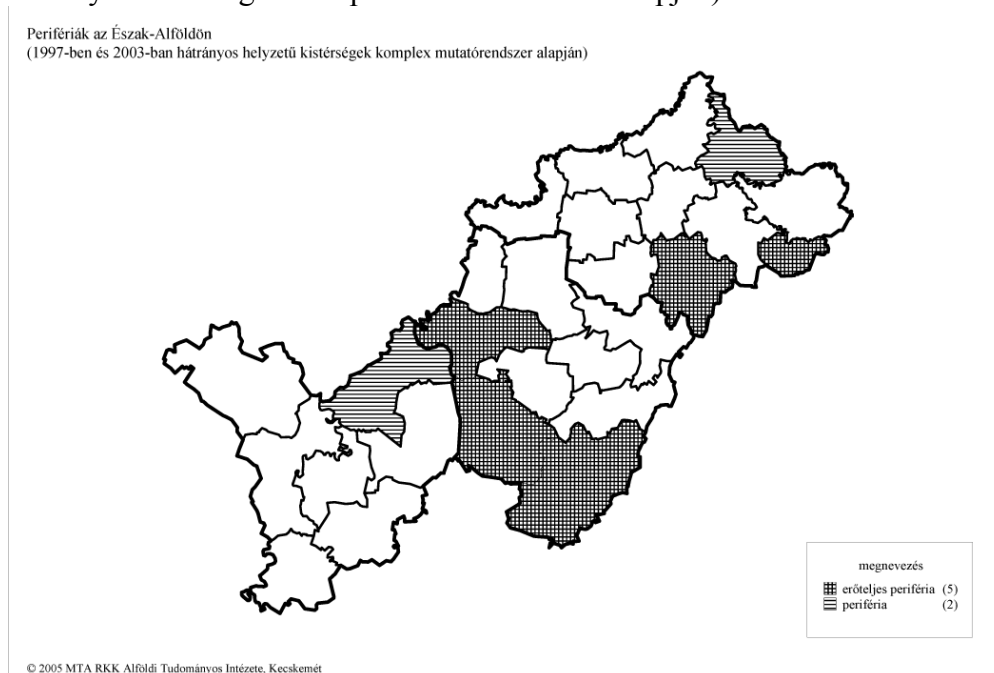
4. az Észak-alföld térségeinek demográfiai helyzete hagyományosan kedvezőbb, mint az országos, bár ez az előny lassan és folyamatosan elenyészik.

Az elvégzett kutatómunka konklúziójaként az Észak-alföldi régió kistérségeit a következő kategóriákba sorolják a készítők:

1. elmaradottságuk mérése, s annak figyelembe vétele szerint a „folyamatosan változó” országos besorolásoktól e a legújabb térséghatárok közötti számításokat elvégezve lényegében a következő 10 – 12 **súlyosabban elmaradott** (kék és zöld színnel jelölt) támogatandó kistérség van a régióban.

2. Közülük a „**periférikus jellegű**” gazdasági társadalmi tünetetek az alábbi hét térségben halmozódnak leginkább (10. számú ábra). Népességük tartósan fogy és öregszik, az országos és a regionális átlagnál magasabb a munkanélküliségük, magas a mezőgazdaság súlya, gazdaságuk fejletlen, elérhetőségük rossz. Mintegy 250 000 fő, a régió népességének ötöde él ilyen súlyosan kedvezőtlen adottságú térségben.

10. számú ábra: Perifériák az Észak-alföldön (1997-ben és 2003-ban hátrányos kistérségek komplex mutatórendszer alapján)

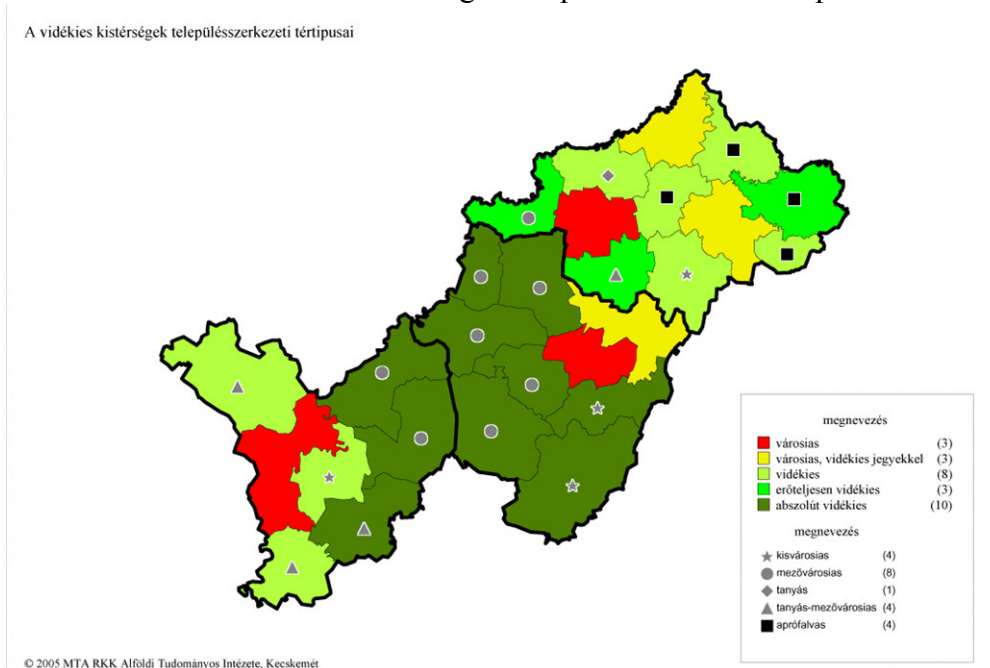
Forrás: MTA RKK Alföldi Tudományos Intézete, munkaanyag, 2003.

3. A harmadik besorolási, típusalkotási kísérletet a „**vidéki**” **kistérségek** minősítése alapján végezte el az MTA RKK (11. számú ábra). Mint az alábbi ábrán is látható: a régió alapvetően vidéki kistérségek mozaikjaiból áll össze. Ha a vidékiséget az EU és az OECD településnépsűrűségi koncentrációs adataiból számítjuk ki, akkor az Észak – Alföld régió 21 kistérsége vidéki.⁸

Alföldi városaink többsége, a népsűrűséget, a városi beépítettség koncentráltságát, sűrűségét tekintve ma is vidéki mezőváros. A régióban 21-ből 8 ilyen különleges, mezővárosias vidéki térség, nagy méretű településekkel, még mindig magas agrárfoglalkoztatotti aránnyal, gyenge iparral, ugyanakkor elég jó földrajzi helyzettel, fejlett infrastruktúrával, jelentős munkaerő tartalékokkal is jellemezhetők.

⁸ Az adott kistérség népességének kevesebb mint fele él 120 fő/km²-nél nagyobb népsűrűségű településen.

11. számú ábra: A vidékies kistérségek településszerkezeti tértípusai

Forrás: MTA RKK Alföldi Tudományos Intézete

Összességben, amennyiben figyelembe vesszük az Európai Unió új agrár-vidék politikáját is, amely mind a versenyképes, mind az ökoszociális mezőgazdaság összhangjára és harmonikus fejlesztésére új megoldásokat kíván keresni, az Észak-alföldi régió – vidékies adottságai, illetve annak sokszínűsége alapján kiváló mintaterület lehetne az új integrált szellemiségű vidékfejlesztés hazai bevezetésére. Adott hozzá szinte minden, a különleges adottságoktól a szakembereken át a felsőoktatási – tudáscentrumig. A régió területének 80 %-a egyértelműen vidékies tér!

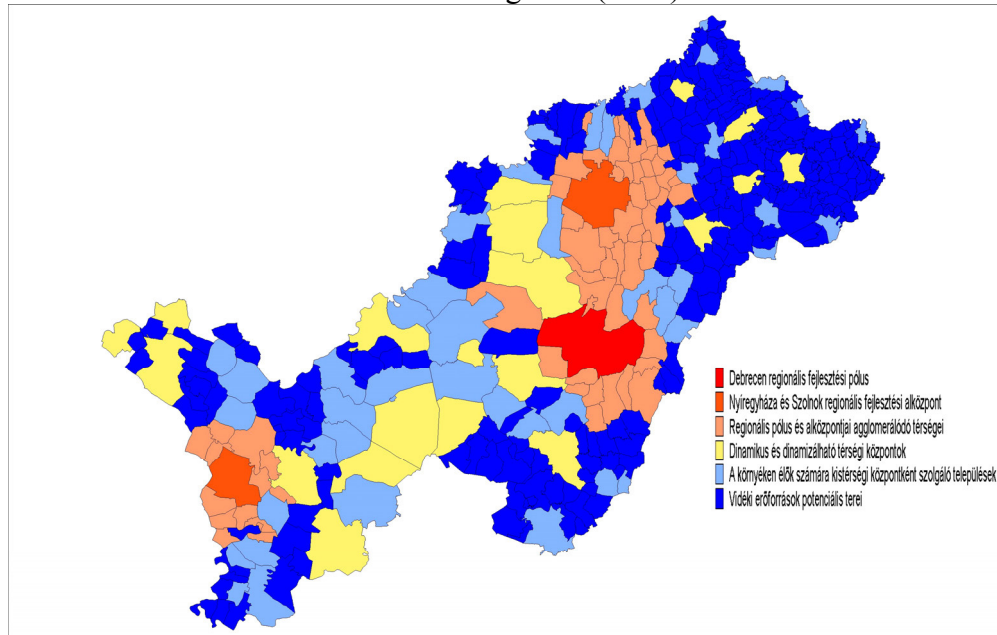
Összességében egyrészt a társadalom-földrajzi és területfejlesztési szakirodalomra, másrészt a régióban végzett alkalmazott kutatások eredményeire, harmadrészt pedig statisztikai adatokon alapuló saját empirikus vizsgálatokra támaszkodva tett kísérletet az MTA RKK a tervezés területi kategóriáinak kialakítására (4. számú melléklet).

Az Észak-alföldi kistérségek túlnyomó többsége kívül esik a megyeszékhelyek agglomerációján, versenyképességük nagyrészt kis- és középvárosi központjaik dinamizmusának függvénye. Helyzetbe hozataluk érdekében fontos a jelentősebb súlyt képviselő, vidéki térségek

kibontakozását komoly mértékben befolyásoló, dinamizálható kis- és középvárosok külön térkategóriaként történő szerepeltetése.

Végül a harmadik fő térkategória a belső és külső periféria nagyrészt hátrányos helyzetű településeit foglalja magába. Az egyes altípusokba tartozó települések körének meghatározásakor speciális célokat és térségeiket vettek figyelembe: egyes, speciális funkciókkal (pl. határátkelőhelyek, idegenforgalmi központok) rendelkező települések a kategórián belül kiemelt pozícióba kerültek (12. számú ábra).

12. számú ábra: Tervezési-területi kategóriák (2004)

Forrás: MTA RKK Alföldi Tudományos Intézete

A tervezési-területi kategória besorolás a régió településeit sorolja a neki megfelelő kategóriába, éppen ezért nem egyértelmű a különböző fejlettségű településeket alkotó kistérségek minden kétséget kizáró besorolása a „térkategóriák” egyik csoportjába, kivéve a Hajdúböszörményi kistérséget, amely három városi jogállású települése egyértelműen dinamikus és dinamizálható térségi központnak számít. Ennek ismeretében mégis az látszik, hogy a Kisvárdai kistérség és az alkotó települései a vidéki erőforrások potenciális terei és a Jászberényi kistérség nagyobb városai a

dinamikus és dinamizálható térségközpont, a kisebb települései pedig – a Kisvárdaihoz hasonlóan – a vidéki erőforrások potenciális terei.

2.2 A kategorizálások értékelése

A mai kistérségek rendkívül sokfélék és szinte alig fogalmazhatók meg e keretek között az egész ország valamennyi kistérségére adekváтан értelmezhető kategóriák. A lokalitás, a funkcionalitás és az identitás elvei szerint meghatározhatóak azonban olyan térségtípusok, amelyek hosszabb, akár 10-15 éves időtávra tekintve jelölnék ki kistérségeink főbb fejlődési irányait.

A fentiekben bemutatott gyorselemzések, tipizálási kísérletek csak egy pillanatképet rögzítenek. A tipizálások célja minden esetben, hogy a kistérségeket közös gondolkodással újszerű, hiteles, eurokonform területpolitikai megoldások felé tereljék.

Az ország és azon belül a régiók területi fejlettségi képe rendkívül tagolt, differenciált. Az egy típusba tartozók, hasonló adottságokkal, fejlettségi mutatókkal rendelkezők lehetőségeik azonos módon történő kihasználásával hasonló eredményeket tudnának elérni, a lehetőségek minél optimálisabb kihasználásával pedig az egyes kistérségek fejlettebb vagy más típusú kategóriába kerülhetnek.

Minden elkészült kistérség besorolás a saját korának legmodernebb és legaktuálisabb munkája, amelyek mind-mind egyfajta saját megközelítésből érte el az itt bemutatott eredményt.

Csatári (1996) szerint a kistérség településközi kontaktusok kiépítésére törekvő közösségekből és emberekből áll. A kistérségek sajátosságai azok funkcionalitása és a települések közötti horizontális kapcsolat alapján alakul. Csatári a kistérség-kategóriát – nem egzakt számok és adatok alapján – úgy tudta meghatározni, hogy figyelembe vette a közigazgatási és természetföldrajzi határok mellett a településkör funkcionális gyökereit és társadalmi-gazdasági adottságait, majd azt a területet nevezte egy típusú kistérségnek, ahol egy funkciót nyújtó tényező homogenitása a legnagyobb. Bár nagy mennyiségű kategória képződött, azok mégis csoportosíthatóak városias (urbánus, nagy- és középvárosi, agglomerálódó) és vidéki (rurális) térségekre, valamint mindkét kategórián belül megkülönböztet speciális

funkcionalitással felruházott és rendelkező kistérségeket. Az Észak-alföldi régió kistérségei nem tartoznak jellemzően a városias kistérségek közé, sokkal inkább jeleskednek különböző sajátos – helyi adottságokkal.

Az 1996-ban megfogalmazott megközelítés leginkább a **funkciója szerint** csoportosítja a kistérségeket, ahogy az adottságuk szerint az elmondható, és minden esetben igyekezett figyelembe venni a gazdaság, az infrastruktúra, a település egészén bekövetkezett változásokat. Hiányossága talán annyi, hogy az erős funkcionalitása mellett nem vette figyelembe, hogy a vizsgált „területegységek” milyen szerepet töltenek be az egészben, azaz nem magyarázta a kistérségek szerepét az egészben – a régióban, az országban – elfoglalt helyük szerint.

Vizsgált kistérségeim funkciójuk szerinti különbségei már 1996-ban kellően megmutatkoztak: a Jászberényi kistérség a vidéki kistérség csoporton belül átlagosan fejlett, de jó kapcsolatokkal rendelkező kistérségnek bizonyult, míg a Kisvárdainak a vidékies, ám jelentős logisztikai szerepe, a Hajdúböszörményinek pedig a speciális, de jelentős együttműködést és funkciómegosztást igénylő településszerkezete adta azok kihasználható adottságát.

A következő, Faluvégi féle, faktoranalízist alkalmazó módszer különösen elterjedt 2000 óta. Az eljárás előnye, hogy jól szemlélteti a markáns térszerkezeti jellemzőket. A Duna-vonala igazi „vízválasztó”, ami a társadalmi-gazdasági fejlődés terén egyaránt érezteti hatását. Amíg az ország „dinamikusan fejlődő” 19 térségből 17 található Közép-Magyarországon és a dunántúli régiókban, Észak-Magyarországon és a két alföldi régióban csak 2 ilyen térség van. az Észak-alföldi régió kistérségeinek csak 13%-a tartozik a felzárkózó típusba, a legtöbb, 8 „stagnáló” térség Észak-alföldön van.

A fejezetben bemutatott kiválasztott **kilenc társadalmi és gazdasági mutató** alapján nagyon egyértelművé vált a százalékos arányokon alapuló kategóriaképzés. Értem a mondatom alatt azt, hogy a kiragadott mutatók számai objektíven meghatározzák, szinte irányítják a kistérségeket, hogy melyik csoportban van a helyük. Kettős ez a módszer, mivel amennyire objektív a kistérség – saját mutatói alapján történő – csoportba kerülése, annyira szubjektív módszer a nagy „mutatóhalmazból” egyszerű mintavétel alapján történő mutató kiválasztás.

Az Észak-alföldi régió egy kistérsége (Debreceni) tartozik a dinamikus fejlődő, négy kistérsége (Nyíregyházi, Hajdúszoboszlói, Szolnoki, Jászberényi) a fejlődő, tizenkettő a stagnáló (pl. Kisvárdai, Hajdúböszörményi) és tíz a lemaradó térség kategóriába.

A gazdasági és társadalmi szempontból vizsgált kistérségi fejlettségi állapot szempontjából a Jászberényi kistérség kiemelkedik a másik két vizsgált kistérségtől, hiszen gazdasági fejlettsége – a 90-es években betelepült működő tőkének köszönhetően – már 2000-ben a megyeszékhelyek fejlettségével vetekszik.

Bíró Péter és Molnár László munkájukat az adatokat és a képzett mutatókat jellegük szerint hat csoportba sorolt szempontok szerint végezték. Az összevonások és csoportosítások eredményeképpen a demográfiai csoportba 20, az életminőségbe 30, a gazdaságba 22, az infrastrukturálisba 11, a jövedelmibe 31 és a közigazgatási csoportba pedig 22 (összesen 136) változó került.

Kevésbé objektív a harmadikként bemutatott módszer, mint az azt megelőző, mivel **több mutatót** sorol csoportba, ezáltal az egyes csoportokon belül több szempont (demográfiai, életminőségi, gazdasági, infrastrukturális, jövedelmi és közigazgatási fejlettségi) szerint vizsgálja a kistérségeket.

Az Észak-alföldi régió, azon belüli is inkább Jász-Nagykun-Szolnok megye nyugati területei – Jászberény és Szolnok kistérségei – éreznek csak bizonyos előnyöket a központi régió közelségéből. Keletebbre a két megyei jogú várostól eltekintve a régió kistérségeinek fejlettsége jóval átlag alatti mind 2004-ben. Látványos növekedés is csupán Hajdúszoboszló kistérségében látható, ahol a javulást a folyamatos fürdőberuházások és ennek következtében a növekvő (külföldi és belföldi) idegenforgalom generálja. Ebben a régióban is – akár ukrán, akár román – a határ menti térségek a legelmaradottabbak (pl. Kisvárdai kistérség), és ez a vizsgált időtávban sem változott. A régiót a jövedelemegyenlőtlenség lassuló növekedése a kilencvenes évtized utolsó éveiben is nagyban érintette. A térség jövedelmének legnagyobb aránya az agrárgazdaságból származik (pl. Hajdúböszörményi kistérség), amit az alacsony tőkeellátottság és az alacsony termelékenység jellemez. A sokszorosan hátrányos helyzetű, hagyományosan szűkös foglalkoztatási lehetőségekkel jellemezhető

térségbe várhatóan majd csak az infrastrukturális fejlesztések (gyorsforgalmi utak bővítése) vihetnek fellendülést.

Speciálisabb helyzetű az – nem az ország egészéről, hanem kizárólag az Észak-alföldi régió kistérségeiről szóló – utolsóként bemutatott „**térkategória**” alkotás. Mintegy keretbe foglalja a bemutatott munkákat az a tény, hogy az utolsó csoportosítás is Csatári Bálint nevéhez fűződik, de mindenképpen a legaktuálisabb kistérség besorolásnak ez tekinthető. Annak ellenére, hogy az ezelőtti „hats csoportos” besoroláshoz hasonlóan 26 mutatót használ (3. számú melléklet) a korábban általánosan ismert térségminősítő mutatócsoportokra (demográfiai, foglalkozási szerkezet, foglalkoztatás változása-munkanélküliség, gazdasági mutatók, infrastruktúra és egyéb, speciális mutatók), a kapott végeredmény más képet mutat. Szívesen használja a „Funkcionális” kategóriaalkotás elnevezéseit (társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott, periférikus, vidékies), viszont nagy előnye, hogy a csoportok megalkotásán túl nem csak a kistérségeket, hanem a régió minden települését is hozzárendeli valamelyik „térkategóriához”.

3. AZ ÉSZAK-ALFÖLDI RÉGIÓ KISTÉRSÉGEINEK SAJÁT SZEMPONTOK SZERINT TÖRTÉNŐ BESOROLÁSA

3.1 Saját kategorizálás (2006)

Az előző fejezetben bemutatott kistérség kategorizálási módszerek mindegyike alkalmas arra, hogy a kistérségeket különböző időpontokban különböző szempontok szerint értékelje. Ezekre a tapasztalatokra és érdekes eredményekre támaszkodva döntöttem úgy, hogy saját kutatómunkával egy újabb, hasonló elveken nyugvó szempontrendszert kidolgozva, új kategóriákat alkotok.

Az újabb, saját szempontok szerint történő kistérségi besoroláshoz az egyes területek, települések helyzetének, változásainak figyelemmel kíséréséhez, területi tervezés megalapozásához, valamint a területfejlesztési és területrendezési döntések előkészítéséhez és meghozatalához segítségét nyújtó Területi Információs Rendszer (TeIR) 2006-os adatbázisát és a 2005-ben elkészült kistérségi audit kérdőíveket (5. számú melléklet) használtam fel. (A kistérségi audit kérdőívek üres sablonja szerepel a mellékletben, az abból megszerezhető információtartalom miatt.)

Azért láttam szükségesnek **új szempontrendszer alapján tipizálni** az Észak-alföldi régió kistérségeit, hogy ezzel is jobban megismerjük azokat, valamint bemutatható legyen, hogy a kistérségek adottságuktól függően milyen helyet foglalnak el egymáshoz és a megyei, illetve a régiós átlaghoz viszonyítva. Elvégeztem a tipizálást, mert a területfejlesztési adatok odaítélésekor pasztikusan láttatja a kistérségek valós helyzetét egymáshoz, a megyei és régiós átlaghoz viszonyítva így könnyebb reálisabb a pénzek szétosztása. A tipizálás segítségével világosabban kirajzolódik annak a három (Kisvárdai, Hajdúböszörményi, Jászberényi) kistérségnek a sajátos helyzete, amelyek részletes vizsgálata a disszertációm alapját képezi.

Az alábbiakban bemutatott kilenc vizsgálati szempont és azok alszempontjai (minden szemponton belül 3-5 alszempont) kistérségi értékei alapján besoroltam a régió kistérségeit csökkenő sorrendbe megyei bontásban, majd összevonva a három megyei listát egy közös, a régió minden kistérségének adatát tartalmazó – újra csak csökkenő – régiós rangsort állítottam fel (6. számú melléklet).

Az így elkészült megyei és regionális lista segítségével minden adatcsoport esetében arra törekedtem, hogy **három kategóriát** alakítsak ki minden esetben mind a 27 kistérség felhasználásával. A régiós sorrend három részre történő egyenlő felosztásával alakultak ki a kategóriák. Célom ezzel az volt, hogy minden kategóriában hasonlóan azonos számú kistérség szerepeljen és az egy kategóriába tartozó kistérségek egymáshoz közeli számokat tudjanak magukénak és az így kialakult csoportok között legyen észrevehető – ha nem is túl éles – különbség és el tudjam mondani, hogy az adott kistérség az első, a második, vagy a harmadik harmadba tartozik.

A kategóriaalkotás módszere miatt nevezem ezt a módszert „harmadoló” besorolásnak, mivel a kistérségek minden esetben a régiós rangsor harmadának valamelyikébe kerülhetnek.

Minden megyei lista végén szerepel a megyei összes, vagy megyei átlag, hiszen minden esetben jelentősége van annak a ténynek, hogy az egyes kistérségek hol helyezkednek el a megyei vagy a régiós átlaghoz képest. A megyei, de főleg a régiós átlagtól való távolság legtöbbször a kistérség különös jellemzőjét mutatja, megtudható ebből a számból, hogy a kistérség mennyire különbözik a megyében, vagy a régióban megszokottól.

Az Észak-alföldi régió kistérségeinek saját szempontjaim alapján történő tipizálása **KSH 2006-os adatbázisából** megszerezhető adatok alapján történt. Bár némely statisztikai adat (pl. jövedelemadó, átlagos tartózkodási idő magánszálláshelyeken) nem minden esetben ad releváns és pontos értéket, az összehasonlíthatóság és értékelhetőség miatt mégis szükség volt ezek használatára.

1. Településszerkezet
 - 1.1 A kistérség területe (km²)
 - 1.2 A kistérség településeinek száma (db)
 - 1.3 Városi jogállású település száma a kistérség települései közül (db)
2. Népeség, természetes népmozgalom
 - 2.1 A kistérség népessége (fő)
 - 2.2 Az élveszületések száma ezer lakosra (fő)
 - 2.3 A halálozások száma ezer lakosra (fő)
 - 2.4 A kistérség belföldi vándorlási különbözete ezer lakosra (fő)

- 2.5 A kistérség lakónépességének változása 2006-ban a 2001. év végéhez képest
3. Foglalkoztatottak, személyi jövedelemadó
- 3.1 Mezőgazdaság és erdőgazdálkodás foglalkoztatottjai a kistérségben az összes foglalkoztatott %-ában (%)
- 3.2 Az ipar és az építőipar foglalkoztatottjai a kistérségben az összes foglalkoztatott %-ában (%)
- 3.3 A szolgáltatások foglalkoztatottjai a kistérségben az összes foglalkoztatott %-ában (%)
- 3.4 Egy adófizetőre jutó személyi jövedelemadó a kistérségben (Ft)
4. Lakáshelyzet
- 4.1 Lakásállomány a kistérségben az év végén (db)
- 4.2 100 lakásra jutó lakos a kistérségben (fő)
- 4.3 Épített lakások száma a kistérségben (db)
- 4.4 2000-2006 között épült lakások a 2006. évi lakásállomány %-ában a kistérségben (%)
5. Közműellátás, szennyvíz, hulladék
- 5.1 Vezetékes gázt fogyasztó háztartások száma a lakásállomány %-ában a kistérségben (%)
- 5.2 Közüzemi vízhálózatba bekapcsolt lakások száma a lakásállomány %-ában a kistérségben (%)
- 5.3 Közüzemi szennyvízcsatorna hálózatba bekapcsolt lakások száma a lakásállomány %-ában a kistérségben (%)
- 5.4 Hulladékgyűjtésbe bevont lakások száma a lakásállomány %-ában a kistérségben (%)
6. Társadalombiztosítás, szociális ellátás
- 6.1 Nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők száma a kistérségben (fő)
- 6.2 Rendszeres szociális segélyben részesítettek száma ezer lakosra a kistérségben (fő)
- 6.3 60 éves és idősebb népesség aránya az állandó népességből (%)
7. Oktatás
- 7.1 Általános iskolai tanuló ezer lakosra a kistérségben (fő)
- 7.2 Gimnáziumi tanuló ezer lakosra a kistérségben (fő)
- 7.3 Szakközépiskolai tanuló ezer lakosra a kistérségben (fő)
- 7.4 Szakiskolai tanuló ezer lakosra a kistérségben (fő)
8. Kereskedelem, vendéglátás
- 8.1 Kiskereskedelmi üzletek száma a kistérségben (db)
- 8.2 Kiskereskedelmi üzletek száma tízezer lakosra a kistérségben (db)

- 8.3 Vendéglátóhelyek száma a kistérségben (db)
- 8.4 Vendéglátóhelyek száma tízezer lakosra a kistérségen (db)
- 9. Turizmus, vendégéjszaka, tartózkodási idő
 - 9.1 Egy férőhelyre jutó vendégéjszaka kereskedelmi szálláshelyen (db)
 - 9.2 Átlagos tartózkodási idő kereskedelmi szálláshelyeken a kistérségben (nap)
 - 9.3 Egy férőhelyre jutó vendégéjszaka magánszálláshelyen (db)
 - 9.4 Átlagos tartózkodási idő magánszálláshelyeken a kistérségben (nap)

A következőkben szeretném a fenti **kilenc szempont** és azok **alszempontjai** szerint vizsgálni és értékelni az Észak-alföldi régió kistérségeit, minden esetben különleges figyelemmel mindhárom általam kiválasztott kistérségre. A szöveges értékelésen túl számokkal, rangsorban elfoglalt helyek bemutatásával is közelebb hozom a „kistérségeimet” az olvasóhoz, majd az értékelés végén ismertetem a kialakult kategóriákat.

Az első szempontcsoport – **településszerkezet** – minden kistérség számára adottságnak tekintendő, hiszen a kistérség területe, a benne szereplő településeinek száma és az abból városi rangra emelt települések száma leginkább a – jelen esetben a 2004-es – kistérségi besorolás körülményeitől és a városság válási törekvésektől függő adottságok. Jászberény a teljes régióban a második legnagyobb területű kistérség - csak a berettyóújfalui kistérség előzi meg – és legnagyobb a megyéjében. Területét tekintve a Hajdúböszörményi kistérség a harmadik, a Kisvárdai pedig a negyedik a megyéjében. Érdekes viszont az a tény, hogy a Kisvárdai kistérség 32 településéből csupán 3, a Jászberényi kistérség 18 településéből pedig 4 város van, míg a Hajdúböszörményi kistérség – országosan is egyedülálló módon – mindhárom települése városi jogállású település.

A **népesség és természetes népmozgalom** tekintetében már levonható néhány érdekes következtetés. Alapvetően elmondható, hogy mindhárom kistérség nagy területű és nagy népességszámú. Méretéhez képest is különösen nagy lakosságszámú a Kisvárdai kistérség a maga - kicsit több mint – 74 000 lakosával, de ebbe a kategóriába tartozik a Jászberényi kistérség is, ahol közel 87 000-en élnek. A Hajdúböszörményi kistérség 59 000-es lakosságszámával is előkelő helyet foglal el a rangsorban, érzékelhető ez összehasonlítva a régió legkevesebb népességét magáénak

tudó Csengeri kistérséggel, ahol 14 000-en sem élnek. Ebben a három kistérségben él a régió lakosságának 14,44%-a.

Az élveszületések számában a Kisvárdai kistérség (12,2) mutat legjobb értéket – a régióban a negyedik –, míg a másik két kistérség a régiós rangsor utolsó harmadában szerepel. A halálozások számában magasan a Jászberényi kistérség (15,4) vezet – ebben a mutatóban a Jászberényi kistérséget a régióban kizárólag a Tiszafüredi kistérség (16,3) előzi meg –, míg a Kisvárdai kistérségben (11,4) a régiós (12,6) illetve a megyei átlagtól (12,1) is alacsonyabb a halálozás aránya. Ezek a számok⁹ eleve elrendelik a kistérségek korstruktúráját, mely szerint a Kisvárdai kistérségnek fiatal a korszerkezete – mint a legtöbb szabolicszatzmár-bereg megyei kistérségnek –, a Jászberényinek öregedő.

Egy kistérség népességmegtartó erejéről legtöbbet egy időszakban bekövetkezett lakónépességének változása (élveszületési és halálozási mutató) és a belföldi vándorlási különbözete¹⁰ mutatja, amely mutatókban sajnos a régió legtöbb kistérsége nem büszkélkedhet jó mutatókkal. A belföldi vándorlási különbözet 2000-2006. év ezer lakosra viszonyított átlaga szerint az egész régióban csupán három kistérség büszkélkedhet pozitív mutatóval, köztük a Jászberényi kistérség (1,4), amivel erősen kompenzálja a halálozások számában felmutatott szomorú értéket. A régió 24 kistérségében ez a szám negatív, a vizsgált kistérségek közül a Kisvárdaiából (-5,6) a legnagyobb az elvándorlás mértéke, a Hajdúböszörményi kistérségben -1,2 ez a szám.

A fenti adatok összességében eredményezik egy terület – jelen esetben – egy kistérség lakónépességének változását. Az általam vizsgált „a kistérség lakónépességének változása a 2001. év végéhez képest” mutató szerint a régióban két kistérségben (Hajdúhadházi (2,6) és Derecske-Létavértesi (2,0)) nem csökken a lakónépesség, a többi 25-ben igen. A Kisvárdai kistérség teljesen a régiós átlagot produkálja (-2,2), a Jászberényiben nagyobb mértékben (-2,9), a Hajdúböszörményiben kevésbé (-1,5) csökken a népesség.

⁹ Az élveszületések és halálozások száma ezer lakosra.

¹⁰ Belföldi vándorlási különbözet: az állandó és ideiglenes odavándorlás, valamint az állandó és ideiglenes elvándorlás különbsége.

Bár a fenti a mutatók leginkább a kistérségek adottságai, mégis befolyásolhatják a kistérség fejlődését attól függően, hogy mennyi településnek szükséges összefogni egy-egy cél érdekében, vagy mit mutat a területen a népesség változásának iránya és dinamikája.

Az elemző munkám következő kategóriáját az egyes ágazatonként regisztrált **foglalkoztatottak**, valamint a foglalkoztatottak által fizetett **személyi jövedelemadó alap adja**.

A foglalkoztatottak aránya értelmében a három kistérség jelentős eltéréseket mutat. Vannak kifejezetten egy ágazatban kiemelkedő kistérségek, amelyek a többi ágazatban kevésbé tűnnek ki, de vannak olyanok is, amelyek a mezőgazdaság, ipar és szolgáltatás terén egyaránt jól teljesítenek. A %-os számok alapján elmondható, hogy az ipar a megyéjében a leghangsúlyosabb a Jászberényi (47,0), valamint a Hajdúböszörményi (43,3) kistérségben, míg a Kisvárdai kistérségben inkább a szolgáltatás (70,2) dominál, az ipar nem számottevő. Mezőgazdaságról elmondható, hogy mindhárom kistérség életében jelen van, de nem jelentős hányaddal. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya 0 – 24,6 % között van, túlsúlyban Hajdú-Bihar megyében, amely esetében a legnagyobb érték is kevesebb, mint az iparban foglalkoztatott legkisebb (25,9 – 47 %) érték. Iparban és építőiparban foglalkoztatottak száma a megyeszékhelyeken nem magas. A szolgáltatás két kistérség (Hajdúböszörményi és Jászberényi) kivételével a régió egészében a legnagyobb arányban jellemző.

Az egy adófizetőre jutó személyi jövedelem adó alapot képező jövedelem nagyságában a Kisvárdai (1 315 282 Ft) és a Jászberényi (1 350 074 Ft) kistérség közel azonos, régiós átlag feletti (1 314 476 Ft) értéket képvisel, ettől a számtól kissé elmarad, a régiós átlag alatt van a Hajdúböszörményi kistérség (1 120 151 Ft) értéke.

A magas lakosságszám következménye is lehet, hogy mindhárom kistérség lakásállománya jelentős, azaz elmondható, hogy a megyeszékhelyek kistérségeit követően ezekben a kistérségekben a legtöbb a lakások száma megyei szinten. A lakásállomány tekintetében a régió átlaga 22 525, amihez a Jászberényi kistérség 37 749, a Kisvárdai kistérség 26 243 és a Hajdúböszörményi kistérség 22 466 számmal járul hozzá. A 2006-ban épített lakások leginkább a Kisvárdai kistérségben jellemzőek, de jelentősen nőtt a lakások száma a másik két kistérségben is. A **lakáshelyzet** alakulását jól

szemlélteti a „100 lakásra jutó lakos” mutató is, amely mutató szerint a Kisvárdai kistérségben 283, a Hajdúböszörményi kistérségben 263 és a Jászberényi kistérségben 230 lakos jut egy lakásra, amelyből az első két szám régió átlagon (251) felüli, az utolsó pedig attól alacsonyabb. A 2000-2006 között épült lakások a 2006. évi lakásállományhoz viszonyítva is elmondható, hogy a három kistérségben hasonlóak, a régiós átlagot biztosító ennek a mutatónak az adatai.

A **közmű** (víz, gáz, szennyvízcsatorna, hulladék) tekintetében a régió lakossága alapvetően kellően ellátott. Vezetékes gázra és közüzemi vízhálózatra bekapcsolt lakások számát illetően a három kistérség hasonló adatokkal rendelkezik, azonos kategóriába tartozik. A régióban átlagban a lakások 72,7%-a van ellátva vezetékes gázzal és 94,0%-a van a közüzemi vízhálózatba bekapcsolva, a három kistérségben is ezek az átlaghoz közeli értékek a jellemzőek.

Más a helyzet azonban a szennyvízcsatorna hálózatba bekapcsolt lakások tekintetében, ahol Jász-Nagykun-Szolnok megyében a Jászberényi kistérség lakásainak csupán 31,7 %-a, a Kisvárdai kistérségben pedig Szabolcs-Szatmár-Bereg megye lakásainak 39 %-a van rákapcsolva, ez a szám a Hajdúböszörményi kistérségben 58,4 %, ami jelentősen magasabb, mint a régiós átlag 52,3%. Hulladékgyűjtésbe bevont lakások arányát illetően is ez a sorrend alakult ki a három kistérség között. A Hajdúböszörményi kistérség a régióban is átlagon (88,3%) felüli, kiemelkedően magas számot, 99,9 %-ot produkál, magyarázható ez a kistérség városias szerkezetével, ahol hatékonyabb a szemétszállítás, mint a vidékies területeken.

A **társadalombiztosítás, szociális ellátás** mutatója sokat elárul a kistérségben élők jóléti helyzetéről, ezért is választottam egynek ezt a témakört. Nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők száma ezer lakosra vetítve különösen a Jászberényi kistérségben magas (335 fő), a Kisvárdai (296 fő) kistérségben és a Hajdúböszörményiben (278 fő) ez a szám a régiós átlag (310 fő) alatti. Rendszeres szociális segélyben részesülők esetében a számok épp ellenkező irányt mutatnak ezer lakosra vetítve. A Jászberényi (11fő) és Hajdúböszörményi (19fő) kistérségben kifejezetten kevesen részesülnek szociális segélyben, míg a Kisvárdai kistérség ezer lakosra jutó 49fő szociális segélyben részesülő személlyel, régiós vonatkozásban (régiós átlag: 31fő) is magasnak számít.

Visszaidézve a kistérségek korstruktúrájáról elmondottakat (Kisvárdai kistérségnek fiatal a korszerkezete, a Jászberényinek öregedő), igazolja ezt a „60 éves és idősebb népesség aránya az állandó népességhez” mutató is. A Hajdúböszörményi kistérség pontosan a régiós átlagot (18,9%) mutatja, míg a Jászberényiben magasabb (22,7%), a Kisvárdaiiban alacsonyabb (15,4%) ez a szám.

Az **oktatás** területén kiválasztott értékelési szempontok (általános iskolai, gimnáziumi, szakközépiskolai és szakiskolai tanulók száma ezer lakosra) esetében mutatott számok nagyban függenek a lakosság és az iskolák számától.

Az oktatás területén született régiós, megyei és kistérségi számok egyaránt azt mutatják, hogy az alapfokú oktatásban részesülők száma teljesen eltérő a három kistérségben, a kistérség lakosságától is függően, de a Kisvárdai kistérség fiatal korszerkezete miatt ott a legtöbb az általános iskolában tanulók (116,0) száma. Mind gimnáziumban, mind szakközépiskolában és szakiskolában a Hajdúböszörményi kistérségben tanulnak a legtöbben, majd a Kisvárdai és végül a Jászberényi kistérség követi sorrendben.

Kereskedelem, vendéglátás, turizmus terén mindhárom kistérség hasonlóan jó mutatókkal rendelkezik. Különösen igaz ez a kereskedelem és vendéglátásra, ahol mind a kiskereskedelmi üzletek és vendéglátóhelyek számát, mind azok tízezer lakosra jutó adatát figyelembe véve. A kereskedelmi és vendéglátó üzletek száma szerint mindhárom kistérség 2. és 3. helyet foglalja el megyéjében, míg azok tízezer lakosra jutó számának tekintetében a középmezőnyben helyezkednek el. A kiskereskedelmi üzletek száma a Jászberényi kistérségben (1 226) a legtöbb, a Kisvárdai kistérségben 1 060, a Hajdúböszörményi kistérségben ez a szám 830. Vendéglátóhelyek számában a sorrend ugyanaz: Jászberényi (449), Kisvárdai (393) és Hajdúböszörményi (268). Mindhárom megyében a megyeszékhelyek jelentős túlsúlya tapasztalható, majd a mutatókban egy nagyobb szakadékot követően sorakozik mögöttük a többi kistérség.

Mivel a turizmus, vendégéjszaka, tartózkodási idő területén egyik kistérség sem mutat kiemelkedően nagy jelentőséget a régióban, a kereskedelmi és magán szálláshelyek egy férőhelyre jutó vendégéjszaka számában régiós átlag alatti mutatókkal rendelkeznek. A kereskedelmi szálláshelyek egy férőhelyre jutó vendégéjszakáinak régiós átlaga 36,1 ezt a számot leginkább

a Jászberényi kistérség 35,2 közelíti meg, a Kisvárdai (28,6) és Hajdúböszörményi (24,6) kistérségek jelentősen elmaradnak mögötte. Hasonló a helyzet a magánszálláshelyek esetében is, bár itt a Hajdúböszörményi kistérség (470,3) és a Jászberényi kistérség (249,2) nagyobb értéket mutat mind a régiós átlagtól (161,8), míg a Kisvárdai 146,5-ös értéke elmarad a régiós átlagtól.

Érdekes meglepetést tartogatott számomra a „kereskedelmi és magán szálláshelyeken átlagos tartózkodási idő” mutató. Kereskedelmi szálláshelyeken a Jászberényi kistérség (4,2) a régióban az első, még a Hajdúböszörményi kistérségnek (3,7) is a régiós átlag (3,2) feletti a száma, a magánszálláshelyeken pedig a Hajdúböszörményi kistérség (14,9) mutat legjobb eredményt és itt még a Kisvárdai kistérség (7,1) is a régiós átlag (4,2) felett szerepel.

Összességében elmondható, hogy **a három vizsgált kistérség** nem a legfejletlenebb kistérségek közé tartozik. Céлом olyan kistérségek kiválasztása és elemzése volt, amelyek sem pozitív, sem negatív értelemben nem mutatnak kimagasló adatot fejlettségük tekintetében, hanem inkább átlaghoz közeliakat. Alapvetően nagy népességszámú, de kisebb-nagyobb mértékben fogyó népességű, viszonylag nagy területű kistérségek. A népesség változása és a vándorlási különbség mutatója mindössze két kistérségben (a Derecske-Létavértesi és a Hajdúhadházi), valamint a vándorlási különbség a Jászberényi kistérségben pozitív előjelű. A régió összes többi kistérségében ezek a számok negatívak, ami a kistérségek lakosságának, valamint a régióban élők számának folyamatos csökkenését jelenti. A Kisvárdai kistérség a legfiatalabb korszerkezetű a három közül, de mégis innen vándorolnak el a legtöbben, a három kistérség közül a Jászberényinek a legnagyobb a népesség megtartó ereje. A legszembevetőbb az elérés az egyes ágazatokban foglalkoztatottak számát illetően, eltolódott a hangsúly, az adottságok, a betelepült és megalakult vállalkozások szükségleteihez alkalmazkodóan. A legnagyobb népességű Jászberényi kistérségben a legnagyobb a lakásállomány, de alacsony a száz lakásra jutó lakos. A közüzemi ellátások közül a szennyvízbekötés és a hulladékgyűjtésbe bevont lakások számának esetében a Hajdúböszörményi kistérség mutat kiemelkedőt a másik két kistérséghez képest. Az oktatás terén a kistérségek népességéhez és korszerkezetéhez igazodva az alapfokú oktatásban részesülők számában van jelentősebb eltérés – a Kisvárdai kistérségben a legtöbb az ezer lakosra jutó általános iskolai tanulók száma –

míg a középfokú oktatásban (gimnázium, szakközépiskola, szakiskola) már kiegyenlítettebb a tanulók létszáma. A kereskedelmi üzletek és vendéglátóhelyek számában nem kiemelkedő minden kistérség a régiós átlaghoz közeli értéket tud felmutatni. A turizmusban pedig a magán szálláshelyek vendégéjszakáinak számában leginkább a Hajdúböszörményi kistérség veszi fel a versenyt a megyeszékhelyek adataival, míg a kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött átlagos tartózkodási idő a régióban a Jászberényi kistérségben a legnagyobb, ami leginkább Budapest közelségével magyarázható.

A régiós rangsort harmadoló kategorizálási módszer eredményeként létrejött kategóriákat a következőképpen neveztem el:

Első harmad: nagy / jelentős
Második harmad: közepes
Harmadik harmad: kicsi / nem jelentős

1. A fent elmondottak alapján **településszerkezet** szempontjából a következő kategóriákat képeztem (2. számú táblázat) (a településnevek után a zárójelben szereplő számok a kistérség városi jogállású településeit mutatja):

- nagy területű-nagy településszámú,
- nagy területű-közepes településszámú,
- nagy területű-kis településszámú,
- közepes területű-nagy településszámú,
- közepes területű- közepes településszámú,
- közepes területű- kis településszámú,
- kis területű-nagy településszámú,
- kis területű-közepes településszámú,
- kis területű-kis településszámú.

A városi jogállású települések száma egyik esetben sem mérvadó, hiszen a legtöbb várossal rendelkező kistérségben is csupán öt a városok száma.

2. számú táblázat: Terület és településszám összefüggései (2006)

		Terület		
		Nagy	Közepes	Kicsi
Településszám	Nagy	Berettyóújfalui (3), Jászberényi (4) , Szolnoki (3),	Fehérgyarmati (1), Nyírbátori (3), Mátészalkai (2), Kisvárdai (3) , Vásárosnaményi (1),	Ibrány- Nagyhalászi (4), Baktalórántházai (1),
	Közepes	Püspökladányi (3), Tiszafüredi (3),	Nyíregyházai (2), Hajdúhadházi (5), Derecske- Létavértesi (2), Kunszentmártoni (2),	Törökszentmiklósi (1), Nagykállói (3), Tiszavasvári (3), Polgári (1), Csengeri (1),
	Kicsi	Karcagi (3), Balmazújvárosi (2), Hajdúböszörményi (3) , Mezőtúri (2),		Hajdúszoboszlói (1), Debreceni (1),

Forrás: saját szerkesztés

2. A kistérség **népessége és természetes népmozgalmá**-ról megtudtuk, hogy két kistérség kivételével mindnek csökkent a lakónépessége 2001. év végéhez képest, így leginkább a fogyás mértéke (jelentős, közepes, nem jelentős) ábrázolható (3. számú táblázat). Ebből a szempontból létrehozott kategóriák a következők:

- nagy népességű-jelentősen fogyó,
- nagy népességű-közepesen fogyó,
- nagy népességű-nem jelentősen fogyó,
- közepes népességű-jelentősen fogyó,
- közepes népességű-közepesen fogyó,
- közepes népességű-nem jelentősen fogyó,
- kis népességű-jelentősen fogyó,
- kis népességű-közepesen fogyó,
- kis népességű-nem jelentősen fogyó.

A Hajdúhadházi és Derecske-Létavértesi kistérség lakónépessége nem fogyott 2001. óta, ami annak tulajdonítható, hogy a 2004-es felülvizsgálat során létrejött kistérségek településeinek adatai más kistérségek adatai között szerepeltek eddig, ezért mutatnak megalakulásuk óta pozitív lakónépesség változást. (A KSH adatoknál érvényes lehet az adatok ilyen szintű elferdülése.)

Fent leírtak kizárólag feltételezések, mivel 2004-ben a régióban további két kistérség (Ibrány-Nagyhalászi és Mezőtúri) is megalakult és azokra a kistérségekre a lakónépesség elvándorlása jellemző.

3. számú táblázat: Népeség és népesség változás összefüggései (2006)

		Népeség		
		Nagy	Közepes	Kicsi
Népesség változása 2001. óta	Jelentős	Mátészalkai, Berettyóújfalui	Karcagi, Törökszentmiklósi, Tiszafüredi, Fehérgyarmati, Kunszentmártoni,	Vásárosnaményi, Mezőtúri, Csengeri,
	Közepes	Szolnoki, Jászberényi, Kisvárdai, Püspökladányi,	Nagykállói, Nyírbátori, Tiszavasvári,	Balmazújvárosi, Polgári,
	Nem jelentős	Debreceni, Nyíregyházai, Hajdúhadházi, Hajdúböszörményi,	Ibrány- Nagyhalászi, Derecske- Létavértesi,	Baktalórántházai, Hajdúszoboszlói,

Forrás: saját szerkesztés

3. A **foglalkoztatotti arány** tekintetében érdekesen szétszórt képet mutatnak a kistérségek aszerint, hol meg foglalkoztatotti ág a jelentős, ezért egy táblázatban ábrázolom minden kistérség jelentős, közepesen jelentős és nem jelentős ágazatait egyaránt (4. számú táblázat).

- mezőgazdaság jelentős,
- mezőgazdaság közepes,
- mezőgazdaság nem jelentős,
- ipar jelentős,
- ipar közepes,

- ipar nem jelentős,
- szolgáltatás jelentős,
- szolgáltatás közepes,
- szolgáltatás nem jelentős.

4. számú táblázat: Foglalkoztatotti arány az egyes ágazatokban (2006)

		Ágazat		
		Mezőgazdaság	Ipar	Szolgáltatás
Foglalkoztatotti szempontból	Jelentős	Püspökladányi, Balmazújvárosi, Berettyóújfalui, Derecske- Létavértesi, Hajdúböszörményi , Tiszafüredi, Kunszentmártoni, Hajdúszoboszlói	Jászberényi , Hajdúböszörményi , Tiszavasvári, Polgári, Ibrány- Nagyhalászi, Balmazújvárosi, Kunszentmártoni, Törökszentmiklósi, Hajdúhadházi, Mezőtúri, Csengeri,	Debreceni, Nyíregyházai, Kisvárdai , Szolnoki, Vásárosnaményi, Fehérgyarmati, Nyírbátori, Mátészalkai, Hajdúszoboszlói,
	Közepes	Nagykállói, Csengeri, Karcagi, Mezőtúri, Törökszentmiklósi, Polgári, Jászberényi , Tiszavasvári,	Baktalórántházai, Nagykállói, Mátészalkai, Karcagi, Derecske- Létavértesi, Tiszafüredi, Nyírbátori, Szolnoki, Fehérgyarmati.	Berettyóújfalui, Baktalórántházai, Karcagi, Tiszafüredi, Hajdúhadházi, Derecske- Létavértesi, Nagykállói, Csengeri, Mezőtúri, Törökszentmiklósi, Ibrány- Nagyhalászi,

	Nem jelentős	Ibrány-Nagyhalászi, Nyírbátori, Mátészalkai, Baktalórántházai, Fehérgyarmati, Hajdúhadházi, Vásárosnaményi, Szolnoki, Kisvárdai , Nyíregyházai, Debreceni,	Vásárosnaményi, Hajdúszoboszlói, Berettyóújfalui, Püspökladányi, Kisvárdai , Debreceni, Nyíregyházai,	Püspökladányi, Kunszentmártoni, Tiszavasvári, Polgári, Balmazújvárosi, Hajdúböszörményi, Jászberényi ,
--	---------------------	---	--	---

Forrás: saját szerkesztés

4. A kistérség **lakáshelyzete** esetében az értékelési szempontok közül a „2000-2006 között épült lakások a 2006. évi lakásállomány %-ában” mutató lehet a kategóriaképzés alapja. Az ebben az időszakban épült lakások száma és az így 2006-ra kialakult lakásállományról azonban az mondható el, hogy jellemzően a megyeszékhelyeken és a pozitív előjelű vándorlási különbözettel rendelkező kistérségekben, valamint néhány különlegesen nagy lakásépítési kedvvel rendelkező lakosok (Vásárosnaményi és Hajdúszoboszlói kistérségek) miatt magas (5. számú táblázat).

A kategóriaképzés alapját tehát a 2000-2006 között épült lakások száma, valamint a 2006-os lakásállomány adatai szolgáltatják:

- nagyszámú lakásállomány-jelentős 2000-2006-ban épített lakás arány,
- nagyszámú lakásállomány-közepes 2000-2006-ban épített lakás arány,
- nagyszámú lakásállomány-nem jelentős 2000-2006-ban épített lakás arány,
- közepes számú lakásállomány-jelentős 2000-2006-ban épített lakás arány,
- közepes számú lakásállomány-közepes 2000-2006-ban épített lakás arány,
- közepes számú lakásállomány-nem jelentős 2000-2006-ban épített lakás arány,
- kisszámú lakásállomány-jelentős 2000-2006-ban épített lakás arány,
- kisszámú lakásállomány-közepes 2000-2006-ban épített lakás arány,

- kisszámú lakásállomány-nem jelentős 2000-2006-ban épített lakás arány.

5. számú táblázat: Lakásállomány és 2000-2006 között épített lakások összefüggései (2006)

		Lakásállomány		
		Nagy	Közepes	Kicsi
2000-2006 között épült lakások aránya	Jelentős	Debreceni, Nyíregyházai, Kisvárdai, Hajdúböszörményi, Hajdúhadházi,		Derecske- Létavértesi, Hajdúszoboszlói, Vásárosnaményi,
	Közepes	Szolnoki, Mátészalkai, Berettyóújfalui	Püspökladányi, Nagykállói, Nyírbátori, Ibrány- Nagyhalászi,	Baktalórántházai, Balmazújvárosi,
	Nem jelentős	Jászberényi	Törökszentmiklósi, Karcagi, Tiszafüredi, Kunszentmártoni, Fehérgyarmati,	Tiszavasvári, Mezőtúri, Polgári, Csengeri,

Forrás: saját szerkesztés

5. A régió kistérségeiben igen változatos képet mutatnak azok **közműellátottságai**. A legjobb ellátás a vízhálózatba bekapcsolt lakások tekintetében van (85,3 – 98,7 % között), de jónak mondható a hulladékgyűjtésbe bevont lakások aránya (71,5 – 99,9 % között) is. Jelentősebbek az eltérések a vezetékes gázt fogyasztó háztartások aránya (53,6 – 91,1 %) tekintetében és a legrosszabb a helyzet a szennyvízellátottság, a szennyvízesatorna hálózatba bekapcsolt lakások (10,2 – 84,3) arányában.

A közműellátottság alapján olyan kistérségi kategorizálást alakítottam ki, amelyben a kistérségek közműellátottságuk alapján egymáshoz viszonyított arányuk szerint kerülnek bele egy-egy kategóriába, azaz, a régiós ellátottság első egy harmadában szerepel-e (6. számú táblázat).

- Mind a négy közmű esetében szerepel a régió első harmadában,

- Legalább három közmű esetében szerepel a régió első harmadában,
- Legalább kettő közmű esetében szerepel a régió első harmadában,
- Legalább egy közmű esetében szerepel a régió első harmadában,
- Közműellátottsága egyik vizsgált tényező esetében sem éri el az első harmadot.

6. számú táblázat: Közműellátottság összefüggései (2006)

Kistérség	Gázellátás első harmadban	Vízellátás első harmadban	Szennyvíz-ellátás első harmadban	Hulladék-gyűjtés első harmadban
Baktalórántházi				
Csengeri	X			
Fehérgyarmati				
Ibrány-Nagyhalászi			X	
Kisvárdai				
Mátészalkai				
Nagykállói				X
Nyírbátori				X
Nyíregyházai	X	X	X	
Tiszavasvári		X		X
Vásárosnaményi			X	
Balmazújvárosi			X	
Berettyóújfalui				
Debreceni	X	X	X	X
Derecske-Létavértesi				
Hajdúböszörményi			X	X
Hajdúhadházi				X
Hajdúszoboszlói	X	X	X	
Polgári		X	X	X
Püspökladányi		X		

Jászberényi				
Karcagi	X		X	
Kunszentmártoni		X		
Mezőtúri	X		X	
Szolnoki	X	X	X	X
Tiszafüredi		X		
Törökszentmiklósi	X			

Forrás: saját szerkesztés

A kategorizálás eredménye erősen kétségbeejtő képet mutat, hiszen két (Debreceni és Szolnoki) olyan kistérség van, ahol a négy vizsgált közmű ellátottság a régiós átlag első harmadában szerepel, azaz megfelelően ellátottnak mondható, három kistérségben (Nyíregyházai, Hajdúszoboszlói, Polgári) a vizsgált négy közművel való ellátással legalább három mondható megfelelőnek. Legalább két közművel jól ellátott a Tiszavasvári, a Hajdúböszörményi, a Karcagi és a Mezőtúri kistérségek, a többi, eddig nem említett kistérségek egy, vagy egy közmű esetében sem tartoznak az ellátottság első harmadába, így a Jászberényi és a Kisvárdai kistérségek sem.

6. Nyugdíjban és nyugdíjszerű ellátásban részesülők száma – a lakásellátottsághoz hasonlóan - egyértelmű összefüggést mutat a kistérségben élők számával. A rendszeres szociális segélyben részesítettek száma ezer lakosra a régió kistérségeiben nagy szórást mutatva 9 –78 fő között van. A régiós rangsor elején leginkább szabolcs-szatmár-bereg megyei kistérségek szerepelnek.

A **társadalombiztosítás, szociális ellátás** témakörben kategóriaképzésem az a kíváncsiság vezérelte, hogy mennyi az ezer lakosra jutó nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban, vagy szociális segélyben részesülő lakosok száma a kistérségekben. Keresem azokat a kistérségeket, amelyek mindkét ellátásra kimagaslóan sokat fordítanak (7. számú táblázat). Ennek értelmében a kategóriák a következők:

- jelentős nyugdíj-jelentős szociális ellátás,
- jelentős nyugdíj-közepes szociális ellátás,
- jelentős nyugdíj-nem jelentős szociális ellátás,
- közepes nyugdíj-jelentős szociális ellátás,

- közepes nyugdíj-közepes szociális ellátás,
- közepes nyugdíj-nem jelentős szociális ellátás,
- nem jelentős nyugdíj-jelentős szociális ellátás,
- nem jelentős nyugdíj-közepes szociális ellátás,
- nem jelentős nyugdíj-nem jelentős szociális ellátás.

7. számú táblázat: Nyugdíj és szociális ellátás összefüggései (2006)

		Nyugdíjban részesülők/1 000 lakos		
		Jelentős	Közepes	Nem jelentős
Szociális segélyben részesülők/1 000 lakos	Jelentős	Csengeri, Tiszafüredi, Vásárosnaményi, Fehérgyarmati, Mátészalkai, Berettyóújfalui,		Baktalórántházai, Nyírbátori, Kisvárdai, Hajdúhadházi,
	Közepes	Kunszentmártoni,	Karcagi, Ibrány- Nagyhalászi, Polgári, Nagykállói, Tiszavasvári,	Püspökladányi, Balmazújvárosi, Derecske- Létavéteszi,
	Nem jelentős	Jászberényi, Mezőtúri,	Törökszentmiklósi, Szolnoki,	Nyíregyházai, Debreceni, Hajdúszoboszlói, Hajdúböszörményi,

Forrás: saját szerkesztés

7. A különböző szintű (általános és közép) **oktatási** intézményekben a tanulók száma kistérségenként eltérő számot mutat, amit jelentősen befolyásol a kistérség lakosságának általános illetve középiskolás korú fiataljainak aránya, korszerkezete valamint az oktatási intézmények száma. Általános iskolák esetében a megyeszékhelyeken és azok kistérségeiben kevesebb az ezer lakosra jutó általános iskolai tanulók száma, ebben az esetben a régiós rangsor elején elsősorban szabolcs-szatmár-bereg megyei kistérségek szerepelnek. Gimnáziumi és szakközépiskolai tanulók esetében pedig ellenkezőleg, a megyeszékhelyek és néhány (Mezőtúr, Kisvárdai, Hajdúböszörmény, Nagykállói, Mátészalka, Karcag) vidéki kistérségben magas az ezer lakosra jutó tanulók száma.

Fenti mutatók összetettsége miatt eltekintek a kategóriaalkotástól, csupán néhány megállapítást teszek közzé és megkeresem azokat a kistérségeket – amennyiben vannak ilyenek –, amelyekben nagy – azaz a régiós sorrend első harmadában szerepel –, az alap és közép szintű iskolai tanulók száma (8. számú táblázat).

A kategóriáim ebben az esetben a következők:

- Mind a négy oktatási intézmény esetében szerepel a régió első harmadában,
- Legalább három oktatási intézmény esetében szerepel a régió első harmadában,
- Legalább kettő oktatási intézmény esetében szerepel a régió első harmadában,
- Legalább egy oktatási intézmény esetében szerepel a régió első harmadában,
- Egyik oktatási intézmény esetében sem éri el az első harmadot.

8. számú táblázat: Oktatási intézmények összefüggései (2006)

Kistérség	Általános iskolai tanuló ezer lakosra	Gimnáziumi tanuló ezer lakosra	Szakközép-iskolai tanuló ezer lakosra	Szakiskolai tanuló ezer lakosra
Baktalóránt-házai	X			
Csengeri	X			
Fehérgyarmati	X			
Ibrány-Nagyhalászi	X			
Kisvárdai	X	X	X	
Mátészalkai	X		X	
Nagykállói	X	X		X
Nyírbátori	X			
Nyíregyházi		X	X	X
Tiszavasvári	X			
Vásárosnaményi				X
Balmazújvárosi				

Berettyóújfalui			X	X
Debreceni		X	X	X
Derecske-Létavértesi	X			
Hajdúböszörményi		X	X	X
Hajdúhadházi	X			
Hajdúszoboszlói		X		
Polgári				X
Püspökladányi				
Jászberényi		X	X	
Karcagi		X	X	X
Kunszentmártoni				
Mezőtúri		X	X	
Szolnoki		X	X	X
Tiszafüredi	X			X
Törökszentmiklósi				

Forrás: saját szerkesztés

8. Kereskedelem és vendéglátás esetében a tízezer lakosra vetített adatok a mérvadóak, hiszen ezek mutatják a kistérségekben élők valódi ellátását. A régiós rangsorban betöltött helyük alapján mondható az el, hogy az adott kistérség az első, második vagy harmadik harmadban szerepel az ilyen irányú ellátottság alapján (9. számú táblázat).

Összevetve a kiskereskedelmi üzletek és a vendéglátóhelyek együttes ellátását az alábbi kategóriákba soroltam a régió kistérségeit nagy, közepes, vagy kis számú ellátottság szerint a kistérség tízezer lakosára vetítve:

- nagyszámú kiskereskedelmi üzlet-nagy számú vendéglátóhely,
- nagyszámú kiskereskedelmi üzlet-közepes számú vendéglátóhely,
- nagyszámú kiskereskedelmi üzlet-kis számú vendéglátóhely,
- közepes számú kiskereskedelmi üzlet-nagy számú vendéglátóhely,

- közepes számú kiskereskedelmi üzlet-közepes számú vendéglátóhely,
- közepes számú kiskereskedelmi üzlet-kis számú vendéglátóhely,
- kisszámú kiskereskedelmi üzlet-nagy számú vendéglátóhely,
- kisszámú kiskereskedelmi üzlet-közepes számú vendéglátóhely,
- kisszámú kiskereskedelmi üzlet-kis számú vendéglátóhely.

9. számú táblázat: Kiskereskedelmi és vendéglátói ellátottság összefüggései (2006)

		Kiskereskedelmi üzletek száma/10 000 lakos		
		Nagy	Közepes	Kicsi
Vendéglátóhelyek/10 000 lakos	Nagy	Nyíregyházai, Csengeri, Debreceni, Hajdúszoboszlói, Tiszafüredi, Vásárosnaményi,	Mezőtúri, Tiszavasvári,	
	Közepes	Fehérgyarmati, Szolnoki, Berettyóújfalui,	Karcagi, Kisvárdai, Jászberényi, Balmazújvárosi,	Ibrány-Nagyhalászi,
	Kicsi	Mátészalkai,	Hajdúböszörményi, Püspökladányi, Nyírbátori, Nagykállói, Kunszentmártoni,	Polgári, Törökszentmiklósi, Baktalórántházai, Hajdúhadházi, Derecske-Létavértesi,

Forrás: saját szerkesztés

9. A **turizmus és vendégéjszaka** témakörben a kereskedelmi és magán szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakák száma a Hajdúszoboszlói kistérségben magasan a legtöbb az Észak-alföldi régióban. Kereskedelmi szálláshelyek esetében a teljes régió adatának 41,64%, magán szálláshelyek esetében pedig a teljes régió 56,6%-a tudható a Hajdúszoboszlói kistérségnek. Ezen a túl a kereskedelmi szálláshelyek elsősorban a megyeszékhelyeken, a magán szálláshelyek pedig néhány turisztikailag speciális adottságokkal rendelkező kistérségben (termálvíz, Tisza-tó) találhatóak (10. számú táblázat).

A vendégéjszakák számát, mind a kereskedelmi, mind a magánszálláshelyeken szükséges összehasonlítani. A kategória e kettő együttes megfigyeléséből alakult a következőképpen:

- nagy számú kereskedelmi szálláshely-nagy számú magánszálláshely,
- nagy számú kereskedelmi szálláshely-közepes számú magánszálláshely,
- nagy számú kereskedelmi szálláshely-kis számú magánszálláshely,
- közepes számú kereskedelmi szálláshely-nagy számú magánszálláshely,
- közepes számú kereskedelmi szálláshely-közepes számú magánszálláshely,
- közepes számú kereskedelmi szálláshely-kis számú magánszálláshely,
- kis számú kereskedelmi szálláshely-nagy számú magánszálláshely,
- kis számú kereskedelmi szálláshely-közepes számú magánszálláshely,
- kis számú kereskedelmi szálláshely-kis számú magánszálláshely.

10. számú táblázat: Turisztikai szálláshelyek összefüggései (2006)

		Egy férőhelyre jutó vendégéjszaka kereskedelmi szálláshelyen		
		Nagy	Közepes	Kicsi
Egy férőhelyre jutó vendégéjszaka magánszálláshelyen	Nagy	Debreceni, Mátészalkai, Szolnoki,	Jászberényi, Nyírbátori, Hajdúböszörményi,	Tiszavasvári, Törökszentmiklói,
	Közepes	Hajdúszoboszlói, Kunszentmártoni, Nyíregyházai, Berettyóújfalui, Karcagi,	Mezőtúri, Kisvárdai, Püspökladányi,	Ibrány- Nagyhalászi, Balmazújvárosi,
	Kicsi		Hajdúhadházi, Polgári, Csengeri,	Vásárosnaményi, , Derecske- Létavértesi, Fehérgyarmati, Tiszafüredi, Baktalórántházai, , Nagykállói,

Forrás: saját szerkesztés

3.2 A saját kategorizálás eredménye

A saját kategorizálás eredményéről szóló fejezetben az előző, saját szempontok – KSH adatok – szerint elvégzett kistérség besorolási munka számos érdekes eredményét mutatom be sorba haladva az egyes kistérségeken.

A **Kisvárdai kistérségről** korábban megtudtuk, hogy vidékies jellegű, nagyon jó földrajzi fekvéssel és ebből adódóan jó logisztikai szereppel rendelkező, alapvetően stagnáló határmenti kistérség, amelynek egy meghatározó települése rendelkezik bizonyos számú, más települések lakosságát is ellátó, városi funkciót jelentő intézményekkel és ezáltal a vidéki erőforrás-hasznosítás potenciális tere.

Eddigi ismereteink – a saját kategorizálás eredményei szerint – kiegészülnek a következőkkel: a Kisvárdai kistérség területéhez mérten sok településsel és nagy lakosságszámmal rendelkező kistérség, ahol közepes mértékű a népesség változása, ami különösen a fiatal korúak nagy számával és a fiatalok elvándorlásával magyarázható. A nemzetgazdasági ágazatok közül leginkább a szolgáltatás, azon belül is a logisztikai és a logisztikához kapcsolódó szolgáltatások száma jelentős. Nagy a 2000-2006 között épült lakások aránya a nagy számú lakossághoz mérten is, amely lakásokra nem jellemző a kiemelkedően jó közműellátottság, mivel sem víz-, gáz- és közmű, valamint hulladékgyűjtés szempontjából nem szerepel a régió kistérségi rangsorának első harmadában. A kistérség fiatalos korszerkezete miatt adódik, hogy különösen kevés az ezer lakosra jutó nyugdíjban részesülő lakosok száma, viszont magasan régiós átlag feletti az ezer lakosra jutó szociális segélyben részesülők aránya. Magas az általános iskolai, gimnáziumi és szakközépiskolai tanulók száma. A tízezer lakosra jutó kiskereskedelmi üzletek és vendéglátóhelyek számát, illetve a kereskedelmi- és magánszálláshelyekre jutó vendégéjszakák tekintetében a Kisvárdai kistérség átlagosnak mondható.

A **Hajdúböszörményi kistérségről** a korábbi, területfejlesztési szakemberek által készített csoportalkotási módszerek eredményeként kiderült, hogy vidékies, de – országos szinten is – speciális településszerkezettel rendelkező, alapvetően stagnáló kistérség, amely az agrárgazdaság túlsúlyából adódó hátrányait három megyeszékhely – két régiós és egy régió határain túl elhelyezkedő – köré szerveződő, fő

közlekedési tengelyek mentén való fekvésével, gazdasági súlyával és fejlett intézményrendszerével tudja leküzdeni.

A saját munkám által elért eredmények segítségével, az eddig elhangzottakat kiegészítem azzal, hogy a három település adta adottság ellenére nagy területű és népességszámú, stabil népességszámmal rendelkező kistérség. Területi adottságai miatt mezőgazdasági és ipari túlsúly jellemzi a foglalkoztatottságát és az ott tartott lakosságnak köszönhetően magas az épült lakások aránya és száma. Legfőképpen a hulladékgyűjtésbe bevont lakások számának arányát és a szennyvízellátást illetően jó a kistérség közműellátottsága, ami nem mondható el egyértelműen a víz- és gázellátottságról. A kistérség önkormányzatai különösen keveset kell költsenek nyugdíj- és nyugdíjszerű ellátásra, valamint szociális segélyre. A megfelelő oktatási színvonalat képviselő középfokú oktatási intézményeiben (gimnázium, szakközépiskola, szakiskola) magas az ezer lakosra jutó tanulók száma. A tízezer lakosra jutó vendéglátóhelyek száma a régiós átlag alatti, míg a kiskereskedelmi üzletek és a kereskedelmi szálláshelyen egy főre jutó vendégéjszakák tekintetében régiós átlag körüli. Kihangsúlyozandó viszont az egy férőhelyre jutó vendégéjszakák száma a magán szálláshelyeken, amely adattal a kistérség megelőzi Debrecen és Hajdúszoboszló adatát.

A **Jászberényi kistérség** fejlettségét tekintve kiemelkedik az előbbi két kistérség közül, hiszen komplex módon fejlesztendő, „átlagosan” fejlett vidéki, de relatív homogén települési egységet képező kistérségnek bizonyult a korábbi értékelések szerint. A külföldi működő tőkének és dinamikus tengelyen való elhelyezkedésének köszönhetően fejlődő térség, ahol a nagyobb városok jól kompenzálják a körülöttük elhelyezkedő többnyire stagnáló, vagy hanyatló települések visszahúzó erejét.

Ezen ismereteket kiegészíti a nagy területű és népesség- és településszámú és közepes népesség változtató jellemzője. Elsősorban a gépipar szerepe dominál a nagyszámú és volumenű befektetőknek köszönhetően. A kistérségben lévő nagy lakás számot nem elsősorban a 2000-2006 között épült lakásoknak köszönheti és a lakások egyik vizsgált közmű szempontjából sem jól ellátottak. A fiatal humán erőforrás képzés különösen a gimnáziumokban és szakközépiskolákban jelentős, ahol nem kiemelkedően, de magasnak mondható az ezer lakosra jutó tanulók száma. A Kisvárdai kistérséghez hasonlóan nem különösen nagy a

vendéglátóhelyek és kiskereskedelmi üzletek tízezer lakosra jutó száma, de a Hajdúböszörményi kistérséghez hasonlóan magasabb az egy főre jutó vendégéjszakák száma a magánszálláshelyeken, mint a kereskedelmi szálláshelyeken.

Összességében megállapítható, hogy az általam választott kistérség elemzési módszer szerint a kistérségek régiós rangsorának felállítása után kialakítottam három, közel egyenlő számú csoportot, ahol egy csoportba a vizsgált adat szerinti értékek alapján kerültek a kistérségek. Nem volt tehát célom, hogy minden csoportban ugyanannyi kistérség legyen, arra viszont törekedtem, hogy ezek a csoportok ténylegesen reprezentálják valamiféle fontossági/fejlettségi összetartozást.

Így előre természetesen nem tudtam, mekkora lesz egy csoportban a maximális minimum-maximum távolság, azt viszont igen, hogy a legkisebb különbségeket fogjuk kapni csoporton belül. Mindez azt a célt szolgálta, hogy a közepes/nagy és fejlett/jelentős között különbséget tudjak tenni. Azokban az esetekben, amikor egy csoportba az összes kistérség több mint fele kerül, akkor persze megbonthattam volna a csoportot, de valójában az adott kategória-szám mellett a kistérségek azért kerültek egy csoportba, mert hasonlóak. A módszer hátránya, hogy ha egy kistérség egy adott változó szerint a harmadik csoportban van, míg egy másik kistérség egy másik változó szerint van a harmadik csoportban, akkor ez nem feltétlen jelent mindkét esetben azonos pozíciót, ez sokban függ a vizsgált adattól.

Az alapvető probléma tehát nem más – ami a végső konklúzió alkotáskor is kiderült –, hogy nem tudom a vizsgált összes szempont szerint egy-két szóval jellemezni az adott kistérségeket, csupán azt tudom meghatározni, hogy az egyes vizsgálati szempontok szerint a régió többi kistérségéhez viszonyítva hol helyezkedik el, mennyire fejlett, vagy mennyire nagy értékű mutat és mely kistérségek tekinthetőek egy szempont szerint hasonló fejlettségűeknek. Az elemzésem keretében kísérletet tettem annak bemutatására, hogy egy-egy kistérség fejlettségét nagyon sokféle tényező determinálhatja, kis egységről lévén szó minden elmozdulás jelentős változást generálhat, amelyeket esetleg könnyű túlértékelni. Az alkalmazott módszerem segítségével mégis relatív egyenletes eloszlást kaptam, ami ugyan összemos bizonyos különbségeket, de talán jobban jellemzi a régió és azon belül e három kistérség fejlettségének térbeli szerkezetét.

4. A KIVÁLASZTOTT KISTÉRSÉGEK BEMUTATÁSA A FEJLESZTÉSI DOKUMENTUMOK ALAPJÁN

A fejezet célja, hogy az általam kiválasztott kistérségek idősoros (1991-1999-2006) adatai, a rendelkezésre álló legfrissebb 2006-2007-es TeIR és KSH adatai, valamint a legaktuálisabb, 2003-2007 között elkészült kistérségi fejlesztési dokumentumai alapján részletesen elemezve bemutassam mindhárom kistérséget. A leírás során leginkább az aktualitásra, az „életszerűsége” igyekszem koncentrálni, valamint elsősorban a kistérség specialitásait, a kistérségre leginkább jellemző tulajdonságokat szeretném bemutatni. Céлом ezzel az, hogy rávilágítsak, hogy a kiválasztott kistérségeknek az ország és a régió többi kistérségéhez viszonyítva milyen adottságai vannak, azokat az elmúlt években hogyan használta vagy nem használta, milyen célokat tűzött ki maga elé és a jövőben, a megfelelő források biztosításával milyen fejlődési irányt választ/választhat magának.

A kistérségek bemutatásáról szóló fejezetben a helyzetértékelés elsősorban a 2000-tól 2006-ig – néhol 2007-ig – terjedő éveket fogja át. A három kistérség bemutatása során nem volt céлом azok teljesen egyforma szempontok szerint történő bemutatása, hiszen leginkább azok különbségeivel lehet kimutatni a kistérség specialitásait. A munka nehéznek bizonyult, hiszen a 2003-2007 között elkészült és felhasznált kistérségi fejlesztési dokumentumok (lásd: felhasznált irodalom) minősége is gyakran egyenetlen. A dokumentumokat joggal éri számtalanszor az a vád, hogy nem sikerül azok kellő mértékű fókuszálása, hiszen a legtöbb kistérség dokumentuma nagyon sok közös jellemvonással rendelkezik. Pedig a kistérségek nagyon is különbözőek, azoknak önálló karaktere és arculata van, amelyekkel érdemes élni.

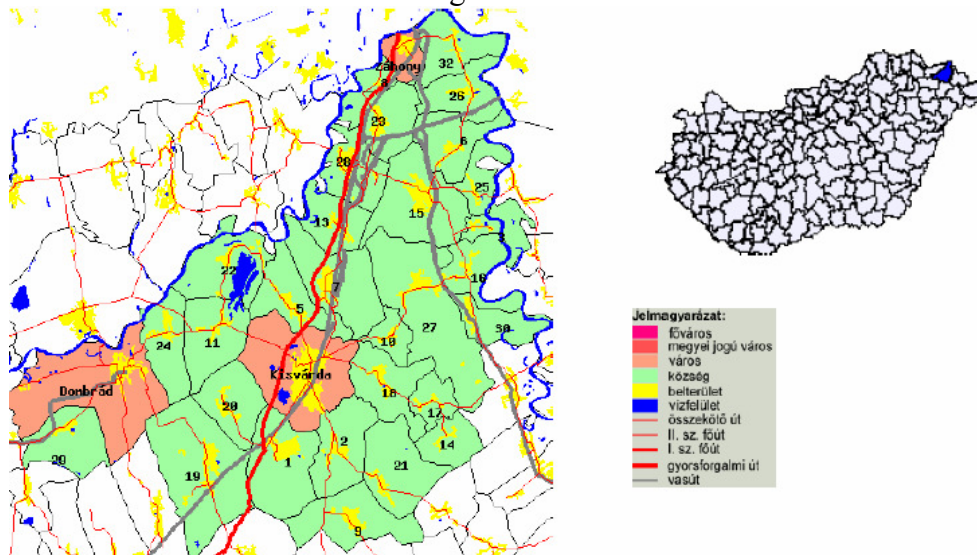
A fejezetben ezen specialitásokat, a többi kistérségtől megkülönböztető jegyeket igyekeztem kidomborítani, ez az oka a kistérségek egyenetlen bemutatásának is.

4.1 KISVÁRDAI KISTÉRSÉG

4.1.1 Terület, népesség, népsűrűség – hasonlítva megyei és régiós adatokhoz

A Kisvárdai kistérség (13. számú ábra) Szabolcs-Szatmár-Bereg megye Északkeleti részén fekvő, két országgal (Szlovákia és Ukrajna) határos, 590 km² területű, 32 településből álló kistérsége. A 32 településből 3 (Kisvárdai, Záhony és Dombrád) városi jogállású település – Kisvárdai a kistérség központja – és 29 község (Ajak, Anarcs, Benk, Döge, Eperjeske, Fényeslitke, Győröcske, Gyulaháza, Jéke, Kékcse, Komoró, Lovópetri, Mándok, Mezőladány, Nyírlövő, Pap, Pátroha, Rétközberencs, Szabolcsbáka, Szabolcsveresmart, Tiszabездé, Tiszakanyár, Tizamogyorós, Tiszaszentmárton, Tornyospálca, Tuzsér, Újdombrád, Újkenéz és Zsurk). Népességkategóriák szerint 1 település 10 és 50 ezer lakos közötti kisváros, 23 település 1 és 5 ezer lakos közötti nagy falu, 6 település 500 és 1 ezer lakos közötti aprófalu és 2 törpe faluban nem élnek 500-nál többen¹¹. A legtöbben a 18 ezer lakost számláló Kisvárdán élnek, a legkevesebben pedig a 125 fős Győröcskén.

13. számú ábra: Kisvárdai kistérség

Forrás: www.vati.gov.hu

¹¹ Település kategóriák elnevezése: Beluszky Pál besorolása alapján

A Kisvárdai statisztikai kistérség harminckét települése között tehát többségében kis- és nagy – 124 főtől néhány ezer fő lakossággal rendelkező – **falvakat** találunk. A térség településszerkezetének egyik legjellemzőbb vonása tehát, hogy hiányoznak a kisvárosnál nagyobb települések.

A kistérség lakossága 2007 év végén 73 309 fő volt, ami Szabolcs-Szatmár-Bereg megye lakosságának 12,83%-a. Népsűrűsége 124 fő/km², ami a megyei átlagtól (96 fő/km²) is magasabb. (Ettől csak a nyíregyházi kistérségnek magasabb a népsűrűsége (265 fő/km²) a megyében.) A települések népsűrűsége is változatos képet mutat, Záhony, Kisvárdá és Tuzsér népsűrűsége a többi településhez képest kiugróan magas, a legkisebb pedig Zsurk települése.

A 2008 elején kialakult Kisvárdai és Záhonyi kistérség a 311/2007 (XI.17.) Kormányrendelet szerint egyaránt hátrányos helyzetű kistérség besorolásba került, így nem történt változás a korábban érvényben lévő 64/2004 (IV. 15.) Kormányrendelet képest.

4.1.2 Természeti adottságok és arra épülő tevékenységek

A kistérség a Felső-Nyírség területén fekszik, a felszíne igen alacsony térszintű síkság. A térség felszínének alakulását a mintegy 60 kilométer hosszan körbefutó Tisza folyó jelentősen befolyásolta. A Tisza Ukrajnából Tiszabecsnél lép Magyarországra és a megyét Tiszadobnál hagyja el. A megye további jelentősebb folyóvizei a Szamos, a Túr, a Kraszna, valamint a Lónyai-főcsatorna.

A XIX. századi folyószabályozás a Tisza útját nagymértékben lerövidítette, több területet lecsapoltak, csökkentek az ártéri erdők, egyre több terület került művelés alá, ahol a környezetérzékenység alapján döntően az extenzív mezőgazdaság ajánlott. A szabályozás eredményeképpen holtágak tarkítják a folyó szegélyét, így nagyon kellemes, homokkal borított, fürdőzésre alkalmas partszakaszai vannak.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye természeti adottságait tekintve változatos, dombság és síkság is található itt. Két tájegységre tagolható, a Nyírségre és a Felső-Tisza-vidékre. A Kisvárdai kistérség a felső-tisza-vidéki tájegységen fekszik.

A térség **talaja** gyenge adottságú, az átlagos aranykorona érték 6-14 között mozog. A használatban lévő földterületnek több mint nyolctizede szántó, mellette jelentős gyümölcsös és szőlő van, a többi terület erdő, rét, legelő, nádas, halastó közel egyenlő arányban oszlik meg. A kistérség néhány településén (Eperjeskén, Mándokon, Papon) kiterjedt erdőségek találhatók.

Éghajlatára az Alföld meleg, száraz klímája jellemző, az Észak-keleti Kárpátok miatt a terület jól védett. A nyár nem elviselhetetlenül meleg, hanem mérsékelt, mint az Alföldön, mivel az erdős Kárpátokból lefutó légáramlás a levegőt nemcsak igen tisztává teszi, de kellemesen enyhíti is a nyári kánikulát. A térség kedvező adottsága levegőminőségi szempontból, hogy az ország ipartengelyétől kellő távolságra fekszik, de egyre nagyobb terhelés éri a környezetet a közúti közlekedés, valamint a dízelmozdonyokkal is üzemelő vasúti közlekedés részéről.

Élelmiszeripari és feldolgozó üzem működik a kistérségben, amelyek elsősorban a gyümölcs és zöldségtermelők számára jelentenek felvevőpiacot. A mezőgazdasági termőterület közel kétezer hektár, ahol nagyobb mennyiségben almát, burgonyát, dohányt termesztnek. Az erdőgazdálkodási termékek iránt a térségben működő faipari üzemek alapoznak. Jellemző a kistérségben élőkre a háztáji termelés, amikor otthoni keretek között megtermelt zöldség- és gyümölcsértékesítéssel igyekeznek többletjövedelemhez jutni.

A térségben élők nagy része valamilyen formában szorosan kötődik a mezőgazdasághoz, mégis főfoglalkozásban igen kevesen foglalkoznak vele. A térségi foglalkoztatásban **a mezőgazdaság** 4,1 %-val képviselteti magát. Ez az alacsony szám arra utal, hogy a mezőgazdaságban relatíve kevés a főállású munkavállaló. Ugyanakkor a térségben magas az őstermelők száma (15.864 fő), ez az összes lakosság egyharmada.

4.1.3 Településszerkezet, települési infrastruktúra

A gazdaság fejlődése szempontjából fontos az infrastruktúra kiépítettsége, ami a kistérség tekintetében elmarad a megyei átlagtól.

A **vízvezeték** és a vezetékes **gázhálózat** valamennyi településen kiépült, de a lakások bekötöttségi aránya alacsonyabb a megyei átlagnál. Az érintett térségben lép be Magyarországra a Barátság gázvezeték.

A közüemi **szennyvízcsatorna** 12 településen van, de sehol sem teljesen kiépített. Részben vagy egészben kiépült a szennyvízcsatorna hálózat Ajakon, Dombrádon, Tuzséron, Kisvárdán, illetve Kékcsén, a többi településen a szennyvízhálózat teljesen hiányzik. A térségben a közüemi szennyvízcsatorna-hálózatba bekapcsolt lakások aránya átlagosan 32,5%.

A **szilárd hulladék** szervezett gyűjtése, szakszerű tárolása, illetve a folyékony hulladék gyűjtése, tisztítása szennyvízelvezető csatornahálózat kibővítése a települési környezet fő problémaköre ebben a térségben.

A **telekommunikációs** helyzetet vizsgálva elmondható, hogy a kistérség minden településen van távbeszélő fővonal. ISDN-vonalakkal a települések több mint fele (Ajak, Anarcs, Dombrád, Eperjeske, Fényeslitke, Jéke, Kisvárdá, Komoró, Mándok, Mezőladány, Pap, Pátroha, Rétközberencs, Tiszabездé, Tiszakanyár, Tornyospálca, Tuzsér és Záhony) rendelkezik, valamint teljes a mobiltelefon lefedettség. Kábeltelevízió-hálózattal két település, Jéke és Kisvárdá rendelkezik. Teleház három községben (Gyulaházán, Tiszakanyáron, Tornyospálcán) működik.

A térség minden településen működik postafiók, de bankfiókhálózat tekintetében a helyzet már nem ilyen kedvező. A térségközpontban, Kisvárdán 5 kereskedelmi bank (OTP, Konzumbank, Takarékszövetkezet, Kereskedelmi és Hitelbank, Postabank) képvisellete is megtalálható, míg a másik városban, Dombrádon az OTP és a Takarékszövetkezet, Záhonyban OTP, Erste és K&H bank van jelen.

A térségben egyetlen **kutatóközpont** működik: a Debreceni Egyetem Agrár- és Műszaki Tudományok Centrumának Teichmann Vilmos Kutatóintézete Kisvárdán, amely mezőgazdasági kutatással foglalkozik. A kistérségben sem inkubátorház, sem innovációs központ nem működik, viszont a legfontosabb innovációt közvetítő szervezet a Kisvárdán székelő Nyírvidék Térségi Fejlesztési Egyesület.

4.1.4 Közlekedés

A térség közlekedési adottságai kedvezőek. A térség települései Budapesttől 320 és 370 km közti távolságra, Debrecentől, az Észak-alföldi régió központjától 100-150 km-re, míg a megyeszékhelytől, Nyíregyházától 50-70 km-re található. A 4. számú, Budapesttől Záhonyig tartó **főút** átszeli a

régiót, a kistérség több települését (Záhony, Győröcske, Tiszabezdéd, Tuzsér, Komoró, Fényeslitke, Döge, Kisvárda, Ajak, Pátroha) érinti, míg a többi település kisebb-nagyobb távolságra helyezkedik el tőle.

A Záhonyi térségben jelenleg nincs autópálya, a Kormány - Nemzetközi egyezmény keretében - 2014-ig vállalta, hogy az M3-as autópályát Záhonyig kiépíti. Az autópálya megépülése jelentős mértékben javítaná az övezet megközelíthetőségét, elősegítve a gazdasági fejlődéshez szükséges beruházások térségbe vonzását.

A 4-es főúttal csaknem párhuzamosan fut a Budapest-Záhony **100-as vasúti** fővonal, amely ugyancsak érinti a kistérség számos települését (Záhony, Tiszabezdéd, Tuzsér, Komoró, Fényeslitke, Kisvárda, Ajak és Pátroha), míg a Mátészalka - Vásárosnamény - Záhony szárnyvonal Mándokot, Tornyospálcat és Újkenézt. A 100-as vasútvonalon áruszállítás is történik.

Az ország fejlődése szempontjából fontos kihasználnia azt a helyzeti előnyét, hogy az EU keleti határán fekszik, így Záhony térsége a **vasúti** közlekedésben a nyomtávolságok különbözősége miatt egyúttal árumegállító hely is. A feltételeknek megfelelni akkor lehet, ha a leromlott állapotú, sebességkorlátozásokkal, teherbírési problémákkal terhelt széles nyomtávolságú vasúti hálózat felújításra kerül.

Az érintett térségben a Tisza-folyó szolgálhat nemzetközi **vízi** közlekedési útként. A folyó Vásárosnaményig uszályokkal hajózható, de ehhez megfelelő vízállás kell. Több személyforgalmi kikötő található, menetrend szerinti személyszállítás azonban jelenleg nincs, teherszállítás is csak alkalmasszerűen történik. Összességében a vízi közlekedés infrastruktúrája kiépítetlen.

A kistérség egyik – és egyben nemzetközi – **határátkelőhelye** a záhonyi, ahol a 4-es főút átlépi az országhatárt Ukrajna irányába. Ez az átkelőhely igen nagy jelentőségű, hiszen az ukrán-magyar határszakaszon ez az egyetlen nemzetközi teherforgalomra is alkalmas határállomás. Az elmúlt évtizedekben a volt Szovjetunióba irányuló kereskedelmi, áruszállítási forgalom itt bonyolódott, ezért méltán nevezték a „Kelet kapujának”. Mivel a kistérség meghatározó települése a „Kelet kapuját” jelentő Záhony, ezért a vasúti szállítással összefüggő tevékenységek igen jelentősek és fontosak a körzetben. Záhonyban nemzetközi határátkelő működik Ukrajna felé, mely

mind teher, mind személygépkocsi közlekedésre alkalmas. Vasúti határátlépésre Záhony-Csap és Eperjeske-Bátyu irányába nyílik lehetőség.

Az **eperjeskei határátkelő** is felkészült arra, hogy az Unió külső határait védő határátkelő hálózat egyenértékű tagja legyen. Az V. számú transzeurópai közlekedési folyosó ukrainai kilépő pontján a vasút és áruforgalom ellenőrzése immáron a kor kívánalmainak és szigorú rendjének megfelelően zajlik. A fejlesztés nagyságrendileg nettó 260 millió forintból, a Schengeni Alap támogatásával valósult meg. Eperjeske bonyolítja az áruforgalmat, tehát szerepe az unió belső határövezetéhez való csatlakozással még jobban felértékelődik. Az ellenőrzéseket szigorítani kell, ugyanis Magyarország uniós csatlakozása után megszaporodtak az ember, illetve az illegális áruk és tárgyak csempészésével összefüggésbe hozható cselekmények.

A határátkelőhelyek fejlesztésére mintegy 3,5 milliárd forintot, míg az azokhoz kapcsolódó első készletek beszerzésére 320 millió forintot használt fel a Vám- és Pénzügyőrség 2007. év végéig. A Schengen Alapból Magyarországon 10 határátkelőhely fejlesztése, valamint a záhonyi és a tompai mérlegállomás létesítése került finanszírozásra.

A **Schengen Alap** céltudatos felhasználásával a Határőrség és Rendőrség történetének legnagyobb szabású fejlesztése valósult meg. Élve a Schengen Alap forrás adta lehetőségekkel, megtörtént a kedvezményezett szervek legkorszerűbb technikai eszközökkel történő felszerelése, amely a működési feltételek minőségi javulását eredményezte. A humán erőforrás fejlesztésére felhasznált pénzeszközök közvetlenül hozzájárultak az állomány szakmai képzéséhez, az európai uniós gyakorlat hazai adaptálásához. Valamennyi fejlesztési célt sikerült a rendelkezésre álló teljesítési határidőig megvalósítani.

4.1.5 Demográfiai és humán infrastrukturális jellemzők

A kistérség **lakónépessége** jelenleg 73 309 fő, ami az elmúlt 15 évben bekövetkezett csökkenő tendencia eredménye (11. számú táblázat). A kistérség a megye egyik legfiatalabb (leginkább Tuzsér, Tiszabездéd és Rétközberencs települések) korstruktúrárt mutató térsége, a gyermekkorúak aránya a megyeinél említésre méltóan magasabb, miközben az időskorúaké alacsonyabb. Az 1000 főre jutó születések számát tekintve a Kisvárdai

kistérség 2003-ban az ország negyedik legmagasabb termelékenyséű kistérsége volt. A térség lakónépessége a kilencvenes évek közepe óta gyakorlatilag stagnál, vagy kismértékben csökken ami annak tudható be, hogy a vándorlási mérleg negatív értékét a születések és halálozások egyenlege képes kompenzálni. 1990 és 2003 között a kistérség az ország tizenegyedik legnagyobb vándorlási veszteséggel bíró kistérség volt. Elmondható továbbá az is, hogy a kistérség bizonyos községeiben (Győröcske, Lövöpetri, Tiszamogyorós, Tornyospálca) az elvándorlás annyira nagy, hogy lassan az adott település elnéptelenedéséhez vezet.

11. számú táblázat: A Kisvárdai kistérség népességének mozgalma 2000 és 2006 között

Település	Lakó-népesség 2000. év végén	Lakó-népesség 2006. év végén	Belföldi vándorlási különbözet 1000 lakosra (1990-2000)	Belföldi vándorlási különbözet 1000 lakosra (2000-2006)
Kisvárdai kistérség összesen	69 750	74 367	-6,0	-5,6
SzSzB megye összesen	569 676	576 054	-3,9	-3,5
Észak-alföldi régió összesen	1 521 951	1 525 317	-2,5	-2,5

Forrás: TEIR, 2006.

A rendszerváltás a foglalkoztatásban, mint a régió teljes területén rendkívül nagymértékű visszaesést hozott. A **foglalkoztatottság** mértékének visszaesése a megyében és a kistérségben egyaránt gyorsul. Amíg a kistérségben 2000-ben 8,5% volt munkanélküliek aránya, addig 2006-ban ez a szám 12,93%-ra (3 843 fő) emelkedett. A munkanélküliség az elmúlt 10 évben a térségben folyamatosan nőtt, vannak olyan települések, amelyekben különösen magas a munkanélküliek aránya (Rétközberencs, Kékcse), viszont kedvezőbb munkanélküli rátával rendelkezik Ajak, Kisvárdá, Döge, Pap és Szabolcsbáka. A munkanélküliek között igen nagy a pályakezdők és a tartósan munkanélküliek aránya a kistérségben.

A nem kedvező **jövedelmi viszonyok** a gyermeknépesség magasabb eltartottságára vezethető vissza, ennek ellenére a jövedelmi viszonyok jellemzésére alkalmazott egy főre eső személyi jövedelemadó mértékében a megyében a nyíregyházai kistérség adata (301 706 Ft) után a Kisvárdai kistérségé (215 934 Ft) a második legjobb, ami a nyíregyházainak csak 2/3-a.

A lakosság **képzettségi színvonala** jelentősen elmarad a megyei átlagtól is – ami országos viszonylatban is kedvezőtlen –, a képzettségi színvonalat negatívan befolyásolja az elvándorlás, hiszen elsősorban a diplomások hagyják el a térséget. A diplomások nagy arányban nem térnek vissza a térségbe, máshol telepednek le, ennek oka abban keresendő, hogy a térség nem tud versenyképes munkahelyet (jövedelmi, motivációs tényezők alacsony szintje miatt) ajánlani a felsőfokú végzettséggel rendelkezők számára.

A diplomával rendelkezők számadatai szerint a kistérség jelentősen elmarad a megyei adatoktól. A megye lakosságának 8,3%-a egyetemi vagy főiskolai végzettségű, addig ez az arány a Kisvárdai kistérségben csupán 7,1%. Ezt az átlagot jelentősen erősíti a kistérség két legnagyobb városa, Záhony (12%) és Kisvárda (14,1%), ugyanakkor a 32 településből 27-ben a diplomások aránya még a 6%-ot sem éri el. Általánosságban elmondható, hogy a képzettségi színvonal Kisvárdán a legmagasabb.

A kistérségben egy község (Jéke) kivételével minden településen működik általános iskola, viszont középiskolai **oktatás** Kisvárdán – 4 intézményben –, Záhonyban és Dombrádon folyik, felsőoktatási intézményként pedig a Gábor Dénes Főiskola Kisvárdára kihelyezett Konzultációs Központja az egyedüli.

Egyre nagyobb az igény a művelődési házakra, de legtöbb helyen felújításra szoruló állapotban vannak.

A lakosság egészségi állapotát az **egészségügyi szolgáltatásokhoz** való hozzáférés nagyban befolyásolja. Az egészségügyi és szociális helyzet, illetve intézményrendszer az országos állapotokhoz képest kedvezőtlenebb mutatókkal rendelkezik. A Kisvárdai kistérségben az egészségügyi alapellátás sajnos nem minden településen megoldott. A térség 9 településén (Benk, Győröcske, Jéke, Kékce, Nyírlövő, Tiszamogyorós, Újdombrád,

Újkenéz és Zsurk) nem praktizál házi orvos, házi gyermekorvos pedig csupán Kisvárdán és Záhonyban dolgozik. Mentőállomás a körzetben csak Kisvárdán és Záhonyban található fekvőbeteg, gyógyintézet (kórház) csak Kisvárdán működik.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéről általánosságban elmondható, hogy házi gyermekorvosok néhány kivételtől eltekintve szinte kizárólag a városokban dolgoznak. A Kisvárdai kistérségben 32 településen összesen 33 házi orvos praktizál. Gyógyszertár 8 településen (Ajak, Dombrád, Fényeslitke, Kisvárdá – 4 db –, Mándok, Tornyospálca, Tuzsér, és Záhony) van, fiókgyógyszertár pedig csupán 8 községben üzemel (Döge, Gyulaháza, Kékese, Pap, Pátroha, Tizsakanyár, Újdombrád és Újkenéz). A kistérség 16 településén tehát a gyógyszerek beszerzése nem megoldott.

A népesség elöregedése, a munkanélküliség, a hajléktalanság, a gyermekszegénység stb. jelentős terheket ró a **szociális ellátórendszerre**, melynek kiépítettsége esetenként elmarad az igényektől. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye az ország legkevésbé elöregedett térségei közé tartozik. Ennek ellenére a népesség egészségi állapota igen kedvezőtlen. Főleg a férfiak születéskor várható átlagéletkora (67,27) marad el az egyébként is kedvezőtlen országos értéktől (69,19), elsősorban a 40–59 éves korúak magas, az országosnál 1,3-szor intenzívebb halálozása miatt. Ebből adódóan a nők igen nagy része marad idősebb korára egyedül.

A térség sajátos – de nem egyedülálló – problémája a roma lakosság magas részaránya. A roma lakosság a magyar lakosságtól általában elkülönülve él rossz anyagi és szociális körülmények között. A **roma lakosság aránya** a kistérség településein nagyon változó (12. számú táblázat). Néhány településen (Benk, Jéke, Lövőpetri, Nyírlövő, Pap és Újdombrád) egyáltalán nem élnek romák, míg máshol (Tiszabездé, Tiszaszentmárton, Tizsakanyár és Tuzsér) arányuk meghaladja a megyei átlagot (4,57%). A roma kisebbség körében rendkívül magas a munkanélküliek aránya, a képzettségi szintjük alacsonyabb az átlagosnál, így elhelyezkedési esélyeik is rosszabbak. Az érintett térségben képviselteti magát még az ukrán (0,15%), szlovák (0,05%), román (0,02%) és ruszin (0,02%) etnikai kisebbség is, arányát tekintve a felsorolás sorrendjében.

12. számú táblázat: Roma népesség aránya (2006)

Megnevezés	Népesség összesen (fő)	Kisebbség roma, román, beás (fő)	Roma népesség aránya (%)
Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei	582 256	26 628	4,57
Kisvárdai kistérség	74 659	3 577	4,79
Hajdú-Bihar megyei	552 998	11 742	2,12
Hajdúböszörményi kistérség	59 511	651	1,09
Jász-Nagykun-Szolnok megyei	415 917	12 305	2,95
Jászberényi kistérség	88 775	3 851	4,33
Észak-alföldi régiós átlag			3,92

Forrás: TeIR

4.1.6 Gazdasági fejlettség

A térségben a vállalkozások elterjedtsége kisebb, mint az egyébként is mérsékelt Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei átlag. Ezer lakosra átlagosan 76 **működő vállalkozás** jut, ami a megyei átlagtól (81) is kevesebb.

Néhány településen különösen mérsékelt a vállalkozói szféra jelenléte, nagyon kevés regisztrált vállalkozás működik Győröcse (1), Újdombrád (18), Benk (19), és Rétközberencsen (20) településeken. A legmagasabb a vállalkozások száma Kisvárdán (2 728), Záhonyban (612), Dögén (286) és Tiszabezdén (220).

A foglalkoztatási szempontból kiemelkedő jogi személyiségű vállalkozások alapvetően három településre, **Kisvárdára, Záhonyra és Tuzséra koncentrálnak**, ezek elsősorban ipari üzemek, illetve kereskedelmi, szállító szervezetek, ezen belül is a kereskedelem, javítás, valamint a szállítás, raktározás, távközlés nemzetgazdasági ágakba sorolt szervezetek dominálnak.

A térségben működő vállalkozásokat, vállalkozási forma szerint vizsgálva szembevetve, hogy az egyéni vállalkozások és a betéti társaságok együttesen az összes működő vállalkozásoknak 89,88%-át teszik ki. A vállalkozások további 8,75%-a korlátolt felelősségű társaság formájában működik, míg a szövetkezetek aránya csupán 1%. A tőkeerős részvénytársaságok aránya a kistérségben nem éri el az 1%-ot sem. Az adott térség vállalkozási szerkezetét reprezentáló adatok alapján megállapítható, hogy az alacsonyabb tőkével létrehozható társasági formák dominálnak.

A Kisvárdai kistérségben a második legnagyobb számú egyéni vállalkozás működik (2 917) a Nyíregyházi kistérség után (12 281). A magyarországi vállalkozások problémájának legfőbb forrása nem a vállalkozások alacsony száma, hanem a vállalkozások versenyképessége és korlátozott munkahelyteremtő képessége, ami még fokozottabban igaz az érintett térségre. Egy térség gazdasági erejét jól mutatja a vállalkozói aktivitás, a gazdasági ágak megoszlása és jövedelmi helyzete. A megyében 1000 lakosra 81 működő vállalkozás jut 2006-ban, szemben a 118 db-os országos mutatóval, utóbbi európai viszonylatban is magasnak számító érték.

A kistérségek összehasonlításában kedvező a Kisvárdai kistérség foglalkoztatási szerkezete. A szolgáltatási szektorban ebben a kistérségben dolgoznak a legnagyobb arányban, míg a mezőgazdaság és erdőgazdálkodás nemzetgazdasági ágban a legkevesebben.

A vállalkozásokról elmondható, hogy a társas vállalkozásokon belül 10 %-ot képvisel a **logisztikai vállalkozások** aránya. A logisztikai vállalkozásokról – mint a térség gazdasági fejlődését meghatározó ágazatról – pedig fontos tudni, hogy a vizsgált településeken 172 vállalkozás főtevékenysége a szállítás és raktározás, de ebből csak 31 olyan vállalkozás van, amelynek mérhető hatása van a foglalkoztatásra. A vizsgált térség gazdaságában az országosnál is jelentősebb a **szolgáltató ágazatok részesedése**, amely egyértelműen mutatja, hogy a térségben a gazdaság húzóereje a terciér szektor. A 2006. évi statisztikai adatok alapján a működő társas vállalkozások 90%-a működik szolgáltató ágazatokban. Ez elsősorban a logisztikai szolgáltatókat, a fuvarozással, szállítmányozással foglalkozó vállalkozásokat jelenti.

A kistérség csaknem valamennyi települése beletartozik a **Záhony és Térsége Vállalkozási Övezetbe**, csupán Gyulaháza, Kisvárdai és Pátroha

települések nem. A vállalkozói övezet jelenthet ugyan némi előnyt az új befektetések számára, azonban ennek mértéke olyan minimális, hogy nem tudott eddig jelentős új befektetőket a térségbe vonzani.

A kistérség területén **két ipari park** működik: a Tuzséri Ipari Park és a Záhonyi Ipari Park, de funkciójában és szolgáltatási színvonalában nem felel meg az ipari park követelményrendszerének.

A Tuzséri Ipari Park (mely az ipari park címet 1998-ban nyerte el) a Budapest-Záhony országos és nemzetközi vasúti fővonal és a 4. számú közúti főközlekedési útvonal mentén helyezkedik el, egy vasúti pályaudvar rendszer közepén. Az ipari park területét az orosz-ukrán szabványú széles és az európai szabványú normál vasúti vágányok egyaránt keresztezik, s kiépített az infrastruktúrája (víz, földgáz, szennyvíz, csapadékvíz elvezetés, elektromos energia, iparvágány, kommunikációs hálózat). Az Ipari Park területének nagysága: 136 hektár, amelyből mintegy 20 hektárnyi beépítetlen terület a Záhony és Térsége Fejlesztési Kft. tulajdonát képezi.

A Záhonyi Ipari Park a város belterületén, a vasútállomás és a Vásárosnamény felé vezető főútvonal között helyezkedik el, közvetlenül az Ukrajna felé vezető vasútvonal mentén. Az ipari park címet 1998-ban nyerte el, területe 22 ha.

Klasszikus inkubátorház nem található a térségben, azonban Záhonyban a vasútállomás mellett működik a Záhonyi Kereskedelmi, Üzleti és Logisztikai Központ, melyet 2002-ben adtak át és irodaházként funkcionál, melyben több logisztikával és szállítmányozással foglalkozó vállalkozás bérel irodát.

A kistérség **idegenforgalma** jelenleg elsősorban a bevásárló-turizmusra terjed ki, Záhonyban az átmenő külföldi üzleti turizmus kiszolgálásának van realitása, ehhez azonban szükség lenne kiszolgáló kereskedelmi szálláshelyekre, üzletközpontokra. A térség **kereskedelmét** vizsgálva, két nagy település dominanciája érezhető, hiszen Kisvárdán és Mándokon található a nagykereskedelmi raktárak 80 %-a. A kiskereskedelmi üzletek száma 1.060, ami a megyei átlag 11%-a, de ezzel a számmal a Kisvárdai kistérség a megyeszékhelyet követő helyet foglalja el.

A valódi idegenforgalom alapját a Tisza folyó jelenthetné, amely – részben a kapcsolódó szálláshely és étterem, valamint programszervezés hiánya miatt – egyelőre nem számottevő. A Tisza kedvező adottságából azonban eddig keveset tudtak kamatoztatni az itt élő emberek és önkormányzatok, infrastruktúra csak Tuzséron és Dombrádon alakult ki a part közelében.

A kistérség három kisközségében (Győröcske, Lövőpetri és Mezőladány) egyáltalán nincs turisztikai besorolású vállalkozás, s a többi településen is az egyéni vállalkozások dominálnak. Kisvárdán és Záhonyon kívül 8 községben telepedett le 1-1 társas formában működő, turisztikai jellegűnek tekinthető szervezet (Ajak, Anarcs, Kékcse, Komoró, Nyírlövő, Pap, Szabolcsveresmart és Tuzsér).

Magas az olcsóbb, alacsonyabb minőségű szálláshelyek (elsősorban a kempingek, ifjúsági szállók) **részaránya**, minőségi szálláshely csak Kisvárdán található, de három csillagos kategóriánál magasabb minőségű szolgáltatást kínáló szálloda nincs. Kereskedelmi szálláshely 6 településen vehető igénybe: 3 szálloda (kettő Kisvárdán, egy Komoróban), 7 panzió (Dombrád: 2, Kisvárdá: 2, Tuzsér: 1, Záhony: 2), 3 kemping (Dombrád, Kisvárdá, Tuzsér), ezen kívül Dombrádon 2 üdülőház, illetve egy ifjúsági szálló működik.

A térségben a nagyvállalatok rendkívül alacsony száma történelmi örökség, elsősorban a megkésett, s erősebben decentralizált iparosodással magyarázható (13. számú táblázat).

13. számú táblázat: A Kisvárdai kistérség legnagyobb vállalkozásai (2007)

Cég neve	Telephelye	Ágazat	Létszám
General Electric	Kisvárdá	Ipar	1 070
Záhony-Port Zrt.	Záhony	Kereskedelem, logisztika, szállítás	501
Caroflex Fékbetétgyár Kft.	Kisvárdá	Ipar	420
Master-M Kft.	Kisvárdá	Mezőgazdaság	410
ERDÉRT Zrt.	Tuzsér	Kereskedelem	321
Várda-Drink Szeszipari ZRt.	Kisvárdá	Ipar	210
Master Good Kft.	Kisvárdá	Mezőgazdaság	188
Dombka 2003 Zrt.	Dombrád	Mezőgazdaság	130

TRANSIT-SPEED Kft.	Mándok	Kereskedelem, logisztika, szállítás	60
TAURUS CARBONPACK Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.	Tuzsér	Kereskedelem, logisztika, szállítás	52
KELET-TRANS 2000 Fuvarozó és Kereskedelmi Kft.	Záhony	Kereskedelem, logisztika, szállítás	40
Resilux Hungária Kft.	Tuzsér	Ipar	37
Papik Fémmegmunkáló Üzem	Fényeslitke	Ipar	35
Durbák-Farm Bt.	Nyírlövő	Mezőgazdaság	35
Agrana-Juice Kft.	Anarcs	Mezőgazdaság	23
AGROCHIMTRANS -PACK Kft.	Tuzsér	Kereskedelem, logisztika, szállítás	22
Blondel Kft.	Kisvárdá	Ipar	17
Várda Garden 2001 Kft.	Komoró	Kereskedelem, logisztika, szállítás	13

Forrás: saját szerkesztés a Regionális Munkaügyi Központ adatai alapján

4.1.7 A kistérség speciális adottságai

A) A térség vitathatatlanul egyik legnagyobb többlete a topográfiai fekvése¹², a **határmentisége**, amely miatt gyakorlatilag kelet és nyugat közötti átjárónak tekinthető. Az ipari és vasúti infrastruktúra magas színvonalú fontos közlekedési csomópont, ahol a vasúti, közúti és vízi szállítás lehetősége is adott. Záhony és térsége az európai, valamint a FÁK-országok közötti kereskedelem egyik fontos fuvarozási, raktározási, kereskedelmi kapcsolódási pontja, ezért stratégiai pozíciót tölt be a kelet-nyugati áruszállításban, ennek okán mind a térség, mind az itt működő vállalkozások fejlődési lehetőségei közvetlen kapcsolatban állnak a térség földrajzi adottságából adódó logisztikai lehetőségek kihasználásával.

¹² A topográfiai fekvés az adott lehatárolt térszín összes, nem emberi alkotású sajátosságát jelenti, vagyis tulajdonképpen természetföldrajzi fogalom.

B) A térségben elsőként jött létre a **Záhony és Térsége Vállalkozói Övezet**, amely kedvező befektetési lehetőségeket kínál, és fontos szerepe lehet a gazdaság élénkítésében, valamint további, kistérségben jelen lévő kihasználatlan területek, ipari ingatlanok.

C) A lakosság többsége keresetét **háztáji termeléssel** próbálja kiegészíteni, kevesen vannak akik anyagi helyzetüknél fogva kisebb fajta vállalkozásba tudnak kezdeni. Egy-egy vállalkozás beindításához nincs elég pénz, vagy csak a mezőgazdaságra tud alapozni, ami egyre kilátástalanabb. A munkanélküliség miatt a lakosság egy része jövedelempótló támogatásra szorul, így képes megélhetését biztosítani.

D) Az a tájféldrajzi kettősség, amely a Nyírségre jellemzően alakítja a táj karakterét. Ez a területrészt növényföldrajzilag az Alföldi **flóraidék** (Europannonicum) Nyírségi **flórajárásába** (Nyírségense) tartozik. Különleges érték a Tornyospálca határában található védett Ricsikai erdő, védett természeti érték az 1,8 ha területű szabolicsveresmarti kastélypark, a tuzséri XVIII. századbeli barokk, majd Ybl Miklós által eklektikusra alakított Lónyay-kastélyt övező park, Mándokon a Forgách-kastélyt övező, 2,5 hektáros park, és Eperjeske község polgármesteri hivatalához tartozó parkerdő.

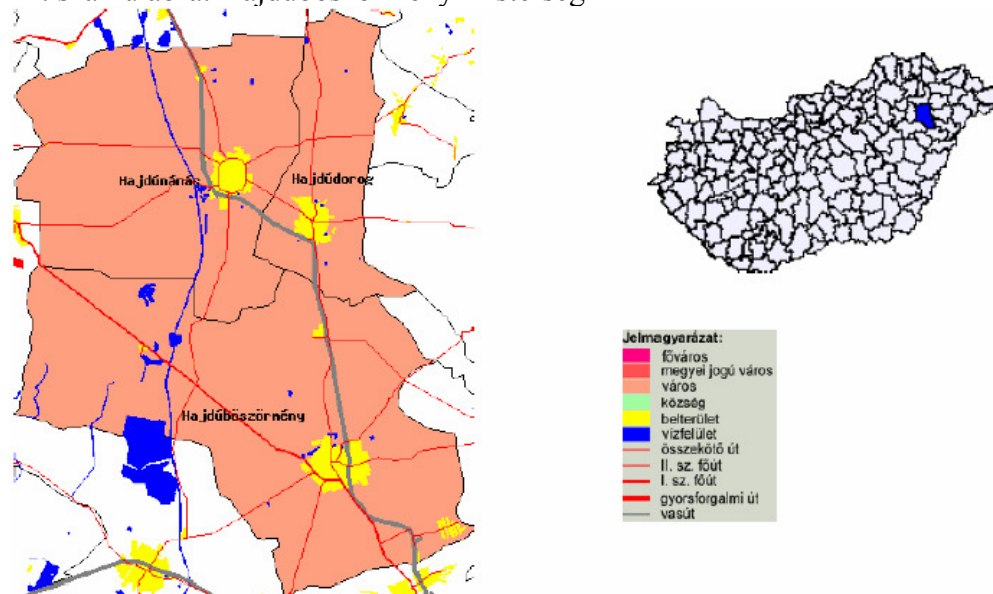
E) A térség rendelkezik olyan természeti és kulturális értékekkel és szabad vizekkel, amelyek nemcsak turisztikai szempontból jelentenek vonzerőt, hanem kulturális formáló erővel is bírnak és mezőgazdasági hasznuk is van. A **Tisza-folyó**, és annak közvetlen környezete nemcsak az idelátogatóknak, hanem a helyi lakosság számára is kikapcsolódási és rekreációs lehetőséget kínál, valamint az öntözésre alkalmas szabad vizek a mezőgazdasági termelés intenzívebbé válását is segíti. Hagyományosan megrendezésre kerülnek évente a Várszínházi Esték rendezvénysorozat, Tuzséri Alma Napok, stb.

4.2 HAJDÚBÖSZÖRMÉNYI KISTÉRSÉG

4.2.1 Terület, népesség, népsűrűség – hasonlítva megyei és régiós adatokhoz

A Hajdúböszörményi statisztikai kistérség (14. számú ábra) területe 731,05 km² és az Észak-alföldi régió középpontjában helyezkedik el. A kistérséget **három hajdúváros**: Hajdúböszörmény, Hajdúdorog és Hajdúnánás alkotja. Területének több mint 1/2-e Hajdúböszörmény város területéhez, mint az ország negyedik legnagyobb területű településéhez tartozik, míg a fennmaradó, kb. 1/2-nyi területen Hajdúdorog és Hajdúnánás osztozik 1/3-2/3 arányban.

14. számú ábra: Hajdúböszörményi kistérség

Forrás: www.vati.gov.hu

2007-ben Hajdúböszörmény **lakónépessége**: 32 103 fő, Hajdúdorog lakónépessége: 9 226 fő és Hajdúnánás lakónépessége: 18 227 fő volt. A kistérség **népsűrűsége** 80,1 fő/km² ami elmarad a megyei (87,55 fő/km²) átlagtól, és a 90-es évek közepe óta szerény mértékben csökkent. Ennek oka egyrészt a negatív vándorlási egyenleg, és a halálozások születéseknél magasabb száma.

Mindhárom **város közép fokú funkciókat** lát el és néhány külterületétől eltekintve (Bodaszőlő, Hajdúvid, Pród és Tedej) nem rendelkeznek vonzáskörzettel. Emiatt a Hajdúböszörményi kistérség esetében a településhierarchia (város-városkörnyék viszonyrendszer) funkciómegosztás nem érvényesül. A gyakorlatilag vonzáskörzet nélküli, három város önálló „centrumként” működik és ezt a pozícióját a jövőben is fenn kívánja tartani. A három városban külön-külön jelenlévő közszolgáltatások egy helyre integrálása a települések gyengítésével járna, ami nem lehet célja a kistérségi szintű együttműködéseknek. A három hajdúváros együttműködése a jövőben csak akkor tud konfliktusmentes lenni, ha megtalálják a kölcsönös érdekeken nyugvó együttműködés lehetséges és szükséges területeit.

A 2007 elején hatályba lépő 311/2007 (XI.17) Kormány rendelet szerint a Hajdúböszörményi kistérség a hátrányos helyzetű kistérség besorolásba került, így nem történt változás a korábban érvényben lévő 64/2004 (IV. 15.) Kormányrendeletre képest.

4.2.2 Természeti adottságok és arra épülő tevékenységek

A kistérség Hajdú-Bihar megye tájai közül a **Hajdúság** területére esik. Tágabb földrajzi környezetében meghatározó, hogy egyrészt a Hortobágy és a Tokaj-Hegyalja között fekszik, másrészt, hogy a kistérségre három környező megyeszékhely: Debrecen, Nyíregyháza és Miskolc vonzása egyaránt kihat. Míg Hajdúböszörmény esetében Debrecen vonzó hatása a legerőteljesebb, Hajdúnánás és Hajdúdorog esetében a szabolcsi megyeszékhely vonzása érvényesül első helyen.

A kistérség az Alföldhöz tartozó, kevésbé tagolt síksági terület, amely természetföldrajzi szempontból nem egységes. A Hajdúság két kistájra a Hajdúhátra és a tulajdonképpeni Hajdúságra osztható, és a kistérség területének döntő többsége a löszel borított Hajdúhát területéhez tartozik. A Hajdúhát kiváló termőhelyi adottságokkal rendelkező terület. A Hajdúság átmenetet képez a Hortobágy és a hűvösebb, csapadékosabb Nyírség között, éghajlata mérsékelten meleg és száraz.

Az iparosodottság alacsonyabb szintje miatt a levegő szennyezettsége elmarad az országostól. Napjainkban a közlekedési és a lakossági fűtési légszennyezés a meghatározó az ipari helyett.

A kistérség az ország egyik legjelentősebb mezőgazdasági termelő körzetében helyezkedik el, ezért a legfontosabb természeti erőforrás a **termőföld**. A Hajdúhát kiváló termőhelyi adottságokkal rendelkező terület. Az Észak-alföldi régiót jellemző növénytermelési típusok közül a Hajdúság, így a kistérségben leginkább a gabona- és kukoricatermelés jellemző. A termőföld és a gyógy- és termásvíz mellett a kistérség másik természeti erőforrása a kiváló szerkezeti tulajdonságokkal rendelkező agyag.

A kistérség növényzetileg a Tiszántúli flórajárás része. A csatornák mentén telepített erdősávokat találunk puhafa- és keményfaalkotókkal (nyár, fűz, kőris, tölgy, szil). Hajdúböszörmény keleti határa mentén találhatóak a kistérség legjelentősebb erdő borította területei.

A kistérség a **Tisza vízgyűjtő** területéhez tartozik, amely Hajdú-Bihar megyének az Északnyugati határát érinti. A kistérségben vízhozamuk alapján kisebb jelentőségű vízfolyások (Vidi-ér, Tóció-ér) találhatóak, egyedül az 1950-es években létesített **Keleti-főcsatorna**, amely a Tiszát a Berettyóval köti össze, igen nagy jelentőségű, melynek vízminősége döntően a Tiszától függ. Mivel az alföldi térségben a termelés hatékonyságának korlátozó tényezője a víz, a Keleti-főcsatornán keresztül rendelkezésre álló öntözővíz feltétlenül a kistérség potenciáljának tekintendő.

A Hajdúság mélységi vizei országosan is kiemelkedő jelentőséggel bírnak. Mindhárom városban gyógyhatású **termásvíz** tör a felszínre, melyet gyógyászati, rehabilitációs és rekreációs célokra hasznosítanak. A kistérség és tágabb környezete nemzetközileg is jelentős termásvíz készlettel rendelkezik, energetikai célú hasznosítása még nem kezdődött meg, az adottságok kihasználása azonban komoly lehetőségeket rejt magában.

Mindhárom város **mezővárosi** jellegű, hiszen országosan elismertek a térség agro-ökológiai adottságai, ennek ellenére a helyben előállított mezőgazdasági termékek általában alacsony hozzáadott értékkel, magasabb feldolgozottság nélkül hagyják el a térséget. A mezőgazdasági termelés struktúrája a hagyományos termékszerkezeten nyugszik, a mezőgazdaság szerkezetváltásával a térség még mindig „adós”, ami annak érdekében történne, hogy a környezethez és annak adottságaihoz és korlátaival illeszkedjen a föld használata.

A kistérségre a **hagyományos termelészerkezet** jellemző. A szántóterületek döntő többségén kukoricát, búzát és árpát termesztnek. Kisebb területeken folyik zöldségtermesztés is. Ipari növények (olaj- és fehérjenövények), valamint tájjellegű mezőgazdasági termék, a cukorrépa, kukorica és napraforgó termelése is folyik. A vetésterületben jelentősebb mennyiséget képvisel még a lucerna és a szántóföldi zöldségek termőterülete. A gyümölcsösökből legnagyobb arányt a meggy, a szilva és az őszibarack képviseli. **Biatermékek** előállítására vannak a térségben kezdeményezések, ha nem is, mint az ország más, kedvezőtlenebb adottságú térségeiben, de gyökeret vert, és ha szerény mértékben is, de növekedett az átállt területek aránya.

A kistérségben az **állattenyésztés** nagy hagyományokkal rendelkezik, elsősorban szarvasmarha- és sertésenyésztés jellemző. A termelőszövetkezetek fénykorában jelentős volt a nagyüzemi állatállomány. A kistérségben élők vállalkozási kedvét jellemzi a strucctenyésztés, valamint ugyancsak az új iránti fogékonyságot bizonyítja a pulykatenyésztés megjelenése is.

A kistérségben előállított mezőgazdasági termékek feldolgozása jellemzően nem a kistérségben történik. A kistérségben működő **feldolgozó üzemek** közül kiemelendők a baromfi, sertés és marha vágóhidak és feldolgozó üzemek. Az agrárágazat jövedelemtermelő-képessége a jelenlegi struktúrában igen alacsony. A tőkehiány mellett a szakismeret, elsősorban az értékesítésben, marketingben való jártasság kicsi, kitekintés a nemzetközi agrárpiacokra elvértve tapasztalható.

A kistérség területén Hajdúböszörményben a Hajdútej Tejjipari Rt-nek van sajtüzeme. Üde szintfoltként jelenik meg Hajdúdorogon a napraforgóbázisra telepített, hideg-sajtolási technikával üzemelő növényolaj-préselő üzem.

A kistérségben az iparosodottság szintje elmaradt az 50-es évek elejétől kezdődő iparosítási hullámban megszokottól, mely részben magyarázható az agráriumhoz kötődő (pl. malomipar, mezőgazdasági gépipar) iparágak lassú fejlődésével, új **ipari** tevékenységek is meghonosodtak (pl. elektronika, szerszám-, gépgyártás, textilipar), valamint a térség gazdaságának egyik meghatározójává vált az építőipar is. Az ipari hagyományok és a meglévő ipar súlya miatt a kistérség nem a hagyományos rurális területek

válságjelenségeit éli át, ezért a gazdaságfejlesztésnek nem a munkahelyteremtés a kizárólagos célja, hanem a gazdaság egy komplex fejlesztési stratégia mentén igényel beavatkozásokat.

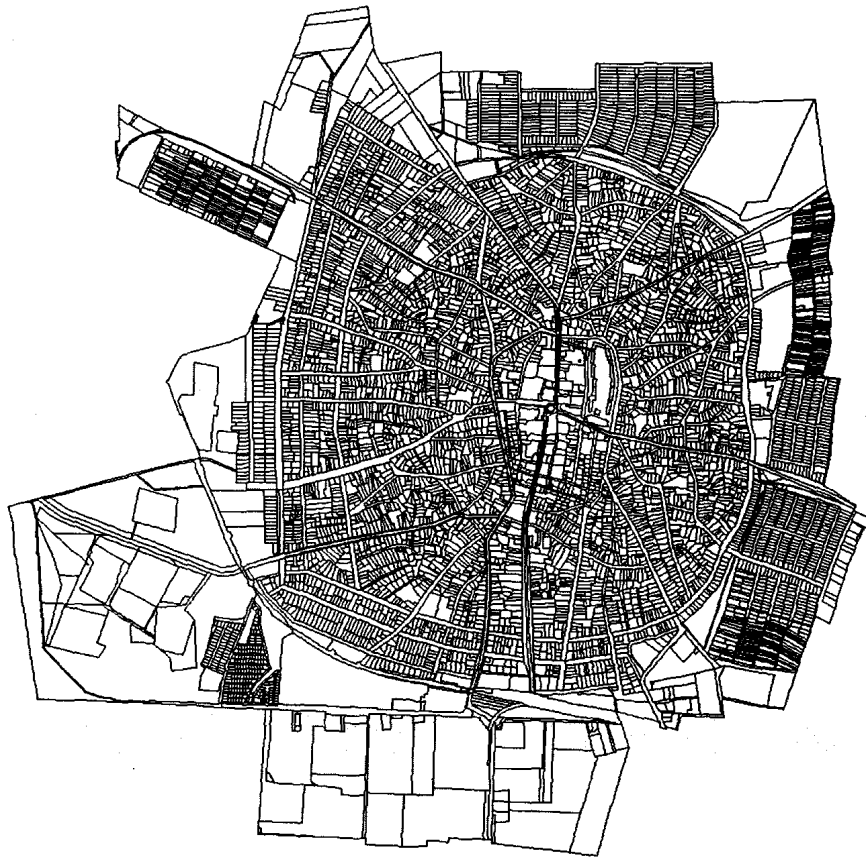
A **mezőgazdaság** (mező-, vad- és erdőgazdaság és halászat nemzetgazdasági gazdasági ágak) szerepe a kistérségben némileg hangsúlyosabb, mint a megye, illetve a régió egészében, és ezen gazdasági ágakban tevékenykedő cégek 1000 lakosra vetített száma több mint 50%-kal meghaladja az országos átlagot. A faipari feldolgozás esetében Hajdúböszörményi koncentrálttság érvényesül. Szintén Hajdúböszörményi területi elhelyezkedéssel, két vállalkozás nádfeldolgozásra, egy kisebb üzem pedig tollfeldolgozásra specializálódott.

4.2.3 Településszerkezet, települési infrastruktúra

A három várost a hagyományos alföldi mezővárosokra jellemző sajátos településszerkezet - az ún. **két beltelkes**, vagy **ólas-kertes** szerkezet határozza meg. A városhármas ma még nem kellően kihasznált történelmi öröksége a sajátos településszerkezet, amely megfelelően értékessé téve turisztikai termékelemmé alakítható.

A városok településszerkezetét az évszázadokkal ezelőtt kialakult **gyűrűs-sugaras úthálózat** (15. számú ábra), a hajdúvárosokra jellemző két-beltelkes településforma és az újabb kori fejlődés határozta meg. Az úthálózat gerincét adó sugárirányú utak a környező települések felé vezetnek. Ezek az utak régen csordahajtó útként is funkcionáltak, ezért a városok közepe felől kifelé szélesedőek. A sugárirányú utakat majdnem azonos távolságra két körút kapcsolja össze.

15. számú ábra: Gyűrűs-sugaras településszerkezet

Forrás: Hajdúnánás településszerkezeti terv (2004)

A vezetékes **gázellátás** Hajdúnánáson, Hajdúböszörményben és Hajdúdorogon teljes egészében, - a Hajdúböszörményhez tartozó – Hajdúviden pedig csak részben megoldott. A szolgáltatás költségessége miatt igény merült fel a tartályos gáz vezetékes gázzal való kiváltására. A kistérségben 73,9% a háztartási vezetékesgáz-fogyasztó lakások aránya a lakásállomány százalékában, ami a megyei átlag (71,3%) feletti szám.

A vezetékes **vízellátás** a belterületi településrészekben mindhárom városban megoldott, s a vízhálózatba bekapcsolt lakások aránya meghaladja a 95%-ot, így gyakorlatilag a vízellátás teljesnek tekinthető a kistérségben.

A meglévő **szennyvízelvezető** és -tisztító kapacitásokon nemrég bekövetkezett fejlesztések eredményeként Hajdúdorog és Hajdúnánás szennyvizeinek megfelelő kezelése 2006. végére megoldódott, ezzel a lakossági szennyvizek 90%-a megtisztult, így a három város szennyvíztisztító kapacitása megfelelő mértékű lesz.

A térség környezeténél mélyebben fekszik, ezért **belvizek** által sújtott terület. A belvíz- és csapadékvíz-elvezető rendszer fejlesztése, befogadókapacitásának növelése az egész térség számára megoldandó feladat.

A kistérségben nincs jelentősebb környezetvédelmi probléma. A környezetterhelés mértéke jellemzően nem nagy, a környezetvédelmi infrastruktúra kiépítése folyamatban van.

4.2.4 Közlekedés

A Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye határán elhelyezkedő vizsgált kistérség a legutóbbi időkig közlekedés-földrajzi árnyékhelyzetben helyezkedett el. A kistérség Északi városaihoz legközelebbi **M3-as autópálya** korábban Görbeházáig terjedő, majd 2006-ra Nyíregyházáig megépülő, valamint a Hajdúböszörményt érintő Görbeházától Debrecenig futó **M35-ös számú fő közlekedési út** szakaszával a térség távolsági elérhetőségi mutatói jelentősen javultak, bár az autópályához csatlakozó ráhordó négy számjegyű utak minősége és korlátozott áteresztő kapacitása még elodázza az autópálya kedvező hatásainak teljes körű érvényre jutását. Mindez azt jelenti, hogy 2006-tól a kistérségből három megyeszékhely (Debrecen, Nyíregyháza, Miskolc) is közvetlenül autópályáról érhető el. A kistérséget alkotó három város között nincs főútvonali összeköttetés, Hajdúnánást és Hajdúdorogot még a két számjegyű főútvonalak is elkerülik.

A közúthálózat fejlesztése azért is fontos lenne, mert jelentős a térségből elingázó munkavállalók száma, elsősorban a közeli megyeszékhelyeken találnak munkát. A közösségiközlekedés fejlesztésével – elsősorban Nyíregyháza és Debrecen irányába – a térség munkát kereső aktív korú lakosságának elhelyezkedési esélyei is jelentősen nőnének.

A kistérség **vasúti** elérhetősége kedvezőbb a közúti viszonyoknál. A Budapest – Szolnok – Debrecen – Nyíregyháza – Záhony vasúti fővonalhoz kapcsolódó Debrecen – Hajdúnánás – Tiszalök vasúti mellékvonal szolgálja

ki a kistérség településeit. Az Európát átszelő ún. V. folyosó részét képezi a Budapest – Miskolc – Szerencs –Nyíregyháza – Záhony vonal, amelynek kiemelt szerepe van a kelet-nyugati áru fuvarozásban. A hosszú távú (2030-ig szóló) hazai vasútfejlesztési programban szerepel ezen nyomvonalnak egy 60 km-rel rövidebb nyomvonalváltozata, mint nagysebességű vasútvonal, amely a Mezőcsát – Hajdúnánás – Nyíregyháza szakasz tekintetében jelent új, rövidebb nyomvonalat.

A Hajdúböszörményi kistérséget az országos kerékpárút-törzshálózat nyomvonala nem érinti. A Tiszát követő Tokaj – Tiszalök – Polgár – Tiszacsege – Tiszafüred útvonalon futó tervezett országos kerékpárút nyomvonala a tervezett kistérségi kerékpárút fejlesztések eredményeként legközelebb Polgárnál érhető majd el.

Térségi jelentőségű **kerékpárút-hálózati** tervekben szerepel a fenti országos kerékpárúthoz csatlakozó, Tiszalök – Tiszavasvári – Hajdúnánás – Balmazújváros – Hajdúszoboszló –Bakonszeg között kapcsolatot teremtő kerékpárút, mely a Keleti-főcsatorna mentén valósulhatna meg az aktív turizmust is szolgálva. Ugyancsak a térségi jelentőségű kerékpárutak között szerepel a tervekben a Tiszaújváros – Polgár – Hajdúnánás – Nyíregyháza útvonalon futó kerékpárút, amelynek kistérségen belüli szakaszaként Hajdúdorog – Hajdúnánás közötti kerékpárút már meg is valósult.

A Keleti-főcsatorna egykoron az áruszállításban is szerepet kapott, ennek a funkciónak a visszaállítását csak a mederrekonstrukciós munkák elvégzése tenné lehetővé.

A kistérség helyzete hazai viszonylatban kedvezőnek ítélnélhető a légi közlekedési potenciál tekintetében, mivel a kistérség határától kevesebb mint 30 kilométerre egy regionális jelentőségű – debreceni – és egy regionális szerepre törő – nyíregyházi – **repülőtér** is található. Az Észak-alföldi régió gazdasági súlypontjában elhelyezkedő debreceni repülőtér 2003-tól nemzetközi kereskedelmi repülőtérként működik. A közúti kapcsolatok fent említett javítása révén a légi megközelítésben rejlő potenciálok kihasználásának nagyban megnőnek az esélyei, ezzel javulnak a térség gyógy- és termálturizmusban érdekelt vállalkozásainak, szervezeteinek nemzetközi piaci kilátásai is.

A **telefonhálózat** teljesen kiépült a kistérségben, azonban a telefontal ellátott lakások aránya nem teljesen tükrözi ezt. Jelentős a lemaradás a helyi **kábeltelevízió** hálózatba bekapcsolt arányokat tekintve, hiszen a kistérség háztartásainak alig 6-7%-a van becsatlakozva, amely alacsony értéket okozhat a műholdas vételtek magas aránya.

A kistérség valamennyi településén megtalálhatók az alapvető kiskereskedelmi egységek. Mind három városban található Postahivatal és minden hivatalban végeznek pénzügyi alapszolgáltatást. Jelen vannak a kistérségben a Takarékszövetkezetek, a nagyobb településeken a kereskedelmi bankok egy része is működtet kirendeltséget. Természetesen mind három városban található üzemanyag töltő-állomás, piac.

4.2.5 Demográfiai és humán infrastrukturális jellemzők

A kistérség demográfiai viszonyait elemezve megállapítható, hogy Hajdúböszörményi kistérség a megyei tendenciáknak megfelelően évtizedek óta **lassú népességvesztő** terület. 2002 és 2007 között -12,6% a kistérség vándorlási egyenlege, ami több mint a megyei (-9,2%) és kevesebb, mint az országos (-19,8%) érték.

2000-2006 közötti időszakban egy kis mértékű népességfogyás figyelhető meg. Ennek magyarázata az összességében nem nagy mértékű, de folyamatos **elvándorlás**, amely elsősorban a fiatal és képzett (általában a felsőfokú végzettséggel, vagy versenyképes szakképzettséggel rendelkező) rétegeket érinti (14. számú táblázat).

14. számú táblázat: A Hajdúböszörményi kistérség népességének mozgalma 2000 és 2006 között

Település	Lakó- népesség 2000. év végén	Lakó- népesség 2006. év végén	Belföldi vándorlási különbözet 1000 lakosra (1990-2000)	Belföldi vándorlási különbözet 1000 lakosra (2000-2006)
Hajdúböszörményi kistérség összesen	59 521	59 096	-2,1	-4,4
HB megye összesen	541 581	545 641	-1,4	-1,3
Észak-alföldi régió összesen	1 521 951	1 525 317	-2,5	-2,5

Forrás: TEIR, 2006.

A **munkanélküliségi ráta** alapján Hajdú-Bihar megye évek óta a negyedik legrosszabb helyzetű megye. 2006-ban a kistérség települései közül Hajdúnánáson a legmagasabb (8,3%), Hajdúböszörményben alacsonyabb (7,6%, országos átlag alatti) Hajdúdorogon pedig 8% a munkanélküliség aránya a munkavállalási korú népességéből. 2000-hez képest azonban ez a szám a kistérség munkanélkülieinek számának csökkenését jelenti.

A munkanélküliség messze **elmarad a falusias térségektől**, és a munkaerő képzettségi szintje, munkaerő-piaci esélyei lényegesen nagyobbak, melyet a helyben folyó szakképzési intézmények is javítanak. A gazdaság fejlesztésének egyik, de nem kizárólagos, célja a munkahelyteremtés. A kistérség jelenlegi aktívkorú népességének, illetve a munka világába visszavezethető munkanélküliek száma 1500-2000 új munkahely teremtését indokolják.

Mindazonáltal leszögezendő, hogy a kistérség gazdaságfejlesztésének alapkérdése nem egy akut foglalkoztatási válsághelyzet minden áron és eszközzel való oldása, hanem a helyi vállalkozások piaci, versenyképességi, jövedelemtermelési pozícióinak erősítése.

A munkanélküliek legnagyobb létszámú csoportját, a középiskolát végzettek (1324 fő, 54,6 %) teszik ki. A munkanélküliek közül diplomával mindössze

71 fő (2,9 %) rendelkezik, az általános iskolát végzettek száma 876 fő (36,12 %), míg az általános iskola 8 osztályát be nem fejezők száma 154 fő (6,35 %), ami több mint duplája a diplomával rendelkezők számának, a diplomások igen jó foglalkoztatottsági mutatói a kereslet-kínálat egyensúlyával.

Az emberi **jóléti viszonyok** egyik fontos összetevőjét és fokmérőjét a lakásviszonyok jelentik. A lakáshelyzet kistérségben az alföldi falusi átlagot reprezentálja. A lakásonkénti átlagos lakószám (fő/lakás) igen alacsony, egyik településen sem éri el a 3 főt. A lakásépítési kedv egyrészt a sok üresen álló lakóház és az alacsony lakásárak, másrészt az alacsony jövedelmek miatt alacsony.

A kistérségben az elmúlt évtizedekben javultak a **közoktatás** fajlagos mutatói. A kistérség alapfokú oktatási intézmény-ellátottságát tükröző statisztikai viszonyszámokat összevetve a megyei, a regionális és az országos mutatókkal, azt látjuk, hogy az óvodák kihasználtsága – zsúfoltsága – magasabb az országos átlagnál, egyéb mutatók tekintetében nem tapasztalható lemaradás a szolgáltatás országos színvonalától, ennek ellenére a kistérség mindhárom városában minőségfejlesztésre irányuló törekvések tapasztalhatók az **óvodai** ellátás és az **alapfokú** oktatás infrastruktúráját illetően (15. számú táblázat).

15. számú táblázat: A Hajdúböszörményi kistérség oktatási intézményeinek kihasználtsága (2007)

Terület	Óvodai férőhelyek	Óvodába beírt gyerekek száma	Általános iskolai osztályok száma	Általános iskolai tanulók száma
Hajdúböszörményi kistérség	2 368	2 268	245	5 640
Hajdú-Bihar megye	20 811	19 490	2 322	50 025
Észak-alföldi régió	57 392	54 465	6 874	144 041

Forrás: Területi Statisztikai Évkönyv, KSH, 2007.

A **középfokú oktatás** tiszteletre méltó hagyományokkal rendelkezik a kistérségben, úgy Hajdúböszörményben, mind Hajdúnánáson az 1600-as

évektől folyik középfokú oktatás. A kistérség egészében 14-25 százalékponttal magasabb a középiskolai tanulók 1000 lakosra jutó száma mint Hajdú-Bihar megyében (66,1), az Észak-alföldi régióban (58,8) vagy az ország (56,8) egészében. Hajdúnánáson és Hajdúböszörményben három, míg Hajdúdorogon egy iskola képviseli a középfokú képzést.

A Bakony Művek¹³ letelepedése a Hajdúnánáson, a szakképzés megújulásában, koordinálásában, kihívást, élénkületet hozott. A város mindhárom középiskolája képzési struktúrájának kialakításában, átalakításában rendkívül rugalmas. A hajdúnánási gimnázium keretei között felnőttképzés is biztosított.

A kistérség **egészségi és szociális ellátása** kellően megoldott. Az 1 házi orvosra jutó lakosok száma Hajdúböszörményben 1877 fő, ami valamivel magasabb a megyei átlagnál (1554 fő), Hajdúdorog, illetve Hajdúnánás városában pedig 1549 fő és 1491 fő, ami átlag, vagy átlag alatti érték. Az egészségügyi alap- és szakellátások színvonala kielégítő, azonban kórházi ellátás hiánya miatt a lakosok csak a kistérség határain túl, Debrecenben és Nyíregyházán juthatnak.

Mindhárom városban működik járó-beteg szakellátó szolgálat, gyógyszertár, megoldott az orvosi, illetve gyógyszertári ügyelet, valamint Hajdúnánáson működik mentőállomás. A rászorulóknak számára bentlakásos és átmeneti elhelyezést nyújtó otthonok Hajdúböszörményben és Hajdúnánáson vannak több mint 500 férőhellyel. A gondozottak számát a rendelkezésre álló férőhelyek korlátozzák, hiszen az igény folyamatos, kielégíthetetlen.

A kistérség roma lakossága a régió többi kistérségéhez viszonyítva nem számottevő.

A kistérség gazdag **kulturális hagyományokkal** rendelkezik. Az iskolák énekkarai, az olvasóköri, számos művészeti csoport a mai napig fennmaradt hagyományok. Országosan is elismert jelentőségű rendezvény a Hajdúhét, a Kotta Fesztivál, a Művészeti Vásár és további kulturális, sport és vallási rendezvények színesítik az itt élők életét.

¹³ Bakony Művek: Autóalkatrészgyártó Részvénytársaság. A cég székhelye Veszprémben található, fő tevékenységi köre: fémmegmunkálás, fémfeldolgozás. 2005 óta Hajdúnánáson az Electrolux nyíregyházi gyárának kiszolgálására 2,1 milliárd forintos, zöldmezős beruházás keretében felépített 5700 m²-es üzemcsarnokban 210 munkavállaló dolgozik.

A kistérségben a civil mozgalom elég nehézkesen indult be. Az utóbbi időben azonban e téren is változás érzékelhető. Mind a városokban nyugdíjas klubok alakultak, a városokért tenni akarók és tudók szerveződtek csoportokba. A hátrányos helyzetű társadalmi csoportok (munkanélküliek, vakok és gyengénlátók, nagycsaládosok) is felállították érdekvédelmi szervezeteiket.

4.2.6 Gazdasági fejlettség

A kistérség **gazdasága** közepesen fejlett, s természetföldrajzi adottságainak megfelelően mezőgazdaság-orientált. Területének több mint 85 %-a mezőgazdasági művelés alatt áll.

Habár a kistérség gazdasági struktúrájában az ország decentralizáló iparosítása után a mezőgazdaság dominanciája csökkent, kialakult egy növekedni képes kis- és középvállalkozói kör, a **vállalkozói aktivitás** mégsem kielégítő.

A rendszerváltással azonban a vállalkozói telephelyek sorra zárták be kapuikat, átadva a helyüket a vontatottan kibontakozó helyi vállalkozásoknak, amelyek az előzményekhez képest jóval alacsonyabb foglalkoztatotti létszámmal működhetek tovább. Az így, és a szövetkezetek leépüléséből felszabaduló munkaerő, a háztartásokba menekülés mellett, a vállalkozások indításában látta a kiutat. Erre utal a mezőgazdasági egyéni vállalkozók növekvő száma, valamint az őstermelők magas aránya a lakossághoz képest.

A kistérség **agrárgazdaságának** struktúrája ma már sokszínű. A foglalkoztatottak 13,4 %-a ebben a szektorban talál munkát. Igen jelentős a népességben azok száma (az aktív népesség fele), akik őstermelői igazolvánnyal rendelkeznek. A magas őstermelői arány lényegében az alacsony jövedelmeket, nyugdíjakat és járadékokat bizonyítja, hiszen az őstermelők zöme nyugdíjas, járadékos, vagy kiskeresetű iparban, szolgáltatásban dolgozó egyén.

A térség szereplői által is hangsúlyozott alacsony vállalkozói kedv mellett közrejátszik ebben a két megyeszékhely, Debrecen és Nyíregyháza, viszonylagos közelsége, ahol a szolgáltatások területén meglévő dominancia

kedvezőtlenül hat vissza a terciér-kvaterner szektor fejlődésére a kistérség mindhárom városában.

Településszintű bontásban látható, hogy Hajdúböszörményben a **vállalkozások száma** jelentősen nagyobb, mint a kistérség másik két városában és főleg az egyéni vállalkozások száma nagy.

Az **ipari** (bányászat, feldolgozóipar, villamos energia, gáz-, gőz-, vízellátás nemzetgazdasági gazdasági ágak) és **építőipari** tevékenységet folytató vállalkozások számarányában a kistérség a megyei és a régiós átlag körül mozog. A **kereskedelem és javítás** vállalkozásai tekintetében a kistérség egésze jelentősen elmarad a megyei, régiós és országos átlagtól egyaránt. A **szállítás, raktározás, posta, távközlés** területén a kistérség a megyei, regionális és országos arányokhoz képest kedvező képet mutat. Az **egyéb gazdasági tevékenységet** (ingatlanügyletek, gazdasági és egyéb szolgáltatások, stb.) 1000 lakosra vetítve további 18 vállalkozás végez a kistérségben.

A térség három városa közül – 2006-ig – egyik sem rendelkezett **ipari parkkal**, vagy **vállalkozási övezettel**, illetve Hajdúnánás kivételével korszerű infrastruktúrával kiépített ipari területtel sem. A telephely-igények és -kínálat városonként eltérőek. A 2007. évben „Ipari Park” címet nyert Hajdúböszörményi Keleti Ipari Park mellett jött létre 2008-ban a Hajdúböszörményi Nyugati Ipari Park. Mindkét park esetében a cím viselője a Hajdúböszörményi Város Önkormányzata, amely a két parkot összehangoltan kívánja működtetni.

A kistérségben a kis- és közepes vállalkozások többségének aktivitása a **K+F** terén rendkívül gyenge. Legtöbb esetben hiányoznak a K+F intézményeket, valamint a vállalatokat összekapcsoló hálózati struktúrák (innovációtranszfer és menedzsment szervezetek).

A kistérségben egyértelműen **hiányzik** egy, a térség gazdasági arculatát meghatározó helyi székhelyű **globális jelentőségű cég**, melynek gazdasági klaszterként a ki- és beszállítói kapcsolatrendszeren keresztül térségi gazdaságintegráló ereje lehetne (16. számú táblázat).

16. számú táblázat: A Hajdúböszörményi kistérség legnagyobb vállalkozásai (2007)

Cég neve	Telephelye	Ágazat	Létszám
General Electric	Hajdúböszörmény	gépipar	1.200
MODE 3H	Hajdúnánás, Hajdúdorog	ruházati ipar	900
MBM. Textilfeldolgozó	Hajdúböszörmény	textilipar	600
Béke Agrárszövetkezet	Hajdúböszörmény	mezőgazdaság	540
Tedej Agrártermelő és Szolgáltató Rt.	Hajdúnánás- Tedej	mezőgazdaság	400
Ventifilt Légttechnikai Kft.	Hajdúnánás	gépipar	250
UCO Kötszerművek	Hajdúböszörmény	textilipar	240
FLOTT Cipőipari Szövetkezet	Hajdúböszörmény	cipőipar	240
OKIN Hungary	Hajdúdorog	bútoripari techn.	220
Bocskai Rt.	Hajdúdorog	mezőgazdaság	200
AGRO CONGRESS	Hajdúböszörmény	mezőgazdaság	200
Hajdútej Rt.	Hajdúböszörmény	élelmiszeripar	200
Divatáruház '92 Kft.	Hajdúdorog	ruházati ipar	200
Laura Ruházati Szövetkezet	Hajdúböszörmény	ruházati ipar	150
Szalag és Zsinórgyár Rt.	Hajdúböszörmény	műanyagipar	140
ONIX Csomagolás Technikai Rt.	Hajdúdorog	csomagolóipar	90
Egyetértés COOP Rt.	Hajdúdorog	kereskedelem	90
Asztalos Szövetkezet	Hajdúböszörmény	faipar	90

Forrás: Hajdú-Bihar Megyei Vállalkozói Almanach és saját gyűjtés

A térségben ma még csak a **termálvíz** előfordulások és a rájuk épült **fürdőszolgáltatások** képeznek ún. elsődleges idegenforgalmi vonzerőt – amelyek kedvéért a turisták útra kelnek. Hajdúnánás minősített gyógyvizét – melynek összetétele nagyban hasonlít a hajdúszoboszlói gyógyvízre – már több mint 40 éve használják.

A regisztrált **kereskedelmi szálláshelyek** vendégforgalmát tükröző statisztika az elmúlt években mérsékelt vendégszám növekedést mutatott a térségben. Míg 2000-ben a kereskedelmi szálláshelyek férőhelyeinek száma 443 volt, addig ez a szám 2006-ra majdnem duplájára, 851-re emelkedett. A magánszálláshelyeken még jelentősebb volt a növekedés: 39-ről 367-re. A

turisták 56 251 vendégéjszakát töltöttek a térségben – ennek 5,4%-át külföldiek realizálták. Az egy vendégre jutó tartózkodási idő is meglehetősen alacsony. A kistérség vendégforgalmában a **belföldi keresletnek** nagyobb szerepe van, mint a külföldi vendégfogalomnak. A külföldi vendégek nagyobbik hányada a volt szocialista országokból, elsősorban Szlovákiából és Lengyelországból érkezik. A kistérség fürdőinek fejlesztésében a jövőben is erőteljesen kell támaszkodni a dinamikusan növekvő belföldi kereslet igényeinek kielégítésére.

A turizmus fejlődésének egyik akadályaként a magasabb komfortfokozatú, szállodaszerű ellátást kínáló **panzió és szállodai férőhelyek** alacsony száma jelölhető meg. Egy busznyit vendéget egyszerre befogadni képes szálloda egyik városban sincs. Az idegenforgalmi kapacitás és kihasználtság jelenleg alacsony a kistérségben, még csak Hajdúnánáson jelentősebb a vendégéjszakák száma. A 2006-os szálláshelyi adatokat elemezve az a következtetés vonható le, hogy a kistérség – statisztika által is megfigyelt – szálláshelyi struktúrája nagymértékű eltérést mutat a megyei, a regionális és az országos mutatókkal összevetve.

A térség földrajzi helyzetéből adódóan – Hortobágyi Nemzeti Park közelsége – komoly lehetőségek rejlenek az **ökoturizmusban**.

A turizmus fejlesztését komplex módon célszerű megvalósítani, amelynek szerves része nemcsak a turisztikai infrastruktúra megteremtése, hanem természeti tájainak, az ott élő népesség kultúrájának és a művi környezet értékeinek megőrzése és fejlesztése. E nélkül nem lehetséges az értékorientált turizmus megteremtése és megtartása. A kistérség idegenforgalmi adottságai jók, de nem célszerű azt túlértékelni.

Számos kezdeményezés található napjainkban a turizmus területén a kistérségben. Hajdúdorogon **turistaház** építése van folyamatban a görög katolikus székesegyház szomszédságában, ahol a székesegyházba és a városba látogatókat szállásolnák el.

Hajdúnánáson **biogazdálkodás** keretében tanyasi turistaprogramok megvalósításán gondolkodnak, képzéssel kiegészítve. Hajdúböszörményben a páratlan szépségű Bocskai tér rekonstrukcióját tűzték ki célul. Ezek mellett a városok a fürdők építgetésével, szépítésével is alanyai a fokozatos

fejlesztéseknek, de nagyobb volumenű beruházásokba csak EU-s források kihasználásával vállalkozhatnak.

A térség **kézműiparára** a sokszínűség és a népművészeti hagyományokhoz való kötődés a jellemző. Ez a kötődés a kézművesek munkáiban nyilvánul meg. A kistérség kézművesei között megtalálhatók a mesterségek elismert személyei, akik között kalapos, ostorkészítő, fazekas, rézműves, csipkeverő és szalmafonó is megtalálható. Ezek a mesterségek idegenforgalmi hasznosítására is találunk már szép példákat Hajdúnánáson.

4.2.7 A kistérség speciális adottságai

A) Igen jelentős a kistérség alatt található **gyógy- és termálvíz vagyon**. Mindhárom település rendelkezik gyógyvíz minősítésű termálvízzel, illetve gyógy-, és termálvizes fürdővel ezért kiemelt hangsúlyt kell, hogy kapjon a turizmuson belül a legértékesebb ásványkincsre, a termálvízre alapozott gyógyturizmus. Hajdúnánás a téli időszakban is üzemelő fedett gyógyfürdővel, Hajdúböszörmény uszodával is várja a vendégeket, ahol a gyógy-, illetve wellness szolgáltatások széles köre is igénybe vehető. és Hajdúdorog is rendelkezik engedélyes komplex fürdőhasznosítási tervvel.

B) Az **M3-as és az M35-ös** autópályák további kiépítése várhatóan a kistérség gazdasági felértékelődését eredményezi. Ebben az összefüggésben a kistérség forgalmi¹⁴ fekvéséből adódó **komparatív előnyeknek** kihasználása további feladatokat jelöl ki.

C) Debrecen és Nyíregyháza meghatározó szerepe a kistérség innovációs képességének erősítésében. A jelenlegi fejlesztéspolitikai tervezési rendszer Debrecennek, mint „versenyképességi pólusnak” szán kitüntetett szerepet. A Debreceni Egyetemnek és Nyíregyháza felsőoktatási intézményeinek meghatározó szerepe lesz a kutatás-fejlesztési és innovációs eredmények közvetítésében. A kistérség Debrecen és Nyíregyháza **szuburbanizációs** célterületévé is válhat a jövőben.

D) A **Keleti-főcsatorna rehabilitálása** révén nyílik a tiszai személy- és áruszállításba való bekapcsolódás lehetősége. A Keleti-főcsatorna korábban jelentős áruszállítás pl. kő és egyéb építőanyag szállítása történt. Rövid- és

¹⁴ A forgalmi fekvés a hely más településtről való elérhetőségének feltételeit jelenti, ami relatív.

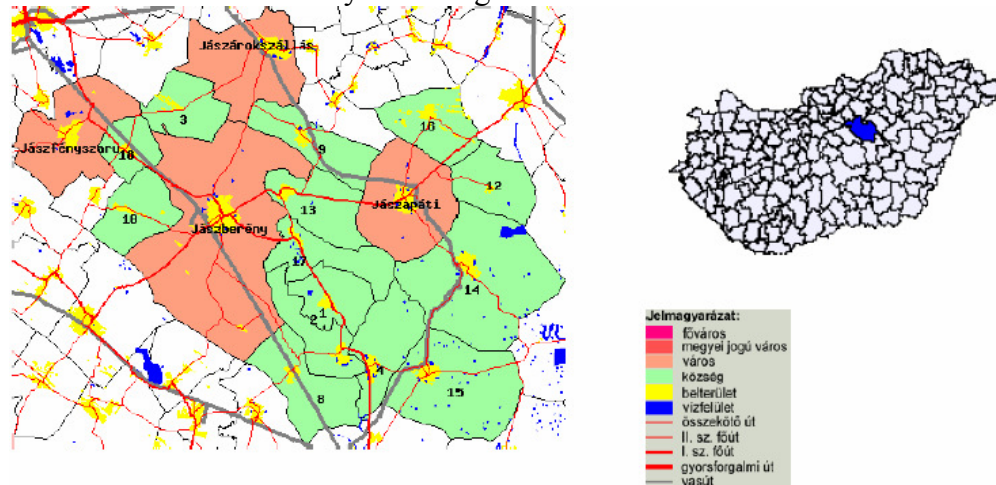
középtávon a csatornának a víziturizmusban való hasznosításának van realitása. Ugyanakkor a belvízi áruszállítás fejlesztése az Európai Unió által is támogatott cél, ezért hosszabb távon megfontolandó a víziszállítás fejlesztése is.

4.3 JÁSZBERÉNYI KISTÉRSÉG

4.3.1 Terület, népesség, népsűrűség – hasonlítva megyei és régiós adatokhoz

A Jászberényi kistérség (16. számú ábra) Jász-Nagykun-Szolnok megye második legnagyobb területtel rendelkező kistérsége, amely megegyezik a Jászság vidékfejlesztési kistérséggel, az 1991-ben létrehozott Jászsági Önkormányzatok Szövetségével, majd az 1996-ban létrejött Jászsági Területfejlesztési Önkormányzati Társulással. A kistérséget az alábbi **18 település** alkotja: Alattyán, Jánoshida, Jászsalsószentgyörgy, Jászapáti, Jászágó, Jászárokszállás, Jászberény, Jászboldogháza, Jászdózsa, Jászfelsőszentgyörgy, Jászfényszaru, Jászivány, Jászkákóhalma, Jászkisér, Jászládány, Jászszentandrás, Jásztelek, Pusztamonostor.

16. számú ábra: Jászberényi kistérség

Forrás: www.vati.gov.hu

A kistérség **területe** 1 161 km², ami a megye területének 20,7%-a. Lakónépessége 2007-ben 86 296 fő, amely a megye lakosságának 21,6%-a és ami leginkább 2002 óta (89 947 fő) mutat csökkenő tendenciát. A Jászság

népsűrűsége 74,32 fő/km², amely ugyan a megyei átlag (71,51 fő/km²) fölött van, de ezt az értéket leginkább Jászberény (123,72 fő/km²), Jászapáti (120,46 fő/km²), Jászárokszállás (104,57 fő/km²) és Jászfényszru (76,33 fő/km²) városok, valamint Jászalsószentgyörgy (79,36 fő/km²) és Jánoshida (76,32 fő/km²) települések népsűrűsége emeli.

A gazdaságban végbemenő kedvező folyamatok ellenére a térség lakossága csökken, a települések lakossága elöregszik.

A Jászság kistérségéhez 4 város, 2 nagyközség és 12 község tartozik. A kistérség igazgatási-, gazdasági-, vallási és kulturális központja **Jászberény**, ahol a Jászság lakosságának 31,5%-a, összesen 27 386 fő él. Jászberény mellett Jászapáti, Jászárokszállás és Jászfényszaru városi jogállású település. A város több szempontból központi szerepet tölt be: egészségügyi, oktatási és szociális területen és közlekedési szempontból, hiszen az Észak-déli és kelet-nyugati irányú főútvonalak találkozási pontja.

A 2007 elején hatályba lépő 311/2007 (XI.17) Kormány rendelet szerint a Jászberényi kistérség a hátrányos helyzetű kistérség besorolásba került, így nem történt változás a korábban érvényben lévő 64/2004 (IV. 15.) Kormányrendeletre képest.

4.3.2 Természeti adottságok és arra épülő tevékenységek

A térség települései Jász-Nagykun-Szolnok megye ÉNy-i részén két középtáj a Közép-tisza-vidék és az Észak-alföldi-hordalékkúpsíkság területén található. A kistérség domborzata alapvetően két részből áll, egyrészt a Tisza árteréből, másrészt a Zagyva árteréből. A területet épp csak érinti a Tisza és a Tarna ártere között húzódó hátság. A Jászberényi kistérség csaknem egybeesik a Jászság területével.

A területen 5 **kistájcsoport** osztozik:

1. Hevesi-ártér, amelyhez Jászkisér külterületének K-i része tartozik és tökéletes síkság.
2. Jászság, amely 85 és 105 m közötti tengerszint feletti magasságú, enyhén D felé lejtő, túlnyomórészt folyóvizek által feltöltött síkság.
3. Hatvani-sík, amelyhez tartozik Jászfényszaru, Jászfelsőszentgyörgy valamint Pusztamonostor teljes bel- és külterülete, Jászberény

külterületének Ny-i, DNy-i része és Jászágó külterületének D-i része és a terület teraszos hordalékkúp-síkság.

4. Gyöngyösi-sík, amely szintén teraszos hordalékkúp-síkság, Ny-i része, a Tarna és a Gyöngyös síkja alacsonyabb, csaknem teljesen sík, felszínét folyóvízi formák fedik.

5. Hevesi-sík, amely 86 és 202 m közötti tengerszint feletti magasságú, lényegében a Laskó- és az Eger-patak hordalékkúp síksága.

A Jászsági mezőgazdaság – és szélesebb értelemben a Jászsági táj használatának – lehetőségeit behatárolja, hogy a kontinentális időjárású magyar Alföld többi kistérségének átlagánál is szárazabb és naposabb kistájai közé tartozik ez a vidék. A kistérség **éghajlata** átmenetet képez a mérsékelt meleg, száraz és a meleg száraz éghajlat között. A Jászság a Zagyva 90 km-es szakaszának medencéje. A környezetétől természet-földrajzilag is elkülönülő táj gazdag vízjárásokban és területének nagy részén magasan van a talajvíz. Vízrajza még a történeti időben is folyamatosan változott és változóban van ma is. A Zagyván a kora tavaszi, a Tarnán a kora nyári árvizek gyakoriak. Ősszel a kisvizek uralkodnak.

A térség vízrajzára összességében elmondható, hogy egy korábban vízjárta, de a szabályozások után többnyire vízhiányos terület, a vízgazdálkodás helyzetét a térség vízrendszerének alapját alkotó Zagyva és mellékfolyója a Tarna segíti. A térség keleti részének meghatározó vízfolyása a Csátés-főcsatorna és a Millér-főcsatorna. A Jászberényi Városi-Zagyva holtág a Zagyva szabályozása során alakult ki. Hossza 7,9 km, átlagos szélessége 6 m, területe 5 ha, átlagos vízmélysége 1 m, víztérfogata 50 ezer m³. Feltöltését a Zagyva folyóból gravitációsan lehet biztosítani, leürítése szintén gravitációsan történik.

A vízjárás alakulását a Zagyva-Tarna vízrendszerben alapvetően az esőzések határozzák meg. A Zagyva vízrendszerében a Tiszához hasonlóan a legmagasabb **árvízszintek** folyamatosan emelkednek, az alsó szakaszon a Tisza visszaduzzasztó hatása is érvényesül. Az árvizek vízszintjét hatékonyan lehet csökkenteni szükségtározók kiépítésével és véstározással, melyre a mellékfolyók mentén jobb lehetőségek vannak, mint a Tisza mentén.

A Kormány Tiszával kapcsolatos **Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése (VTT)** programjának megfogalmazására a közelmúlt veszélyes árvíz

sorozata következtében került sor. Az eddig nem tapasztalt magasságú árvízszintek kialakulása a vizsgálatok szerint döntően a meder vízszállító képességének csökkenésével illetve a vízgyűjtőn bekövetkezett terület- és vízhasználati változásokkal magyarázható.

A **Jászsági Főcsatorna** nagyon fontos, meghatározó tényező a kistérség fejlődésében. Hosszú távon meghatározza a vidék és agrárfejlesztés lehetőségeit. Az öntözési lehetőség kialakítása meg kell hogy változtassa a termelés szerkezetét. Jászság Főcsatorna meghosszabbításával az egyidejűleg öntözhető szántóterület mintegy 40 ezer ha-ral növekedne. Az öntözőcsatorna kiépítése után megkezdődhet a gazdaságon belüli modern öntözési rendszerek kiépítése.

A kistérség helyi jelentőségű változatos **természetvédelmi területei** őrzik az egykor a térségre jellemző alföldi erdőpuszták, szabályozás előtti vizes élőhelyek maradványait, melyeknek nagy értéket tulajdonítanak a kistérség települései.

A Jászság legfontosabb természeti kincse a **termőföld**. A kistérség talaja rendkívül változatos, a vízellátottsághoz igazodva a löszös üledéken kialakuló jó minőségű csernozjomtól a réti csernozjomon át a mélyben sós réti szolonyecig, agyagos vályog, agyag és homok is megjelenik. A kistérség településein található mezőgazdasági területek átlagos aranykorona értéke 17,8-26 között van.

Az adottságok (domborzat, térszintek tagoltsága, belvív-veszélyeztetettség, talajadottságok, szántóföldi művelésre való alkalmasság) tekintetében a kistérség megfelelően differenciált, ugyanakkor az adottságok kihasználása – a tájszerkezet, illetve táj- és földhasználat – egysíkú, illetve egynemű.

A térségben kedvező a **termálvíz** szerzési lehetőség. A kistérségben 5 településen strandfürdő létesítésével hasznosítják a termálvizet.

A kistérség területe 116 141 ha, amelynek döntő része mezőgazdasági művelés alatt áll. A terület több mint felén (59%) nagytáblás szántók, 17 %-án kistáblás szántók találhatók. A **mezőgazdaság** 70-es évek közepén ismét beinduló intenzifikálódása sem vezetett azonban a táj egészének újra környezetet birtokba vevő gazdasággá. A kistérséget az intenzív szántóművelés túlsúlya jellemzi, amely alig illeszkedik a térség tagolt

domborzatához, hiányoznak az erdő és a gyepsávok. Az erdők mindössze 8 %-ot (9.244 ha) foglalnak el, a vizekben szegény kistájon természetes tavakat alig találunk, a mesterséges tavak közül a halastavak (184 ha) a jelentősebbek.

A kistérség közel 90 000 fős lakosságának jelentős része folytat **mezőgazdasági tevékenységet**. A mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdasági szervezetek száma a megyei érték 20%-a. A mezőgazdaságnak korábban jóval nagyobb szerepe volt a térségben, mint jelenleg. A magángazdaságok jelentős részére a tőkeszegénység a jellemző.

A Jászság hagyományosan mezőgazdasági térség, vagyis a térség agráralkalmasságából és jellegéből adódóan magas, az országos átlagot meghaladja a **mezőgazdaságban működő vállalkozások** száma. A mezőgazdasági vállalkozások aránya különösen a kisebb és egyébként kevesebb vállalkozással rendelkező településeken jelentős; Jászszentandráson 21 %, Jászágon 18 %, Jánoshidán 16 % az arányuk, de Jászberény kivételével valamennyi településen nagyobb ez az arány (két-háromszorosan) az országos értéknél. A kistérség települései alapvetően mégis két csoportba sorolhatók gazdasági szerkezetük alapján: a nagyobb vállalkozási aktivitást mutató és iparral rendelkező települések (például a városok), valamint az agrárdominanciájú települések körébe.

A vizsgált területi felosztás alapján a kistérségben legmagasabb a **szántóföldi növénytermesztés** aránya. A mezőgazdasági területből a kertészeti kultúra és a gyümölcsstermesztés aránya igen alacsony. A gyepterület aránya a megyében a legalacsonyabb és a régióban a legmagasabb, a kistérségben a szántóterület aránya után a legmagasabb.

A Jászságban a legmagasabb a kalászos **gabona termőterületének** aránya, legfontosabb a búza és az árpa termesztése. A gabona termőterületéhez viszonyítva csak egyharmad akkora a kukorica termőterülete. A cukorrépa termőterületének aránya magasabb a megyei és régiós aránynál, a zöldségnövények közül jellemző a Jászságban a hagyma-, a zöldpaprika-, a paradicsom-, az uborka- és a gyümölcsök közül a dinnyetermesztés.

A korábban jelentős **állattartás** mértéke visszaesett, különösen a disznóhízlalásé.

Jász-Nagykun-Szolnok megye az ország második legkevesebb fával rendelkező megyéje, a valamikor meghirdetett erdőtelepítési kormányprogramok értelmében is csak keveset változott. A települések **erdőterületeit** figyelembe véve megállapítható, hogy azok megoszlása sajátos képet mutat, kiterjedt erdőterülete van Jászberény, Jászfényszaru és Jászfelsőszentgyörgy településeknek.

A korábbi időszakokban a térség szereplői a Jászság egyik legnagyobb hiányosságaként említették a mezőgazdasági termék feldolgozás hiányát, hiszen a **feldolgozó kapacitás** bővítése jelentős szerepet tölthetne be a kistérség fejlődésében: nagy mennyiségű, állandó minőségű mezőgazdasági alapanyag előállítással bővíthető lenne a beszállítói hálózat.

A Jászságban a gabona feldolgozására több **malom és takarmánykeverő** üzem működik, Jászberényben a Szatmári Malom, a Szelei Kft., a Darázs Takarmánykeverő Kft., Jászfákóalmán a Sikér Bt., Mária Malom, Jászfényszarun a Magtápkér Kft., Jászladány László Malom. Takarmánykeverő telepeket működtetnek helyi szövetkezetek is, a kistérségben található élelmiszer-áruházlánc egyik jelentős beszállítója a jánoshidai szárasztészta-készítő üzem. Több településen is található sütőipari termékeket előállító üzem. Kiemelkedő az élelmiszeripar és a malomipar. A cukorrépa feldolgozása a szomszédos kistérségben található a hatvani Márta Cukor Mátravidéki Cukorgyárak Zrt.-ben történik. A kertészeti termékek többnyire manipuláció nélkül kerülnek értékesítésre. Működik a kistérségben **tej- és húsfeldolgozó**, valamint étkezési tojás előállításával foglalkozó üzem.

A megyében tapasztalható folyamatokkal összhangban a Jászságban működő **könnyű-, nehéz- és élelmiszeripari termelés** aránya csökkent. Az élelmiszer feldolgozásnál legnagyobb jelentőségű a gabona és malomipar, valamint a tej- és a hús-ipar.

A **mezőgazdasági alapanyag** előállítás és a feldolgozás terültén is jelentős probléma az elavult géppark, a korszerűtlen, környezetterhelő technológiák alkalmazása.

4.3.3 Településszerkezet, települési infrastruktúra

Az ország ritkábban lakott régiója (86 fő/km²) a Jászberényi kistérség, településsűrűsége általában alacsony, a településsűrűség a Felső-Jászságban magasabb, ahova az ipari nagyvállalatok koncentrálnak.

Az **infrastrukturális beruházások** egy része a kistérségben a települések összefogásával valósult meg: közös beruházás volt a telefonhálózat kiépítése; 12 település összefogásával jött létre a gázhálózat; szomszédos kistérséggel (Szolnoki, Hevesi) közösen épült meg a 33 települést kiszolgáló hulladéklerakó.

2006-ra a Jászságban minden településen kiépült a vezetékes gáz-, víz és szennyvízcsatorna-hálózat. Sajnos a Jászság 2006-ban a megyei átlag alatti mutatókkal rendelkezett az alábbi három kategóriában: vezetékes gázt fogyasztó háztartások aránya (a kistérségben 71% a bekapcsolt lakások aránya, a megyei átlag 75,7%), közüzemi vízhálózatba bekapcsolt lakások aránya (a kistérség és a megyei átlag megegyezik, 95%), közüzemi szennyvízcsatorna-hálózatba bekapcsolt lakások aránya (a kistérségben a lakások 31,7%, míg a megyében a lakások 52,7% bekapcsolt).

A közüzemi **ivóvíz** minőségi mutatói a megengedett érték feletti, a vezetékhálózat korszerűtlen, felújításra szorul, erre a problémára megoldást jelent a regionális ivóvízminőség javító program. Jónak mondható az egy háztartási fogyasztóra jutó évi fogyasztás vezetékes **gáz** 1.511 m³ értéke, ami a megyében 1.364 m³. A kistérségben a közműolló fokozatosan záródik. A térség 18 települése közül négy település rendelkezik **szennyvíztisztító** teleppel.

A kistérségben keletkező **hulladékot** 2000 decemberétől a Jászsági és Dél-hevesi, valamint a néhány éve működő Jászteleki Regionális Hulladéklerakó telep fogadja, amivel a rendszeres hulladékgyűjtésbe bevont lakások aránya 88,1%-ra emelkedett. A szelektív hulladékgyűjtés 2004 februárjában indult, mintegy 120 gyűjtőszigeten helyezhető el a szelektív papír, PET palack, fém, és üveg hulladék. A jövőben is gondot okozhat a felhagyott hulladéklerakók rekultivációja.

Az **energiaellátás** jelenleg is a hagyományos energiahordozók felhasználásán alapszik az ipari, a kommunális és a lakossági területen

egyaránt. Lehetőség rejlik nap illetve a szélenergia hasznosításában, a mezőgazdasági hulladékok felhasználásában biomassza energia előállítására, illetve a térség adottságánál fogva a geotermikus energia felhasználásában.

Az **információs társadalom** területén nagyon a különbségek a régiók, megyék és kistérségek fejlettségi szintjei között. A Jászság a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Információs Társadalom Programban előkelő minősítést kapott. A Jászság 18 egymással szoros kapcsolatban levő településének hagyományai és önszerveződő képessége rendkívül erősek, meghatározó identitás-jellemzőkkel bírnak. E-Magyarország pontok működnek: Jászapátiban, Jászárokszálláson, Jászberényben, Jászfényszarun és Jászboldogházán, a jászteleki Művelődési Ház és Könyvtárnak pedig telematikai részlege van.

1999. évhez viszonyítva a kistérség lakásállománya 272-vel nőtt, 2006-ban 146 lakás épült. A kommunikációs infrastruktúra vizsgálatok kiderült, hogy a távbeszélő fővonalak és a kábeltelevízió hálózatba bekapcsolt lakások száma a megyei átlagot meghaladja.

A Jászságra korábban jellemző volt kiterjedt **tanyavilága**. A tanyák száma mára csökkent. A még funkcionáló tanyák egy része csak gazdasági funkciót testesít meg, a tanyák döntő többsége ún. „vegyes” típusú, azaz gazdasági és lakhatási funkciót is betölt. A külterületen élő népesség aránya még ma is jelentős pl. Jászberényben, Jászfelsőszentgyörgyön és Jászszentandráson. A hagyományos jászági tanyarendszer, ezen egyedi életforma megőrzése különösen fontos. A még funkcionáló tanyák esetében jelentős probléma a hiányos energia- valamint vezetékes ivóvíz-ellátás.

4.3.4 Közlekedés

A Jászság külső, nagytérségi elérését tekintve közúti tranzit folyosó nem érinti a területet, a területtől délre elhelyezkedő **4. sz.** elsőrendű főút, amit távlatban az **M8 gyorsforgalmi** út (M65/M8 kereszteződés - Dunaújváros – Duna-híd – Kecskemét – Szolnok – Füzesabony) meghosszabbításaként az M4 gyorsforgalmi út fog felváltani. Az M3-as autópályához és 4. sz. úthoz és a térség településeihez a **31. sz.** és **32. sz.** főutak jelentik a kapcsolatot a Jászság számára. A 31. sz. főútvonal felújítása várhatóan hamarosan megkezdődik ugyanúgy, mint a Jászberény várost elkerülő út építése. A

31.sz. és 32.sz. főutak teherbírása az Európai Unióban elfogadott 11,5 t teherbírási elvárásnak jelenleg nem felel meg, azok átépítése szükséges.

A térség földrajzi elhelyezkedéséből, közlekedési kapcsolataiból kiemelkedő az **M3 jelű autópálya** és a 30-as jelű főútvonal közelsége. Az új hatvani elkerülő út átadásával, 15 perccel megrövidül az út Budapest felé, és nagy jelentősége volna a jászárokszállási kapcsolódás javításának is. A 4. sz. főút jelenti a kapcsolatot Debrecen és Románia felé is.

A kistérség **belső kapcsolatait** vizsgálva elmondható, hogy a kistérség két főútja a kistérség központjában keresztezi egymást, így a kistérség településeiből jól megközelíthető. Csak Jászivány zsákhelyzetű település a Jászberényi kistérségben, e település második kapcsolata Heves és Pély felé építhető ki. Hiányzik a közvetlen kapcsolat továbbá Jászberény és Jászágó között.

A mezőgazdasági úthálózat és a hozzájuk kapcsolódó infrastruktúra a térség egészében felújításra szorul. A mezőgazdasági területek elérhetősége, megközelíthetősége nem biztosított, ezáltal az időszaki gazdasági munkák (pl.: kártevők vegyszer irtása) nem végezhetők el megfelelő hatékonysággal. A **mezőgazdasági infrastruktúra** javítása elengedhetetlen a mezőgazdasági termelés és értékesítés javításához. A belvízelvezető rendszer több településen is felújításra szorul.

A térség jó megközelíthetősége kedvező az ipari üzemek megtelepedése és működése szempontjából. Kedvezőtlen a településeken átmenő nagyszámú tehergépjármű forgalom. Rontja a helyzetet, hogy a főutak burkolatának minősége leromlott a nagy igénybevétel miatt.

Két **vasútvonal** halad át a Jászszágon, a Hatvan-Szolnok vonal négy, a Vámosgyörk-Szolnok vonal öt települést érint.

Kerékpárutak jelenleg Jászberény belterületén, Jászapátiban, Jászárokszálláson, Jászkiséren található. A Zagyva és Tarna gátján tervezett továbbá kerékpárút-fejlesztés.

4.3.5 Demográfiai és humán infrastrukturális jellemzők

Hat település a '90-es években növekedésnek indult, a fennmaradó 12-ben pedig lassú népességerózióval vegyes stagnálás tapasztalható. A kilencvenes évek közepétől egyre erősödő bevándorlási többlet jellemző, ami a viszonylag jó foglalkoztatási helyzetű, fővároshoz is közeli és az M3-hoz vezető 32-es főút menti településeknek **előnyére válhat**. Az un. „**belső periféria**” hálózatában a városokból kitelepült alacsonyabb státusú bevándorló-, valamint a roma rétegek növekvő jelenlétével valószínű, hogy a társadalmi kirekesztettség is növekedni fog a Jászságban és problémává válik a bevándorlók közösségi beilleszkedése.

Az időskorú és gyermekkorú népesség arányából számított öregségi index a kistérség átlagában a megyén belül a legkedvezőtlenebb. A Jászság nagy problémája, hogy demográfiai helyzete kedvezőtlen: a korábbi évtizedek elvándorlási tendenciáinak eredményeként sok az időskorú, s igen alacsony a születési ráta. **Előregedő** települések: Jászszentandrás, Jászágó és Jásziván, **fiatalos** korstruktúrával rendelkezik: Jászkisér. Megállapítható, hogy demográfiai szempontból a legkedvezőtlenebb helyzetű település Jászboldogháza, a leginkább elnéptelenedéssel veszélyeztetett település.

A megyei adatok ismerete alapján elmondható, hogy a népességszám változását befolyásoló tényezők közül 2000-2006 között csak a belföldi **vándorlási egyenleg** alakult kedvezőbben a Jászságban, ezzel együtt a 2001. év végéhez hasonlítva a népesség fogyása még mindig alacsonyabb mértékű a kistérségben, mint a megyében (17. számú táblázat). A jó foglalkoztatási helyzettel, és a fővároshoz való közelséggel is összefüggésben a korábbi évtizedek elvándorlási trendje megállt, a '90-es évtized közepétől egyre erősödő bevándorlási többlete van a térségnek.

17. számú táblázat: A Jászberényi kistérség népességének mozgalma 2000 és 2006 között

Település	Lakó-népesség 2000. év végén	Lakó-népesség 2006. év végén	Belföldi vándorlási különbség 1000 lakosra (1990-2000)	Belföldi vándorlási különbség 1000 lakosra (2000-2006)
Jászberényi kistérség összesen	87 296	86 895	-0,5	1,4
JNSz megye összesen	410 694	403 622	-2,0	-2,5
Észak-alföldi régió összesen	1 521 951	1 525 317	-2,5	-2,5

Forrás: TEIR, 2006.

A térségben a gazdasági fejlődés az elmúlt években oly sokszor emlegetett dinamikája csökkent, ennek ellenére a Jászság még mindig a megye legjobb **munkaerő-piaci helyzetben** lévő térsége, de néhány kedvezőtlen hatást ez a kistérség, sőt Jászberény városa sem tudott „kivédni”. A munkanélküliség strukturált. Vannak munkanélküliek, de nem találkozik a kereslet és kínálat a munkaerőpiacon. Sok a hiányszakma (esztergályos, hegesztő) és nincs utánpótlás. A pályakezdők, a gyedről, gyesről visszatérők, valamint az 50 felettiek helyzete is nehéz.

A mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma csökkent a másik két gazdasági ág (ipar, szolgáltatás) javára. A '90-es évek óta 2006-ra az összes foglalkoztatott százalékában a mezőgazdaságban 9,8%-ra, az iparban és építőiparban 47%-ra, a szolgáltatásban 43,2%-ra (5,3%-os növekedés!) emelkedett a foglalkoztatottak aránya. Ezek a számok a megye kistérségei közül a legmagasabb arányt adják.

A munkanélküliség **térbeli megoszlása** szembeűnő: nagyon magas az ipart nélkülöző, fejlettebb területektől elzárt alsó-jászsági, nagy romanépességű településeken: Jászkiséren és Jászladányon. Jászberényben és a kistérség Északi részén az ipar, a Jászberénytől délre eső településeken a mezőgazdaság a meghatározóbb, s jellemzően e településeken magasabb a munkanélküliség.

A kistérség **munkanélküliségi rátája** 2007-ban a megyei ráta és a régiós ráta alatt van, de még mindig meghaladja az országos értéket (7,4) (18. számú táblázat). A korábbi időszakhoz hasonlóan az ipari nagyvállalatoknak helyet adó településeken (Jászberény, Jászfényszru, Jászárokszállás) és vonzáskörzetében (Pusztamonostor) folyamatosan alacsony a munkanélküliségi ráta, sőt az ide települt cégek folyamatos munkaerőhiánnyal küzdenek. Ez a hiány a Jászberényi kistérség további fejlődésének egyik gátjává kezd válni.

18. számú táblázat: A Jászberényi kistérség munkanélküliségének aránya (2007)

Terület	Lakó- népesség (fő)	Foglalkozta- tottak száma (ezer fő)	Munka- nélküliek száma (ezer fő)	Munka- nélküliségi ráta (%)
Jászberényi kistérség	87 971	n.a.	2 968	8,5
Jász- Nagykun- Szolnok megye	399 200	148 600	15 400	9,4
Észak- alföldi régió	1 563 714	521 700	63 200	10,8
Magyar- ország	10 045 401	3 926 200	311 900	7,4

Forrás: KSH

A kistérség foglalkoztatási jellegzetessége a multinacionális cégek (**Electrolux és Samsung**) erős jelenléte, melyeknek beszállítói hálózatukkal meghatározó jelentőségük van a gazdaságilag aktív népesség foglalkoztatásában. Részben jellemző a bérelt munkaerő, illetve meghatározott időre szóló szerződéssel foglalkoztatás.

Összességében a térség foglalkoztatottainak majdnem fele dolgozik az **iparban**, de megmaradt néhány nagyüzemnek köszönhetően a vidéki átlagnál magasabb a **mezőgazdasági** keresők aránya is, a **tercier** foglalkoztatottak aránya viszont a legalacsonyabbak közé tartozik.

A térségben mind a mezőgazdaság, mind az ipar gazdasági súlya (vállalkozások száma) és foglalkoztatása nagyobb, a szolgáltatások és a kereskedelem együttes szerepe kisebb a megyéhez, a régióhoz vagy az országos átlaghoz viszonyítva. A **szolgáltatások**, beleértve a gazdasági, pénzügyi és a kulturális, közösségi (oktatás, egészségügy, szociális ágazat) szolgáltatásokat, Jászberényhez kötődnek elsősorban. A városban lényegében minden szükséges szolgáltatás elérhető, kiszolgálva az egész térséget.

A magas foglalkoztatotti ráta és a helyi ipari üzemek jelentős részének magas technológiai színvonala tükröződik a térségben képződő személyi jövedelem adó alapján is. Jász-Nagykun-Szolnok megyében a Jászberényi kistérségben a második legnagyobb a **személyi jövedelemadó fizetők** száma, 1000 lakosra 407 fő, ami éppen a megyei átlag (406) feletti érték. Az egy főre jutó személyi jövedelemadó-alapot képező jövedelem kistérségi átlaga 2002 óta meghaladja a megyei átlagot. A személyi jövedelemadó alapot képező jövedelem egy állandó lakosra jutó kistérségi átlaga 1 350 074 Ft.

A kistérség lakosainak közel kétharmada végezte el a nyolc osztályt. Közel ötödüknek van érettségije, közel hét százalékuk szerzett valahol egyetemi vagy főiskolai oklevelet.

Az **oktatási intézmények** a települések egyik legfontosabb népességmegtartó eszközének tekinthető. Az óvodai nevelés a Jászság valamennyi településén igénybe vehető. Különösen kedvezőnek tekinthető, hogy Jászivány kivételével – ahol csak alsó tagozat működik – valamennyi jász településen biztosított az általános iskolai oktatás. Összesen 23 általános iskola működik a térségben. Több kisebb településen gondot okoz az iskola fenntartás az alacsony gyermeklétszám miatt. Hosszabb távon megoldást jelenthet a társulások formája, jelenleg a Jászági és a Jászdózsai általános iskola működik így.

A középfokú oktatási intézmények nagy része Jászberényben található. A város oktatási szolgáltatásait a szomszédos kistérségek lakosai is igénybe veszik. Emellett még Jászapáti és Jászárokszállás városában található gimnázium és szakközépiskola. Problémát jelent a gazdaság igényeivel nem harmonizáló középfokú képzési szerkezet, hiányszakmák megléte.

Jászfényszaru nagy jelentőségű intézménye a Bedekovich Népfőiskola és Vidékfejlesztési központja (agrár képzés, pályázatírás).

Jászberény iskolaváros voltát középfokú oktatási intézményei mellett a Szent István Egyetemhez tartozó főiskolájának köszönheti, ahol alapvetően pedagógusképzés működik, de próbálkoznak egyéb szakok indításával is. Hosszabb távon akár az itteni intézmény működése is veszélybe kerülhet, amennyiben nem sikerül versenyképes szakmákhoz, végzettséghez szükséges képzési profilt kialakítani.

Akadályozhatja a cégek fejlődését, hogy bizonyos **szakmákban** (pl. forgácsoló) **hiány** van szakmunkásokból. Hiányzik a térségből a műszaki felsőoktatás (az Electrolux Kft. a Kecskeméti Főiskola Gépipari és Automatizálási Műszaki Főiskolai Karával működik együtt).

A Jászságban az **egészségügyi szolgáltatások minimuma** szinte minden településen megtalálható. Jászivány kivételével minden településen működik házi orvos, a magasabb szintű, kiegészítő egészségügyi ellátást a Jászberényben található Erzsébet Kórház és rendelőintézetei biztosítják a térség teljes lakossága számára, ahol a működő kórházi ágyak száma nem csökkent. Nincs olyan szolgáltató a kistérségben, amelyik komplex egészségmegőrző, prevenciósz tevékenységet látna el (szűrések, kábítószer fogyasztás visszaszorítása, megelőzése).

Jelenleg 3 **mentőállomás** működik a kistérségben: Jászberényben, Jászapátin és Jászkiséren.

Szociális és gyermekvédelmi alapellátás szinte minden településen megoldott.

Időskorúak Otthona Jászapátin, Jászberényben, Jászdózsán és Jászladányon működik. Igény van további időskorúak otthonának, valamint családok és gyermekek átmeneti otthonának létesítésére.

A 2001-es népszámlálási adatok, illetve becslések alapján a kistérségben a **roma lakosok** aránya egyes településeken alig 1-2%-ra tehető, vagy egyáltalán nem jellemző és így rendszerint nem is okoz az együttélésben beilleszkedési problémákat, azonban a települések egyharmadában, főleg az Alsó-Jászságban arányuk eléri a 25%-ot. A többségitől eltérő mindennapi

kultúrájú és demográfiaiilag dinamikusan növekvő roma lakosság integrálása a Jászság társadalma számára az egyik legnagyobb kihívás. A kistérség lakosságának mintegy 10%-a roma származású. E mutató Jászkisér és Jászapáti településeken a legnagyobb.

A térségre alapvetően nem jellemző a kirívó roma-magyar ellentét, ellenségeskedés, a térség településeinek felében van **Cigány Kisebbségi Önkormányzat**.

A kistérségeken a művelődési szolgáltatások, lehetőségek száma elmarad a kívánalmaktól, viszont a Jászságban több településen is működik **teleház**. A kulturális szolgáltatások száma természetesen a városokban a legnagyobb, közülük is kiemelkedik Jászberény kulturális kínálata.

4.3.6 Gazdasági fejlettség

A kistérségről elmondható, hogy a **regisztrált- illetve működő vállalkozások** száma jelentős. A megyében az 1000 lakosra jutó regisztrált gazdasági társaságok száma 2006-ban 61, a kistérségben ez a szám 138.

A **vállalkozói aktivitás** 54 db/ezer fő, amely megfelel a vidéki térségek átlagának, de lényegesen alacsonyabb, mint az országos átlag, sőt a régió és a megye értékétől is elmarad. Csatári Bálint 2004-es értékelése alapján elmondható, hogy ez a kistérség „vidékiek” jellegéből adódik, Jászberény kivételével valamennyi település „vidékieknek” tekinthető.

A kistérség gazdaságában meghatározó a 10-nél több, 250 főnél több személyt foglalkoztató vállalat, részben saját termelésük és foglalkoztatásuk, részben a hozzájuk kapcsolódó beszállítók miatt. Ezek a cégek mintegy 10.000 főt foglalkoztatnak, ami kb. 1/3-a a foglalkoztatott személyek számának a térségben. Közülük 7 Jászberényben működik, de Jászfényszaru, Jászárokszálláson és Jászkiséren is találunk nagyüzemet. Az egyes ágazatokban regisztrált vállalkozások száma tükrözi a benne foglalkoztatottak számát, így a mezőgazdaságban 383 db, az ipar és építőiparban 1.258 db és a szolgáltatások terén 4.185 db vállalkozás működik és ebből az összesen 5.826 vállalkozásból 1.917 társas vállalkozás.

Az **egyéni vállalkozások túlsúlya** (3.909) jellemző, korlátolt felelősségű társaság (934) és betéti társaság (822) jóval kevesebb alakult a kistérségben,

bár számuk az elmúlt években nőtt, a szövetkezetek száma viszont csökkent. Számarány tekintetében a vállalkozói szektor jelentős részét (99,8 %) azonban a Jászberényi kistérségben is a mikro-, illetve a kis- és középvállalkozások teszik ki.

A kistérségben az ipar súlyát jelzi, hogy **három ipari park** is létrejött: Jászfényszaru (Jászfényszaru Ipari Centrum), Jászapátiban (Jászapáti Ipari és Logisztikai Park) és Jászárokszálláson (Jászárokszállási Ipari Park). A Jászfényszarui Ipari Parkban a Samsung ZRt. mellett néhány kisebb cég működik, itt a közeljövőben logisztikai szolgáltatást nyújtó cég(ek) megjelenése várható egy-két kisebb cég betelepülésén túl. A Jászapáti Ipari Parkban eddig kettő (helyi) cég vásárolt területet. A jászárokszállási ipari parkban több közepes méretű cég telepedett meg az előző években.

Jászberényben ipari park és inkubátorház sem működik, viszont magántőkéből ipari övezetek alakulnak a Nagykáta és Szolnok felé vezető út mentén, illetve a hűtőgépgyári út rekonstrukció kapcsán. Tervezett továbbá egy beszállítói tudásközpont, innovációs park, inkubátorház a régi laktanyában.

A Jászságban a helyi gazdaság meghatározó szektora az ipar, azon belül is az elektronika és gépipar, amelynek jelentős része fejlett, sőt csúcstechnológiát alkalmaz. Vállalkozási szerkezetében árbevétel és foglalkoztatotti létszám alapján egyaránt meghatározó erőt képviselnek a nagy- és közepes vállalkozások. A Jászberényi kistérség szinte a rendszerváltástól kezdődően a külföldi működő tőke befektetők kedvelt célpontja volt.

Ma a vállalkozások 70%-a a kistérség négy városában található: Jászberény (47%), Jászapáti (9,6%), Jászárokszállás (8,6%) és Jászfényszaru (5%). Kedvező változások mentek végbe a kilencvenes években a térség gazdaságában. Ez a folyamat gyakorlatilag a 3500 főt foglalkoztató **Electrolux Kft.** (Jászberény, hűtőszekrény-, fagyasztó és porszívógyártás) és a több mint 800 fős **Samsung Electronics Magyar Zrt.** (Jászfényszaru, televíziógyártás) megtelepedésével kezdődött el. Kiemelkedő a kistérségben működő Electrolux és Samsung gyárak jelentősége nemcsak a Jászság iparában, hanem az ország ipari exportjában is mérhető jelentőségük, de jelentős foglalkoztató Jászberényben az Aprítógépgyár, a Jász-Plasztik Kft., és több további, részben az előbbiekhöz kapcsolódó gép- és műanyagipari

cég (19. számú táblázat). A térség harmadik jelentős ipari telephelyévé vált a Jászárokszállás ipari park.

Az Electrolux Lehel Hűtőgépgyár Kft. a hazai háztartási készülékgyártás piacvezetőjeként Magyarország egyik legnagyobb ipari vállalata és az Észak-alföldi régió egyik legnagyobb munkaadója. Az Electrolux Kft. és a Samsung Zrt. tevékenységükkel világszínvonalú technológiát honosítottak meg a térségben ami tükröződik a munkakultúrában és a jövedelmi viszonyokban egyaránt. A multinacionális cégekhez kapcsolódó beszállítói hálózatok egész rendszere alakult ki és erősödött meg az elmúlt években.

19. számú táblázat: A Jászberényi kistérség legnagyobb vállalkozásai (2007)

Cég neve	Telephelye	Ágazat	Létszám
Electrolux Lehel Kft.	Jászberény	Gépipar, háztartási villamos készülékek gyártása	2 700
Ruukki-TiszazRt.	Jászberény	Gépgyártás	700
Trend Kft.	Jászberény	Hűtőgép és porszívó alkatrészek	380
KÓD Kft.	Jászberény	Villamos termékek gyártása	240+100 időszakos
CO-OP Star ZRt.	Jászberény	Élelmiszer és iparcikk kiskereskedelem	800
Szatmári-Bau Kft.	Jászberény	Építőanyag kis- és nagykereskedelem	450
Jász-Plasztik Kft.	Jászberény	Műanyag- és vegyipar	800
Tesco Globál Zrt.	Jászberény	Élelmiszer jellegű vegyes kiskereskedelem	200
Emcon Technologies Kft.	Jászárokszállás	Közúti járműmotor,- alkatrészek gyártása	320
Carrier CR Magyarország Kft.	Jászárokszállás	Nem háztartási hűtő, légállapotszabályozó gyártása	400
Dometic ZRt.	Jászberény	Háztartási villamos készülékek gyártása	290
Ferro-Press Kft.	Jászberény	Fémfeldolgozási termék gyártás	260
Bundy Kft.	Jászárokszállás	Háztartási villamos készülékek gyártása	290

		gyártása	
Rosenberger Magyarország Kft.	Jászárokszállás	Szigetelt vezeték, kábelgyártása,	750
Jászapáti 2000 MG ZRt.	Jászapáti	Mezőgazdaság, vegyes gazdaság	250
MÁV FKG Kft.	Jászkisér	Vasúti kötőpályás járműgyártása	700
Samsung Electronics Magyar Zrt.	Jászfényszaru	Híradástechnikai fogyasztási cikkek gyártása	1200+2000 időszakos

Forrás: saját szerkesztés a Regionális Munkaügyi Központ adatai alapján

Jász-Nagykun-Szolnok megye 50 legjelentősebb cége közül 16 a Jászberényi kistérségben, míg 19 a megyeszékhelyen működik.

A Jászság **idegenforgalma** nem jelentős. A megyében a kistérség idegenforgalmi pozíciója az egyik leggyengébb. Ennek legfőbb oka az idegenforgalmi kínálat hiánya és a kapcsolódó szolgáltatások kevés száma, illetve alacsony színvonala. A Jászság fővároshoz való közelsége és gyors elérhetősége javítja turisztikai szerepkörét.

A térség legjelentősebb turisztikai vonzereje a **termálvíz**, amelyre épülő gyógyfürdő a kistérségben az alábbi településeken található: Jászszentandrás, Jászapáti, Jászárokszállás, Jászberény, Jászboldogháza, amely fürdők egyelőre nem bonyolítanak jelentős idegenforgalmat. A strandok hiányosságai között megállapítható a leromlott állapot, mely teljes rekonstrukciót kíván, korszerűsítés és a kulturált kiszolgáló egységek kialakítása, parkosítás szükséges.

A strandok és mellette a kempingek olyan adottságok, amelyek lehetőséget nyújtanak arra, hogy céltudatos fejlesztéssel lehet építeni, alapozni. A szállodák, panziók száma és kapacitása alacsony, melynek oka egyrészt a kereslet hiányában, másrészt az alacsony vállalkozási aktivitásban keresendő.

A térség gyengesége, hogy a kevés a szállásférőhelyek száma az idelátogatók számához mérten is. A kistérségben csak 7 településen foglalkoznak vendéglátók szállásadással. A termálfürdővel rendelkező négy

városon kívül a horgászturizmusba bekapcsolódott Jásztelken, Jászkiséren és Jászdózsán. Fontos feladat a települések újabb körének bekapcsolása a falusi vendégfogadásba. Szükség lenne a szálláshelyek, vendéglátó-ipari kapacitások kialakítására, promóciós tevékenységek támogatására.

A kistérség életében jelentős a **rendezvényturizmus**. Kistérségi jelentőségűek a települések védőszentjéhez kapcsolódó falunapok, nemzetközi jelentőségű a Jászberényben megrendezésre kerülő Jászberényi Nyár programsorozat elemének számító Európai Kisebbségek Folklor Fesztiválja.

Szélesebb térségi idegenforgalmi kínálat kialakítására nyújtanak lehetőséget az alábbi adottságok:

- a térségen átfolyó Zagyva és Tarna valamint holtágaik és halastavak meglétére alapozva kialakulhatna a horgászturizmus;
- a vadász-turizmus fejleszhető lenne a működő vadásztársaságok szolgáltatásainak bővítésével, valamint kínálatuk térségen kívüli minél szélesebb körű megismertetésével;
- a térség összekötő szerepét felvállalva a térségen kívüli nagy vonzáscentrumokat elérő kerékpáros túraútvonalakat lehetne létrehozni;
- a Zagyva bekapcsolása az Alföld vízi-turizmusának útvonalaiba;
- a meglévő termálturizmus összekapcsolása kulturális és gasztronómiai programkínálattal, valamint
- a vidéki élet értékeinek bemutatására a falusi turizmus feltételrendszerének fejlesztésével.

A kistérségben jelentős **kézműipari hagyományok** vannak: kádárok, kovácsok, kosár és szalmafonók, asztalosok, népi iparművészek, népviselet-készítők, fafaragók stb. A Jászság legfontosabb kulturális öröksége maga a „jász”-ság. A Jászberényben található Jász Múzeumban őrzik a kistérség szimbólumának számító Lehel kürtjét. A megye kistérségei közül a Jászság a műemlékekben a leggazdagabb.

A **falusi turizmus** a kistérségben jelentősen erősödött az utóbbi tíz évben. A termálturizmus jótékony hatást gyakorol a helyi szálláshely szolgáltatás fejlődésére épp úgy, mint a helyi agrártermékek helyben való értékesítésére, a gyógyászat, a szabadidő-ipar fejlődésére, megerősödésére, a kulturális rendezvények megsokasodására. A turizmus fejlődése révén pótlólagos

jövedelemhez jutnak a falusi turizmussal foglalkozók, a szállítási költségek megspórolásával nagyobb árrést realizálnak az agrártermelők.

Az **ökoturizmus** számára a kistérség országos jelentőségű védett természeti területei – Hevesi Puszták Tájvédelmi Körzet, Tápió-Hajta Vidéke Tájvédelmi Körzet – adhatnak helyszínt. A védett területek járszági részén nincsenek ökoturisztikai létesítmények, programok, a területre a belépés csak engedéllyel történhet.

A térségben a **vízi turizmus** nem jellemző, de kívánalom a Zagyva bekapcsolása az Alföld vízi-turizmusának útvonalaiba. A Holt-Tarnán Jászdózsán kajakozás vehető igénybe. A térségen átfolyó Zagyva és Tarna, valamint holtágaik és halastavak a horgászturizmusnak adnak otthont. Horgászati lehetőség Jászkiséren, Jásztelken és Jászdózsán van.

Összességében a versenyképességet csak az infrastruktúra általános fejlesztésével, korszerű turisztikai termékek, termékcsomagok megteremtésével, hatékony marketing munkával, egyedi arculatok és hatékony működési feltételek kialakításával van mód lényegesen javítani.

A kistérség lakosságának mindennapjaiban jelentős szerepet játszik a **civil élet**. Számos civil szervezet működik a Jászságban. A civil közösségek leképezik azt, hogy a Jászságban nagyon karakteres, erős az etnikai csoporttudat és a jász eredet ápolása. A kistérség kulturális értéktudata, hagyományörzése (pl. Jászok Világtalálkozója, Jász Kapitányi cím, a Jász Múzeum rendezvényei) követendő szimbólumokká váltak.

4.3.7 A kistérség speciális adottságai

A) A szocializmus olyan munkakultúrát honosított meg a városban és a térségben, amely rendkívül vonzó a hasonló profilú, ipari termelő beruházásnak telephelyet kereső multinacionális vállalatok számára. A rendszerváltást követően képzett, az ipari kultúrát ismerő **munkaerőpotenciál**, mérnöki és technikus gárda állt rendelkezésre.

B) Budapesttől 1 órán belül **elérhető** a kistérség egy része, és az út nagyobb része autópályán tehető meg. Egy órán belüli elérhetőségre fekszik a város a ferihegyi repülőtértől is. (Ennek értelmében a Hajdúböszörményi

kistérséghez hasonlóan a Jászberényi kistérségnek a forgalmi fekvése nyújt lehetőségeket.)

C) A Jászság a hazai privatizáció és **működőtőke betelepülés** legsikeresebb példái köré sorolható. Az Észak-alföldi régióban Debrecen és Nyíregyháza után a legkeresettebb telephely létesítési helyszín a Jászság, a megyén belül megelőzi a megyeszékhely Szolnokot is.

D) Az Electrolux Lehel Hűtőgépgyár Kft. és a SAMSUNG **világszínvonalú technológiát** honosítottak meg a térségben, ami tükröződik a munkakultúrában és a jövedelmi viszonyokban egyaránt. A multinacionális cégekhez kapcsolódó beszállítói hálózatok egész rendszere alakult ki és erősödött meg az elmúlt években. A térség gazdaságára jellemző, hogy kezd túllépni a termelés szintjén, és egyre inkább igényli az innovációt és az ezt megalapozó tevékenységeket.

4.4 Aktuális fejlesztési dokumentumok lehetőségeinek összefoglalása a SWOT elemzés segítségével

Mindhárom kistérség esetében a kistérség bemutatásáról szóló fejezeteket a kistérség speciális adottságaival fejeztem be. Az elvégzett kutatómunka során a kistérség adottságait és lehetőségeit tekintve arra a következtetésre jutottam, hogy az ott felsorolt adottságok fejlesztése, valamint az azokkal kapcsolatos kínálgató lehetőségek maximális kihasználása nyújthat kiugrási lehetőséget a kistérség számára 2007-2013 között, majd az azt követő időszakban.

Ezért, ebben a fejezetrészben azt vizsgálom, hogy a kistérségi dokumentumok készítői – ezáltal a kistérség – minden vizsgált dokumentum helyzetelemzésének konklúziójaként összeállított SWOT (erőségek-gyengeségek, lehetőségek-veszélyek) elemzés – jelen esetben kiemelve az erősségeket és gyengeségeket – mennyire „számol” a kistérség 4. fejezetben felsorolt lehetőségeivel, megfelelő súllyal szerepelnek-e a dokumentumokban ezek a kihasználható feltételek, visszaköszönek-e az erősségek és lehetőségek között!?

KISVÁRDAI KISTÉRSÉG

Erősségei:

- Rendkívül kedvező földrajzi elhelyezkedés, az EU V. közlekedési folyosója és a 100-as vasúti fővonal és a 4-es fő közlekedési út áthalad a területen,
- Széleskörű logisztikai szolgáltatások vehetők igénybe,
- Több jól működő szállítmányozási és logisztikai cég,
- Üzleti szolgáltató infrastruktúrák találhatók az övezetben (közvámraktár, logisztikai szolgáltató központ, kamionterminál),
- Eltérő vasúti nyomtáv- árumegállítási és átrakási kényszer, a záhonyi MÁV átrakó körzet Közép-Európa legnagyobb vasúti átrakó körzete,
- Záhony a nemzetközi forgalom számára nyitott határátkelő volt Ukrajna számára, amelyen vasúti és közúti áruforgalom is haladhat,
- Záhony az Európai Unió „Keleti kapuja”,
- Két ipari park (Tuzsér és Záhony) működik az övezetben,
- Ipari tevékenységre alkalmas kihasználatlan barnamezős területek állnak rendelkezésre,
- A határ két oldala között fennálló gazdasági fejlettségbeli különbség komparatív előnye.

Lehetőségei:

- Záhonyban – az EU keleti határán – a Schengeni egyezmény előírásainak bevezetésével új szolgáltatások nyújtására nyílt lehetőség,
- Növekvő igény a logisztikai szolgáltatások iránt,
- A működő üzleti infrastruktúrák szerepe felértékelődik,
- Az M3 autópálya kiépül Záhony és Barabás településekig, ezáltal megteremtődnek a bimodális (közút-vasút) logisztikai szolgáltatások nyújtásának alapjai,
- Vasúti szállítás felértékelődik az EU-ban,
- A vállalkozási övezet szomszédságában, Ukrajnában működik a Kárpátalja Különleges Gazdasági Övezet,
- Kormányzati szándék van Záhony és térsége gazdasági fejlesztésére,
- A határon átnyúló gazdasági kapcsolatokat segítő programok köre bővül,
- Növekszik az érdeklődés Északkelet-Magyarország, mint befektetési célterület iránt.

HAJDÚBÖSZÖRMÉNYI KISTÉRSÉG

Erősségei:

- Kedvező földrajzi elhelyezkedés,
- M3-a autópálya közelsége,
- Gyorsan újraindítható, országos közúthálózatról és iparvágánnyal megközelíthető összközműves (víz, gáz, szennyvíz, villamos energia, telefon) kihasználatlan-, illetve fejleszhető ipari területek,
- Kedvező helyi vállalkozói magatartás,
- Belső úthálózat megyei átlagot meghaladó mértékű kiépítettsége,
- Debreceni repülőtér közelsége,
- Útfenntartás és dinamikus útkorszerűsítés fajlagos költségeit csökkentően az útépités infrastruktúrája helyben megtalálható,
- A munkaerő képzettségi színvonala jó,
- Nagyvárosok közelsége (munkahely lehetőségek és beszállítói kapacitás kiépíthetősége),
- Fejlődőképes lokális munkaadói oldal,
- Átképezhető munkavállalók.

Lehetőségei:

- Az autópálya fejlesztés révén a kistérség erőteljesebben kapcsolódhat be a nagyobb térségi munkamegosztásba, mely új gazdasági profilok kialakulását is lehetővé teszi,
- Közlekedési kapcsolatok javulása, további infrastrukturális fejlesztések,
- Az európai forgalmi (közúti és vasúti) folyosók mentén hosszú távon megvalósuló fejlesztések kedvezően érintik a kistérség közlekedés-földrajzi pozícióját,
- EU forgalmi folyosó térszerkezeti hatása előnyösen érintheti a kistérséget (ukrán, orosz piacra jutás folyosói nyomvonalán fekszik),
- Környezetvédelmi és infrastrukturális támogatások,
- Debreceni Egyetem innovációs potenciáljának kiaknázása,
- Jelentős mértékű munkaerő-piaci támogatások,
- Ipari övezetek bővítése, valamint ezek fejlesztése a közeljövőben,
- Debreceni versenyképességi pólus kialakítása,
- Debrecen és Nyíregyháza meghatározó szerepe a kistérség innovációs képességének erősítésében,
- A kistérség Debrecen és Nyíregyháza szuburbanizációs célterületévé válhat a jövőben.

JÁSZBERÉNYI KISTÉRSÉG

Erősségei:

- M3-as autópálya közelsége, a kistérség összeköttetése a fővárossal és a budapesti Ferihegyi repülőtérrel, ipar megtelepedésére kedvező feltételek,
- Az elektronika és gépgyártás több évtizedes hagyománya, nagyvállalatok jelenléte,
- Rugalmas, dinamikus, piaci változásokra reagáló erős beszállítói kör (KKV szektor),
- Termálvíz jelenléte az egész kistérségben,
- Jól képzett, kötődő szakemberek,
- Erős és kötődő vállalkozó réteg, kreativitás,
- Stabil foglalkoztatottság, alacsony munkanélküliség,
- Piaci igényekhez alkalmazkodó, rugalmas felnőttképzési lehetőségek,
- Erős ipari bázis.

Lehetőségei:

- A kistérség multinacionális vállalatainak kiterjedt nemzetközi kapcsolatrendszere van,
- Jelentős beruházói-betelepülői érdeklődés a kistérség iránt,
- Jászági főcsatorna megépítése lehetőség az öntözésre, vízgazdálkodás megoldására,
- Tematikus-, termál-, valamint falusi turizmus támogatása,
- Főútvonalak fejlesztése (11,5 t),
- Gyorsforgalmi utak kiépülése (M8),
- Infrastrukturális beruházási pályázatok, kis- és középvállalkozások támogatása,
- A vállalatok folyamatos innovatív és K+F tevékenysége és igénye,
- Foglalkoztatási programok bővülése,
- A kistérségben való gondolkodás preferálása.

5. A VIZSGÁLANDÓ KISTÉRSÉGEK FEJLESZTÉSI IRÁNYAINAK ÉS DOKUMENTUMOKBAN KITŰZÖTT CÉLJAINAK ÖSSZEVEVÉSE

A fejezetben az eddigi dokumentumok áttekintése és az abban leírtak értékelése után **összegyűjtöm a problémákat és megoldási javaslatokat igyekszem megfogalmazni**, mintegy ajánlasként az egyes kistérségeknek, a kistérség speciális adottságai közül az általam legjelentősebbnek ítéltnek legyen az már felismert, de még tovább nem fejlesztett lehetőség, vagy teljesen új gondolat.

5.1 KISVÁRDAI KISTÉRSÉG

Kutatási hipotézis:

A vizsgált Kisvárdai kistérség legjelentősebb kiugrási lehetősége a földrajzi fekvéséből adódó helyzete, határmentisége, az ahhoz kapcsolódó logisztikai potenciálja, a széles és keskeny nyomtávú vasútvonalakból adódó átrakási kötelezettsége és az ezekkel párosuló kihasználatlan, fejlesztendő ipari területek adta lehetőségek.

Az alap hipotézis bizonyítását elsőként a 2007 év végén bekövetkezett kistérségi kettéválással kezdem. Ebből a szempontból talán szerencsés is a volt a Kisvárdai kistérség kettéválása Kisvárdai és Záhonyi kistérséggé, hiszen így minden gazdasági irányú fejlesztés kellően koncentrálódhat Záhony és térségére, a fejlesztések valós célterületére, így nagyobb esélye van arra, hogy Záhony valóban az EU keleti határának egyik legfontosabb logisztikai és feldolgozóipari csomópontjává váljon.

A korábbi fejezetekből látható, hogy a legtöbb lehetőség biztosítottnak látszik Záhony és térsége megfelelő fejlesztésére és logisztikai potenciáljait kihasználva olyan fejlődést elérni, amivel versenyképessé válik mind a hazai, mind a nemzetközi piacon.

Záhony és térségének szükséges beavatkozási területeinek meghatározása előtt vegyük sorba a feltárt problémákat, hogy aztán egy valódi, problémákra reflektáló, a térség valós gondjait orvosló fejlesztési stratégiát kapjunk (20. számú táblázat).

Probléma1: Alapvetően a térség logisztikai szolgáltatásaira – elsősorban az átrakási vasúti kapacitásokra – nemzetközi igény van. Jelentősen **változott** viszont a térségen **átáramló áruk** (a nagy tömegű ipari és mezőgazdasági alapanyag és nyersanyag helyébe a feldolgozott termékek léptek) **szerkezete** és a térség kapacitás kihasználtsága lényegesen lecsökkent. A FÁK létrejöttével **új partnerek** is léptek színre Közép-Ázsiából és Távols-Keletről, amelyek köre tovább bővíülhet. Az új partnerek megváltozott igényeinek megfelelő fejlesztés, kínálat és gazdasági alkalmazkodás szükséges a térség jó pozícióba hozása érdekében.

Probléma2: Hazánk Európai Unió tagságával Záhony nemcsak Magyarország, hanem az Európai Unió számára is „kapu”-vá vált. Ez teszi lehetővé, hogy az adott logisztikai-, és vám-szolgáltatásokat az egész Európai Unió igénybe vegye. Ahhoz, hogy a belépő és kilépő **hozzáadott érték növelés** megvalósuljon a logisztikai szolgáltatások minőségi fejlesztése és az ipari parki eddig hiányzó szolgáltatások fejlesztése is szükséges. A kilépő termékek esetében érdekeltté válhat az ipar a befejező munkafázis idetelepítésében, míg a belépő, főleg nyersanyagok és félkész termékek esetében fontos az EU konformmá válás.

Probléma3: A térségi **vállalkozások** jellemzően alakulásuktól fogva **tőkehiányosak**, és mivel a jövedelmezőségük is jóval az iparági átlagok alatti, így nemigen jelenthet a lassú, fokozatos gyarapodás sem megoldást, a jelenlegi helyzetből kiutat.

Probléma4: A térség fő problémájaként említhetem, hogy magas az **elvándorlás**, vagyis gyenge a térség munkaerő megtartó képessége és alacsony az életszínvonal. Magas a pályakezdő munkanélküliek és a tartósan munka nélkül lévők aránya, valamint nem megfelelő minőségű és alacsony mértékben kiépített a települési infrastruktúra. A tartós **munkanélküliség** okai, hogy elmaradott a szakmai képzés technikai háttere, a képzés szakmai tartalma nem minden tekintetben felel meg a piaci szükségleteknek és a szükséges eszközök hiányában a gyakorlati oktatás nehézkes. A magas munkanélküliség másik oka, hogy alacsony a térség iparosodottsági szintje és alacsony a vállalkozások munkahelyteremtő képessége. A települési infrastruktúra fejletlenségét két fő ok adja: telekommunikációs infrastruktúra kiépítetlensége, másrészt, hogy nem megoldott a települési szennyvíz korszerű kezelése.

Megoldási javaslat1: Szükséges megteremteni a helyi kis- és középvállalkozásoknak a feltételeket a letelepedésre, ennek érdekében célzott **ipari és logisztikai területeket** kell kialakítani.

Megoldási javaslat2: A gazdaságot és logisztikát segítő (vasút- és közútfejlesztési) **infrastruktúra fejlesztése** a vállalászási zónák kiszolgálására. Szükséges az állami és annak szervei (Magyar Államvasutak ZRt.) kezelésében és működtetésében lévő logisztikai infrastruktúra rekonstrukciója. A jövedelmezőség növeléséhez a piaci részesedés növelése és jó termék, kiváló minőség kellene, amit nehéz elavult eszközökkel és rendszerekkel biztosítani.

Megoldási javaslat3: Szükség van a térségben a közép- és felsőfokú ipari és logisztikai **képzés** – főleg infrastrukturális – feltételeinek korszerűbbé tételére, műhelyek, laborok, gyakorlati helyek biztosítására, és olyan szakemberek képzéseire, akik a logisztika területén működő jelenlegi és jövőbeni vállalkozások igényeihez igazodnak szaktudásukkal.

Megoldási javaslat4: A **befektetés-ösztönzési** program célja a térségen kívüli hazai és külföldi befektetők térségbe vonzása, a vállalászói aktivitás növelése, lehetőleg a tőkeerős korlátolt felelősségű társaságok és részvénytársaságok számának növelésével, mivel ha nincs befektetni való pénztőke, akkor nincs modern eszköz, hatékonyabb működés és magasabb jövedelmezőség sem.

Megoldási javaslat5: A Záhony és térségében logisztikai területen működő kis- és középvállalkozások **klaszterbe** tömörülése, klaszter menedzsment szervezet létrehozása, hogy a klaszterben működő KKV-k több olyan tevékenységet tudjanak közösen végezni, amelyek igen nagy megterhelést jelentettek korábban.

20. számú táblázat: A Kisvárdai kistérség problémái és megoldási javaslatai

	Probléma		Megoldási javaslat
1.	változott az átáramló áruk szerkezete, új partnerek		ipari és logisztikai területek kialakítása
2.	hozzáadott érték növelés hiánya		logisztikát segítő infrastruktúra fejlesztése
3.	tőkehiányos vállalkozások		képzés
4.	elvándorlás, munkanélküliség		befektetés-ösztönzési program
5.			klaszter

Forrás: saját szerkesztés

5.1.1 A nemzetközi helyzet vizsgálata

Záhony és térségét magába foglaló Kisvárdai kistérség hazánk egyik legfejletlenebb területe, határ-menti, periférikus és speciális adottságokkal rendelkezik, melynek átrakó kapacitása a rendszerváltást követően, a Szovjetunió és annak utódállamaival történő kereskedelmi kapcsolatok felszámolásának következtében, drasztikusan csökkent. Záhony és térségében a 80-as években elsősorban a normál és széles nyomtávú vasúthálózat találkozási pontján, mintegy 13,5 millió tonna árucserére alkalmas logisztikai kapacitás kialakítására került sor, melynek kihasználtsága a rendszerváltást követően mintegy harmadára esett vissza. A térség logisztikai múltja tehát biztosítja a jövőbeli fejlesztésekhez a kellő alapot.

A terület gazdasága stagnál, a határ menti fekvésből adódó előnyöket csak részben tudja kihasználni, és bár a térség a társadalmi-gazdasági mutatók alapján elmaradottnak számít, a lakosság jelentős részének a fekete- és a szürkegazdaság bizonyos megélhetést biztosít.

A logisztika preferált nemzetgazdasági terület, amelynek az adottságai a térség kedvező földrajzi elhelyezkedéséből és a térség múltjából következően rendelkezésre állnak. A térség kedvező terep lehet egy bi- és/vagy trimodális¹⁵ logisztikai központ kialakítására.

¹⁵ Bimodális: közút és vasút összekapcsolásával, Trimodális: közút, vasút és víziút összekapcsolásával.

Magyarország uniós csatlakozása újabb alternatívát nyitott a gazdasági kapcsolatokban, hiszen Záhony nemcsak az ország, hanem az unió keleti határa is, így lehetőséget biztosít az uniós országok közötti és a keleti tranzitforgalom lebonyolítására.

Az unió keleti határát három stratégiai szerepű, döntően vasúti szállítási útvonal metszi: a lengyel határon Terspol - Breszt, amelyen a vasúti áruforgalom 48 százaléka halad át, valamint a szlovákiai Csap - Ágcsernyő és a magyar Csap - Záhony, ahol a vasúti áruforgalom 23-23 százaléka zajlik. Ezek a vonalak azért stratégiai jelentőségűek, mert mindhárom esetben – a FÁK-országokban alkalmazott széles és az Európában alkalmazott normál vasúti nyomtáv közötti különbség miatt – az áru csak megállás és átrakás után szállítható tovább. Szintén lényeges, hogy 2007. vége óta mindhárom szállítási útvonal ezeken a helyeken lépi át a schengeni határt.

A széles nyomtávú vonalak leghosszabban Lengyelország területébe ékelődnek be (Katowice irányába, 395 km). A lengyel határforgalom volumenében is jelentősen meghaladja a másik két érintett országét, ám mivel a Lengyelországon keresztül haladó forgalom céliránya Észak- és Nyugat Európa, ezért valódi versenytársat Záhony és térségének a szlovákiai Ágcsernyő jelent.

Szlovákiában a Matovce-i határátkelő, bár forgalmát tekintve jelentősebb az ágcsernyőitől, nem számít igazi versenytársnak, ugyanis az csak a kassai vasmű nyersanyaggal való kiszolgálását végzi, és a vonal már ma is túlterheltnek tekinthető.

A záhonyi és az ágcsernyői határátkelők egyaránt az V-ös Helsinkifolyosó részét képezik, forgalmuk jelenleg közel azonos – 6 millió árutonna/év körüli, melyből kb. 1 millió tonna az export. Mégsem lehet teljeskörű versenyről beszélni, ugyanis a szlovák átkelőnél a vasútra lényegében nem épül jelentős infrastruktúra, csak rendezési-átrakási feladatokat végeznek. További problémát jelent a térség számára, hogy az egyéb közlekedési vonalak erősen leromlottak, ezáltal a közúti teherszállítás forgalma is lényegesen alacsonyabb a záhonyinál.

Ezzel szemben a Záhonyi térségben az átrakás, átfejtés, tárolás és feldolgozás egyaránt fontos szerepet kap, a vasútra tehát lényegesen

nagyobb infrastruktúra építkeznek. A jövőbeni fejlesztési tervekben még jelentősebb szerep jut a feldolgozásnak, mely a térség gazdasági fejlődését katalizálja (beleértve a határon átnyúló területeket is).

A határok kelet felé tolódásával az átrakási pontok közül a záhonyi átrakókörzet az Unió határain belülre került. Ez új piaci környezetet teremtett az Unión belüli illetve a kelet-európai és ázsiai országok közötti kereskedelemben, és egyben versenyhelyzetet is Magyarország és Szlovákia között a tranzitforgalom bonyolításában. Záhony jelentős átrakási kapacitástöbblettel rendelkezik közvetlen versenytársával, a szlovákiai Ágcsernyővel szemben – főleg a fedett és nyitott vámraktárak tekintetében – , ezt a kapacitást azonban jelenleg alig használja ki. Fejlesztések megvalósulásával, az árak – főleg a vasúti pályadíjak – versenyképesebbé tételével, és egy kölcsönösen előnyös munkamegosztás kialakításával mind a záhonyi mind az ágcsernyői átrakókörzet előnyösebb helyzetbe kerülhet.

2007. december 1-je óta itt húzódik a schengeni határ: ezzel a záhonyi térség ideális helyszínné vált ahhoz, hogy az itt megforduló áruhoz olyan többletérték-termelés kapcsolódjon logisztikai és feldolgozó tevékenység formájában, amely a magyar nemzetgazdaság növekedését segíti elő.

5.1.2 A komplex program

A Magyar Kormány a Záhonyi térség speciális adottságainak felhasználására kezdeményezte a gazdaságfejlesztési komplex programot, melynek célja, az ország nemzetközi logisztikai szerepének növelése, ezáltal a tranzitforgalom lehetséges emelésével előálló gazdasági lehetőségeknek a magyar gazdaság számára történő jobb kihasználása, valamint a program keretében a kis- és középvállalkozások támogatása.

Annak ellenére, hogy **Záhony és térsége** folyamatosan a támogatott térségek közé tartozott, a gazdaság helyzetének gyorsabb ütemű változása nem következett be. Ezért, valamint a fent vázolt öt megoldási lehetőség felismerésekor indított a kormány 2141/2006 és a 2090/2007 számú határozatával és a Miniszterelnök 6/2007 számú határozatával egy „A záhonyi térség különleges gazdasági övezetének komplex gazdaságfejlesztési programot”, a kiváló logisztikai adottságok kihasználására, a lakosság életkörülményeinek javítására, amely több –

Európai Unió források lehívására alkalmas – operatív programhoz illeszkedő kiemelt projektként megvalósuló projekt.

A Kormány 2247/2007. (XII. 23.) számon elfogadta a záhonyi térség különleges gazdasági övezetének komplex gazdaságfejlesztési programjának végrehajtásáról szóló határozatát, valamint a megvalósítás és előkészítés fázisát az 1095/2007. (XII. 15.) Kormányhatározatban nevesítette.

A projekt által érintett terület, „Záhony és térsége”-ként definiált, a következő 16 település által lefedett területet takarja: Záhony, Győröcske, Tiszabездé, Tuzsér, Komoró, Fényeslitke, Tornyospálca, Mándok, Eperjeske, Tiszaszentmárton, Zsurk, Kisvárd, Döge, Benk, Tiszamogyorós és Mezöladány, ugyanakkor a területhez gazdasági-társadalmi szempontból szorosan kapcsolódik további 4 település (Jéke, Nyírlövő, Pap és Újkenéz). Vagyis a projekt által közvetlenül érintett földrajzi területen összesen 20 település (vizsgált terület) található.

Záhony és térsége földrajzilag lehatárolható: a 100-as vasúti törzsvonal – amely biztosítja a kapcsolatot Nyíregyházán keresztül a fővárossal, a szomszédos régiókkal, megyeszékhelyekkel – a 4-es főútvonal, valamint a 111-es vasútvonal által határolt területek. Ezen a területen van a térség MÁV átrakó körzete, valamint e térségben találkoznak az európai szabványú normál és a keletről érkező széles nyomtávú vasútvonalak.

A programot előkészítő dokumentumokból megtudható, hogy a komplex projekt öt részprojektből tevődik össze, melynek részei a következők:

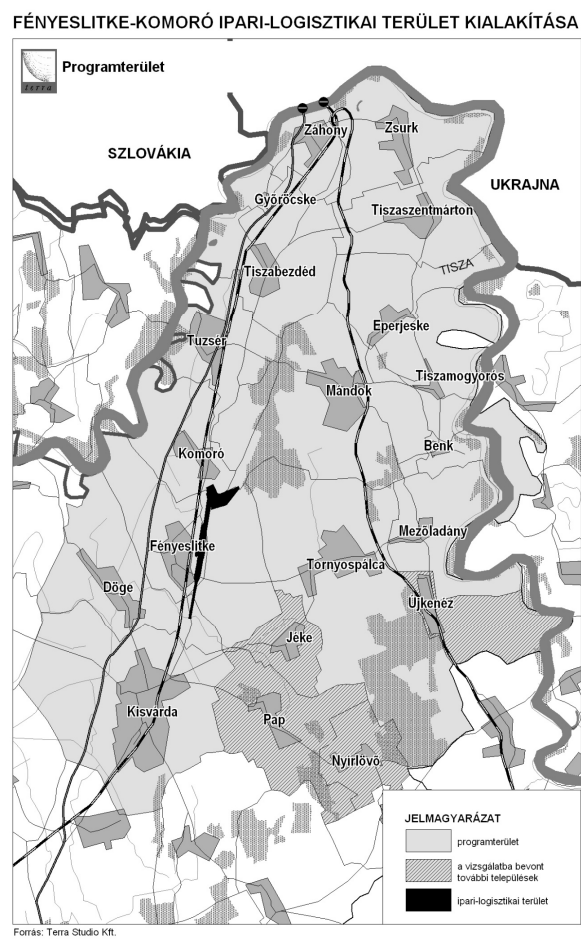
1. Ipari és logisztikai területek létrehozása
2. A gazdaságot és a logisztikát segítő infrastruktúra fejlesztése
3. A térségben működő kis- és középvállalkozások támogatása
4. A gazdasági és logisztikai tevékenységet segítő közép- és felsőfokú képzés és az átképzés segítése
5. Logisztikai tevékenységet végző vállalkozások tömörítése, klaszter létrehozása.

A részprojektek a vasúti- és közúti infrastruktúrát, a fogadó ipari területet kívánják fejleszteni és az igényekhez igazodó képzéseket szerveznek a térségben élők, elsősorban munkanélküliek számára. Az öt részprojekt közül kettő az Észak-Alföldi Operatív Program (ÉAOP) 1. Regionális

gazdaságfejlesztés prioritásának forrásaiból, három pedig a Közlekedésfejlesztés Operatív Program (KÖZOP) forrásaiból fog megvalósulni.

A Fényeslitke-Komoró ipari-logisztikai terület (17. számú ábra) minőségi telephelykínálatának megteremtését szolgáló tevékenységek kerülnek elvégzésre.

17. számú ábra

Célja hogy mintegy 160 hektár állami tulajdonú területen, bérleti konstrukcióban értékesítve, megteremtődjön a kiemelkedően nagy intermodális logisztikai, szállítási, termelő és energia igényű vállalkozások számára is a letelepedés lehetősége. A magyar Kormány szándéka, hogy a térség iparterületeinek fejlesztése, a kommunális ellátáshoz szükséges ivóvíz és szennyvízkezelés biztosítása, a termeléshez szükséges kommunikációs-, elektromos- és gáz – energia ellátás hálózatai az iparterület határáig megépüljön, hogy megteremtődjön kiemelkedően nagy energia- és szállítási igényű vállalkozások számára is a letelepedés lehetősége.

Erőteljes hangsúlyt kap az ÉAOP-ból támogatott **Fényeslitke-Komoró térségében egy ipari-logisztikai terület** (FKILT) részprojekt, amelynek célja az iparterület alpinfrastruktúrával történő ellátása, hogy aztán a belső infrastruktúrájának ellátását a betelepülni szándékozó vállalkozások saját egyedi igényük szerint, saját forrásból tudják megvalósítani.

A belső **közúti infrastruktúra** fejlesztésével elérhető a vasúti és közúti szállítás kombinálása, az iparterületek közúti elérhetősége, illetve az alternatív szállítási útvonalak kiépítésével a települések elkerülése. Mivel a **vasúti infrastruktúra** iránti keresletet részben a kialakítandó új Fényeslitke-Komoró ipari-logisztikai park lehetőségei határozzák meg, ezért fontos elemezni a közvetlenül a park területén, illetve a beszállítók által végzett tevékenységeket:

A **fő közlekedési útvonalak** – 4-es és 41-es utak – fejlesztése. Ennek során az utak szélesítése, a teherbírás javítása, korszerű vonalvezetés kialakítása, szükséges esetekben elkerülő utak megépítése. Az M3 autópálya megvalósulásának elősegítése: a tervek szerint az autópálya Vásárosnamény térségében kettéágazik, és Záhony, valamint Barabás térségében éri el az országhatárt. Összekötő utak burkolatának felújítása, az utak szélesítése, biztonságos csomópontok kialakítása mellett a hiányzó összekötő utak megépítése is szükséges. Belterületi utak fejlesztése (portalanítás, szélesítés); az iparterületekre vezető utak kiépítése, felújítása. Az övezet belső kerékpárút-hálózatának kialakítása, a meglévő szakaszok összekapcsolása. A Záhonyi térségben nincs autópálya, az M3 autópálya 2006-ban Debrecent, 2007. szeptemberétől pedig Nyíregyházát is elérte. A Kormány - Nemzetközi egyezmény keretében - 2014-ig vállalta, hogy az M3-as autópályát Záhonyig kiépíti. Az autópálya megépülése jelentős

mértékben javítaná az övezet megközelíthetőségét, elősegítve a gazdasági fejlődéshez szükséges beruházások térségbe vonzását.

A 100-as **vasúti fővonal** alkalmassá tétele nemzetközileg elfogadható 140-160 km/h sebességű vasúti közlekedésre. Ennek során a vasúti pálya korszerűsítése, az elektronikus rendszerek fejlesztése, valamint a kiszolgáló létesítmények rekonstrukciója javasolt. A fővonal mellett indokolt a Záhony-Vásárosnamény mellékvonal korszerűsítése is. Iparvágányok kiépítése azon barnamezős területekre, melyek alkalmasak ipari-logisztikai vállalkozások befogadására, továbbá a kialakítani tervezett teherkikötőig.

A KKV-knak nyújtott támogatás mellett a térségben beruházni szándékozók számára biztosítani kell a **megfelelő képzettségű és számú munkaerőforrást**.

Az alap- és középfokú szakképzés minőségi infrastruktúrájának és feltételeinek megteremtésén túl, a **szakképzés** tárgyi és személyi feltételeinek javítása is szükséges. A szakképző intézményekben az oktatási infrastruktúra kerül korszerűsítésre, felújításra. A szükségleteknek megfelelően az egyes épületek bővítése is megvalósítható. A külső felújítás mellett azonban új oktatási eszközök is beszerzésre kerülnek, melyek szükségesek az oktatott szakmák elsajátításához. A piaci igényeknek megfelelő szakmák, ismeretek oktatása érdekében szükség van az oktatott szakmák felülvizsgálatára, és piaci alapokon nyugvó új szakmák oktatásának beindítására.

Mind a jelenlegi munkavállalók, mind a munkanélküliek ismeretinek javítása, azok továbbképzése. Ennek érdekében **továbbképzési és átképzési programok** szervezése és lebonyolítása javasolt. A diplomás – elsősorban pályakezdő – rétegek övezetbe települését elősegítő tevékenységek kivitelezése, többnyire a letelepedés, munkavállalás feltételeinek megteremtése, javítása. A képzési, átképzési programok során olyan ismeretek kerülnek átadásra a résztvevőknek, melyek birtokában ismét munkát tudnak vállalni. Az oktatott szakmák listájának összeállítása és a foglalkoztatási programok lebonyolítása során kiemelten fontos a vállalkozási övezet adottságainak – azaz a logisztikai szerepkör, és a feldolgozóipari hagyományok – figyelembe vétele, valamint, hogy a képzéseket sikeresen befejezők a gyakorlatban is alkalmazhatják a tanultakat.

A térség speciális adottságai (határtérség, logisztikai üzletágra épít, átrakó körzet, V. páneurópai közlekedési korridor) és a logisztikai ágazatot érintő változások (erősödő lengyel és szlovák logisztikai tevékenység, vasút liberalizáció, megalakult Magyar Logisztikai Klaszter) kellő indokot szolgáltak a Záhony és térsége logisztikai klaszter megalakulására.

12 térségi logisztikai vállalkozás a határmenti logisztikai klaszter létrehozásáról döntött. 2006. február 13-án megalakult a **Záhony Térségi Logisztikai Klaszter**. A klaszter alapító tagjai a Záhonyi Logisztikai Térségben működő logisztikai vállalkozások, a MÁV Cargo cégcsoport szervezetei és egyes térségfejlesztési – összesen 12 – szervezet. Később további 6 szervezet csatlakozott az együttműködéshez. A klaszter működése és hatékony tevékenysége 2008 után, egy pályázat elnyerését követően lesz kézzelfogható.

A létrejött klaszter szervezete működését tekintve két fő szervezeti egységre tagolódik: stratégiaalkotó és döntéshozó egység, valamint operatív, koordináló egység. A stratégiai egységet a klaszter alapító tagjai alkotják, az operatív egység szerepét egy szolgáltató iroda töltheti be, melyet egy menedzser és kellő számú munkatárs alkot.

A klaszter alakulásakor a következő fő tevékenységek ellátását tűzte ki célul:

1. A Záhony Intermodális Logisztikai Térség gazdasági és társadalmi fejlődésének elősegítése
2. Kutatás-fejlesztés, tudományos és innovációs tevékenység elősegítése a térségben
3. Munkaerőpiaci együttműködések előmozdítása, kiemelt figyelemmel a hátrányos helyzetűek elhelyezkedésére
4. Munkaerőpiaci képzések előkészítése
5. Egyéb, máshová nem sorolt gazdasági tevékenység

A létrehozott klaszternek fel kell állítani a menedzsment szervezetét, amely kivitelezzi a klaszter működéséhez szükséges tevékenységeket, azaz az együttműködéshez szükséges szervezeti háttérrel biztosítja. A klaszterben résztvevő vállalkozások együttműködése több területre is kiterjedhet, közösen vállalhatják egyes megbízások elvégzését kiegészítve egymás erősségeit, vagy közösen hajthatnak végre fejlesztéseket, közös képzési programokat szervezhetnek. Az együttműködés kiterjedése és mélysége

tisztán a tagok döntésén múlik. Ez az együttműködés jelenleg csak nevében klaszter, mert a legalapvetőbb klaszter - menedzsment tevékenység sem fedezhető fel a tevékenységében.

A támogatások segítségével történő fejlesztési lehetőségekkel azonban csak akkor tud élni a kistérség, ha nyitott az újra és a változásokra, gyorsan és rugalmasan képes alkalmazkodni a megváltozott körülményekhez.

5.1.3 A program várható hatása

A komplex program megvalósításával számos társadalmi-gazdasági előny érhető el. Ezek a következők:

Gazdasági előnyök

Javuló elérhetőség és hatékony kapacitáskihasználás. A jelenlegi széles nyomtávolságú vasúti infrastruktúra felújítása lehetővé teszi a nyugat-keleti vasúti áruszállítás szűk keresztmetszeteinek oldását, a szállítási idő mérséklődését, homogén vonalhálózat kialakítását, a prognosztizált forgalmi igényeknek való megfelelést, az ipari-logisztikai területek jobb megközelíthetőségét, elérhetőségét.

A térség beruházói megítélésének javulása, a tőkevonzó képesség, a gazdaság- és közlekedés-földrajzi potenciál kihasználása. A tervezett projekttel a tőkevonzó képesség jelentősen javul, hiszen a jó állapotú szállítási infrastruktúrával ellátott logisztikai körzet mindinkább felkelti – mind az európai piacot megcélzó keleti, mind a keleti piacokat megcélzó EU- – befektetők érdeklődését, s elsősorban a nagy- és középvállalkozások számára lehetőséget nyújt a térség gazdaság- és közlekedés-földrajzi potenciáljának kihasználására. A projekt hatására javul a térség beruházói megítélése. Várhatóan növekedni fog a betelepülő termelő és logisztikai vállalkozások száma.

A helyi gazdaság és KKV-k versenyképessége javul. A betelepülés másodlagos hatásaként meg fog erősödni a betelepülő vállalkozókat kiszolgáló helyi beszállítói vállalkozói kör. A helyi vállalkozások elsősorban, mint a betelepülő külföldi közép- és nagyvállalatok beszállítói juthatnak piachoz, ezáltal a fejlődés lehetőségéhez, mind a szolgáltatások, mind a termelési kooperációk tekintetében. A megélénkülő külső befektetői érdeklődés várhatóan megnöveli a területek értékét és a bérszínvonalat.

Ezért a helyi vállalkozások erősebb versenyhelyzetbe kerülnek, amelynek hatása kettős: a kis tőkeerejű, életképtelen vállalkozások tönkremennek, míg tőkeerős, perspektivikus vállalkozásokat fejlesztésekre ösztönzi, növelik technológiai színvonalukat, ami hozzájárul a magasabb hozzáadott érték előállításához, a foglalkoztatási szint növeléséhez, ezáltal a térség hosszú távú, megalapozott gazdasági fejlődéséhez.

Javuló versenyképesség. Ezzel a záhonyi térség gazdasági versenyhelyzete javul, hiszen a környező hazai, szlovákiai és romániai versenytársakhoz képest tőkevonzó képesség tekintetében egyértelműen előnyre tesz szert.

Társadalmi előnyök

A közvetlen foglalkoztatás bővülése. A tervezett projekt társadalmi előnyei elsősorban közvetve jelentkeznek. A foglalkoztatás közvetlen bővülése elsősorban a rendelkezésre álló, nagyobb használható kapacitásból fakad. A vasúti infrastruktúra megújítása közvetlenül elsősorban a vasúti és logisztikai területen jár munkaerő-bővítéssel, többletmunkaerő bevonására van szükség mind a beruházási, mind az üzemeltetési fázisban.

Közvetett előnyök

A projekt foglalkoztatás-bővítő hatásai nagyobb mértékben közvetetten jelentkeznek. A kedvezőbb közlekedési-logisztikai feltételek a potenciális befektetők telephelyválasztását ösztönzi, mely a foglalkoztatás szempontjából kedvezően érinti a tágabb térséget – beleértve Szabolcs-Szatmár-Bereg megyét és a szomszédos Borsod-Abaúj-Zemplén megyét. A foglalkoztatottság bővülésével a térségben nagy számban meglévő munkanélküli népesség jut munkalehetőséghez, így a biztos jövedelmek megléte az életminőség folyamatos javulását, s a térség népességmegtartó-képességének növelését eredményezik. A projekt és az annak révén megjelenő nagybefektetések a közép- és felsőfokú végzettségű munkavállalók iránti igényt is növelik, a képzettebb munkaerő elvándorlása lassul, a területi szegregáció mérséklődik. A nagyberuházások hatására a közvetett foglalkoztatás bővülése is várható, amely nagyságrendjében megegyezik a közvetlenül létrehozott munkahelyek számával (beszállítók, szolgáltatók stb.).

Rendkívül nehezen választhatóak el egymástól az egyes részprojektek, illetve a komplex záhonyi fejlesztés hatásai. Ennek megfelelően a várt

hatásokat egyben, a komplex fejlesztésre vonatkoztathatóan kell vizsgálni és nem kizárólag az egyes részprojektek sikerességétől függnék.

Létezik azonban néhány térségi szinten jelentkező hatás, mint például, hogy a projekt kapcsán közvetlenül előreláthatólag 2000 új munkahely jön létre 2015-re. Ugyanakkor a beruházás multiplikátor hatásainak következtében jelentősen javulhat a térség foglalkoztatottsági szintje, így a projekt következtében Szabolcs-Szatmár-Bereg megye 2005-ös 10,3%-os munkanélküliségi rátája előreláthatólag 2015-re 8%-ra fog csökkenni. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye 1 főre jutó GDP növekedése a 2004-es szintről (1.131 e Ft) 2015-re előreláthatólag 2300 e Ft-ra fog emelkedni. A projekt közvetett módon kedvezően hat a hátrányos helyzetű csoportok – jelen esetben kiemelten a romák – életesélyeinek javulásához. A beruházások munkahelyteremtő hatása az ő munkához jutási esélyeiket is növeli, a befektetésekhez kapcsolódó képzési, átképzési kurzusok javítják elhelyezkedési lehetőségeiket.

A komplex program fentiek megvalósításával maximálisan alkalmas a térség problémáinak kezelésére.

Összességében megállapítható, hogy az elmúlt 4-5 évben a kistérségről készült fejlesztési dokumentumok felismerték a kistérség követendő irányát, komplexen kezelik a közút-vasút-iparterület-humán erőforrás fejlesztést. és komoly kormányzati törekvés indult el annak érdekében, hogy a térséget akár egyetlen nagyvállalkozás, akár több kisebb befektető térségbe vonzásával óriási lökést adjanak a térség gazdasági fejlődésének, amely az itt tevékenykedő vállalkozások számára is kitörési pontot jelenthet.

Tehát a Kisvárdai kistérség számára megfelelő fejlesztési iránynak bizonyulnak a következő fejlesztési irányok, amelyeket „A záhonyi térség különleges gazdasági övezetének komplex gazdaságfejlesztési programja” biztosítani tud és amelyek egymással összefüggő komplex, több probléma megoldását célul tűző fejlesztések.

5.2 HAJDÚBÖSZÖRMÉNYI KISTÉRSÉG

Kutatási hipotézis: A vizsgált Hajdúböszörményi kistérség legjelentősebb kiugrási lehetősége a földrajzi fekvéséből adódó helyzete, amely azt a szerencsés állapotot idézte elő számára, hogy az utóbbi évtizedben jelentősen fejlődő – tőle 80 km-es körzetben fekvő - három megyeszékhelyekig megépített és átadott M3-as és M35-ös autópálya érinti térségét.

Joggal vizsgálom azt a kérdést, hogy a megépült M3-as autópályának szerepe van, vagy lesz a regionális politikában, a területfejlesztésben. Ennek a vizsgálatához segítségül hívok néhány hazai és külföldi szakértőt és vizsgálatot, valamint azok érv és ellenérv rendszerét, az autópályák hasznosságáról, gazdaságosságáról és gazdaság élénkítő hatásáról. Mindenek előtt bemutatom, hogy mit vár a Hajdúböszörményi kistérség az M3-as autópályától majd, kitekintésként további érveket sorolok fel a sztrádák ellen és mellett (21. számú táblázat).

Probléma1: Hiányzik az a **közlekedési rendszer**, amely jól illeszkedik az európai, szűkebb értelemben pedig a közép-európai regionális rendszerekhez, és amellyel Magyarország fel akar zárkózni a fejlett nyugat-európai országok szintjére. A felzárkózás első lépése a sztrádák elkészültével megtörtént, de hiányoznak, vagy nem megfelelő minőségűek a ráhordó és bekötő utak.

Probléma2: Kétségtelen, hogy az autópályák igen fontos eszközök egy-egy régió gazdaságának dinamizálásához, de korántsem elégséges feltételei a kívánt növekedésnek. A gazdasági fejlődéshez nem elég csupán az autópálya ottléte, hanem a környezetében **megfelelő üzleti feltételeket** kell teremteni a betelepülőknek.

Probléma3: Egyelőre nem ismert, ezért nem zajlik felkészülés a kistérség középfokú oktatási intézményeiben, annak érdekében, hogy megfelelő minőségű, **kereslethez igazodó szakképzés** történjen, amely nagyban hozzájárulna a térség népesség megtartó erejének növeléséhez.

Megoldási javaslat1: Magyarországnak minél előbb korszerűsíteni kell az EU kiemelt közlekedési folyosóihoz és a szomszédos országok **nemzetközi**

főútvonal–hálózatra csatlakozó útjainkat, hogy a gazdasági növekedésből származó haszon egy részét közutak, azon belül elsősorban gyorsforgalmi utak építésére fordítja az ország. További feladat pedig az úthálózat fővárosközpontú gyűrűs szerkezetét megtörő keresztirányú utak építése az országon belüli és a nemzetközi regionális kapcsolatok erősítése érdekében.

Megoldási javaslat2: Ahhoz, hogy a sztráda ki tudja fejteni gazdaságösztönző hatását, megfelelő kiinduló állapotok, valamint más dinamizáló tényezők együttes megléte szükséges. Biztosítani kell bizonyos autópálya melletti **ipari parkokban és ipari területeken** a vállalkozások betelepüléséhez szükséges alpinfrastruktúra ellátást, **üzleti feltételeket** (adók, ingatlan árak stb.).

Megoldási javaslat3: Autópálya körüli kedvező **humánerőforrás feltételek** megteremtése (kereslethez igazodó, megfelelő minőségű és mennyiségű képzett munkaerő) és biztosítása, amelyek gazdasági fejlődést és idegenforgalmi fellendülést eredményeznek.

21. számú táblázat: A Hajdúböszörményi kistérség problémái és megoldási javaslatai

	Probléma		Megoldási javaslat
1.	hiányzó közlekedési rendszer	→	nemzetközi főútvonal–hálózatra csatlakozó útjaink korszerűsítése
2.	hiányzó megfelelő üzleti feltételeket		ipari terület és üzleti feltételek
3.	kereslethez igazodó szakképzés hiánya		megfelelő humánerőforrás feltételek

Forrás: saját szerkesztés

5.2.1 Az autópályák országos és regionális hatásainak vizsgálata

Felmérések szerint az egy területre betelepülni szándékozó vállalkozás telephelydöntéseiben a következő szempontok játszanak fontos szerepet:

- fejlett infrastruktúra, ezen belül is a közúti elérhetőség, „az autópálya léte, vagy nem léte”,
- megfelelő létszámban és minőségben rendelkezésre álló munkaerő,
- legalább alpinfrastruktúrával ellátott ipari park és/vagy ipari terület.

Kétségtelen, hogy a fejlettség regionális egyenlőtlenségi dimenzióinak térképi ábrázolása során könnyen támadhat az a képzetünk, hogy az autópályák menti területek egységesen jobb helyzetben vannak, mint az ország más vidékei, ám, hogy ebben ténylegesen milyen szerepet játszanak az autópályák, pontosan nem tudjuk.

Az eddigi gyakorlat szerint nagy **külföldi befektetések** olyan városokat és azok vonzáskörzetét választják befektetésük helyszínéül, amelyekhez a közelmúltban építették ki a sztrádát. Az autópályákkal kapcsolatos egyik általános követelmény, hogy azok pusztán létükkel az érintett térségekbe vonzzák a befektetőket, akik ott munkahelyeket teremtenek, elfogadható béreket fizetnek, ergo gazdasági fejlődést indukálnak.

Tény az, hogy a külföldi tulajdonban lévő vállalatok több mint 60%-nak Budapesten van a székhelye, míg autópályáink 50 kilométeres környezetét mindössze mintegy 17 százalékuk választotta székhelyül. Szó sincs tehát arról, hogy az országban befektetett külföldi működőtőke elsődleges telephelyei a gyorsforgalmi úthálózathoz kötődjenek, az elsődleges célpont a főváros volt. Az ország öt sztrádája esetében két nyugati jelentős számban vonzotta a külföldi cégeket, addig a két keletinél ez csak helyileg, nagyobb városokhoz köthetően volt jellemző. Ezért is különösen fontos a továbbiakban, hogy megindul-e a jövőben az a betelepülési és gazdaságfejlesztési hullám a két keleti autópályához kapcsolódva, amely korábban a nyugati országrészben volt tapasztalható.

Habár még mindig egyértelműen Budapest és Nyugat-Magyarország a legnépszerűbb célpontja a külföldi befektetőknek, ám egyre inkább érezhető az elmozdulás az ország elmaradottabb régiói, elsősorban dél, délkelet és Északkelet – így a Hajdúböszörményi kistérség – felé. A hazánkba érkező befektetőknek is egyértelművé tették, hogy nagyobb támogatásra számíthatnak az állam részéről, ha elmaradottabb, a munkanélküliség által sújtott, de szükséges feltételeket megteremtő térségekbe viszik a beruházásaikat.

Az autópályák **térségfejlesztő hatása** az eddigi tapasztalatok alapján azonban vitathatatlan:

- az autópálya egyértelműen növeli a térség népességmegtartó erejét,
- az autópálya-fejlesztések csökkentik a munkanélküliséget, növelik a foglalkoztatottságot,

- az autópálya léte önmagában nem garantálja a gazdasági fejlődést,
- az autópálya léte a mindenkori külföldi befektetői érdeklődés kitüntetett eleme,
- a feldolgozóipari, de mindenek előtt a gépipari beruházások szempontjából döntő fontosságú az autópálya megléte,
- az autópálya megépülését követő néhány évben annak gazdaságfejlesztő hatásai viszonylag szűk sávra korlátozódnak, de rövid időn belül annak szélesebb környezetére is kiterjednek.

Az autópályák térségfejlesztő hatásainak megítélése nem minden esetben olyan egyértelműen pozitív: létezik egy erősen „közútszkeptikus” szakmai irányzat, amelynek képviselői erősen ellenzik a gyorsforgalmi úthálózat nagyarányú fejlesztését, ezzel ellentétben több kutató szinte területfejlesztési „csodafegyvernek” tartja egy-egy gyorsforgalmi út megépítésének lehetőségeit, messze túlbecsülve a reálisan várható gazdaságösztönző hatását.

Tény azonban, hogy az autópályák menti települések az átlagnál jobb **jövedelmi** és **foglalkoztatottsági** jellemzőket tudnak felmutatni. Minél közelebb fekszik egy kistérség, település valamely autópálya csomópontjához, lehajtójához, ott valószínűleg annál erősebben érződik az út helyi gazdasági folyamatokra gyakorolt hatása. Vizsgálva a két dunántúli és a két alföldi sztrádát, elmondható, hogy a két dunántúli sztráda esetében egészen – a sztrádától – 50 kilométerig távolodva jelentős jövedelem előnyt mérhetünk, addig a keleti autópályák jelenleg nem tudják hozni ezt a szintet: egyedül az M3-as Budapesthez közelebb eső része ér el átlag fölötti értékeket. (TÓTH G., 2005)

Azokkal értek egyet, akik azon a véleményen vannak, hogy a közlekedés csak akkor képes a gazdaságot dinamizálni, ha van mit. Abban az esetben lehet különösen nagy befektetésekre számítani, amennyiben az országos, illetve a helyi ösztönzők segítségével, a **pályák mentén ipari parkok kialakításával segítik a zöld/barnamezős vállalkozások megtelepedését.** Emellett kiemelkedő jelentősége van annak is, hogy a már meglévő gazdasági potenciál milyen állapotban van. A munkanélküliség csökkenése az érintett térségben jelentősebb, mint más körzetekben. Az autópálya menti térségekben nagyobb a közepes méretű vállalkozások növekedési potenciálja, s több fejlődik nagyvállalattá. A regionális gazdasági növekedés következtében az autópálya környezetében a fejlesztésre alkalmas

ingatlanok ára nő, s a szakképzett munkaerő költsége emelkedik (Bartha-Klauber, 2000).

Nem beszélhetünk tehát arról, hogy az autópályák építése önmagában csökkentené a területi különbségeket. Ennek oka egyértelműen az, hogy az autópálya építések csupán a lehetőségét teremtik meg a fejlődésnek. Ahhoz viszont, hogy az autópálya építés hatékony felzárkóztató eszközként funkcionáljon, szükség van arra, hogy e nagyberuházás szervesen illeszkedjen más, komplex fejlesztési programokba. Így elérhetővé válik e térségek további leszakadásának megakadályozása, illetve egy területileg arányosabban kibontakozó fejlődési folyamat kibontakozása hazánkban.

A helyi önkormányzatok által követett ipar- és adópolitika is nagymértékben determinálja, hogy kibontakoznak-e, és milyen mértékben az autópálya építés gazdasági hatásai. Kedvező környezetben ugyanis az autópálya építés **multiplikatív hatásai** révén növeli az állami és a helyi adóbevételeket, elsősorban a személyi jövedelemadót.

Fenti érvek mellett állítom, hogy az autópálya építések hatása a regionális fejlődésre egyértelműen pozitív, de annak mértéke kizárólag az adott terület fogadóképességétől függ. Ezért úgy vélem, hogy – mivel az autópálya léte önmagában még nem garancia a gazdasági fejlődésre, viszont hiánya rendszerint oka lehet a gazdasági fejlődési impulzusok elmaradásának – az autópálya építések nem közvetlenül a kistérség fejlődésére hatnak, hanem a fejlődés esélyeit befolyásolják azzal, hogy maguk is fejlődési feltételt képeznek.

Kizárólag a közúthálózat kiépítettsége önmagában még nem biztosítéka a fejlődésnek, de elsősorban a nagyvárosok, illetve a megyeszékhelyek gazdasági szerepét erősíti. A Hajdúböszörményi kistérség városi jogállású települései nagy lehetőséget vesztenek el a területi fejlettség, illetve az ipari termelés területein, ha nem kellő felkészültséggel fogadják az autópálya közvetlen közelébe betelepülni szándékozó befektetőket. Az autópálya közelében, de leginkább a 10 percen belüli elérhetőségen belül esők, azaz a kistérség teljes lakossága pedig az átlagosnál magasabb jövedelemnövekedéstől esik el.

5.2.2 Az autópályák lehetséges kistérségi hatásai

A legutóbbi időkig főbb közlekedési útvonalak elkerülték a kistérséget, ám az M3-as autópálya megépülésével jelentősen javult a helyzet, bár a bekötőutak minősége és áteresztő kapacitása még sok kívánnivalót hagy maga után. Ez a legtöbb helyi és megyei fenntartású útról is elmondható.

Az új autópályával rendelkező Hajdúböszörményi kistérség a legfontosabb gazdasági mutatók tekintetében még a kitüntetett helyzetű Budapestnél is jobb dinamikával rendelkezhet, hiszen az M3 által közvetlenül érintett térségek dinamikája valamivel kedvezőbb az M5 által érintetteknél, melynek oka, hogy a két térség fejlődése nem azonos alapról indult, s a térszerkezeti helyzet is más.

Északkelet-Magyarország (Borsod-Abaúj-Zemplén, Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár-Bereg) gazdasági-társadalmi helyzete alapján a legfejletlenebb térségek közé sorolható Magyarországon. Emiatt az infrastrukturális beruházások pozitív hatása eleve szűk keretek között érvényesülhet. Fejlesztési szempontból azonban valamivel kedvezőbb a helyzet Hajdú-Bihar megyében, hiszen ott a nagy területű, illetve népességű volt mezővárosok jobb alkalmat jelentenek a kormányzati, illetve magán befektetések realizálásának is. A befektetések az Északkelet-magyarországi súlypontja Hajdúnánás közigazgatási területén belül mozgott 1995-2002 között. Az autópálya építések erősítik a kapcsolatokat Hajdúnánás, illetve Tiszavasvári vonatkozásában. A súlypont mozgásában a déli, délkeleti irány a meghatározó, s a mozgás mértéke is itt a legnagyobb valamennyi súlypont közül, ami ugyancsak indokolja a térség fejlesztését.

A kistérség közúthálózat fejlesztésének tekintetében a legtöbb pillanatnyi kistérségi érdek a kistérség városait felfűző **3502-es** számú közút korszerűsítésében és perspektivikusan három számjegyű úttá fejlesztésében jelenik meg. Az M3-M35 autópályák közötti kapcsolat miatt várható az út forgalomnövekedése, ezért kistérségi cél, hogy a források rendelkezésre állásától függően mihamarabb megépüljön mindhárom várost elkerülő útszakasz is (18. számú ábra).

Megközelíthetőség problémájának mérséklődése, az autópálya – különösen 2006-tól, a megépült M3-as és M35-ös – közelsége fokozta a térség iránti érdeklődést a főváros irányából úgy a nyári hétvégi vendégforgalomban,

mint a tartós üdülés tekintetében. A közeli nagy fürdőhelyekkel szemben versenyelőnyt a kistérség fürdőinek tágassága, a zsúfoltság hiánya jelenti.

Az autópálya fejlesztés révén a kistérség erőteljesebben kapcsolódhat be a nagyobb térségi munkamegosztásba, mely új gazdasági profilok kialakulását is lehetővé tenné számára. A fuvarozásban a közút szerepének felértékelődése és a készletgazdálkodásból az „áramlás-” gazdálkodásba való átrendeződés a térség logisztikai, raktározási, szállítmányozási és kapcsolódó egyéb feldolgozóipari és szolgáltatási funkcióinak megerősödését eredményezheti.

18. számú ábra: A Hajdúböszörményi kistérség autópályán való elérhetősége

Forrás: Közút Kht.

A közlekedés csak akkor tudja a kistérségben a gazdaságot dinamizálni, ha a gazdaság ahhoz megfelelő színvonalon van. Az infrastruktúra-fejlesztések igen fontosak a periférikus térségek felzárkóztatása során, de **önmagukban hatástalanok**. Kellő eredmény csak abban az esetben érhető el, ha a kistérség területfejlesztési eszközt is alkalmaz. Az M3-as autópálya előnyeiből leginkább a szállítást végző cégek profitálnak, s akkor lehet igazán nagy befektetésekre számítani, ha a kistérség ipari parkok és területek kialakításával lehetőséget teremt erre.

A kistérség jelentős átmenő forgalommal rendelkező terület, amely olyan adottság, amit megváltoztatni nem lehet, éppen ezért értelmesen kell vele gazdálkodni: előnyeit fokozni kell, káros hatásait pedig csökkenteni, azaz a legfontosabb alapelvnek a fenntartható fejlődést kell tekinteni.

5.2.3 A kistérség eddigi tevékenysége

Az autópályák **gazdasági hatása** igencsak **összetett folyamat**, mindenképpen megemlítendő, hogy egy autópályának a gazdaságélénkítő hatásai akkor is jelentősek, ha annak forgalmi hatása elmarad a várakozástól, valamint az autópálya építésekkel kapcsolatos hatások inkább „pontoszerűen” jelennek meg.

Az autópályák és a gazdaság közötti kapcsolat szorosságának vizsgálata során megállapítható, hogy létezik kapcsolat a közúti infrastruktúra, valamint a területi fejlettség között. Egyes gazdasági mutató tekintetében az autópályával rendelkező kistérségek a kitüntetett Budapestnél is sokkal jobb dinamikával rendelkeznek, így rendelkezhetne a Hajdúböszörményi kistérség is:

- nő az aktív korúak száma,
- nő a térségben az épülő lakások száma,
- csökken a munkanélküliek száma
- a vándorlási egyenleg pozitív,

de tudjuk, hogy tartós válságban található, vagy a fejlesztésre nem nyitott kistérségek számára kizárólag az autópálya építés nem jelent fejlődést.

Az autópálya kistérségbe érkezése óta a lehetőséget felismerve 2008-ban és 2009-ben két ipari területének nyert Ipar Park címet Hajdúböszörmény városa. A Keleti Ipari Park 34 ha összterületéből 25,7 ha a betelepített

terület, ahol 33 kis- és középvállalkozás működik és még 6,2 ha hasznosítható szabad terület áll további betelepülni szándékozók rendelkezésére. A 46 ha-os Nyugati Ipari Park fejlesztése és működése 2009-ben kezdődött el, amely elhelyezkedéséből (M35 autópálya melletti) és területéből adódóan elsősorban kereskedelmi-logisztikai tevékenységet végző vállalatok betelepülését kívánja elősegíteni. Ezen a területen az autópályán túl a továbbiakban lesz lehetőség nagyobb, egybefüggő területeket kialakítani illetve az ipari parkhoz csatolni.

A kistérség másik települése, Hajdúnánás is felismerte az ipari terület és ipari park adta lehetőségek fontosságát, ezért Hajdúnánás-Tedej településrészen Agrár Ipari Park létrehozását tervezi. A létrehozandó, 42 ha fejlesztési területet magába foglaló agrár ipari park már meglévő jelentős előnye a kiépített infrastruktúra, az 1 km-re eső autópálya felhajtó, lehetőség a terület továbbfejlődésére, a Keleti főcsatorna korlátlan mennyiségben biztosít hűtővizet és a növényi és állati melléktermékek helyben történő hasznosítása. A fejlesztők nem tervezik ipari profil kialakítását, a fejlesztéseknek két határozott irányvonala lesz az élelmiszergyártás és az energiatermelés. A területet működtető szervezet jelenleg pályázik „Ipari Park” cím elnyerésére, amire a tulajdonos cég vezetőjének elmondása alapján az autópálya odaérkezése nélkül nem került volna sor.

A kistérség „pontoszerűen” fejleszt – vagy tervez fejleszteni – ipari parkot és területet (Hajdúböszörmény és Hajdúnánás-Tedej), de nincs ezeknek a fejlesztéseknek jövőbe tekintő összefüggő koncepciója, sem az iparterület fejlesztést illetően, sem a kiegészítő, humánerőforrás fejlesztési feltételeket illetően. Ennek hiányában nincs „kiugrási lehetőség” a kistérség számára.

Egyelőre tehát nem következett be jelentős mértékű növekedés e régiókban, hiába húzódik ott az autópálya. Véleményem szerint egy teljesebb hálózat esetén, ha például készen lesznek legalább a helsinki folyosók szakaszai, és a kistérség településeit felfűző 3502-es út, az autópályák már képesek lesznek jobban kifejteni pozitív hatásaikat, hiszen egységes hálózatként felgyorsítják és megkönnyítik a nemzetközi gazdasági kapcsolatok szorosabbá válását, ami várhatóan ösztönző hatással lesz az érintett területek gazdaságára.

A Hajdúböszörményi kistérségi fejlesztési dokumentumok megismerése során azonban arra a következtetésre jutottam, hogy a kistérség bár észlelte

a fejlesztési lehetőséget¹⁶, hogy az autópálya fejlesztés révén erőteljesebben kapcsolódhat be a nagyobb térségi munkamegosztásba, mely új gazdasági profilok kialakulását is lehetővé teszi, de nincs kialakult koncepciója, vagy fejlesztési elképzelése egy konkrét projekt megvalósításáról. Pedig egy jól kidolgozott projekt vagy beruházási fejlesztés hiánya hosszú távon most még nem sejthető lemaradást eredményezhet a kistérség és az ott élők számára.

Kutatásom eredményeként elmondható az is, hogy jelentős összefüggés van az autópálya építések beruházásainak a gazdasági-társadalmi életre gyakorolt hatása között. Kölcsönhatás van a közlekedési infrastruktúra és a terület- és településfejlesztés között, ezért értékelem úgy, hogy a kistérség egyik legmarkánsabb fejlesztési lehetősége a nemrégiben a kistérségbe érkezett M3-as autópálya által adódó erősségek.

Az autópálya meglétének gazdaságfejlesztési hatása annál erőteljesebb, minél távolabb esik az adott térség Budapesttől, illetve a nyugati határszéltől, valamint minél nagyobb gazdasági és politikai rizikót jelentenek a közeli szomszédos országok. Ez a szempont különösen kedvez a Hajdúböszörményi kistérségnek.

A fejlesztések elmaradásával a Hajdúböszörményi kistérség továbbra is az ország legnagyobb népesség kibocsátó területei közé fog tartozni, ahol a népesség csökkenése mellett nagy a **foglalkoztatottak számának** csökkenése is, s meglehetősen magas az eltartottak aránya. Bár a munkanélküliek száma viszonylag nagy, ők képzettségük és korösszetételük miatt nem számítanak potenciális munkaerőnek az új vállalkozások számára.

Változtatás szükséges a térségbe érkező vállalkozások számára nyújtható piaci lehetőségek, illetve a **potenciális munkaerő** (humánerőforrás) alacsony színvonalában is. Földrajzi közelségük miatt leginkább a Debreceni Egyetem és a Nyíregyházi Főiskola, de a Miskolci Egyetem innovációs potenciáljának kiaknázására is lehetősége van a kistérségnek, hiszen rendelkezésre áll egy eddig is jól képzett, valamint átképezhető

¹⁶ Hajdúböszörményi kistérség területfejlesztési koncepciója és programja 1.3. Lehetőségek, 1.3.2. Gazdasági környezet: Az autópálya fejlesztés révén a kistérség erőteljesebben kapcsolódhat be a nagyobb térségi munkamegosztásba, mely új gazdasági profilok kialakulását is lehetővé teszi.

munkavállalói kör. A kistérség nagy előnye, hogy 3 megyeszékhely „háromszögében” fekszik, jó megközelíthetőségi lehetőségekkel.

Nem elhanyagolható Debrecen és Nyíregyháza meghatározó szerepe a kistérség innovációs képességének erősítésében sem, de sajnos az eddigi lépések alapján a kistérség nem választotta a befektetők vonzásának azt a módját és nem látszik, hogy élni kívánna a jelentős munkaerő piaci támogatásokkal és megtartani, valamint odavonzani a képzett, keresletre reagáló munkaerő bázist. (TÓTH G., 2005)

5.3 JÁSZBERÉNYI KISTÉRSÉG

Kutatási hipotézis: A vizsgált Jászberényi kistérség legjelentősebb kiugrási lehetősége az egyébként is erős ipari termelés további fokozása, kiegészítve a tertiér szektor és a humán erőforrás fejlesztésben rejlő lehetőségekkel és földrajzi fekvéséből adódó helyzetével, jó megközelíthetőségével (22. számú táblázat).

Probléma1: A Jászság az államszocialista időszakban bekövetkezett „szocialista iparosítás” alatt gazdasági eseményei miatt a vesztesek közé, míg Szolnok egyértelműen a nyertesek közé tartozott. Az M3 autópálya ’80-as évekbeni megépülésével, gyakorlatilag a budapesti agglomeráció peremére került. A Jászság mára egyértelműen **a Közép-magyarországi régióhoz kötődik** mind a gazdaság folyamatai, mind a lakosság kapcsolatrendszerei alapján. (Nem véletlen, hogy a helyi vezetők szorgalmazták a **Jászság átcsatolását** a regionális beosztásban, hiszen teljesen egyértelmű, hogy a Jászság illeszkedik legkevésbé a kistérségek közül az – általában véve is jórészt belső kohéziós erők nélküli – Észak-alföldi régióhoz.)

Probléma2: A régió nyugati felében **nincs jelentősebb oktatási-kutatási potenciál**. A multinacionális cégeként betelepült Electrolux és a Samsung vállalatok köré jelentős hazai beszállítói KKV, sőt nagyvállalati kör szerveződött, de egyelőre a tudásalapú gazdasági fejlődés alapjai hiányoznak. Ugyanakkor nincs szervezett kerete és helyszíne sem az alkalmazott kutatási és termékfejlesztési sem a kutatást és a termelést kiszolgáló gazdaságfejlesztési tevékenységnek.

Probléma3: **Nincs meg** a Jászságban és központjában Jászberényben az **üzleti infrastruktúra** sem, amely alapját jelenthetné egy igazi tudásalapú ipari körzet kialakulásának. A város gazdaságának másik nagy hiányossága a fejletlen, pontosabban bizonyos elemeiben fejletlen és hiányos gazdasági környezet és szervező erő, a már említett ipari park hiánya, nincs inkubátorház, vagy a vállalatok számára a pályázati lehetőségek kihasználását elősegítő információs-tanácsadó központ.

Probléma4: Ma jellemző, hogy a városba irányuló jelentős létszámú és fizetőképes **üzleti turizmus** minden haszna Budapesten csapódik le. Hiányoznak a **színvonalas szálláshelyek és vendéglátóhelyek**, az üzletemberek találkozásának fórumai, a rendezvényhelyszínek.

Megoldási javaslat1: A kedvező fekvésnek és az ipari hagyományoknak, a külföldi befektetéseknek köszönhetően, s Budapest környékének dinamikájához kötődően a '90-es években jelentős ipari fejlődés játszódott le a térségben. Az akkor – a külföldi tőkének biztosított – **kedvező feltételek** (pl. kiépített alpinfrastruktúra, adókedvezmény, jó humán erőforrás) megeremtése újra **további külföldi és belföldi befektetőt** vonzana a kistérségbe, akár az eddig jelenlévő vállalatok beszállítója, bedolgozójaként.

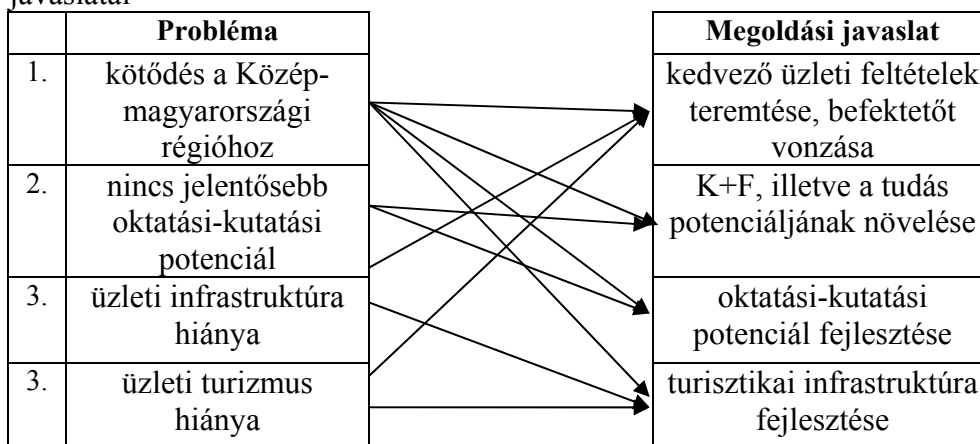
Megoldási javaslat2: A Jászságban lévő multinacionális cégek, azok beszállítói, valamint a helyi vállalkozások megerősödése érdekében meg kell teremteni a stabil K+F iránti igény fennmaradását hosszú távon, majd erre válaszul biztosítani kell a **K+F, illetve a tudás potenciáljának növelését**. A K+F tevékenység olyan szintű fejlesztése, amely hozzásegíti a helyi KKV-kat a beszállítóvá váláshoz.

Megoldási javaslat3: A régió nyugati felében nincs jelentősebb **oktatási-kutatási potenciál**, amit a már meglévő egyetemi-kutatói kapcsolatok ápolásával, új – piaci igényekhez alkalmazkodó – képzési struktúrák kialakításával lehet javítani, erősíteni (Miskolci Egyetem, Gödöllői Szent István Egyetem, Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, Debreceni Egyetem, Budapesti Műszaki és Gazdasági Egyetem, Veszprémi Egyetem stb.).

Megoldási javaslat4: Mivel a kistérség központja nem rendelkezik olyan közösségi térrel, amely alkalmas lenne főleg az üzleti turizmus, de egyéb turisztikai ágazatok (pl. kulturálisturizmus) különböző eseményeinek (pl.

konferenciák, kiállítások, vásárok, fesztiválok, találkozók, koncertek) megtartása. Az üzletemberek, illetve a látogatók kiszolgálását biztosító **turisztikai infrastruktúra** további hiányossága, hogy nincs a településen magasabb kategóriájú szállásadó- és vendéglátóhely, illetve a meglévő szálláshelyek alacsony száma. Ennek következtében a városba látogató üzletemberek általában nem töltik itt az estét, vagyis a költsükből származó bevételek sem a településen, hanem Budapesten realizálódnak.

22. számú táblázat: A Jászberényi kistérség problémái és megoldási javaslatai

Forrás: saját szerkesztés

5.3.1 JBTK projekt bemutatása

Válaszul a fenti problémákra a Jászberényi Önkormányzat a városban működő jelentősebb vállalkozásokkal és a civil szervezetekkel egyetértésben Tudásközpont létrehozását határozta el Jászberényben, **Jászberényi Beszállítói Tudásközpont (JBTK)** néven. A JBTK célja a K+F-re, a magas hozzáadott értéket biztosító alkalmazott kutatásra, innovációra és termelésre épülő, régiókon átívelő hatású fejlődési pólus kialakítása, amely gazdaságfejlesztő és gazdaságot szervező hatással bír. Mindennek **alapja a** helyben és a térségben kiépült, nemzetközi szinten is **jelentős termelői-technológiai potenciál** (Electrolux, Samsung, Bosch, Carrier, stb.), a már meglévő egyetemi-kutatói kapcsolatok és több meghatározó egyetem közelsége és érdeklődése.

A JBTK tervezett helyszíne (19. számú ábra) az önkormányzat tulajdonában lévő, jelenleg használaton kívül álló volt Honvédelmi Minisztérium Egészségügyi Raktárbázis, azelőtt **Huszárlaktanya**. A több mint 5 ha-on elterülő, több épületből álló impozáns komplexum Jászberény belvárosához közel található, ami lehetőséget kínál arra, hogy a komplex városfejlesztés és belváros rehabilitáció keretében funkcionálisan és városépítészeti kialakításban is a jelenlegi belvároshoz kapcsolódjon, annak részévé váljon.

19. számú ábra: A Jászberényi Beszállítói Tudásközpont tervezett helyszíne

Forrás: JBTK gazdaságfejlesztési egységeinek kialakítása megvalósíthatósági tanulmány

A projekt indokoltságát egyrészt az Észak-alföldi régió rossz gazdasági mutatói, alacsony termelékenysége, a vállalkozások, kiemelten a KKV-k alacsony technológiai és innovációs színvonala, a magas munkanélküliség és a rossz minőségű munkahelyek (betanított munka) magas aránya, másrészt a Jászságban meglévő ipari-gazdasági potenciál K+F, illetve üzleti infrastruktúra iránti igénye adja; továbbá a térségben az előzőhöz kapcsolódó jelentős üzleti turisztikai forgalom, amelynek nincs térségi háttere.

Mivel Jászberényben nem csupán termelőegységek találhatók, olyan cégközponti funkciók is megjelentek, amelyek jellemzően a fővárosban, vagy régióközpontokban szoktak koncentrálni, a cég törekvése, hogy **a magasabb szintű, a K+F tevékenységet** is magában foglaló tevékenységek minél nagyobb mértékben kerüljenek a jászberényi telephelyre, vagy közvetlen környezetébe.

A Jászságban igen magas az ipari foglalkoztatottság a kistérség munkaképes korosztálya nem is képes kielégíteni a helyi ipar igényeit: folyamatos munkaerőhiánnyal küzdenek. Ez a hiány a Jászberényi kistérség további fejlődésének egyik gátjává kezd válni. A megoldást csak a térségi képzési struktúra alapvető és piacorientált átalakítása és új struktúrák bevezetése jelentheti.

A JBTK projekt célja az Észak-alföldi régió és a Jászberényi kistérség innovációs és K+F, illetve tudás potenciáljának növelése valamint az üzleti turizmus kínálatának fejlesztése, ezáltal a regionális versenyképesség javítása, a foglalkoztatás szerkezetének minőségi átalakítása.

A JBTK-hoz elkészített dokumentumokban bemutatott és az ott kitűzött célhoz tervezett funkciók a következők:

Kutató-fejlesztő tevékenység

A JBTK elsődleges funkciója a térségben működő multinacionális és részben hozzájuk kapcsolódó hazai és nemzetközi beszállító cégek számára helyszín biztosítása alkalmazott, termelésorientált kutatásaik végzésére. A térségben működő nagyobb cégek jelentős része vagy ma is végez K+F tevékenységet, vagy a máshol végzett kutatások, termékfejlesztések eredményeit használja fel. A térben koncentrált, és térbelileg a termeléshez közel elhelyezkedő kutatási központ nagy mértékben hozzájárul ezen cégek versenyképessége javulásához, illetve lehetőséget biztosít arra, hogy jelenleg még másutt működő K+F tevékenységüket ide telepítsék. Mindezt alátámasztja, hogy ezen cégek (pl. Electrolux és beszállítóik) kezdeményezői és támogatói a projekt megvalósulásának, és kinyilvánított szándékuk a JBTK-ba való betelepülés. A K+F funkció emellett további jelentős **kutatói és fejlesztői kapacitások betelepüléséhez** kínál teret, akár a térségben működő cégek tevékenységéhez kapcsolódva, akár a Budapesthez képest kedvezőbb feltételekre épülve.

Technológiai transzfer tevékenység

A technológiai transzfer hiánya, illetve nehézkes volta jelenleg a hazai innováció kiemelt problémaköre. Az **egyetemi és egyéb állami kutatóhelyek** eredményei nem, vagy alig jelennek meg a gazdaságban, az innovációs láncból hiányzik a transzfer, azaz az átmenet megteremtése a kutatások és a gyakorlati felhasználás között. A tervezett JBTK, mint technológiai transzferközpont is a hazai innováció élvonalába kíván kerülni, és adottságainál fogva alkalmas lesz arra, hogy e transzfert biztosító, a kutatások és a termékfejlesztés és termelés közötti kapcsolatot megteremtő cégek települjenek le. A technológia transzfer tevékenységet a JBTK-t működtető szervezet végezné.

Térségi-regionális gazdaságfejlesztési pólus – inkubátorház

A JBTK fejlesztésének alapeleme, hogy térségi-regionális szintű gazdaságfejlesztési-vállalkozásfejlesztési pólussá váljon. Mint ilyen, egyik elsődleges gazdaságfejlesztési funkciója az inkubációs tevékenység. A JBTK meghatározott területen a piaci árszint alatti bérleti díjért bocsát rendelkezésre iroda és kutatói területet **kezdő mikro- és kisvállalkozások** részére. Az inkubációs tevékenységhez tartozik, hogy a JBTK-t működtető szervezet szakmai és adminisztratív segítséget nyújt ezen vállalkozások indulásához, illetve működéséhez. Az inkubációs támogatás meghatározott időre szól (pl. 3-5 év), mértéke fokozatosan csökken, majd eléri a piaci árszintet és a támogatott vállalkozás kitelepül az inkubációs zónából (akár a JBTK más, piaci alapon működő területére).

Térségi-regionális gazdaságfejlesztési pólus – vállalkozói központ

A térségi-regionális gazdaságfejlesztési pólus kialakításának következő eleme a vállalkozói központ funkció. Cél, hogy kialakuljon egy jászberényi központú centrum, ahol a legkülönbözőbb szolgáltató funkciójú **vállalkozások települnek be**, piaci alapú árképzéssel meghatározott bérleti díjú iroda és üzlethelyiségekbe.

Térségi-regionális gazdaságfejlesztési pólus – gazdaság szervező központ

A JBTK működtető szervezete maga is betölt gazdaságfejlesztést szervező funkciót. Cél az üzleti kapcsolatok bővülésének elősegítése, a multinacionális vállalatok és beszállítók **klaszterekké szerveződésének** támogatása, a hazai beszállítók körének bővítése, megerősödése, a beszállítók technológiai versenyképességének fejlődése, a beszállítóvá válás feltételeinek javítása. A JBTK szervezete ezen tevékenységben

- szervező, menedzselő, partnerközvetítő,
- információs és kapcsolatépítő,
- forrásszervező, pályázati tanácsadó,
- valamint szakmai tanácsadó funkciót fog betölteni.

Térségi-regionális üzleti turizmusfejlesztési pólus – konferencia- és rendezvényközpont

Jászberényben, de jellemzően az egész kistérségben jelenleg rendkívüli módon hiányzanak a minőségi közösségi és üzleti funkciójú terek, helyiségek. A **turizmusfejlesztési funkció** elemeként a JBTK-ban kialakításra kerülnek olyan terek – erre a volt Huszárlaktanya épület impozáns méretei lehetőséget adnak – amelyben a legkülönbözőbb üzleti és egyéb célú rendezvények lebonyolítására nyílik lehetőség. Ezen rendezvények lebonyolítására a JBTK-ban kialakított terekben vagy piaci alapon kerül sor (üzleti és magán célú rendezvények), vagy kedvezményesen, a város és a térség közösségi életéhez kapcsolódóan. Ilyen rendezvények, pl.:

Üzleti és magán célú rendezvények

- üzleti konferenciák
- termékbemutatók
- üzleti kiállítások, vásárok
- vállalati rendezvények
- vállalati tréningek, továbbképzések
- családi rendezvények
- stb.

Közösségi célú rendezvények

- városi rendezvények, konferenciák, bálók
- kulturális rendezvények
- képzőművészeti kiállítások
- stb.

Üzleti turizmus – Szálláshely, vendéglátás

A fentebb vázolt funkciók egytől egyig fejlett üzleti környezetet, és az ehhez kapcsolódó infrastruktúrát feltételezik, ami kiterjed a rekreációra és az üzleti turizmus fogalomkörébe tartozó szolgáltatásokra is. A tervezett fejlesztésekkel egyre fokozódó igény prognosztizálható ezen a téren. Mivel

a város jelenleg nincs felkészülve az **üzleti turizmus** növekvő igényeire, a JBTK tervezett funkciói között szerepelnek olyan alapvető fejlesztések is, amelyek a vendégládók, kutatók, oktatók és a képzésekre érkezők elszállásolására és ellátására vonatkoznak. Mind a szálláshely-szolgáltatás, mind a vendéglátás piaci alapon történik.

- **Szálláshelyek:** a projekt keretében különböző minőségű szálláshelyek kialakítása tervezett, ami az alkalmi vendégek, vagy akár a huzamosabban a központban tartózkodók számára megfelelő és színvonalas szálláslehetőséget nyújt. Lényeges hangsúlyozni, hogy a JBTK-nak nem feladata azon hiányosság felszámolása, amely már ma is égetően jelentkezik a városba és a térségbe irányuló üzleti turizmus fogadása tekintetében, és amelynek megoldása egy legalább 4 csillagos szálloda létrehozása lenne.
- **Vendéglátás:** mind a JBTK-ba érkező vendégek, mind az ott folyamatosan dolgozók, mind pedig a rendezvények vendégei számára szükséges ellátás biztosítása érdekében étterem és melegkonyha kialakítására is sor kerül a JBTK keretében.

5.3.2 Várható eredmények és hatások

A projekt megvalósításával elérhető eredmények és hatások tehát a következőkben foglalhatóak össze:

EREDMÉNYEK:

- A K+F és innováció szintjének emelkedése a Jászberényi kistérségben és az Észak-alföldi régióban
- A beszállítói kapcsolatok fejlődése a Jászberényi kistérségben települt multinacionális vállalatok és a helyi és a régióban működő KKV-k között
- A helyi multinacionális cégek, elsősorban az Electrolux helyi K+F tevékenységének bővülése, mélyebb integrálódása a helyi gazdaságba
- A hozzáadott érték növekedése a térség KKV-i és nagyvállalatai termelésében a technológiai színvonal növelése révén
- Az üzleti- és konferencia turizmus forgalmának növekedése az Észak-alföldi régió nyugati felében
- Jelenleg hasznosítatlan barnamezős városi területek rehabilitációja, a városi környezet és városkép javulása

HATÁSOK:

- A regionális gazdaság versenyképességének javulása és a fenntartható növekedés alapjainak kialakulása
- A régióban a foglalkoztatási szerkezet minőségi átalakulása
- A települési épített és természeti környezet minőségének javulása
- A régióban az életminőség, a megélhetés feltételeinek, valamint az életperspektíváknak a javulása

A projektet a település önkormányzata és partnerei az Észak-Alföldi Operatív Program (ÉAOP) 1. Regionális gazdaságfejlesztés prioritásának forrásaiból részesülő kiemelt projektként kívánja megvalósítani.

A projekt megvalósításával a város tovább erősödhet, mint befektetési hely, beszállítói hálózatokra épülő sokoldalú termelő tevékenységével, gazdasági-üzleti funkcióival. A projekt eredményeként egy gondozatlan, elhanyagolt terület kerül rendezésre, eredményezi a diplomások, pályakezdekők és középfokon képzettek elhelyezkedési esélyeinek javulását, a szakképzetlenek át- és továbbképzését és gazdasági szempontból a beszállítóvá válást, ezáltal a piaci biztonság növekedését, így alkalmas a kistérség problémáinak megoldására.

5.3.3 Hogyan tovább?

A Jászberényi Önkormányzat és a városban működő jelentősebb vállalkozások és a civil szervezetek azért döntöttek a Jászberényi Beszállítói Tudásközpont létrehozása mellett, hogy a helyi igényekre válaszolva K+F-re és magas hozzáadott értéket biztosító alkalmazott kutatásra, innovációra és termelésre épülő helyszínt teremtsenek a Jászberényi kistérségben.

Mindennek alapja és indoka a helyben és a térségben kiépült, nemzetközi szinten is jelentős termelői-technológiai potenciál (Electrolux, Samsung, Bosch, Carrier, stb.), a már meglévő egyetemi-kutatói kapcsolatok és több meghatározó egyetem közelsége és érdeklődése (Miskolci Egyetem, Gödöllői Szent István Egyetem, Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, Debreceni Egyetem, Budapesti Műszaki és Gazdasági Egyetem, stb.), a Budapesthez, mint tudásorientált pólushoz való közelség és jó elérhetőség (M3 autópálya).

A két globális vállalatóriás mellett hazai és külföldi beszállítók sokasága települt meg és működik a kistérségben, amelyek közül jó néhányan folytatnak innovatív tevékenységet mind új termék kifejlesztésére, mind technológiák, gyártási folyamatok javítására, fejlesztésére irányulón. Jellemző továbbá, hogy a közepes méretű cégek közül több az Elektrolux vagy a Samsung beszállítójaként működik és e kisebb, de innovatív cégek **K+F tevékenysége** szorosan összekapcsolódik az anyacégek innovatív és technológiaintenzív tevékenységével. Tény az is, hogy jelenleg a térségben működő és zömében beszállítói státuszú jelentősebb cégek kutató, termékfejlesztő tevékenységüket jellemzően nem itt, a gyártás helyszínén folytatják, mert erre jelenleg nincs lehetőségük.

Sem Jászberényben, sem a kistérségében vagy annak tágabb területén sincs meg az a szükséges szervezeti és üzleti infrastrukturális háttér, amely az igényelt kutatóhely kínálattal, irodai kapacitással, rendezvényhelyszínekkel, az üzleti turizmust kiszolgáló szálláshely- és vendéglátó kapacitással támogatná a cégek önálló K+F tevékenységeinek kibontakozását, illetve annak térségbe telepítését és integrálását.

Levonható ebből az a következtetés, hogy tőkeerős gazdasági kereslet van jelenleg a kistérségben, amelyre jelentős gazdasági szolgáltató potenciál építhető.

A Jászberényi Beszállítói Tudásközpont projekt remek válasz a térség keresletére és megvalósítása révén az Észak-alföldi régió nyugati részének kiemelkedő tudásbázisa jön létre, amely szervesen integrálódik több, jelentős K+F és oktatói potenciállal rendelkező egyetem tevékenységéhez, valamint a kiemelkedő, több multinacionális céggel és jelentős beszállítói hálózatokkal jellemezhető jársági gazdasági potenciálhoz és az ebből fakadó innovációs és K+F szolgáltatás iránti igényekhez, ami magában hordozza több további együttműködés lehetőségét.

Jászberény Város Önkormányzata a projekt megvalósításához biztosítja a tulajdonában álló ingatlant. Mivel a projekt várható **multiplikátor hatásai**, amelyek elsősorban a gazdasági versenyképesség növelésében, az üzleti turizmus föllendülésében, a foglalkoztatás minőségi átalakulásában, a termelékenység növekedésében jelentkeznek, regionális, sőt, interregionális szintűek, ezért indokolt annak közösségi forrásokból történő támogatása.

A Jászberényben és a térségben letelepült komoly termelői potenciál mind a multinacionális cégek (Electrolux, Samsung), mind beszállítóik tekintetében jelenleg zömében betanított munkást alkalmaz, ugyanakkor a termelési folyamatok folyamatosan megkövetelik az innovációt, épp a cégek saját versenyképességének fenntartása és erősítése érdekében. A JBTK a helyben települt cégek azon igényére épül, hogy K+F igényüket a telephelyük közelében, számos részegység esetében beszállítóikkal közös fejlesztéssel elégíthessék ki, ami megköveteli a földrajzi közelséget, még optimálisabb esetben a koncentrációt. Ezen igény kielégítése tehát valós piaci igényeken alapul, meglévő piaci keresletet elégít ki, sőt, ösztönzőleg hat a cégekre, hogy K+F tevékenységüket vagy annak egy részét a térségbe telepítsék.

Mindez alátámasztja és indokolja a JBTK létrehozását, ami a Jászság fejlesztésén messze túlnyúló hatással regionális, sőt, nemzetközi szintű tudásipar megtelepülésének alapját veti meg. Hatásaiban pedig nagymértékben erősíti a térség versenyképességének növekedését (a régió szintjén is!), ami pedig a foglalkoztatás bővüléséhez is hozzájárul (regionális szinten is, hisz a Jászberényi kistérség iparát már ma sem képes kielégíteni a kistérség munkaerő kínálata). E hatások messzemenőig megfelelnek az Európai Unió lisszaboni célkitűzéseinek. A JBTK további jelentős hatása, hogy a Jászságban koncentrált multinacionális ipar üzleti lehetőségeit intézményes szinten elérhetővé teszi a régió összes vállalkozása és intézménye számára.

A JBTK projekt esetében a fejlesztendő tevékenység a helyi és regionális K+F tevékenység feltételeinek kialakítása, a vállalati innováció támogatása, továbbfejlesztése, ezzel összefüggésben a megfelelő képzettségű szakembergárda biztosítása, képzése, továbbképzése, valamint a tervezett tudásalapú gazdaságfejlesztés alapjául szolgáló üzleti infrastruktúra – inkubátor, gazdaságfejlesztés, üzleti - és konferenciaturizmus alapinfrastruktúrája – megteremtése.

A projekt megvalósulását azonban helyi érdekellentétek veszélyeztetik, amely azt bizonyítja, hogy néhány helyi szereplőben kétséges a projekt ráfordított erőforrásainak megtérülése és a JBTK létrehozásából várható eredmények bekövetkezése.

ÖSSZEFOGLALÁS

Doktori disszertációmban a kistérségi szint, a területfejlesztés szempontjából életképes és nélkülözhetetlen alapegység vizsgálatára került sor. Ennek a szintnek a szerepét a regionális szint megerősödése felértékeli. A területfejlesztési régió színvonalas működése elképzelhetetlen területfejlesztési kistérségek nélkül. Optimális esetben pedig a kistérség nem egyenlő az érintett települések összességével, hanem egy magasabb elvonatkoztatási szint.

1. A kitűzött célok

Doktori disszertációm alapvető célja volt a kistérségek kialakulásának rövid történeti ismertetése után az Észak-alföldi régió három kistérségének többszempontról történő bemutatása és vizsgálata, adottságai és fejlesztési lehetőségei függvényében. Annak vizsgálata, hogy a kiválasztott kistérségeknek van-e legalább egy olyan kiugrási lehetősége 2007-2013 között, amelyet kihasználva jelentősen megváltozna a kistérségben élők helyzete, javulna az életkörülménye.

A kutatási célok elérése érdekében a szakirodalom alapján sikerült felmérni és áttekinteni a kistérségek kialakulásának hátterét, sikerült meghatározni a kutatót térségek fejlődésbeli hasonlóságait és különbségeit, ezáltal feltárni a kistérségek valós helyzetét. Sikerült áttekinteni az egyes kistérségekhez tartozó – egyenként igen bőszeges –, logisztikai, infrastruktúrafejlesztési, gazdaságfejlesztési szakirodalmat és megvizsgálni az általános törvényszerűségek helyi környezetre és körülményekre való alkalmazhatóságát.

Bemutattam azt, hogy a disszertációban vizsgált, sok hasonlósággal, ugyanakkor szignifikáns eltérésekkel is jellemezhető kistérségek milyen utat választhatnak a fejlődésre, és milyen – potenciális előnyöket kihasználó – alkalmazható jövőképpel rendelkezhetnek a versenyképességük javítására, az élhető élet feltételeinek megteremtésére.

Az elemzések alapján olyan konklúziót fogalmaztam meg, ami egyfajta iránymutatásként szolgálhat a három kistérség számára a jövő regionális folyamatainak alakítására, befolyásolására, ezáltal szembesítettem a kistérséget a saját elképzelései helyességével, vagy helytelenségével.

Mindhárom esetben fenntartom azt az állítást, hogy az általam javasolt és helyesnek vélt fejlődési irány nem az egyetlen és a kistérség minden problémáját megoldó lehetőség, amely segítségével megoldódna a kistérségben élők helyzete és azok életkörülménye. A kistérség teljes problémáinak megoldásához több, komplex projekt definiálására és megvalósítására, a társadalmi-gazdasági tér elemeinek megváltoztatására lenne szükség, amelyek együttesen sikeresen befolyásolnák a kistérség fejlődését, a kívánt útra terelve azt.

2. A kutatásom során alkalmazott módszerek

A dolgozat készítése során számos elemzést, eszközt és módszert alkalmaztam annak érdekében, hogy a téma kidolgozása minél teljesebb legyen. Az alkalmazott kutatási módszerek: a szakirodalom elemzése és a téma szempontjából történő értékelése, az adatelemzés, az interjúzás, valamint saját módszerű elemzés bevezetése.

Az interjúzás, mint primer kutatás alkalmazása eseti jellegűnek, de nagyon hasznos és előre mutató elemzési formának bizonyult. A kutatásom során munkámból adódóan abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy élő kapcsolatot tudtam ápolni a vizsgált kistérségek prominenciájával és a kistérségben élő munkatársaimmal. A beszélgetések struktúrája merőben eltérő volt: a kistérség vezetőivel mindenek előtt a kitűzött és elérendő célokról, az operatív munkatársakkal a fejlesztési dokumentumok, a fejlesztések egyéb vonatkozásairól esett szó. Minden esetben mégis igyekeztem az interjúkat abba az irányba vezetni, hogy megtudjam, hogy a kistérségben élők, a kistérség mindennapi problémáival szembesülők hogyan értékelik saját kistérségük helyzetét.

A kistérségek sokoldalú megismerése érdekében ismertettem több korábbi, neves területfejlesztő által készített kistérség tipizálási módszert és eredményt, majd vállalkoztam arra, hogy ezen korábbiak elemzésén túl saját szempontok szerint is készítsek egy önálló kistérség csoportosítási módszert. Ez a fajta „harmadoló” kategóriába soroló eljárás új megvilágításba helyezi az Észak-alföldi régió 27 kistérségét és azokat minden vizsgált fejlettségi szempont szerint az első, második, vagy harmadik harmadba sorolja.

A harmadoló eljárás segítségével bizonyítottam, hogy – bár vannak eltérések közöttük – a vizsgált kistérségek a régió gazdaságilag fejlettebb, s a lakosság ellátottsága tekintetében is jobban ellátott, korszerűbb kistérségei közé tartoznak. A legjelentősebb különbségek a kistérségek lakosságának kormegoszlásában és népességük mozgásában, valamint a foglalkoztatási szerkezetükben van. A vizsgált kistérségek nem a régió leghátrányosabb helyzetű kistérségei, ezért e kistérségek jövője elsődlegesen a potenciálok kihasználásán múlik. Ezek elmaradtával a térségek belső megújulására kevés az esély.

3. A konkrét eredmények

Értekezésemben a területiség témakörét részletesen megvizsgálva arra az eredményre jutottam, hogy a három kiválasztott kistérségben az adottságok és az ott élők szándéka és aktivitása együttesen határozzák meg a kistérség fejlődését. Tehát, nagyon fontos a helyi társadalmak motiváltsága a területi fejlesztések terén.

Eredmények

1. A történelmi múlt elemzése alapján rávilágítottam arra, hogy bár a kistérségek területei gyakran változtak, három olyan kistérséget vizsgáltam, amelyek határai a kistérségek megalakulásától egészen 2007-ig nem változott, ami viszonylagos stabilitást és a kistérség szereplői közötti összeszokást feltételez. A kistérségek települései hosszú évek óta stabil egységet alkotnak, hasonlóságaik és eltéréseik egyaránt léteznek.

Hasonlóak – a teljesség igénye nélkül –, mert:

- Az általam készített harmadoló kategóriaképzési munkában a fejlettséget mutató szempontok esetében, mindhárom vizsgált kistérség leginkább a „középmezőnyben” helyezkedik el,
- az aktuális, kedvezményezett kistérségeket besoroló 311/2007 (XI.17.) számú Kormányrendelet szerint mindhárom vizsgált kistérségem a hátrányos helyzetű kategóriába tartozik.

Eltérőek – a teljesség igénye nélkül –, mert:

- Demográfiai szempontból a Jászberényi kistérség népessége öregedő, addig a Kisvárdai kistérségé fiatalos, valamint itt a legnagyobb az elvándorlás mértéke,

- Középszintű oktatásban a Hajdúböszörményi kistérségben részesülnek nagy számban, míg az általános iskolai tanulók a Kisvárdai kistérségben vannak legtöbben,
 - Különösen nagy az iparban, építőiparban foglalkoztatottak száma a Hajdúböszörményi és a Jászberényi kistérségben, a szolgáltatásban foglalkoztatottak száma pedig a Kisvárdai kistérségben magas,
 - A Kisvárdai kistérség települései számos közös érdeken alapuló közös fejlesztést hajtanak végre, a Hajdúböszörményi kistérség három – kistérségi határ meghúzásával „összekerült” – nagy települése külön-külön is alkalmas lenne a kistérség központ szerepének betöltésére, és a Jászberényi kistérségnek több és eredményesebb kapcsolata van a Közép-Magyarországi régióval, mint az Észak-alföldi régió akár vele szomszédos kistérségeivel.
2. Feltártam azt, hogy statisztikai elemzések és számok alapján az Észak-alföldi régióban milyen helyet foglalnak el egymáshoz – és az ország többi részéhez viszonyítva – a régió egyes megyéi és kistérségei.
 3. Bemutattam azt, hogy a disszertációban vizsgált kistérségek mindegyikében megfogalmazódtak – tervdokumentációk szintjén – azok a válaszok, amelyek a hátrányos helyzetből való kitörést, vagy a továbbfejlődés útján való elindulást, az EU-s átlaghoz való felzárkózást és az élhető élet feltételeinek megteremtését célozzák. Megállapítottam ugyanakkor, hogy a kistérségek bár felismerték saját hátrányaikat, és azzal szemben lehetőségeiket is, a pontos fejlesztési elképzelések nehezen születnek meg a helyi szereplők és érintettek között. Rávilágítottam arra is, hogy az esetleges elképzelések gyakorlati megvalósítása legalább évtizedes lemaradásban van.

A fentebb vázolt eredmények elérése érdekében vállalt feladatok az alábbiak szerint valósultak meg.

A kutatás keretén belül:

1. Megvizsgáltam a kistérség fogalmát, tisztáztam a disszertációmban használtak változatát, eszerint:

A kistérség Magyarországon a rendszerváltással egyidős és mint fogalom alatt – általában – egyedi sajátosságokat felmutató, valamilyen

közös jellemzőket magába foglaló s ezek alapján földrajzilag elhatárolható területi egységet értjük.

Megállapítottam még, hogy a kistérség nem állandó, statikus kategória, hanem dinamikus társadalmi jelenség, állandó változásban, átalakulásban van, azaz folyamatként értelmezhető.

Tisztáztam, hogy a kistérség, mint fogalom ma használatos értelmében csak rövid, néhány évtizedes múltat tekint vissza a fejlett nyugat-európai nemzetállamokban is.

2. Feltártam a kistérségek jellegzetességeit, melyekkel kapcsolatban megállapítottam az alábbiakat:

A hasonló fejlettség ellenére különbség mutatkozik a különböző fejlesztési források tekintetében az egyes kistérségek között és abban, hogy azok mennyire élnek fekvésük, adottságaik adta lehetőségekkel. (Bár nem volt célom a ma a kistérségbe érkező fejlesztési források gyakoriságának és nagyságának a vizsgálata.)

Egy kistérség számára egy megfelelő időben és megfelelően átgondolt fejlesztési koncepció felvállalt fejlesztési irány hozhat gyökeres fordulatot.

3. Elemeztem, hogy egy kistérségi szükségletre és igényekre reagáló projektötlet, vagy egymással szinergiában álló fejlesztési elképzelés mennyire eredményes és sikeres jövőt tud biztosítani a kistérség számára.

Az elemzésemből az derült ki, hogy egy kistérség életében nem lesz elegendő a térség „egy lábbon állása”, a beruházások akkor vezetnek kiemelkedő eredményhez, ha azok több másik projekttel állnak szinergiában. Egy beruházás eredményeként folyamatosan szélesedik a kistérség életének spektruma, ami újabb igényeket, más területek fejlesztését vonja magával. Ezért tűnik megfelelő irányúnak különösen a Kisvárdai és a Jászberényi kistérség fejlesztési iránya, ahol a fő jellemző szektor (a logisztika és az ipar) meghatározó marad, amit a külső erőforrások bevonása, vagy a belső erőforrások aktivizálása jelentheti.

4. Kiragadtam mindhárom kistérség egy-egy specialitását és megvizsgáltam, hogy a specialitás és a választott fejlesztési irány együttes segítségével a kistérség milyen előnyökre tehet szert a többi kistérséggel szemben.

Ezek alapján rámutattam arra, hogy mindhárom kistérségnek kellő mértékben – az alap infrastrukturális feltételek és megfelelő üzleti háttér biztosításával – fel kell készülni a további beruházások megvalósítására és ehhez mindhárom kistérségnek valamilyen plusz adottságát kell hozzákapcsolni:

- A Kisvárdai kistérségnek a határmentisége jelent további pozitívumot és kihasználható lehetőséget,
- A Hajdúböszörményi kistérségnek az M3-as autópálya „odaérkezését” kell megfelelően – mind infrastrukturális, mind humán kapacitások terén – felkészülten fogadni,
- A Jászberényi kistérségnek a már meglévő gazdasági potenciálját – a már térségben működő vállalatok adta előnyét – szükséges tovább fejleszteni.

A lehetőségek összehangolt kihasználása hiányzik a Hajdúböszörményi kistérségben, hiszen itt – bár felismerte a kistérség a szükséges irányt – nem született rá megfelelően összehangolt válasz. Adottak a kistérség különösen jó területi (három megyeszékhely, autópálya közelsége, a debreceni repülőtér közelsége, a belső úthálózat jó kiépítettsége), humánerőforrásbeli és ipari területek, vállalkozói magatartás adta lehetőségei, mindezek ellenére nem alakult ki az adottságokat összehangoló koncepcionális irány, hanem inkább a kistérség települései önálló fejlesztésekkel igyekeznek előre.

Adódhat ez a kistérség speciális – országos szinten is egyedülálló – három településes mivoltából. A három település ellentétes fejlesztési elképzeléseiből és – talán kimondható – rivalizálásából. Nehezen beszélhetünk így kistérségről, sokkal inkább területileg „összekényszerített” települések halmazáról. Az igazi kulcs, amit a kistérségnek fel kellene ismernie, az, hogy a belső erőforrások helyi ösztönzésére érkezik a külső erőforrás, mely visszahatva, a belső erőforrások kihasználását erősíti. Tehát az igazi kulcs, a kiindulási pont a sikerhez, a belső erőforrás, az adottság, hiszen pl. az elérhetőség javulása csupán lehetőség, s önmagában még nem biztosítéka a fejlődésnek, csak akkor lehet hatékony felzárkóztató eszköz, ha szervesen illeszkedik további komplex, fejlesztési programokba.

4. Befejezés

Végső konklúzióként leszögezhető: az adottságok, a fejlesztési források és a kistérségek által kialakított fejlesztési koncepciók mindhárom, általam vizsgált területi egységben ható és egyre fontosabbá váló fejlesztéspolitikai tényezők.

A feltételezés, mely szerint a kistérség a megfelelő tervezésnek és előrelátásnak köszönhetően indulhat el a fejlődés útján igazolódott. Sikert akkor tud azonban elérni, hogy komoly és erős kapcsolat van a helyi társadalom nyitottsága, fejlettsége és a területfejlesztési célok megfelelő iránya és sikeressége között.

SUMMARY

In this doctoral dissertation, the micro-regional level as, from the point of view of regional development, a viable and essential fundamental unit was studied. The role of this level has been upvalued by the strengthening of the regional level. The high-level functioning of the development region is unfeasible without development micro-regions. Ideally, therefore, a micro-region is not equivalent to the set of settlements involved, however rather is a higher level of abstraction.

1. Aims of study

A fundamental aim of this doctoral dissertation was, following a short historical overview on the evolvement of micro-regions, to give a multi-approach introduction and analysis, based on the endowments and possibilities for development, of three micro-regions in the North Great Plain Region. It is a study on whether the selected micro-regions have at least one possibility for break-out in the period 2007-2013 by the exploitation of which the situation of the inhabitants of these micro-regions would undergo significantly changes with their living conditions improved, too.

In order to fulfil the research aims, and based on the literature available, the background of micro-regions' evolvement was sought and overviewed, as well as similarities and differences in the development of the regions studied were defined by which the real situation of these micro-regions was revealed. In addition to this, (the otherwise rather abundant) literature on the logistics, infrastructure development, economic development of each of the micro-regions was also looked into as well as the applicability of general laws on local environments and circumstances was analysed.

The ways of development selected by the micro-regions examined in the dissertation, with many similarities as well as significant differences, were also represented as well as the visions applicable – taking advantage of their potential advantages – they bear in order to improve their competitiveness and to establish conditions for a liveable life.

Based on the results of the analyses, conclusions providing a kind of guidance to the three micro-regions on forming and influencing future regional processes have been conceptualised by which the micro-regions in question were confronted with the adequacy or inadequacy of their own conceptions.

In all three cases, it is claimed that the way of development I suggested and judged to be appropriate is not the only solution settling all problems of the micro-region by which the situation and living conditions of those residing in the micro-regions would be tackled. To resolve all problems of the micro-regions, several complex projects are required to be defined and implemented that would, as a whole, influence the development of the micro-region, reclaiming it on the track desired.

2. Methods

Related to this dissertation, a number of analysis, tools and methods were applied in order to achieve the most complex elaboration of the topic possible. The research methods applied are as follows: analysis of the literature and its assessment from the aspect of the topic, data analysis, interviewing as well as the introduction of an analysis applying a self-developed method.

Interviewing as a primary research tool was used only occasionally however proved to be rather useful and expedient. During this research, it was fortunate that, arisen from my job, subsistent relations had been sustained with the prominences of the micro-regions examined as well as with colleagues residing there. The structure of conversations was merely different as with the first group, the objectives appointed and to be achieved were discussed whereas with the operative colleagues, such concerned other aspects of development documents and developments. In all cases, however, the interviews were intended to be conducted in order to acknowledge how the situation of the micro-regions are assessed by those living there and facing with the everyday problems.

To obtain a multi-faceted knowledge on the micro-regions, several classification systems for micro-regions and results previously developed by reputed experts in regional development have been represented; in addition to their analysis, a further classification system for micro-regions has been

developed. By this type of method classified as ‘trisectioning’ in type, the 27 micro-regions of the North Great Plain Region are now seen in a new light and they are classified, based on all aspects of the level of development, into the first, second and third tierce.

By applying this trisectioning method, it was proved that – despite some dissimilarities – the micro-regions studied are among the economically more developed ones in the region, as well as, regarding the supply of inhabitants, among the more advanced, more modern micro-regions. The most significant differences are represented in their population’s age distribution and migration as well as their employment structure. The micro-regions examined are not among the most backward ones in the region therefore their future will primarily depend on the level they are capable of taking advantage of their potentials. With this lacking, probabilities for internal renewal will remain limited.

3. Results

In this dissertation, having the topic of regionality looked into in detail and following the analysis of the possibilities for development, it is claimed that the development of the micro-regions in question is influenced by the endowments, on the one hand, and by the intentions and activity of the residents, on the other; thus in this topic the following conclusions can be made.

Results

4. Based on the analysis of the historical past, it was highlighted that there were frequent changes in the areas of the micro-regions; three micro-regions examined were such with their boundaries left unchanged from their establishment until as late as 2007 – by this fact, a relative stability and good cooperation among the actors of the micro-regions are presumed. Settlements of the micro-regions have been forming a sound unit for long years with having both similarities and dissimilarities.

They are similar – without the claim of completeness – as:

- For the aspects, indicating the level of development in the work developed for the trisectioning method applied, all three micro-regions studied are placed mainly in the ‘middle’,

- According to the relevant Governmental Decree No. 311/2007 (17th Dec) on the classification of beneficiary micro-regions, all three micro-regions examined are classified as ‘backward’.

They are dissimilar – without the claim of completeness – as:

- From the point of view of demography, the Jászberény micro-region has an ageing population whereas that of the Kisvárdá one is young and indicates the highest rate of out-migration,
 - Secondary-level education is attended at by a great number of students in the Hajdúböszörmény micro-region, while the highest number of primary school students are found in the Kisvárdá micro-region,
 - The number of employees in the industry and building industry is extremely outstanding in the Hajdúböszörmény and Jászberény micro-regions, whereas that of those working in the services sector is rather high in the Kisvárdá micro-region,
 - Settlements of the Kisvárdá micro-region implement a number of joint developments based on common interests; the three larger settlements of the Hajdúböszörmény micro-region – ‘conjoint’ by the drawing of the micro-region’s boundaries – would separately also be capable of fulfilling the role of the centre of micro-region; the Jászberény micro-region has more as well as more efficient connections to the Central Region than compared to any neighbouring micro-regions of the North Great Plain Region.
5. The situation of the counties and micro-regions of the North Great Plain Region, based on statistical analyses and figures, both compared to each other and to other parts of the country have been revealed.
 6. It has also been represented that in all micro-regions studied in the dissertation solutions aiming at the break-out from the backward situation, the starting on the way of further development, the closing-up to the EU average and the establishment of the conditions of a liveable life had been conceptualised on the level of planning documentation. It has been, however, also found that despite having the micro-regions’ own disadvantages identified as well as their advantages, exact development proposals are narrowly created

among the local actors and those involved. It has been also indicated that the implementation of the potential conceptions in practice is in lagging for at least a decade.

In order to achieve the results listed above, the tasks taken on were accomplished as below.

Within the framework of this research:

5. The definition of micro-regions was studied and all variations used in the dissertation were explained and clarified and according to this: Micro-regions in Hungary are the same regarding their age as the change of regimes and their definition is interpreted in general as spatial units with unique features, some kind of common characteristics and based on such, geographically located.

It has also been concluded that a micro-region is not a constant, static category but a dynamic social phenomenon in continuous changes and transformation thus should be interpreted as a process.

It was explained that micro-region as a definition used today has only a short history of a few decades, even in the developed Western European nation-states.

6. Characteristics of the micro-regions have been revealed in connection to which the following conclusions have been made:

Despite the similar level of development, a difference is indicated regarding the various development sources among the micro-regions as well as regarding the level they take advantage of potentials given by their locations and endowments. (However, a research into the frequency and amount of development sources received by the micro-regions today was not among the aims of my study.)

For a micro-region, a radical change can be the result of a way of development included in a development concept with an appropriate timing and sufficiently rational.

7. The level of efficient and successful future secured for the micro-regions by a project proposal or a synergic development idea responding to the demands and requirements of the micro-regions have been analysed.

Form the results of the analysis carried out it was revealed that for a micro-region's existence its 'one-sidedness' will not be sufficient,

investments will have outstanding results only if they are synergic to several other projects. As a result of any investments, the spectrum of a micro-region will continuously broaden entailing further demands and the development of other areas. This explains why the development ways of especially the Kisvárda and Jászberény micro-regions seem to be appropriate where the main typical sector (logistics and industry) remains decisive that could be represented by the inclusion of external resources or the activation of internal resources.

8. One of the specialities of the three micro-regions was selected and the advantages the micro-regions can obtain by the joint application of the speciality and the chosen way of development compared to the other micro-regions have been studied.

Based on the results, it was pointed out that all of the three micro-regions will have to be prepared to an adequate level – by having the basic infrastructural conditions and adequate business background – to implement further investments and to this, some kind of the additional endowments of all three micro-regions will have to be adjoined:

- The location of the Kisvárda micro-region close to the border represents this additional plus and potential to be exploited,
- The Hajdúböszörmény micro-region will have to be prepared to expect the ‘arrival’ of the M3 motorway in sense of both infrastructural and human capacities,
- The Jászberény micro-region is required to improve its already existing economic potential – advantages provided by companies operating already in the micro-region.

The concerted exploitation of possibilities is lacking in the Hajdúböszörmény micro-region as here despite having the required way recognised by the micro-region, no adequately conjoint response has been given. The extremely good regional potentials (three county centres, the nearness of the motorway, the proximity of the airport at Debrecen, the well-established internal road network), as well as the possibilities due to human resources and industrial areas and attitude of entrepreneurs are given despite which no conception way integrating possibilities has been evolved; the settlements of the micro-region intend to proceed rather by independent developments.

This could be a result of the micro-region's special (even in the national level) feature of three settlements, i.e. the contradictory development concepts and – probably utterable – competition of the three settlements. It can hardly be considered to be a micro-region but rather an agglomeration of spatially 'forced' settlements. The real key to be identified by the micro-region is the fact that, external resources are received to encourage internal resources locally that by responding will intensify the exploitation of the internal resources. I.e. the real key, the starting point to the success is the internal resource, i.e. the endowment as e.g. the improvement of accessibility is only a possibility and itself is not a warranty for development; it can only be an effective tool of closing-up if thoroughly integrated to further complex development programs.

4. Conclusions

As a final conclusion, the following can be claimed: development conceptions elaborated based on the endowments, development (financial) resources and by the micro-regions are development policy factors actuating and becoming more and more important in all three regional units studied.

The assumption according to which the development of a micro-region can be started due to adequate planning and visions has been substantiated. However, it can only achieve success when there is an intense and strong connection between the openness and development of the regional community and the adequate way and success of the regional development objectives.

MELLÉKLETEK JEGYZÉKE

1. számú melléklet: A 30/1997. (IV. 18.) OGY határozat által meghatározott 28 paraméter
2. számú melléklet: A 24/2001. (IV. 20.) OGY határozat 3. számú mellékletének 19 mutatója
3. számú melléklet: A tervezési – területi kategóriák besorolásához felhasznált adatok, mutatócsoportok és mutatók (2004)
4. számú melléklet: Tervezési-területi kategóriák (2004)
5. számú melléklet: Térségi audit kérdőív (2005)
6. számú melléklet: Az Észak-alföldi régió kistérségeinek értékelési szempont szerinti régiós sorrendje (2006)

ÁBRÁK ÉS TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. számú ábra: Magyarország NUTS2 régióinak beosztása
2. számú ábra: Az Észak-alföldi régió közigazgatási térképe
3. számú ábra: Az Észak-alföldi régió statisztikai kistérségei (1997)
4. számú ábra: Az Észak-alföldi régió statisztikai kistérségei (2004)
5. számú ábra: Az Észak-alföldi régió statisztikai kistérségei (2008)
6. számú ábra: Az Észak-alföldi régió kedvezményezett kistérségeinek besorolása (2004)
7. számú ábra: Az Észak-alföldi régió kedvezményezett kistérségeinek besorolása (2008)
8. számú ábra: Dr. Csatári Bálint féle kistérség kategorizálás (1996)
9. számú ábra: Faluvégi Albert féle kategorizálás (2000)
10. számú ábra: Perifériák az Észak-alföldön (1997-ben és 2003-ban hátrányos kistérségek komplex mutatórendszer alapján)
11. számú ábra: A vidékies kistérségek településszerkezeti tértípusai
12. számú ábra: Tervezési-területi kategóriák (2004)
13. számú ábra: Kisvárdai kistérség
14. számú ábra: Hajdúböszörményi kistérség
15. számú ábra: Gyűrűs-sugaras településszerkezet
16. számú ábra: Jászberényi kistérség
17. számú ábra: Fényeslitke-Komoró ipari-logisztikai terület kialakítása
18. számú ábra: A Hajdúböszörményi kistérség autópályán való elérhetősége
19. számú ábra: A Jászberényi Beszállítói Tudásközpont tervezett helyszíne

1. számú táblázat: 2003-2008 közötti az Észak-alföldi régióba érkező hazai és EU-s források megoszlása a kistérségek között
2. számú táblázat: Terület és településszám összefüggései (2006)
3. számú táblázat: Népeség és népesség változás összefüggései (2006)
4. számú táblázat: Foglalkoztatotti arány az egyes ágazatokban (2006)
5. számú táblázat: Lakásállomány és 2000-2006 között épített lakások összefüggései (2006)
6. számú táblázat: Közműellátottság összefüggései (2006)
7. számú táblázat: Nyugdíj és szociális ellátás összefüggései (2006)
8. számú táblázat: Oktatási intézmények összefüggései (2006)
9. számú táblázat: Kiskereskedelmi és vendéglátói ellátottság összefüggései (2006)
10. számú táblázat: Turisztikai szálláshelyek összefüggései (2006)
11. számú táblázat: A Kisvárdai kistérség népességének mozgalma 2000 és 2006 között
12. számú táblázat: Roma népesség aránya (2006)
13. számú táblázat: A Kisvárdai kistérség legnagyobb vállalkozásai (2007)
14. számú táblázat: A Hajdúböszörményi kistérség népességének mozgalma 2000 és 2006 között
15. számú táblázat: A Hajdúböszörményi kistérség oktatási intézményeinek kihasználtsága (2007)
16. számú táblázat: A Hajdúböszörményi kistérség legnagyobb vállalkozásai (2007)
17. számú táblázat: A Jászberényi kistérség népességének mozgalma 2000 és 2006 között
18. számú táblázat: A Jászberényi kistérség munkanélküliségének aránya (2007)
19. számú táblázat: A Jászberényi kistérség legnagyobb vállalkozásai (2007)
20. számú táblázat: A Kisvárdai kistérség problémái és megoldási javaslatai
21. számú táblázat: A Hajdúböszörményi kistérség problémái és megoldási javaslatai
22. számú táblázat: A Jászberényi kistérség problémái és megoldási javaslatai

FELHASZNÁLT IRODALOM

ÁGH ATTILA (2007): A régiók jövője Magyarországon és Magyarország jövője az Európai Unióban, A régiók Magyarországa I. A regionális intézményrendszer körvonalai, MTA-MeH projekt, Budapest

ANTAL ISTVÁN–KONCZVALD GABRIELLA (2000): A közúti kapcsolatok és a forgalom előnyeit élvező és lemaradó térségek. In: Közlekedéstudományi szemle 50. évf. 11. szám, pp. 427-433.

BARTHA ATTILA-KLAUBER MÁTYÁS (2000): Infrastruktúra és egyes régiók gazdasági fejlődése. In: Ipari Szemle 2000/1. szám.

BELUSZKY PÁL – GYŐRI RÓBERT (2008): Legyen rangja város! (Avagy a városi rang adományozásának gyakorlata és következményei 1990 után) In: CSAPÓ Tamás – KOCSIS Zsolt (szerk.): Nagyközségek és kisvárosok a térben. Savaria University Press, Szombathely pp. 19–33.

BEKÉNYI JÓZSEF Dr. – BÉRCESI FERENC Dr. – NÉMETH JENŐ Dr. (2003): A kistérség fogalma, funkciói, intézményrendszere, Magyar Közigazgatás, LIII. Évf. 4. sz. pp. 194-209.

BÍRÓ PÉTER – Dr. MOLNÁR LÁSZLÓ (2004): A kistérségi szintű relatív fejlettség meghatározása – Területi Statisztika 7. (44.) évf. 6. szám pp.564.

BÓDI FERENC (2003): Önkormányzás és területpolitika – Agroinform kiadóház, Budapest –

CSAPÓ Tamás (2002): A magyar megyei jogú városok regionális funkciói. Területi Statisztika 2002. 3. pp. 228–252.; p. 251.

CSEFKÓ FERENC (2003): A kistérség intézményrendszere és a települési önkormányzatok. – in: Ágh Attila – Németh Jenő (szerk.): Kistérségi közigazgatás (Szakértői tanulmányok). – Budapest, A BM IDEA Programja, Magyar Közigazgatási Intézet pp. 147-165.

Dr. CSATÁRI BÁLINT (1996): A magyarországi kistérségek néhány jellegzetessége (Kistérségi folyamatok és a területfejlesztési politika lehetséges beavatkozási térségtípusai Magyarországon), Falu-Város-Régió, 10. sz. pp. 6-9., MTA RKK-KTM PHARE Iroda, Kecskemét

Dr. CSATÁRI BÁLINT (2006): Az Észak-alföld régió fejlesztésének lehetséges tértípusai, Összegző tanulmány, Kecskemét

DÓCZI G. – FORGÓ M. (szerk.) (2003): Tananyag a SAPARD Program magyarországi működéséhez, FVMM Képzési és Szaktanácsadási Intézet, Budapest

ENYEDI GYÖRGY (1996): Regionális folyamatok Magyarországon az átmenet időszakában Ember – Település – Régió. Budapest, Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület. p. 138.

ENYEDI GYÖRGY (szerk.) (1993): Társadalmi-területi egyenlőtlenségek Magyarországon. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest

ESDP – European Spatial Development Perspective (1999), Luxemburg, Office for Official Publications of the European Communities

FALUVÉGI ALBERT (2000): A magyar kistérségek fejlettségi különbségei. – Területi Statisztika 3. (40.) évf. 4. szám, pp. 319-346.

FALUVÉGI ALBERT (2004): Kistérségeink helyzete az EU küszöbén – Területi Statisztika 5. (44.) évf. 5. szám pp. 434.

G. FEKETE ÉVA – BODOLAI ÉVA (1995): Együtt! – De hogyan? Kistérségi szerveződések megjelenése a területfejlesztésben – MTA RKK-PHARE 227 p.

G. FEKETE ÉVA (1996): A kistérségi fejlesztő szervezetek lehetséges helye a területi tervezés rendszerében, Comitatus, 7-8. sz. pp. 75-79.

FLEISCHER TAMÁS (2002): Néhány gondolat a Magyarországot átszelő közúti közlekedési folyosókról – Magyar Tudomány, 2002. október

FORSBERG, TUOMAS (1996): Explaining Territorial Disputes: From Power Politics to Normative Reasons – Journal of Peace Research, Vol. 33, No. 4. pp 433-449.

GORE, C. (1984): Regions is Questions: Space, Development Theory and Regional Policy – London, Methuen, 290 p.

HALKIER, H. – DANSON, M. – DAMBORG, C. (eds.) (1998): Regional Development Agencies is Europe – London, Jessica Kingsley 147 p.

Dr. HAHN CSABA (2004): A térségi fejlődést befolyásoló tényezők Magyarországon – Területi Statisztika 7. (44.) évf. 6. szám pp. 544.

HORVÁTH J. – JELENKA GY. (2000): Kistérségi információk (lehetőségek, igények) a SAPARD program tükrében, Területi Statisztika, 3. (40) évf. 4. sz. pp. 385-390.

HORVÁTH ZOLTÁN (1999): Kézikönyv az Európai Unióról, Magyar Országgyűlés

HUSZTI LEVENTE (2003): A Kistérség az Európai Unió területstatisztikai rendszere – Ma és holnap III. évfolyam 4. szám, pp 29.

KOVÁCS FLÓRIÁN LÁSZLÓ (2004): A kistérségek szerepe a területfejlesztésben – Területi Statisztika 7. (44.) évf. 5. szám pp. 407.

KOVÁCS KATALIN Dr. (2004): Az Európai Unió-s felvételünk hatása a kistérségi rendszer működésére, Internet: www.b-m.hu/idea/tan1.html

KOVÁCS TIBOR (2002): Prológ a statisztikai kistérségi területi beosztás felülvizsgálatához – Területi Statisztika 5. (42.) évf. 3. szám pp. 203.

KOVÁCS TIBOR (2002): A területi fejlettségi különbségek alakulása Magyarországon. In: Területi Statisztika 5. (42.) évf. 6. szám, pp. 506-517.

KOVÁCS TIBOR Dr. (2003): Magyarország kistérségi szerkezete – in: Ágh Attila – Németh Németh Jenő (szerk.): Kistérségi közigazgatás (Szakértői tanulmányok). – A BM IDEA Programja, Budapest, Magyar Közigazgatási Intézet, 2. sz. pp. 96-104.

KOZMA GÁBOR (2002): Terület- és településmarketing. Geográfus és földrajz tanár szakos hallgatók számára – Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó 155 p.

KOZMA GÁBOR – TÓTH A. (2004): A humán erőforrások fejlesztésének helyzete Hajdú-Bihar megye területfejlesztésében. In (szerk. Süli-Zakar I.) Határon átnyúló kapcsolatok, humán erőforrások, Debrecen, pp. 36-42.

KOZMA GÁBOR – TÓTH A. (2004): Decentralizált területfejlesztési támogatások felhasználása Hajdú-Bihar megyében 1996-2002. Comitatus – Önkormányzati szemle, 14., 4., pp. 45-54.

GÁBOR, KOZMA (2007): The use of Decentralised Regional Development Funds in Hajdú-Bihar County Between 2003 and 2006. in (ed. Mahara, G.) Analele Universitatii din Oradea, Serie Geografie, Tom XVII, pp. 59-69.

KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL DEBRECENI IGAZGATÓSÁGA (2005): Többcélú kistérségi társulások az Észak-alföldön

KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL DEBRECENI IGAZGATÓSÁGA (2006): A kistérségek társadalmi, gazdasági helyzete – Észak-alföld

KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL DEBRECENI IGAZGATÓSÁGA (2006): Szabolcs-Szatmár-Bereg leghátrányosabb helyzetű kistérségeinek jellemzői

LACÓ BÁLINT (2004): Még mindig megoldásra vár a kistérségi forrásszabályozás, Forrás, Internet: www.terport.hu

LIESZKOVSKY JÓZSEF (2005): Erdősi Ferenc: Magyarország közlekedési- és távközlési földrajza Tér és Társadalom XIX. Évf. 2005. 3-4 Könyvjelző 229. pp 128., Budapest

LORENZ, DAVID (1991): Regionalisation versus Regionalism – Problems of change in the World Economy – Intereconomics, Vol. 26. No. 1. pp 3-10.

LUKÁCS ANDRÁS (2003): Gazdaságosak-e az autópályák? – Levegő Munkacsoport 7. melléklet

MENDÖL TIBOR (1963): Általános településföldrajz, AK Bp., pp. 439-475.

NEMES NAGY JÓZSEF (1997): Régiók, regionalizmus – Educatio 3. pp 407-423.

NEMES NAGY JÓZSEF (2000): A kistérségek funkcióiról – Tér és társadalom 2000. 2-3

NEMES NAGY JÓZSEF (2003): Gazdasági-társadalmi súlypontok és mozgásuk az ezredvégi Magyarországon. In: Területi Statisztika 6. (43.) évf. 1. szám, pp. 3-14.

NEMES NAGY JÓZSEF (2004): Új kistérségek, új városok. Új versenyzők? – „A régiók és magyar települések versenyképessége az európai gazdasági térben” c. projekt eredménye, Internet: <http://www.rkk.hu/kon/nemes.html>

NÉMETH NÁNDOR (2005): Az autópálya-hálózat térszerkezet alakító hatásai – Magyarország esete

PÁLNÉ Dr. KOVÁCS ILONA (2003): A kistérségek a területi igazgatás komplex összefüggésrendszerében. Forrás, Internet: <http://www.b-m.hu/idea/index.html>

PERCZEL GYÖRGY SZERKESZTETTE (2003): Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza, Egyetemi tankönyv, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 552 és 611 p.

RECZNITZER JÁNOS (1998): Területi stratégiák, Budapest – Pécs, 1998. Dialóg - Campus

RECZNITZER JÁNOS (2002): Ó régió, hol vagy te régió... - in: Abonyiné Palotás Jolán – Becsei József – Kovács Csaba (szerk.) (2002): A magyar társadalomföldrajzi kutatás gondolatvilága – Szeged pp. 163-174.

ROKKAN, S – URWIN, D. W. (eds.) (2000): The Politics of Territorial Identity; London: SAGE, pp. 251-278.

SCHWERTNER JÁNOS (2003): Kistérségi térségfejlesztés. Forrás, Internet: <http://www.b-m.hu/idea/index.html>

SÜLI-ZAKAR ISTVÁN-KOZMA GÁBOR (1998): A terület- és településfejlesztés alapjai, Debrecen, p. 193.

SÜLI-ZAKAR ISTVÁN (1996): A hátrányos helyzet kialakulásának története, társadalmi-gazdasági okai – in: Süli-Zakar István (szerk.) (1996): A Tisza mente kistérség terület- és településfejlesztésének stratégiai alapjai – Debrecen, MTA RKK pp. 14-27.

SÜLI-ZAKAR ISTVÁN (2003): A magyar területfejlesztés állami-közigazgatási intézményrendszere – in: Süli-Zakar István (2003) (szerk.): A terület- és településfejlesztés alapjai – Budapest-Pécs, Dialóg Campus pp. 331-358.

SZOBOSZLAI ZSOLT (2003): Kistérségek társadalma Magyarországon, Forrás, Internet: <http://www.b-m.hu/idea/index.html>

SZÖRÉNYINÉ DR. KUKORELLI IRÉN (2002): A kistérségi szint megjelenése a terület- és foglalkoztatáspolitikában – Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest

TAYLOR, PETER (1988): World-system analysis and regional geography – Professional Geographer, 40 pp. 259-265.

TÓTH GÉZA (2000): A logisztika és szerepe a regionális fejlődésben. In. Tér és Társadalom XIV. évf. 2-3. szám, pp. 109-117.

TÓTH GÉZA (2005): Az autópályák szerepe a regionális folyamatokban – PhD tanulmány

TÓTH ZOLTÁN (2002): Az Európai Unió NUTS2 régióinak jellemzése – Falu, város, régió 2002/4 pp. 28-32.

VADÁSZ ISTVÁN (2004): Hajdúböszörményi kistérség – Kincse Könyvek, Kistérségek értékleltára, Száz magyar falu könyvesháza Kht., Budapest

VARGA BEATRIX (2003): Kistérségek a statisztikák tükrében. Forrás, Internet: www.terport.hu

Dr. VIRÁGH RUDOLF (2003): Központi igazgatás és kistérségi dekoncentráció. Forrás, Internet: <http://www.b-m.hu/idea/index.html>

WEBBER, M. J. (1985): Regional production and the production of regions: the case of steeltown – in: Scott, A. J. – Stoper, M. (1985) (eds.): Production, Work, Territory: The geographical Anatomy of Industrial capitalism – London, Allen and Unwin pp. 197-224.

Dr. WINKLER GYÖRGY (1999): Területfejlesztés, Kistérségek. Egyetemi jegyzet, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 110 p.

Adatforrások:

Összegző helyzetfeltáró értékelés projekt fiche módszertan alkalmazásával (a Nemzeti Fejlesztési Terv Regionális Operatív Program 3.1.3 intézkedés keretében lezajlott „Partner a Partnerségben” program keretében készült dokumentumok)

Térségi audit kérdőívek

Területi Információs Rendszer (TeIR)

Hajdú-Bihar megye statisztikai évkönyve, 2006

Jász-Nagykun-Szolnok megye statisztikai évkönyve, 2006

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye statisztikai évkönyve, 2006

Az Észak-Alföldi Regionális Fejlesztési Ügynökség Kht. munkaanyagai

Területi statisztikai évkönyv, 2006

Világ gazdaság (2006): Autópályán érkeznek a befektetések – 2006. május 19.

Növekedéskutató Intézet (1999): Az autópályák építésének közvetett gazdasági és társadalmi hatásai, Budapest

EU-konform regionális fejlesztés. (2002) Tanulmányok. Közigazgatás-fejlesztési Füzetek 4. kötet MKI/The World Bank/Miniszterelnöki Hivatal Kiadványa, Budapest

A kistérségek társadalmi, gazdasági helyzete (2006), KSH

Nemzeti Fejlesztési Terv

Jogszabályok:

Területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény
Magyar Közlöny 1996. IV. 5.

30/1997. (IV.18.) a területfejlesztési támogatások és a decentralizáció elveiről, valamint a kedvezményezett térségek besorolásáról szóló OGY határozat Magyar Közlöny 1997. IV. 18.

19/1998. (II. 4.) Kormányrendelet a területfejlesztés kedvezményezett területeinek jegyzékéről

1999. évi XCII. a területfejlesztésről és területrendezésről szóló törvény 1999. évi módosítása Magyar Közlöny 1999. X. 30.

24/2001. (IV. 20.) a területfejlesztési támogatások és a decentralizáció elveiről, a kedvezményezett térségek besorolásának feltételrendszeréről szóló OGY határozat Magyar Közlöny 2004. IV. 20.

Előterjesztés a Kormány részére a területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. Törvény módosításának szabályozási koncepciójáról és a területfejlesztéssel összefüggő egyes kérdések rendezéséről – Budapest, 2003. július

Regulation (EC) No 1059/2003 of the European Parliament and of the council of 26 May 2003 on the establishment of a common classification of territorial units for statistics (NUTS)

244/2003. (XII. 18.) Kormányrendelet a kistérségek megállapításáról, lehatárolásáról és megváltoztatásának rendjéről Magyar Közlöny 2003. XII. 18.

Pályázatok régióknak és kistérségeknek, Kiemelt program az elmaradott területekről – Járóföld Területfejlesztési hírlevél II. évf. 1. szám 2004. január

2004. évi CVII. törvény a települési önkormányzatok több célú kistérségi társulásáról Magyar Közlöny 2004. XI. 18.

64/2004. (IV. 15.) Kormány rendelet a területfejlesztés kedvezményezett térségeinek jegyzékéről Magyar Közlöny 2004. IV. 15.

2004. évi LXXV. a területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény és egyes kapcsolódó törvények módosításáról Magyar Közlöny 2004. VII. 8.

2007. évi CVII. Törvény a települési önkormányzatok többcélú kistérségi társulásáról szóló 2004. évi CVII. törvény módosításáról Magyar Közlöny 2007. IX. 17.

67/2007. (VI. 28.) OGY határozat a területfejlesztési támogatásokról és a decentralizáció elveiről, a kedvezményezett térségek besorolásának feltételrendszeréről

311/2007. (XI. 17) Kormány rendelet a kedvezményezett térségek besorolásáról Magyar Közlöny 2007. IX. 17.

NUTS II. Régiók lehatárolása, jogosultság a Strukturális Alapok támogatásaira

Kistérségi fejlesztési dokumentumok:

KISVÁRDAI KISTÉRSÉG

A Nyírvidék Térségi Fejlesztési Egyesület innovációs programja (2003)

Kisvárdai kistérség Agrárstruktúra és vidékfejlesztési program (2004)

A Záhony és Térsége Vállalkozási Övezet középtávú fejlesztési stratégiája (2004)

A Kisvárdai kistérség fejlesztési koncepciója (2005)

II. Nemzeti Fejlesztési terv kapcsolódási pontjait, lehetőségeit vizsgáló, a Záhonyi Vállalkozási Övezetnek a II. Nemzeti Fejlesztési Tervhez kapcsolódó fejlesztési célú programja (2006)

Fényeslitke-Komoró térségében létrehozandó ipari-logisztikai terület kialakítására vonatkozó megvalósíthatósági tanulmány (2007)

Akcióprogram „Záhony térségének komplex gazdaságfejlesztési programja keretében a kis- és középvállalkozások támogatása programelemre” (2007)

HAJDÚBÖSZÖRMÉNYI KISTÉRSÉG

A Hajdúböszörményi statisztikai kistérség – Hajdúböszörmény, Hajdúdorog, Hajdúnánás – Agrárstruktúra- és Vidékfejlesztési programja (2004)

A Hajdúböszörményi kistérség területfejlesztési koncepciója és programja – Helyzetértékelés I. kötet (2005)

A Hajdúböszörményi kistérség területfejlesztési koncepciója és programja – Területfejlesztési koncepció II. kötet (2005)

A Hajdúböszörményi kistérség területfejlesztési koncepciója és programja – Területfejlesztési program III. kötet (2005)

A minőségi turizmus fejlesztése – Pályázati lehetőségek a turizmus kapcsán
2007-2013 között (2005)

JÁSZBERÉNYI KISTÉRSÉG

Jászsági Agrárstruktúra és Vidékfejlesztési Program (2003-2004)

Jászsági fejlesztési koncepció, stratégiai és operatív program 2007-2013 –
Helyzetfeltárás – Koncepció (2006)

Jászsági fejlesztési koncepció, stratégiai és operatív program 2007-2013 –
Stratégiai és Operatív Program (2006)

Jászberényi Beszállítói Tudásközpont előzetes megvalósíthatósági
tanulmány (2007)

Jászberényi Beszállítói Tudásközpont (JBTK) gazdaságfejlesztési
egységeinek kialakítása – megvalósíthatósági tanulmány (2008. szeptember)

Felhasznált honlapok: (2009. április)

<http://www.b-m.hu/idea>

<http://www.vati.hu>

<http://www.b-m.hu/idea>

<http://web.b-m.hu/proba/elemez.nsf>

<http://www.logsped.hu/kisterseg>

<http://www.mkksz.org.hu/kisterseg>

<https://teir.vati.hu>

<http://www.rkk.hu>

<http://www.mkksz.org.hu>

<http://www.terport.hu>

Mellékletek

Mellékletek

1.számú melléklet: A 30/1997. (IV. 18.) OGY határozat által meghatározott 28 paraméter

1. Demográfiai mutatók

- 1.1. népsűrűség 1995. december 31., fő/km²,
- 1.2. a vándorlások arányának évi átlaga 1990-1995., %-ban,
- 1.3. vitalitási index (OECD statisztikai szabvány szerint, a 18-39 éves és a 18-59 éves korosztály hányadosa, 1990.).

2. Foglalkozási szerkezeti mutatók

- 2.1. mezőgazdasági,
- 2.2. ipari,
- 2.3. tercier szektor aktív keresők aránya %-ban, az 1990-es népszámlálás adatai alapján.

3. A foglalkoztatás változása és a munkanélküliség mutatói

- 3.1. ipari foglalkoztatottak számának változása, 1990-1995. (1990 = 100%),
- 3.2. munkanélküliek aránya %-ban, 1996. június 20.,
- 3.3. tartósan (180 napon túl) munkanélküliek aránya %-ban, 1994. december 20.,
- 3.4. tartósan (180 napon túl) munkanélküliek aránya %-ban, 1995. december 20.,
- 3.5. tartósan (180 napon túl) munkanélküliek aránya %-ban, 1996. december 20.

4. Gazdasági mutatók

- 4.1. gazdasági szervezetek 1000 lakosra jutó száma, 1995. december 31.,
- 4.2. gazdasági szervezetek és egyéni vállalkozások együttes területi sűrűsége, db/km², 1995. december 31.,

- 4.3. gazdasági szervezetek változásának dinamikája 1992-1995. (1992 = 100%),
- 4.4. mezőgazdasági egyéni vállalkozások 1000 lakosra jutó száma, 1994. december 31.,
- 4.5. egy állandó lakosra jutó SZJA alapot képező jövedelem, Ft, 1995.,
- 4.6. egy állandó lakosra jutó SZJA Ft, 1995.

5. *Infrastrukturális mutatók*

- 5.1. 1000 lakosra jutó telefon-főállomások száma, db, 1995. december 31.,
- 5.2. 1000 lakosra jutó személygépkocsik száma, db., 1995. december 31.,
- 5.3. közüzemi vízhálózatba bekapcsolt lakások aránya, %, 1995. december 31.,
- 5.4. 1 km vízvezeték-hálózatra jutó csatornahálózat hossza, 1995. december 31.,
- 5.5. kiskereskedelmi boltok 1000 lakosra jutó száma, 1995. december 31.,
- 5.6. a kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakák 1000 lakosra jutó száma, 1995. december 31.,
- 5.7. a vezetékes gázellátásba bekapcsolt lakások aránya %-ban, 1995. december 31.

6. *Egyéb, speciális mutatók*

- 6.1. az urbanitás/ruralitás indexe (az adott kistérség népességének hány %-a él 120 fő/km²-nél nagyobb népsűrűségű településen), 1995. december 31.,
- 6.2. egyetemi és főiskolai tanulók aránya a lakónépességből, 1990. január 1.,
- 6.3. a népesség átlagos iskolai végzettsége, 10 évesnél idősebb népesség által elvégzett átlagos osztály (évfolyam) szám, 1990. január 1.,
- 6.4. az 1990-1995. között épült lakások száma az 1995. december 31-i lakásállomány %-ában.

2. számú melléklet: A 24/2001. (IV. 20.) OGY határozat 3. számú mellékletének 19 mutatója

I. Gazdasági mutatók

1. 1000 lakosra jutó gazdasági szervezetek száma, 1999. dec. 31.
2. Működő gazdasági szervezetek számának változása, 1995-1999 (1995=100%)
3. 1000 lakosra jutó tudományos kutatók, fejlesztők száma, 1999. (fő)
4. 1 állandó lakosra jutó szja alapot képező jövedelem, 1999. (Ft)

II. Infrastrukturális mutatók

5. Közüzemi vízhálózatba kapcsolt lakások aránya, 1999 (%)
6. 1 km vízhálózatra jutó csatornahálózat hossza, 1999 (m)
7. Vezetékes gázellátásba bekapcsolt háztartások száma a lakásállomány százalékában, 1999 (db)
8. 1000 lakosra jutó vendégéjszakák száma, 1999 (db)
9. 1000 lakosra jutó kiskereskedelmi boltok száma, 1999. (db)
10. Komplex életminőség elérési mutató, 1999 (számított adat)
11. 1000 lakosra jutó távbeszélő száma, 1999. (db)

III. Társadalmi-szociális helyzet

12. 1990-1999 között épített 3-x szobás lakások aránya (%)
13. 1000 lakosra jutó személygépkocsi száma, 1999. (db)
14. Vándorlási különbözet évi átlaga, 1990-1999 között
15. 60 évnél idősebb népesség aránya, 1999 (%)
16. A települések átlagos lélekszáma, 1999 (fő)
17. Halálozási ráta, 1999.

IV. Foglalkoztatási helyzet

18. Munkanélküliek aránya, 1999. (%)
19. Tartós munkanélküliek aránya, 1999. (%)

3. számú melléklet: A tervezési – területi kategóriák besorolásokhoz felhasznált adatok, mutatócsoportok és mutatók (2004)

Demográfiai mutatócsoport

(M1. Terület (a népsűrűség számításához), M2. Lakónépesség (1997, 2003), M3. Népsűrűség, M4. Vándorlási különbözet, (1990-97, 1997-2003), M5. 60-x éves korosztály aránya (1990, 2001 Nsz¹), M6. Vitalitási index, M7. Városi népesség aránya)

Foglalkozási szerkezeti mutatócsoport (Nsz, 1190, 2001)

(M8. A mezőgazdaság, M9. Az ipar, M10. A tercier szektor aktív keresőinek aránya)

A foglalkozás-váltás és a munkanélküliség mutatócsoportja

(M11. Munkanélküliek aránya, 1994, 1997, 2003, M12. Tartós munkanélküliek aránya, 1997, 2000, 2003)

Gazdasági mutatócsoport

(M13. Gazdasági szervezetek 1000 lakosra jutó száma, M14. Gazdasági szervezetek és egyéni vállalkozók sűrűsége, db/km², M15. Gazdasági szervezetek változásának dinamikája, M16. A mezőgazdasági egyéni vállalkozások 1000 lakosra jutó száma, M17. Egy állandó lakosra jutó szja, Ft)

Infrastrukturális mutatócsoport

(M18. 1000 lakosra jutó telefon-főállomások száma, M19. 1000 lakosra jutó gépkocsik száma, M20. A közüzemi vízhálózatba kapcsolt lakások aránya, M21. Az 1 km vízvezeték-hálózatra jutó csatornahálózat hossza, M22. A kiskereskedelmi boltok 1000 lakosra jutó száma, M23. A kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött 1000 lakosra jutó vendégéjszakák száma)

Egyéb, speciális mutatók csoportja

(M24. Az egyetemi és főiskolai hallgatók aránya a lakónépességből, M25. A 10 évesnél idősebb népesség által elvégzett átlagos (osztály) évfolyamszám, M26. Az újonnan épített lakások aránya)

4. számú melléklet: Tervezési-területi kategóriák (2004)

1. Regionális fejlesztési pólus és alközpontok

A régió azon települései tartoznak ide, amelyek a növekedés elsődleges szinterei lehetnek. A pólus és alközpontok megjelölés nem csak a régió három kiemelkedő városát jelenti, hanem minden esetben egy sokkal kiterjedtebb, számos települést magában foglaló, bonyolult gazdasági-társadalmi kapcsolatokkal rendelkező központ körül agglomerálódó teret is.

1.1. Debrecen regionális fejlesztési pólus

Magyarország második, az Alföld legnagyobb városa, már évtizedek óta kiemelkedő funkciógazdaságú, urbánus hatásait az egész régióra kiterjesztő, vitathatatlan erejű regionális központ. Részesedési adatai a régióból csaknem olyanok, mint Budapest adatai az országból. Lakosságaránya 13,3%, ugyanakkor itt működik a régió összes vállalkozásának közel 21%-a, itt él a szellemi foglalkozásúak 23%-a, és egyetemi központját látogatja a régió összes felsőfokú hallgatójának 45%-a.

1.2. Nyíregyháza és Szolnok regionális fejlesztési alközpont

A két város vonzáskörzete megyényi területre terjed ki (ebből a szempontból igen sajátos helyzetben van Szolnok, amely vonzásterülete egyrészt túlnyúlik saját megyéjén, másrészt viszont a perifériák más centrumok irányába gravitálnak erősen), K+F és szellemi adottságaik kevésbé fejlettek, az ipar szempontjából ugyanakkor igen jó feltételekkel rendelkeznek. A két alközpont együttes súlya megközelíti Debrecenét: a népesség 12,5%-át, a vállalkozások majd' 23%-át tömörítik.

Települések: Nyíregyháza és Szolnok.

1.3. Regionális pólus és alközpontjai agglomerálódó térségei

Az elmúlt években Debrecen, Nyíregyháza és Szolnok körül fokozatosan egy agglomerálódó térség alakult ki, amely kezdetben megyeszékhelyekből kitelepülő lakosság, a későbbiekben pedig a gazdasági tevékenységek elsődleges célterületévé vált. Az ide sorolt települések a megyeszékhelyektől maximum 25 km-re helyezkednek el, a 2001-es népszámlálás adatai alapján az eljárók aránya nagyobb, mint 10% (ez jelzi a központtal való erőteljes kapcsolatot), illetve az 1990-2001 közötti lakosságszám-változás és vándorlási különbözet pozitív volt. Ezek a térségek központjaikkal, egységes gazdasági,

munkaerőpiaci teret alkotnak. A régió népességének közel 16%-a él e településeken, miközben a vállalkozások szűk 11%-át koncentrálják.

Debrecen agglomerálódó térségének települései: Balmazújváros, Bocskaikert, Ebes, Hajdúbagos, Hajdúhadház, Hajdúsámson, Hosszúpályi, Konyár, Létavértes, Mikepércs, Monostorpályi, Nagyhegyes, Nyírmártonfalva, Sáránd, Téglás, Újléta, Vámospércs.

Települések száma: 17

Nyíregyháza agglomerálódó térségének települései: Apagy, Balkány, Besenyőd, Biri, Bököny, Demecser, Érpatak, Geszteréd, Kállósemjén, Kálmánháza, Kemece, Kótaj, Levelek, Magy, Nagykálló, Napkor, Nyírbogdány, Nyíribrony, Nyírpazony, Nyírtelek, Nyírtura, Ófehértó, Paszab, Ramocsaháza, Sényő, Szakoly, Székely, Tiszanagyfalu, Tiszarád, Újfehértó, Vasmegyer.

Települések száma: 31

Szolnok agglomerálódó térségének települései: Besenyszög, Martfű, Rákóczifalva, Rákócziújfalú, Szajol, Szászberek, Tiszajenő, Tiszapüspöki, Tiszatenyő, Tiszavárkony, Tószeg, Újszász, Zagyvarékas.

Települések száma: 13

2. Dinamikus és dinamizálható térségi központok

A három megyeszékhely köré szerveződő agglomerálódó térségeken kívül eső, alapvetően rurális jellegű tér kiemelkedő kis- és középvárosi központjai. A fő közlekedési tengelyek – első- vagy másodrendű főutak, illetve fontosabb vasútvonalak – mentén helyezkednek el, jelentős népességet tömörítenek (legalább 10.000 fős – nappali – lélekszámmal bírnak),¹ gazdasági súlyuk tekintélyes, továbbá fejlett intézményrendszerrel rendelkeznek.

A gazdaság súlyának meghatározásakor a települési GDP – működő vállalkozások száma, helyi adóbevételek és helyi adóköteles jövedelmek nagysága alapján, megyei adatokból kikövetkeztetett – becslést értéke (2003), valamint a helyi foglalkoztatás nagysága (2001) került figyelembevételre. A kategóriába sorolt települések e szempontok szerint számolt komplex mutatójának² értéke nagyobb, mint a régió vidéki városainak átlaga.

¹ A 2001. évi népszámlálás adatai alapján.

² A komplex mutató kiszámítása az ún. Bennett-féle módszerrel történt: valamennyi város GDP- és foglalkoztatási adatát Debrecen megfelelő adatainak százalékában adtuk meg,

A városok intézményrendszerének fejlettsége a TEIR statisztikáinak felhasználásával került számszerűsítésre: a kategóriába sorolt települések az adatbázisban szereplő 19 intézmény³ közül legalább 5-tel rendelkeznek (a legfejlettebbek 11-12-vel). Összességében a régió népességének körülbelül 20%-a, a vállalkozások közel 22%-a köthető e településekhez.

Hajdú-Bihar megye települései: Berettyóújfalu, Hajdúböszörmény, Hajdúnánás, Hajdúszoboszló, Püspökladány.

Jász-Nagykun-Szolnok megye települései: Jászárokszállás, Jászberény, Jászfényszaru, Karcag, Kisújszállás, Mezőtúr, Tiszafüred, Törökszentmiklós.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye települései: Fehérgyarmat, Kisvárda, Mátészalka, Nyírbátor, Tiszavasvári, Vásárosnamény.

Összes település száma: 19

3. Felzárkóztatásra váró térségek

Gazdasági-társadalmi szempontból hátrányos helyzetű és/vagy forgalmi árnyékban fekvő a belső és külső perifériához tartozó települések. A csoport egyik része egy kisebb térség meghatározó települése, amely rendelkezik bizonyos számú, más települések lakosságát is ellátó, városi funkciót jelentő intézménnyel vagy valamilyen speciális funkcióval (idegenforgalom, határátkelőhely). Másik része csak teljes vagy részleges alapfokú ellátást tud biztosítani lakossága számára.

3.1. A környéken élők számára kistérségi központként szolgáló települések

E településcsoport egyik részét alkotják azok a városok, amelyek az előző csoportok egyikébe sem tartoznak, másrészt ide kell sorolni azon nem városi jogállású településeket, amelyek a funkcióval való ellátottság és a szomszédos települések lakosságának kiszolgálása szempontjából egy térség központját képezik. Ide tartoznak továbbá a speciális

majd minden egyes vizsgált település esetében e két érték számtani közepét vettük (a két tényező tehát egyenlő súllyal került beszámításra).

³ Kistérségi központ, gyámhivatal, munkaügyi kirendeltség, rendőrkapitányság, városi bíróság és ügyészség, körzeti földhivatal, okmányiroda, I. fokú építési hatóság, polgárvédelmi kirendeltség, erdészeti igazgatóság, tűzoltóság, területi főépítési iroda, magyar geológiai szolgálat, bányakapitányság, állat- és növényegészségi szolgálat, APEH, ÁNTSZ.

funkciókkal (idegenforgalom, határátkelő) bíró települések is. A lakosság több mint 17%-át, a működő vállalkozások 12%-át tömörítik.

Hajdú-Bihar megye települései: Ártánd, Biharkeresztes, Derecske, Egyek, Földes, Hajdúdorog, Hortobágy, Kaba, Komádi, Nádudvar, Nyírábrány, Nyíracsad, Nyíradony, Polgár, Tiszacsege (15).

Jász-Nagykun-Szolnok megye települései: Abádszalók, Berekfürdő, Cibakháza, Cserkeszőlő, Fegyvernek, Jászapáti, Jászkisér, Jászladány, Kenderes, Kengyel, Kunhegyes, Kunmadaras, Kunszentmárton, Tiszaföldvár, Túrkeve (15).

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye települései: Baktalórántháza, Barabás, Beregsurány, Csenger, Dombrád, Ibrány, Mándok, Máriapócs, Nagyecsed, Nagyhalász, Nyírlugos, Nyírmada, Rakamaz, Tiszabecs, Tiszalök, Vállaj, Záhony (17).

Összes település száma: 47

3.2. Vidéki erőforrás-hasznosítás potenciális terei

Ez a csoport azokat a településeket foglalja magába, amelyek az előző csoportok valamely központjának vonzáskörzetét képezik, és a megyeszékhelyek körüli agglomerálódó térségeken kívül helyezkednek el. Társadalmuk, gazdaságuk többnyire stagnál vagy hanyatlik. Ez a legnépesebb tervezési kategória: a népesség közel 22%-a, de a működő vállalkozások csak mintegy 11,6%-a található e településeken.

Hajdú-Bihar megye települései: Álmosd, Bagamér, Bakonszeg, Báránd, Bedő, Berekböszörmény, Bihardanesháza, Biharnagybajom, Bihartorda, Bojt, Csökmő, Darvas, Esztár, Folyás, Furta, Fülöp, Gáborján, Görbeháza, Hajdúszovát, Hencida, Kismarja, Kokad, Körösszakál, Körösszegapáti, Magyarhomorog, Mezőpeterd, Mezősas, Nagykereki, Nagyrábé, Pocsaj, Sáp, Sárrétudvari, Szentpéterszeg, Szerep, Tépe, Tetétlen, Tiszagyulaháza, Told, Újiráz, Újszentmargita, Újtikos, Váncsod, Vekerd, Zsáka (44).

Jász-Nagykun-Szolnok megye települései: Alattyán, Csataszög, Csépa, Hunyadfalva, Jánoshida, Jászsalsószentgyörgy, Jászágó, Jászboldogháza, Jászdózsa, Jászfelsőszentgyörgy, Jászivány, Jászjakóhalma, Jászszentandrás, Jásztelek, Kétpó, Kőtelek, Kuncsorba, Mesterszállás, Mezőhék, Nagyiván, Nagykörű, Nagyrév, Öcsöd, Örményes, Pusztamonostor, Szelevény, Tiszabó, Tiszabura, Tiszaderzs, Tiszagyenda, Tiszaigar, Tiszainoka, Tiszakürt, Tiszaörs, Tiszaroff, Tiszasas, Tiszasüly, Tiszaszentimre, Tiszaszőlős, Tomajmonostora, Vezseny (41).

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye települései: Ajak, Anarcs, Aranyosapáti, Balsa, Bátorliget, Benk, Beregdaróc, Berkesz, Beszterec, Botpalád, Buj, Cégénydányád, Csaholc, Csaroda, Császló, Csegöld, Csengersima, Csengerújfalú, Darnó, Döge, Encsencs, Eperjeske, Fábiánháza, Fényeslitke, Fülesd, Fülöpösdaróc, Gacsály, Garbolc, Gávavencsellő, Géberjén, Gégény, Gelénes, Gemzse, Gulács, Győröcske, Győrtelek, Gyulaháza, Gyügye, Gyüre, Hermánszeg, Hetefejércse, Hodász, Ilk, Jánd, Jánkmajtis, Jármí, Jéke, Kántorjánosi, Kék, Kékcse, Kérsemjén, Kisar, Kishódos, Kisléta, Kisnamény, Kispalád, Kisvarsány, Kisszekeres, Kocsord, Komlódtótfalu, Komoró, Kölcse, Kömörő, Laskod, Lónya, Lövőpetri, Magosliget, Mánd, Márokpapi, Mátyus, Méhtelek, Mérk, Mezőladány, Milota, Nábrád, Nagyar, Nagycserkesz, Nagydobos, Nagyhódos, Nagyszekeres, Nagyvarsány, Nemesborzova, Nyírbétek, Nyírbogát, Nyírcsaholy, Nyírcsászári, Nyírderzs, Nyírgelse, Nyírgyulaj, Nyírjákó, Nyírkarász, Nyírkáta, Nyírkércs, Nyírlövő, Nyírmeggyes, Nyírmihálydi, Nyírparasznya, Nyírpilis, Nyírtass, Nyírtét, Nyírvasvári, Olcsva, Olcsvaapáti, Ópályi, Ökörítőfülpös, Ömböly, Ór, Panyola, Pap, Papos, Pátroha, Pátyod, Penészlek, Penyige, Petneháza, Piricse, Pócspetri, Porcsalma, Pusztadobos, Rápolt, Rétközberencs, Rohod, Rozsály, Sonkád, Szabolcs, Szabolcsbáka, Szabolcsveresmart, Szamosangyalos, Szamosbecs, Szamoskér, Szamossályi, Szamostatárfalva, Szamosújlak, Szamosszeg, Szatmárcseke, Szorgalmatos, Tákos, Tarpa, Terem, Tiborszállás, Timár, Tiszaadony, Tiszabercel, Tiszabezdéd, Tiszacsécse, Tiszadada, Tiszadob, Tiszaeszlár, Tiszakanyár, Tiszakerecseny, Tiszakóród, Tiszamogyorós, Tiszaszalka, Tiszaszentmárton, Tiszatelek, Tiszavid, Tisztaberek, Tivadar, Tornyospálca, Tunyogmatolcs, Túristvándi, Túrricse, Tuzsér, Tyukod, Újdombrád, Újkenéz, Ura, Uszka, Vaja, Vámosatya, Vámosoroszi, Zajta, Zsarolyán, Zsurk (174).

Összes település száma: 259

5. számú melléklet: Térségi audit kérdőív (2005)

1. A kistérség⁴ jellemzői⁵

1.	A kistérség neve	
2.	A kistérség jelzőszáma (KSH)	
3.	Régió neve	
4.	A térség településeinek felsorolása	
5.	A térség lakónépességének száma	
6.	A gazdasági aktivitási ráta (a 2000. évi Népszámlálás adatai alapján)	
7.	Az egy főre jutó személyi jövedelemadó alapot képző jövedelem: (KSH)	
8.	A regisztrált munkanélküliek száma	
9.	Munkanélküliségi ráta (AFSZ)	
10.	A tartós munkanélküliek aránya a regisztrált munkanélkülieken belül	
11.	Pályakezdő munkanélküliek aránya a regisztrált munkanélkülieken belül	
12.	A kistérség gazdasági fejlettség szerinti besorolása (KSH)	
13.	Ezer lakosra jutó működő vállalkozások száma	

⁴ A a kistérségek megállapításáról, lehatárolásáról és megváltoztatásának rendjéről szóló 244/2003. (XII. 18.) Korm. rend. 1. § (1) bekezdése szerinti területfejlesztési statisztikai területi egység. Amennyiben a kistérségi társulás területe nem egyezik meg a jogszabály szerinti statisztikai területi egység területével, kérjük – lehetőség szerint – a településsoros adatok aggregálásával képzett adatokat feltüntetni.

⁵ A területi statisztikai évkönyv alapján töltendő ki a legfrissebb adatokkal (Kérjük az adatoknál az évet megjelölni)

Amennyiben a 244/2003. (XII. 18.) Korm. rendelet értelmében változott a kistérséget alkotó települések összetétele, akkor a régi lehatárolás szerint érintett mindkét/mindhárom/ kistérség adatait kérjük közölni külön-külön táblázatban, a térségét alkotó települések feltüntetésével. Az I. táblázat 8-11. pontja esetében a 2004. június végi adatokat kérjük szerepeltetni.

A térség elhelyezkedése, térségen belüli elérhetőségek

Karikázza be az ön által ítélt értéket!

I/2. Hogyan ítéli meg a térség földrajzi elhelyezkedését, bekötöttségét az országos közlekedési hálózatokba?

(Gyenge)

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 (kiváló)

I/3. Hogyan ítéli meg a térség bekötöttségét az országos kommunikációs hálózatokba?

(Gyenge)

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 (kiváló)

I/4. Milyenek ítéli meg a megyeszékhely megközelíthetőségét a kistérség központjából?

•Utak minősége

1	2	3	4	5
<20	21-30	31-40	41-50	50<
0	1	2	3	4 és több

•Átlagos távolság (km)

•Tömegközlekedés sűrűsége
(napi járatszám oda-vissza=1)

I/5. Milyenek ítéli meg a térségközpont megközelíthetőségét a térség legtávolabbi településéből?

•Utak minősége

1	2	3	4	5
<20	21-30	31-40	41-50	50<
0	1	2	3	4 és több

•Átlagos távolság (km)

•Tömegközlekedés sűrűsége
(napi járatszám oda-vissza=1)

I/6. Milyenek ítéli meg a térség települései közötti megközelíthetőséget?

•Utak minősége

1	2	3	4	5
<20	21-30	31-40	41-50	50<
0	1	2	3	4 és több

•Átlagos távolság (km)

•Tömegközlekedés sűrűsége
(napi járatszám oda-vissza=1)

I/7. Igazak-e az alábbi állítások a térségre?**Karikázza be a megfelelő választ!**

1. Hagyományos mező- és erdőgazdálkodás gyenge minőségű földeken	igen (1)	nem (2)
2. Ipari foglalkoztatási központoktól távol eső terület	igen (1)	nem (2)
3. Szántóföldi mezőgazdálkodás erre alkalmas területeken	igen (1)	nem (2)
4. Jelentős ipari - szolgáltató funkciót betöltő város környéki térség	igen (1)	nem (2)
5. Egyetemi város környezetében elhelyezkedő térség	igen (1)	nem (2)
6. Sztrádák és főutaktól távolabb eső terület	igen (1)	nem (2)
7. Tömegközlekedéssel gyengén ellátott terület	igen (1)	nem (2)
8. Nincs a térségben meghatározó vonzerőt kifejtő település	igen (1)	nem (2)
9. Magas a szociálisan hátrányos helyzetű lakosság arány a térségben	igen (1)	nem (2)
10. Ipari hagyományok nélküli térség	igen (1)	nem (2)
11. Egysíkú ipari hagyományokkal rendelkező térség	igen (1)	nem (2)
12. Értelmiség (diplomás) hiányos terület	igen (1)	nem (2)
13. Aprófalvas térség	igen (1)	nem (2)
14. Több, központi funkciót betöltő településsel rendelkező térség	igen (1)	nem (2)
15. Szegény, hátrányos helyzetű térség	igen (1)	nem (2)
16. Fejlődő térség	igen (1)	nem (2)
17. Néhány, meghatározó nagyfoglalkoztatóval rendelkező térség	igen (1)	nem (2)
18. A foglalkoztatásban meghatározó szerepet betöltő multinacionális/külföldi vállalatok jelenléte jellemzi a térséget	igen (1)	nem (2)
19. Önálló, önerejükben bízó emberek lakta térség	igen (1)	nem (2)
20. Segítséget váró, maguk erejében nem bízó emberek lakta térség	igen (1)	nem (2)

21. Országos ismertségű kulturális hagyományokkal rendelkező térség	igen (1)	nem (2)
22. A térségre a népesség fogyás a jellemző	igen (1)	nem (2)
23. Kevés a vállalkozó a térségben	igen (1)	nem (2)
24. Az emberek térségen kívüli központokba utaznak dolgozni	igen (1)	nem (2)
25. Más térségekből járnak ide dolgozni	igen (1)	nem (2)
26. Jellemzően kifejtett turisztikai térség	igen (1)	nem (2)
27. Még nem kellően kihasznált turisztikai adottságokkal rendelkező térség	igen (1)	nem (2)
28. Országosan ismert termékkel rendelkező térség (bor, hagyma, kerámia, gépipari termék, stb.)	igen (1)	nem (2)

I/8. A térségi vállalkozások száma a foglalkoztatotti létszámkategóriák szerint⁶

	0 fő	1-9 fő	10-19	20-49	50-249	250 és több
Egyéni						
Társas						
Együtt						

I/9. A térség vállalkozásai által foglalkoztatottak száma létszámkategóriák szerint⁷

	0 fő	1-9 fő	10-19	20-49	50-249	250 és több
Egyéni						
Társas						
Együtt						

I/10. A térségi társas vállalkozások száma nemzetgazdasági ágak szerint⁸

	A vállalkozások száma
Mezőgazdaság	
Ipar, építőipar	
Kereskedelem, javítás	

⁶ A területi statisztikai évkönyv alapján töltendő ki a legfrissebb adatokkal (Kérjük az adatoknál az évet megjelölni)

⁷ A területi statisztikai évkönyv alapján töltendő ki a legfrissebb adatokkal (Kérjük az adatoknál az évet megjelölni)

⁸ A területi statisztikai évkönyv alapján töltendő ki a legfrissebb adatokkal (Kérjük az adatoknál az évet megjelölni)

Szálláshely szolgáltatás, vendéglátás	
Ingatlan-, gazdasági szolgáltatás	
Összesen	

I/11. Van-e a térségben, illetve a vonzáskörzeten belül?

		Térségben Igen(1) Nem (2)	Ha igen, a szakma, illetve a tagozat megjelölése	Vonzáskörzet ben Igen(1) Nem (2)	Ha igen, a szakma, illetve a tagozat megjelölés e
1.	Gimnáziumi képzés				
2.	Szakközépis- kolai képzés				
3.	Szakiskolai képzés				
4.	Munkatügyi kirendeltség				

II. A térségi gazdaság bemutatása, erősségek gyengeségek, veszélyek

II/1. Mutassa be a kistérség fő gazdasági szereplőit, tevékenységeik és a foglalkoztatás jellemzőit. A bemutatás térjen ki az egyes nagyobb foglalkoztatókra, valamint a mikro- és kisfoglalkoztatók (ágazati) tevékenységeik szerint elkülönülő csoportjaira.

A szereplők bemutatása során – a foglalkoztatási stabilitás, bővülés, leépülés lehetséges okait szem előtt tartva – térjen ki a tárgyalt vállalkozás tulajdonosi szerkezetének, termékeinek, technológiai állapotának, piacainak valamint gazdasági eredményességének kérdéseire.

(A leírásában sorszámokkal utaljon a II/6. táblázatban alkalmazott sorszámokkal megjelölt foglalkoztatókra!)

Erősségek:

Gyengeségek:

Lehetőségek:

Veszélyek:

II/2. Mutassa be a közsféra (önkormányzás, egészségügy, oktatás, kultúra) térségi foglalkoztatásban betöltött szerepét, a bővülés, a változatlanóság, a leépülés eshetőségeit, veszélyeit, és ennek okait!

II/3. Jellemezze az elmúlt évek térségi foglalkoztatásának legfontosabb pozitív és negatív tendenciáit. Írja le ennek okait, és a helyi lakosság foglalkoztatását, megélhetését érintő következményeit. Leépítés esetén térjen ki a munka nélkül maradt csoportok megélhetési-, túlélési lehetőségeinek jellemzésére, a legsérülékenyebb csoportok helyzetére. Térjen ki a jellemző keresetek bemutatására is!

II/4. Mutassa be a térségi aktív korú lakosság munkakultúráját, a jellemző szakmai csoportokat és a családok jellemző fő és kiegészítő jövedelemszerzési eljárásait!

II/5. A térségre jellemző megélhetési stratégiák

Olyan megélhetési, jövedelemszerzési példákra gondolunk, amelyeket az emberek vállalkozásokban vagy főállású tevékenységük mellett "háztájiban" végeznek, és elterjedtségük eléri azt a mértéket, amely már például szolgálhat a térség lakosságának.

Jellemzők-e az alábbi kereset kiegészítő tevékenységek a térségre?

Karikázással jelölje!

Szőlő termelés	Igen (1)	Nem (2)
Gyümölcs termelés	Igen (1)	Nem (2)
Bogyós gyümölcs termelés	Igen (1)	Nem (2)
Dinnyezés	Igen (1)	Nem (2)
Pálinkafőzés, főzetés	Igen (1)	Nem (2)
Fűszer paprika termesztés	Igen (1)	Nem (2)
Hagyma termesztés	Igen (1)	Nem (2)
Szántóföldi zöldségtermesztés	Igen (1)	Nem (2)
„Fóliázás”	Igen (1)	Nem (2)
Állattenyésztés	Igen (1)	Nem (2)
Ipari mellék munka	Igen (1)	Nem (2)
Szolgáltató jellegű mellékmunka	Igen (1)	Nem (2)
Szállásadás	Igen (1)	Nem (2)
Vadásztatás	Igen (1)	Nem (2)
Ügynöki tevékenység	Igen (1)	Nem (2)
Egyéb	Igen (1)	Nem (2)

II/6. A térség jelentősebb foglalkoztatási szerepet betöltő foglalkoztatóinak összesítő bemutatása (A 20 fő feletti összes vállalkozás/foglalkoztató) és a mikro vállalkozások fontosabb csoportjainak felsorolásával

Törekedjen arra, hogy a vállaltok listája – a térség nagyobb vállalatai tekintetében – teljes legyen. Az alsó mérethatárt a helyi viszonyok szabják meg: ahol a foglalkoztatók között jelentős szerepet játszanak a kisebb 20-49 fős csoportba tartozó vállalkozások, ott ezeket is fel kell venni.

Természetesen elsődlegesen a leépülő és stagnáló vállaltok között lesznek a nagy(obb) kockázattal rendelkezők, de figyelni kell arra is, hogy a multinacionális illetve külföldi érdekeltségű vállalatok nem közlik előre terveiket és bezárásaikat, illetve a tömeges leépítéseiket nem előzi meg stagnálás, vagy leépülés. Ők akkor zárnak be, ha úgy ítélik meg, az elért nyereségszinttel elégedetlenek. Bezárásaikat, leépítéseiket elrendelő döntések általában nem is helyben, hanem valahol a világ más tájain elhelyezkedő központban hozzák meg. Ezért előfordulhat, hogy egy vállalnál nem érzékelünk stagnálást, mégis veszélyt rejt magába. A 8. oszlop kitöltésénél erre is utalhatunk.

Sz.	A vállalat neve (nem kötelező kitölteni)	Tevékenysége(i) Termékei/ágazata	Foglal-koztatottak becsült létszáma	A vállalat helyzete Leépül (3), stagnál,(2) fejlődik (1)	A várható leépítés ismert vagy feltételezett okainak megnevezése	A leépítéssel veszélyeztetett foglalkoztatottak becsült	Előzetes kockázati minősítés 1 = Van kockázat 2 = Nincs kockázat

(A táblázat bővíthető)

II/7. A kistérség gazdasági szerkezetének összefoglaló jellemzői a vállalatok foglalkoztatásban betöltött szerepe és helyzete alapján:

(A vállalatok helyzete esetében a megfelelő számot kérjük bekarikázni!)

	Jellemző-e? Igen(1) Nem(2)	Ha igen: a vállalatok helyzete		
		Leépül 3	Stagnál 2	Fejlődik 1
A térségi gazdaság szerkezete				

1.	A könnyűipari vállalatok jelentős foglalkoztatási szereppel bírnak		3	2	1
2.	Élelmiszer feldolgozó vállalatok jelentős szereppel bírnak		3	2	1
3.	Híradástechnikai vállalatok jelentős szereppel bírnak		3	2	1
4.	Gépipari vállalatok jelentős szereppel bírnak		3	2	1
5.	Mezőgazdasági szervezetek jelentős szereppel bírnak		3	2	1
6.	Faipari vállalatok jelentős szereppel bírnak		3	2	1
7.	Építőipari vállalkozások jelentős szereppel bírnak		3	2	1
8.	Mikro és kisüzemi mezőgazdálkodás fontos szerepet tölt be		3	2	1

II/8. A térség foglalkoztatási stabilitása

	A térségi foglalkoztatás stabilitása	Jellemző-e? Igen(1) nem(2)	Szöveges jellemzés, indoklás
9.	Egy nagyvállalaton múlik a térségi foglalkoztatás stabilitása		
10.	Néhány közép- és nagyfoglalkoztatón múlik a térségi foglalkoztatás stabilitása		
11.	Több, különböző ágazatú vállalaton múlik a térségi foglalkoztatás stabilitása		
12.	Az önkormányzat (illetve intézményei) tekinthető a legnagyobb foglalkoztatónak, de mellette jelentős szerepet töltenek be a vállalkozások		
13.	Az önkormányzat (illetve intézményei) tekinthető a legnagyobb foglalkoztatónak		
14.	Egy vállalat felszámolása esetén a kistérségi munkavállalóknak legalább 3%-a, vagy legalább 200 fő válhat munkanélkülivé		
15.	Egy vállalat felszámolása esetén a kistérségi munkavállalóknak legalább 3%-a, vagy legalább 500 fő válhat munkanélkülivé		

II/9. A térség foglalkoztatási képességének megítélése (mi történik, ha valahol leépítenek?)

(A megfelelő válasz melletti számot kérjük bekarikázni!)

A térségben:

1. nincs felszívóképessége, jelenleg is sok a megfelelő munkavégző képességgel rendelkező munkára váró 5
2. becslés szerint 50 főnél kisebb felszívó képessége van 4
3. becslés szerint 50-99 főnyi felszívó képessége van 3

4. 100-200 fő új munkakeresőt képes felszívni a térség	2
5. a térség 200 főnél nagyobb elbocsátott tömeget is képes felszívni.	1

II/10. Összefoglaló formában fogalmazza meg, hogy miben látja a térségi foglalkoztatás jó helyzetének / válságának legfontosabb külső (adottságok) és belső – megfelelő beavatkozásokkal változtatható – okait!

Kevés a munkalehetőség, alacsony számúak a több száz főt foglalkoztató vállalatok, több működő vállalatnál létszámleépítés van folyamatban, ehhez képest több a képzett szakember, diplomások, pályakezdő diplomások száma is magas, akik munka nélkül maradnak. A meglévő munkahelyeken alacsony az átlagjövedelem, a képzett fiatalok nagy %-ban "kivándorolnak" a térségből, mely több esetben követnek a szülők is.

Olyan projectek kidolgozására lenne szükség, melyek térségben gondolkodnak és megvalósulásuk eredménye a munkahelyteremtésben is jelentkeznek.

III. A térségi gazdaság, illetve foglalkoztatási szerkezet stabil, fejlődő és fejleszthető elemei

III/1. Jellemezze a szereplőket, a szereplők csoportjait, (tevékenység, piacok, foglalkoztatás) és fejlődésének, fejlesztetőségének irányait, tartalmát. Térjen ki arra a lehetőségre is, hogy a térségen kívül (de még a vonzáskörzeten belül) található-e foglalkoztatási megoldás. **(Ahol szükséges hivatkozzon a II/6-os táblázatban megadott sorszámokra!)**

IV. A helyi gazdasági-foglalkoztatási válsághelyzet, stagnálás felszámolására tett eddigi erőfeszítések

IV/1. Milyen sikeres, és esetleg sikertelen erőfeszítéseket tett a (megyei, kistérségi) munkaügyi szervezet egy-egy a kistérség szempontjából jelentősebb leépülés megakadályozására, mérséklésére? **(A válaszhoz a munkaügyi kirendeltség szakembereinek véleményét is ki kell kérni)**

IV/2 Melyek voltak a kistérség fontosabb, a helyi gazdaság fejlődését, a foglalkoztató képességét növelő intézkedései? Melyek valósultak meg, milyen eredménnyel?

IV/3. Jelenlegi ismeretei szerint a kistérségi illetőségű vállalkozások, illetve külső befektetők tettek-e sikeres avagy sikertelen kísérleteket, amelyek hozzájárultak (volna) a térségi gazdaság .-

foglalkoztatás fejlődéséhez.? Melyek voltak a siker, sikertelenség okai?

IV/4.1 Sikerral járó fejlesztések , okok?

IV/4.2 Sikertelen kísérletek, okok?

IV/5. A jelenlegi helyzetre milyen megoldásokat alakítottak ki a fejlesztési koncepciók, programok kidolgozása során?

IV/6. Sorolja fel az elmúlt 4 évben elkészített térségfejlesztési koncepciókat, terveket, programokat, emelje ki azokat, amelyeket megvalósításra alkalmasnak tart!

6. számú melléklet: Az észak-alföldi régió kistérségeinek értékelési szempont szerinti régiós sorrendje (2006)

1.1 A kistérség területe (km²)

Sorrend	Kistérség	Adat	Kategória
1.	Berettyóújfalui	1 226	Első harmad
2.	Jászberényi	1 161	
3.	Püspökladányi	955	
4.	Szolnoki	878	
5.	Karcagi	857	
6.	Tiszafüredi	847	
7.	Balmazújvárosi = Hajdúböszörményi	731	
8.	Mezőtúri	726	
9.	Fehérgyarmati	703	Második harmad
10.	Nyírbátori	696	
11.	Nyíregyházai	639	
12.	Hajdúhadházi	626	
13.	Mátészalkai	625	
14.	Kisvárdai	590	
15.	Derecske-Létavértesi	580	
16.	Kunszentmártoni	576	
17.	Vásárosnaményi	567	Harmadik harmad
18.	Törökszentmiklósi	537	
19.	Ibrány-Nagyhalászi	521	
20.	Nagykállói	518	
21.	Hajdúszoboszlói	507	
22.	Tiszavasvári	479	
23.	Debreceni	462	
24.	Baktalórántházai	452	
25.	Polgári	384	
26.	Csengeri	247	
	Összesen	17 729	

1.2 A kistérség településeinek száma (db)

Sorrend	Kistérség	Adat	Kategória
1.	Fehérgyarmati	49	Első harmad
2.	Kisvárdai	32	
3.	Berettyóújfalui	29	
4.	Vásárosnaményi	27	
5.	Mátészalkai	26	
6.	Nyírbátori	20	
7.	Baktalórántházai	19	
8.	Jászberényi	18	
9.	Ibrány-Nagyhalászi = Szolnoki	17	
10.	Püspökladányi = Tiszafüredi	13	
11.	Derecske-Létavétes = Hajdúhadházi = Kunszentmártoni = Csengeri	11	Második harmad
12.	Tiszavasvári	10	
13.	Nagykállói = Nyíregyházai = Törökszentmiklósi	9	
14.	Polgári	6	
15.	Mezőtúri = Karcagi	5	Harmadik harmad
16.	Balmazújvárosi = Hajdúszoboszlói	4	
17.	Hajdúböszörményi	3	
18.	Debreceni	1	
	Összesen	389	

1.3 Városi jogállású település a kistérség települései közül (db)

Sorrend	Kistérség	Adat	Kategória
1.	Hajdúhadházi	5	Első harmad
2.	Jászberényi = Ibrány- Nagyhalászi	4	
3.	Kisvárdai = Nagykállói = Nyírbátori = Tiszavasvári = Berettyóújfalui = Hajdúböszörményi = Püspökladányi = Karcagi = Szolnoki = Tiszafüredi	3	Második harmad
4.	Balmazújvárosi = Derecske-Létavértesi = Kunszentmártoni = Mezőtúri = Mátészalkai = Nyíregyházai	2	
5.	Baktalórántházi = Csengeri = Fehérgyarmati = Vásárosnaményi = Debreceni = Hajdúszoboszlói = Polgári = Törökszentmiklósi	1	Harmadik harmad
	Összesen	63	

2.1 A kistérség népessége (fő)

Sorrend	Kistérség	Adat	Kategória
1.	Debreceni	204 124	Első harmad
2.	Nyíregyházai	142 247	
3.	Szolnoki	119 215	
4.	Jászberényi	86 895	
5.	Kisvárdai	74 367	
6.	Mátészalkai	66 190	
7.	Hajdúhadházi	60 932	
8.	Hajdúböszörményi	59 096	
9.	Berettyóújfalui	52 672	
10.	Püspökladányi	51 211	
11.	Ibrány-Nagyhalászi	45 768	Második harmad
12.	Nagykállói	45 673	
13.	Karcagi	45 328	
14.	Törökszentmiklósi	44 861	
15.	Nyírbátori	44 808	
16.	Derecske-Létavértesi	39 911	
17.	Tiszafüredi	39 282	
18.	Fehérgyarmati	38 956	
19.	Kunszentmártoni	37 990	
20.	Tiszavasvári	37 531	
21.	Baktalórántházai	35 371	Harmadik harmad
22.	Hajdúszoboszlói	33 681	
23.	Vásárosnaményi	31 266	
24.	Mezőtúri	30 051	
25.	Balmazújvárosi	29 551	
26.	Polgári	14 463	
27.	Csengeri	13 877	
	Összesen	1 525 317	

2.2 Az élveszületések száma ezer lakosra (fő)

Sorrend	Kistérség	Adat	Kategória
1.	Tiszavasvári	12,8	Első harmad
2.	Hajdúhadházi	12,5	
3.	Csengeri	12,4	
4.	Kisvárdai	12,2	
5.	Ibrány-Nagyhalászi	12,1	
6.	Nyírbátori	11,7	
7.	Baktalórántházai	11,3	
8.	Mátészalkai	11,2	
9.	Fehérgyarmati = Vásárosnaményi = Törökszentmiklósi	10,9	Második harmad
10.	Balmazújvárosi	10,8	
11.	Derecske-Létavértesi	10,6	
12.	Nagykállói	10,5	
13.	Berettyóújfalui = Karcagi = Nyíregyházai	10,3	
14.	Püspökladányi	10,2	
15.	Jászberényi	10,1	
16.	Debreceni	9,7	Harmadik harmad
17.	Hajdúböszörményi	9,6	
18.	Kunszentmártoni	9,3	
19.	Szolnoki	9,2	
20.	Hajdúszoboszlói = Tiszafüredi	9,1	
21.	Mezőtúri	8,9	
22.	Polgári	8,6	
	Összesen	10,5	

2.3 A halálozások száma ezer lakosra (fő)

Sorrend	Kistérség	Adat	Kategória
1.	Tiszafüredi	16,3	Első harmad
2.	Jászberényi	15,4	
3.	Kunszentmártoni = Berettyóújfalui	14,9	
4.	Mezőtúri	14,8	
5.	Csengeri	14,3	
6.	Mátészalkai	14,2	
7.	Vásárosnaményi	14,1	
8.	Polgári = Karcagi	13,5	
9.	Hajdúszoboszlói	13,4	
10.	Balmazújvárosi = Fehérgyarmati = Tiszavasvári	13,3	
11.	Derecske-Létavértesi	13,2	
12.	Törökszentmiklósi	13,1	
13.	Püspökladányi	12,6	Harmadik harmad
14.	Hajdúböszörményi	12,4	
15.	Nagykállói = Nyírbátori	12,3	
16.	Hajdúhadházi	12,1	
17.	Szolnoki	11,9	
18.	Kisvárdai = Ibrány- Nagyhalászi	11,4	
19.	Baktalórántházai	11,1	
20.	Nyíregyházai	10,7	
21.	Debreceni	10,4	
	Összesen	12,6	

**2.4 A kistérség belföldi vándorlási különbözete 2000-2006. évi átlaga
ezer lakosra**

Sorrend	Kistérség	Adat	Kategória
1.	Derecske-Létavértesi	6,1	Első harmad
2.	Hajdúhadházi	5,6	
3.	Jászberényi	1,4	
4.	Hajdúszoboszlói	-0,3	
5.	Polgári	-0,5	
6.	Kunszentmártoni	-0,9	
7.	Ibrány-Nagyhalászi	-1,0	
8.	Nyíregyházai	-1,1	
9.	Hajdúböszörményi	-1,2	
10.	Baktalórántházai	-1,9	Második harmad
11.	Nagykállói	-2,0	
12.	Szolnoki	-2,6	
13.	Püspökladányi	-2,7	
14.	Debreceni	-3,2	
15.	Tiszavasvári	-3,4	
16.	Balmazújvárosi	-3,5	
17.	Tiszafüredi = Törökszentmiklósi	-4,1	Harmadik harmad
18.	Nyírbátori	-4,3	
19.	Mezőtúri	-5,0	
20.	Mátészalkai	-5,2	
21.	Berettyóújfalui	-5,3	
22.	Kisvárdai	-5,6	
23.	Fehérgyarmati	-5,7	
24.	Karcagi	-6,1	
25.	Vásárosnaményi	-7,6	
26.	Csengeri	-8,6	
	Összesen	-2,5	

2.5 A kistérség lakónépességének változása a 2001. év végéhez képest

Sorrend	Kistérség	Adat	Kategória
1.	Hajdúhadházi	2,6	Első harmad
2.	Derecske-Létavértesi	2,0	
3.	Nyíregyházai	-0,4	
4.	Baktalórántházai	-0,8	
5.	Ibrány-Nagyhalászi	-1,1	
6.	Hajdúszoboszlói = Debreceni	-1,2	
7.	Hajdúböszörményi	-1,5	
8.	Nagykállói	-2,0	Második harmad
9.	Nyírbátori	-2,1	
10.	Kisvárdai	-2,2	
11.	Szolnoki	-2,4	
12.	Polgári	-2,5	
13.	Tiszavasvári	-2,6	
14.	Jászberényi = Püspökladányi	-2,9	
15.	Balmazújvárosi	-3,3	Harmadik harmad
16.	Fehérgyarmati	-3,5	
17.	Mátészalkai = Törökszentmiklósi	-3,7	
18.	Vásárosnaményi	-3,9	
19.	Kunszentmártoni	-4,3	
20.	Berettyóújfalui	-4,5	
21.	Tiszafüredi	-4,8	
22.	Karcagi	-5,1	
23.	Mezőtúri	-5,2	
24.	Csengeri	-5,4	
	Összesen	-2,2	

3.1 Mezőgazdaság és erdőgazdálkodás foglalkoztatottjai a kistérségben az összes foglalkoztatott %-ában (%)

Sorrend	Kistérség	Adat	Kategória
1.	Püspökladányi	24,6	Első harmad
2.	Balmazújvárosi	15,1	
3.	Berettyóújfalui	14,2	
4.	Derecske-Létavértesi	13,9	
5.	Hajdúböszörményi = Tiszafüredi	13,4	
6.	Kunszentmártoni	13,3	
7.	Hajdúszoboszlói	12,6	
8.	Nagykállói	10,8	Második harmad
9.	Csengeri	10,7	
10.	Karcagi	10,5	
11.	Mezőtúri = Törökszentmiklósi	10,3	
12.	Polgári	10,1	
13.	Jászberényi	9,8	
14.	Tiszavasvári	8,8	Harmadik harmad
15.	Ibrány-Nagyhalászi = Nyírbátori	7,6	
16.	Mátészalkai	7,5	
17.	Baktalórántházai = Fehérgyarmati	7,4	
18.	Hajdúhadházi	7,3	
19.	Vásárosnaményi	5,4	
20.	Szolnoki	4,0	
21.	Kisvárdai = Nyíregyházi	3,4	
22.	Debreceni	0,0	
	Összesen	7,8	

3.2 Az ipar és az építőipar foglalkoztatottjai a kistérségben az összes foglalkoztatott %-ában (%)

Sorrend	Kistérség	Adat	Kategória
1.	Jászberényi	47,0	Első harmad
2.	Hajdúböszörményi	43,3	
3.	Tiszavasvári	43,1	
4.	Polgári	42,4	
5.	Ibrány-Nagyhalászi	42,1	
6.	Balmazújvárosi	40,5	
7.	Kunszentmártoni = Törökszentmiklósi	38,7	
8.	Hajdúhadházi	38,0	
9.	Mezőtúri	37,6	
10.	Csengeri	36,9	
11.	Baktalórántházai	35,5	
12.	Nagykállói	35,1	
13.	Mátészalkai	33,7	
14.	Karcagi	33,5	
15.	Derecske-Létavértesi	31,3	
16.	Tiszafüredi	30,8	
17.	Nyírbátori	30,0	
18.	Szolnoki	29,9	
19.	Fehérgyarmati	29,8	Harmadik harmad
20.	Vásárosnaményi	29,0	
21.	Hajdúszoboszlói	28,6	
22.	Berettyóújfalui	27,6	
23.	Püspökladányi	26,5	
24.	Kisvárdai	26,4	
25.	Debreceni	26,3	
26.	Nyíregyházai	25,9	
	Összesen	32,4	

3.3 A szolgáltatások foglalkoztatottjai a kistérségben az összes foglalkoztatott %-ában (%)

Sorrend	Kistérség	Adat	Kategória
1.	Debreceni	71,8	Első harmad
2.	Nyíregyházai	70,7	
3.	Kisvárdai	70,2	
4.	Szolnoki	66,1	
5.	Vásárosnaményi	65,6	
6.	Fehérgyarmati	62,7	
7.	Nyírbátori	62,3	
8.	Mátészalkai = Hajdúszoboszlói	58,8	
9.	Berettyóújfalui	58,2	Második harmad
10.	Baktalórántházai	57,1	
11.	Karcagi	56,0	
12.	Tiszafüredi	55,8	
13.	Hajdúhadházi	54,8	
14.	Derecske-Létavértesi	54,7	
15.	Nagykállói	54,2	
16.	Csengeri	52,4	
17.	Mezőtúri	52,0	
18.	Törökszentmiklósi	51,0	
19.	Ibrány-Nagyhalászi	50,3	Harmadik harmad
20.	Püspökladányi	48,9	
21.	Kunszentmártoni = Tiszavasvári	48,0	
22.	Polgári	47,5	
23.	Balmazújvárosi	44,4	
24.	Hajdúböszörményi	43,3	
25.	Jászberényi	43,2	
	Összesen	59,8	

3.4 Egy adófizetőre jutó személyi jövedelemadó a kistérségben (Ft)

Sorrend	Kistérség	Adat	Kategória
1.	Debreceni	1 599 492	Első harmad
2.	Szolnoki	1 565 749	
3.	Nyíregyházai	1 465 214	
4.	Jászberényi	1 350 074	
5.	Polgári	1 324 921	
6.	Kisvárdai	1 315 282	
7.	Hajdúszoboszlói	1 272 545	
8.	Karcagi	1 240 354	
9.	Tiszavasvári	1 233 340	
10.	Mátészalkai	1 207 785	
11.	Nyírbátori	1 199 829	Második harmad
12.	Vásárosnaményi	1 198 001	
13.	Törökszentmiklósi	1 197 743	
14.	Mezőtúri	1 187 381	
15.	Püspökladányi	1 186 459	
16.	Tiszafüredi	1 170 240	
17.	Berettyóújfalui	1 143 943	
18.	Hajdúhadházi	1 132 151	Harmadik harmad
19.	Kunszentmártoni	1 130 952	
20.	Hajdúböszörményi	1 120 151	
21.	Ibrány-Nagyhalászi	1 108 298	
22.	Derecske-Létavértesi	1 084 313	
23.	Fehérgyarmati	1 080 139	
24.	Balmazújvárosi	1 076 905	
25.	Nagykállói	1 073 435	
26.	Baktalórántházai	1 038 809	
27.	Csengeri	1 036 973	
	Összesen	1 314 476	

4.1 Lakásállomány a kistérségben az év végén (db)

Sorrend	Kistérség	Adat	Kategória
1.	Debreceni	88 160	Első harmad
2.	Nyíregyházai	57 725	
3.	Szolnoki	51 010	
4.	Jászberényi	37 749	
5.	Kisvárdai	26 243	
6.	Mátészalkai	24 274	
7.	Hajdúböszörményi	22 466	
8.	Berettyóújfalui	22 415	
9.	Hajdúhadházi	21 277	
10.	Püspökladányi	20 344	Második harmad
11.	Törökszentmiklósi	17 452	
12.	Karcagi	17 488	
13.	Tiszafüredi	17 360	
14.	Kunszentmártoni	17 127	
15.	Nagykállói	16 817	
16.	Nyírbátori	16 539	
17.	Ibrány-Nagyhalászi	16 142	
18.	Fehérgyarmati	15 032	
19.	Derecske-Létavértesi	14 753	Harmadik harmad
20.	Hajdúszoboszlói	13 874	
21.	Tiszavasvári	13 751	
22.	Mezőtúri	12 618	
23.	Baktalórántházai	12 217	
24.	Vásárosnaményi	12 025	
25.	Balmazújvárosi	11 750	
26.	Polgári	5 965	
27.	Csengeri	5 607	
	Összesen	608 180	

4.2 100 lakásra jutó lakos a kistérségben (fő)

Sorrend	Kistérség	Adat	Kategória
1.	Baktalórántházai	290	Első harmad
2.	Hajdúhadházi	286	
3.	Ibrány-Nagyhalászi	284	
4.	Kisvárdai	283	
5.	Mátészalkai = Tiszavasvári	273	
6.	Nagykállói	272	
7.	Nyírbátori = Derecske-Létavértesi	271	
8.	Hajdúböszörményi	263	
9.	Vásárosnaményi	260	
10.	Fehérgyarmati = Karcagi	259	
11.	Törökszentmiklósi	257	
12.	Püspökladányi	252	
13.	Balmazújvárosi	251	
14.	Csengeri	247	
15.	Nyíregyházai	246	
16.	Hajdúszoboszlói	243	Harmadik harmad
17.	Polgári	242	
18.	Mezőtúri	238	
19.	Berettyóújfalui	235	
20.	Szolnoki	234	
21.	Debreceni	232	
22.	Jászberényi	230	
23.	Tiszafüredi	226	
24.	Kunszentmártoni	222	
	Összesen	251	

4.3 Épített lakások a kistérségben (db)

Sorrend	Kistérség	Adat	Kategória
1.	Nyíregyházai	846	Első harmad
2.	Debreceni	809	
3.	Szolnoki	435	
4.	Hajdúhadházi	298	
5.	Kisvárdai	198	
6.	Mátészalkai	188	
7.	Hajdúszoboszlói	181	
8.	Nagykállói	179	
9.	Jászberényi	145	
10.	Hajdúböszörményi	144	
11.	Püspökladányi	135	Második harmad
12.	Berettyóújfalui	131	
13.	Ibrány-Nagyhalászi	130	
14.	Derecske-Létavértesi	125	
15.	Baktalórántházai	99	
16.	Nyírbátori	87	
17.	Tiszafüredi	84	
18.	Balmazújvárosi	79	
19.	Karcagi	72	Harmadik harmad
20.	Fehérgyarmati	65	
21.	Mezőtúri	61	
22.	Tiszavasvári	58	
23.	Vásárosnaményi	57	
24.	Kunszentmártoni	41	
25.	Törökszentmiklósi	34	
26.	Csengeri	24	
27.	Polgári	18	
	Összesen	4 723	

4.4 2000-2006 között épült lakások a 2006. évi lakásállomány %-ában a kistérségben (%)

Sorrend	Kistérség	Adat	Kategória
1.	Nyíregyházai	11,2	Első harmad
2.	Vásárosnaményi	11,1	
3.	Hajdúszoboszlói	10,8	
4.	Hajdúhadházi	8,3	
5.	Derecske-Létavértesi	7,1	
6.	Debreceni	7,0	
7.	Hajdúböszörményi	6,2	
8.	Kisvárdai	5,9	
9.	Szolnoki	5,5	Második harmad
10.	Baktalórántházai	5,4	
11.	Nagykállói	5,1	
12.	Mátészalkai = Balmazújvárosi	5,0	
13.	Püspökladányi	4,7	
14.	Ibrány-Nagyhalászi	4,5	
15.	Nyírbátori	4,1	
16.	Berettyóújfalui	4,0	
17.	Csengeri = Tiszafüredi	3,7	Harmadik harmad
18.	Fehérgyarmati	3,6	
19.	Jászberényi	3,5	
20.	Polgári = Tiszavasvári	3,1	
21.	Karcagi	3,0	
22.	Kunszentmártoni = Törökszentmiklósi	2,2	
23.	Mezőtúri	1,5	
	Összesen	5,8	

5.1 Vezetékes gázt fogyasztó háztartások a lakásállomány %-ában a kistérségben (%)

Sorrend	Kistérség	Adat	Kategória
1.	Hajdúszoboszlói	91,1	Első harmad
2.	Szolnoki	82,7	
3.	Karcagi	79,4	
4.	Nyíregyházai	79,1	
5.	Mezőtúri	77,9	
6.	Debreceni	77,3	
7.	Törökszentmiklósi	76,2	
8.	Csengeri	76,0	
9.	Vásárosnaményi	75,0	
10.	Balmazújvárosi = Polgári	74,4	
11.	Hajdúböszörményi	73,9	
12.	Kisvárdai	72,3	
13.	Ibrány-Nagyhalászi	71,6	
14.	Jászberényi	71,0	
15.	Tiszavasvári	69,2	
16.	Püspökladányi	68,7	
17.	Mátészalkai	68,3	
18.	Tiszafüredi	67,9	Harmadik harmad
19.	Fehérgyarmati	67,3	
20.	Kunszentmártoni	67,2	
21.	Nagykállói	66,9	
22.	Baktalórántházai	66,7	
23.	Nyírbátori	62,1	
24.	Hajdúhadházi	59,1	
25.	Derecske-Létavértesi	58,0	
26.	Berettyóújfalui	53,6	
	Összesen	72,7	

5.2 Közüemi vízhálózatba bekapcsolt lakások %-a a kistérségben (%)

Sorrend	Kistérség	Adat	Kategória
1.	Hajdúszoboszlói	98,7	Első harmad
2.	Nyíregyházai	97,5	
3.	Tiszafüredi	97,4	
4.	Tiszavasvári	96,6	
5.	Debreceni	96,5	
6.	Püspökladányi	96,4	
7.	Kunszentmártoni	96,1	
8.	Szolnoki	95,9	
9.	Polgári	95,4	
10.	Jászberényi	95,0	Második harmad
11.	Derecske-Létavértesi	94,9	
12.	Törökszentmiklósi	94,0	
13.	Hajdúböszörményi	93,6	
14.	Balmazújvárosi	93,3	
15.	Kisvárdai	93,0	
16.	Baktalórántházai	92,5	
17.	Mezőtúri	92,2	
18.	Mátészalkai	91,7	
19.	Vásárosnaményi	91,6	Harmadik harmad
20.	Nagykállói = Karcagi	91,3	
21.	Fehérgyarmati	91,1	
22.	Hajdúhadházi	89,2	
23.	Ibrány-Nagyhalászi	88,7	
24.	Berettyóújfalui	88,4	
25.	Csengeri	86,2	
26.	Nyírbátori	85,3	
	Összesen	94,0	

5.3 Közüemi szennyvízesatorna hálózatba bekapcsolt lakások %-a a kistérségben (%)

Sorrend	Kistérség	Adat	Kategória
1.	Szolnoki	84,3	Első harmad
2.	Nyíregyházai	83,8	
3.	Debreceni	73,7	
4.	Mezőtúri	73,5	
5.	Balmazújvárosi	65,4	
6.	Hajdúböszörményi	58,4	
7.	Ibrány-Nagyhalászi	58,1	
8.	Hajdúszoboszlói	54,8	
9.	Polgári	48,1	
10.	Karcagi	44,9	
11.	Vásárosnaményi	42,8	
12.	Nagykállói	39,8	
13.	Kisvárdai	39,0	
14.	Tiszavasvári	38,2	
15.	Hajdúhadházi	37,1	
16.	Tiszafüredi	35,6	
17.	Fehérgyarmati	35,4	
18.	Püspökladányi	34,5	Harmadik harmad
19.	Törökszentmiklósi = Nyírbátori	34,0	
20.	Kunszentmártoni = Baktalórántházai	33,7	
21.	Jászberényi	31,7	
22.	Mátészalkai	33,1	
23.	Csengeri	29,2	
24.	Berettyóújfalui	25,1	
25.	Derecske-Létavértesi	10,2	
	Összesen	52,3	

5.4 Hulladékgyűjtésbe bevont lakások %-a a kistérségben (%)

Sorrend	Kistérség	Adat	Kategória
1.	Hajdúböszörményi	99,9	Első harmad
2.	Polgári	99,8	
3.	Szolnoki	97,2	
4.	Nagykállói	95,7	
5.	Debreceni	95,2	
6.	Hajdúhadházi	94,8	
7.	Tiszavasvári	94,3	
8.	Nyírbátori	93,5	
9.	Karcagi	92,7	Második harmad
10.	Nyíregyházai	92,0	
11.	Ibrány-Nagyhalászi	91,6	
12.	Mátészalkai	90,5	
13.	Balmazújvárosi = Derecske-Létavértesi	90,4	
14.	Tiszafüredi	89,9	
15.	Fehérgyarmati	87,8	
16.	Baktalórántházai	87,6	
17.	Vásárosnaményi	87,5	Harmadik harmad
18.	Kisvárdai	86,0	
19.	Törökszentmiklósi	85,2	
20.	Kunszentmártoni	84,9	
21.	Csengeri	83,3	
22.	Jászberényi	80,6	
23.	Hajdúszoboszlói	79,8	
24.	Püspökladányi	76,4	
25.	Mezőtúri	73,2	
26.	Berettyóújfalui	71,5	
	Összesen	89,7	

6.1 Nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők száma ezer lakosra a kistérségben (fő)

Sorrend	Kistérség	Adat	Kategória
1.	Csengeri	358	Első harmad
2.	Kunszentmártoni	349	
3.	Tiszafüredi	340	
4.	Jászberényi	335	
5.	Mezőtúri	333	
6.	Vásárosnaményi	329	
7.	Fehérgyarmati	323	
8.	Berettyóújfalui	322	
9.	Mátészalkai	321	
10.	Törökszentmiklósi	319	Második harmad
11.	Karcagi	317	
12.	Szolnoki	316	
13.	Ibrány-Nagyhalászi	311	
14.	Polgári	308	
15.	Nagykállói = Tiszavasvári	307	Harmadik harmad
16.	Baktalórántházai	302	
17.	Nyírbátori	300	
18.	Püspökladányi	299	
19.	Balmazújvárosi	297	
20.	Kisvárdai	296	
21.	Nyíregyházai	295	
22.	Derecske-Létavértesi	291	
23.	Debreceni	290	
24.	Hajdúszoboszlói	287	
25.	Hajdúböszörményi	278	
26.	Hajdúhadházi	252	
	Összesen	310	

6.2 Rendszeres szociális segélyben részesítettek száma ezer lakosra a kistérségben (fő)

Sorrend	Kistérség	Adat	Kategória
1.	Csengeri	78	Első harmad
2.	Fehérgyarmati	73	
3.	Vásárosnaményi	66	
4.	Mátészalkai = Nyírbátori	60	
5.	Baktalórántházai	51	
6.	Kisvárdai = Berettyóújfalui = Hajdúhadházi	49	
7.	Tiszafüredi	44	
8.	Ibrány-Nagyhalászi	40	Második harmad
9.	Püspökladányi	39	
10.	Kunszentmártoni	37	
11.	Karcagi	36	
12.	Polgári	35	
13.	Tiszavasvári	34	
14.	Balmazújvárosi	33	
15.	Nagykállói	26	Harmadik harmad
16.	Derecske-Létavértesi	25	
17.	Törökszentmiklósi	24	
18.	Mezőtúri	23	
19.	Hajdúböszörményi	19	
20.	Hajdúszoboszlói	16	
21.	Szolnoki	13	
22.	Jászberényi	11	
23.	Debreceni	10	
24.	Nyíregyházai	9	
	Összesen	31	

6.3 60 éves és idősebb népesség aránya az állandó népességből (%)

Sorrend	Kistérség	Adat	Kategória
1.	Kunszentmártoni	23,0	Első harmad
2.	Jászberényi	22,7	
3.	Mezőtúri	22,0	
4.	Polgári	21,8	
5.	Szolnoki	21,0	
6.	Tiszafüredi	20,7	
7.	Berettyóújfalui	20,5	
8.	Hajdúszoboszlói	20,2	
9.	Balmazújvárosi = Törökszentmiklósi	20,1	
10.	Karcagi	19,8	Második harmad
11.	Debreceni = Csengeri	19,6	
12.	Püspökladányi	19,3	
13.	Hajdúböszörményi = Tiszavasvári	18,9	
14.	Vásárosnaményi	18,8	
15.	Fehérgyarmati	18,5	
16.	Derecske-Létavértesi	18,0	
17.	Ibrány-Nagyhalászi = Nyíregyházai	17,1	Harmadik harmad
18.	Nagykállói	17,0	
19.	Mátészalkai	16,6	
20.	Baktalórántházai	16,3	
21.	Nyírbátori	16,2	
22.	Kisvárdai	15,4	
23.	Hajdúhadházi	15,4	
	Összesen	18,9	

7.1 Általános iskolai tanuló ezer lakosra a kistérségben (fő)

Sorrend	Kistérség	Adat	Kategória
1.	Tiszafüredi	116,5	Első harmad
2.	Kisvárdai	116,0	
3.	Nyírbátori	115,1	
4.	Csengeri	113,8	
5.	Hajdúhadházi	113,4	
6.	Baktalórántházai	112,8	
7.	Nagykállói	108,1	
8.	Ibrány-Nagyhalászi	107,9	
9.	Mátészalkai	106,9	
10.	Derecske-Létavértesi	106,4	
11.	Fehérgyarmati	106,2	
12.	Tiszavasvári	104,0	
13.	Püspökladányi	101,8	Második harmad
14.	Karcagi	101,2	
15.	Berettyóújfalui	100,8	
16.	Vásárosnaményi	100,1	
17.	Balmazújvárosi	97,4	
18.	Törökszentmiklósi	95,7	
19.	Hajdúböszörményi	94,1	
20.	Kunszentmártoni	90,4	Harmadik harmad
21.	Polgári	90,2	
22.	Nyíregyházai	87,9	
23.	Jászberényi = Hajdúszoboszlói	87,2	
24.	Szolnoki	85,3	
25.	Debreceni	78,8	
26.	Mezőtúri	75,6	
	Összesen	96,6	

7.2 Gimnáziumi tanuló ezer lakosra a kistérségben (fő)

Sorrend	Kistérség	Adat	Kategória
1.	Debreceni	36,7	Első harmad
2.	Nyíregyházai	35,0	
3.	Mezőtúri	26,9	
4.	Hajdúböszörményi	23,5	
5.	Szolnoki	22,1	
6.	Nagykállói	19,8	
7.	Karcagi	19,6	
8.	Kisvárdai	19,2	
9.	Hajdúszoboszlói	17,7	
10.	Jászberényi	17,1	
11.	Baktalórántházai	15,5	Második harmad
12.	Tiszafüredi	15,4	
13.	Vásárosnaményi	15,2	
14.	Mátészalkai	14,2	
15.	Fehérgyarmati	13,5	
16.	Berettyóújfalui = Polgári	12,2	
17.	Kunszentmártoni	12,1	
18.	Törökszentmiklósi	10,9	
19.	Tiszavasvári	10,6	Harmadik harmad
20.	Nyírbátori	10,0	
21.	Ibrány-Nagyhalászi	9,1	
22.	Püspökladányi	8,3	
23.	Balmazújvárosi	7,3	
24.	Csengeri	7,1	
25.	Hajdúhadházi	4,3	
26.	Derecske-Létavértesi	2,9	
	Összesen	19,6	

7.3 Szakközépiskolai tanuló ezer lakosra a kistérségben (fő)

Sorrend	Kistérség	Adat	Kategória
1.	Debreceni	47,5	Első harmad
2.	Nyíregyházai	44,1	
3.	Szolnoki	37,6	
4.	Mezőtúri	32,9	
5.	Mátészalkai	27,2	
6.	Karcagi	25,8	
7.	Hajdúböszörményi	25,3	
8.	Berettyóújfalui	25,1	
9.	Kisvárdai	19,6	
10.	Jászberényi	18,4	
11.	Csengeri	16,9	Második harmad
12.	Törökszentmiklósi	16,7	
13.	Fehérgyarmati	15,2	
14.	Vásárosnaményi	14,1	
15.	Tiszavasvári	13,7	
16.	Hajdúszoboszlói	13,5	
17.	Nagykállói	13,1	
18.	Tiszafüredi	12,4	
19.	Kunszentmártoni	10,7	
20.	Nyírbátori	9,5	Harmadik harmad
21.	Püspökladányi	8,9	
22.	Polgári	8,3	
23.	Derecske-Létavértesi	8,1	
24.	Balmazújvárosi	6,1	
25.	Baktalórántházai = Ibrány-Nagyhalászi	5,3	
26.	Hajdúhadházi	2,3	
	Összesen	24,1	

7.4 Szakiskolai tanuló ezer lakosra a kistérségben (fő)

Sorrend	Kistérség	Adat	Kategória
1.	Polgári	25,8	Első harmad
2.	Tiszafüredi	24,6	
3.	Karcagi	23,1	
4.	Berettyóújfalui	22,5	
5.	Nyíregyházai	20,8	
6.	Debreceni	19,8	
7.	Szolnoki	19,5	
8.	Hajdúböszörményi	17,3	
9.	Vásárosnaményi	17,1	
10.	Nagykállói	16,6	
11.	Tiszavasvári	15,2	
12.	Fehérgyarmati	14,6	
13.	Mátészalkai	14,3	
14.	Nyírbátori	12,6	
15.	Kunszentmártoni	12,5	
16.	Hajdúszoboszlói	12,2	
17.	Jászberényi	11,7	
18.	Törökszentmiklósi	11,5	Harmadik harmad
19.	Püspökladányi	10,8	
20.	Kisvárdai = Mezőtúri	10,5	
21.	Balmazújvárosi	10,4	
22.	Baktalórántházai	10,2	
23.	Ibrány-Nagyhalászi	7,8	
24.	Csengeri	1,3	
25.	Hajdúhadházi	0,5	
26.	Derecske-Létavértesi	-	
	Összesen	15,1	

8.1 Kiskereskedelmi üzletek száma a kistérségben (db)

Sorrend	Kistérség	Adat	Kategória
1.	Debreceni	4 025	Első harmad
2.	Nyíregyházai	3 369	
3.	Szolnoki	2 018	
4.	Jászberényi	1 226	
5.	Kisvárdai	1 060	
6.	Mátészalkai	1 030	
7.	Berettyóújfalui	849	
8.	Hajdúböszörményi	830	
9.	Fehérgyarmati	704	Második harmad
10.	Püspökladányi	699	
11.	Hajdúhadházi	667	
12.	Karcagi	663	
13.	Nagykállói	609	
14.	Tiszafüredi	606	
15.	Nyírbátori	604	
16.	Ibrány-Nagyhalászi	567	
17.	Törökszentmiklósi	550	Harmadik harmad
18.	Hajdúszoboszlói	537	
19.	Kunszentmártoni	498	
20.	Tiszavasvári	494	
21.	Vásárosnaményi	476	
22.	Mezőtúri	431	
23.	Derecske-Létavértesi	417	
24.	Baktalórántházai	398	
25.	Balmazújvárosi	394	
26.	Csengeri	288	
27.	Polgári	179	
	Összesen	24 188	

8.2 Kiskereskedelmi üzletek száma tízezer lakosra a kistérségben (db)

Sorrend	Kistérség	Adat	Kategória
1.	Nyíregyházai	237	Első harmad
2.	Csengeri	208	
3.	Debreceni	197	
4.	Fehérgyarmati	181	
5.	Szolnoki	169	
6.	Berettyóújfalui	161	
7.	Hajdúszoboszlói	159	
8.	Mátészalkai	156	
9.	Tiszafüredi	154	
10.	Vásárosnaményi	152	
11.	Karcagi	146	Második harmad
12.	Kisvárdai = Mezőtúri	143	
13.	Jászberényi	141	
14.	Hajdúböszörményi	140	
15.	Püspökladányi	136	
16.	Nyírbátori	135	
17.	Nagykállói = Balmazújvárosi	133	
18.	Tiszavasvári	132	
19.	Kunszentmártoni	131	
20.	Polgári = Ibrány- Nagyhalászi	124	Harmadik harmad
21.	Törökszentmiklósi	123	
22.	Baktalórántházai	113	
23.	Hajdúhadházi	109	
24.	Derecske-Létavértesi	104	
	Összesen	159	

8.3 Vendéglátóhelyek száma a kistérségben (db)

Sorrend	Kistérség	Adat	Kategória
1.	Debreceni	1 178	Első harmad
2.	Nyíregyházai	1 046	
3.	Szolnoki	609	
4.	Jászberényi	449	
5.	Kisvárdai	393	
6.	Tiszafüredi	325	
7.	Mátészalkai	294	
8.	Hajdúszoboszlói	274	
9.	Hajdúböszörményi	268	
10.	Berettyóújfalui	263	
11.	Karcagi	227	Második harmad
12.	Ibrány-Nagyhalászi	218	
13.	Püspökladányi	216	
14.	Tiszavasvári	211	
15.	Törökszentmiklósi	207	
16.	Fehérgyarmati	206	
17.	Nagykállói = Nyírbátori	205	
18.	Vásárosnaményi	194	
19.	Mezőtúri	184	
20.	Hajdúhadházi	181	
21.	Kunszentmártoni	163	Harmadik harmad
22.	Balmazújvárosi	158	
23.	Baktalórántházai	156	
24.	Derecske-Létavétes	135	
25.	Csengeri	78	
26.	Polgári	57	
	Összesen	8 100	

8.4 Vendéglátóhelyek száma tízezer lakosra a kistérségen (db)

Sorrend	Kistérség	Adat	Kategória
1.	Tiszafüredi	83	Első harmad
2.	Hajdúszoboszlói	81	
3.	Nyíregyházai	74	
4.	Vásárosnaményi	62	
5.	Mezőtúri	61	
6.	Debreceni	58	
7.	Csengeri = Tiszavasvári	56	
8.	Fehérgyarmati = Kisvárdai = Balmazújvárosi	53	Második harmad
9.	Jászberényi	52	
10.	Szolnoki	51	
11.	Karcagi = Berettyóújfalui	50	
12.	Ibrány-Nagyhalászi	48	
13.	Törökszentmiklósi = Nyírbátori	46	Harmadik harmad
14.	Hajdúböszörményi = Nagykállói	45	
15.	Baktalórántházai = Mátészalkai	44	
16.	Kunszentmártoni	43	
17.	Püspökladányi	42	
18.	Polgári	39	
19.	Derecske-Létavértesi	34	
20.	Hajdúhadházi	30	
	Összesen	53	

9.1 Egy férőhelyre jutó vendégéjszaka kereskedelmi szálláshelyen (db)

Sorrend	Kistérség	Adat	Kategória
1.	Hajdúszoboszlói	122,0	Első harmad
2.	Debreceni	78,3	
3.	Kunszentmártoni	65,3	
4.	Mátészalkai	63,9	
5.	Nyíregyházai = Szolnoki	56,9	
6.	Berettyóújfalui	58,1	
7.	Karcagi	54,2	
8.	Hajdúhadházi	39,0	Második harmad
9.	Mezőtúri	35,4	
10.	Jászberényi	35,2	
11.	Polgári	28,8	
12.	Kisvárdai	28,6	
13.	Csengeri	28,3	
14.	Nyírbátori	26,7	
15.	Hajdúböszörményi	24,6	Harmadik harmad
16.	Püspökladányi	24,3	
17.	Vásárosnaményi	19,6	
18.	Ibrány-Nagyhalászi	19,4	
19.	Tiszavasvári	18,6	
20.	Balmazújvárosi	17,7	
21.	Derecske-Létavértesi	16,3	
22.	Törökszentmiklósi	15,6	
23.	Fehérgyarmati	13,4	
24.	Tiszafüredi	13,2	
25.	Baktalórántházai	12,5	
26.	Nagykállói	1,9	
	Összesen	36,1	

9.2 Átlagos tartózkodási idő kereskedelmi szálláshelyeken a kistérségben (nap)

Sorrend	Kistérség	Adat	Kategória
1.	Jászberényi	4,2	Első harmad
2.	Hajdúszoboszlói	4,1	
3.	Kunszentmártoni	3,8	
4.	Hajdúböszörményi	3,7	
5.	Karcagi	3,3	
6.	Mezőtúri	3,2	
7.	Debreceni	3,1	
8.	Tiszafüredi = Tiszavasvári	2,9	
9.	Fehérgyarmati	2,6	
10.	Nyírbátori	2,3	
11.	Nyíregyházai = Vásárosnaményi = Püspökladányi = Törökszentmiklósi	2,2	
12.	Szolnoki	2,1	
13.	Balmazújvárosi = Derecske-Létavértesi	2,0	
14.	Kisvárdai = Hajdúhadházi	1,9	Harmadik harmad
15.	Mátészalkai	1,7	
16.	Baktalórántházai = Ibrány-Nagyhalászi = Polgári	1,6	
17.	Csengeri	1,5	
18.	Nagykállói	1,1	
19.	Berettyóújfalui	1,0	
	Összesen	3,2	

9.3 Egy férőhelyre jutó vendégéjszaka magánszálláshelyen (db)

Sorrend	Kistérség	Adat	Kategória
1.	Tiszavasvári	1 031,6	Első harmad
2.	Törökszentmiklósi	663,2	
3.	Nyírbátori	588,5	
4.	Hajdúböszörményi	470,3	
5.	Debreceni	256,6	
6.	Mátészalkai	290,9	
7.	Jászberényi	249,2	
8.	Szolnoki	218,6	Második harmad
9.	Kunszentmártoni	177,1	
10.	Nyíregyházai	161,4	
11.	Hajdúszoboszlói	159,3	
12.	Püspökladányi	158,2	
13.	Balmazújvárosi	155,9	
14.	Kisvárdai	146,5	
15.	Berettyóújfalui	146,2	
16.	Mezőtúri	135,4	Harmadik harmad
17.	Karcagi	107,7	
18.	Ibrány-Nagyhalászi	99,0	
19.	Vásárosnaményi	74,7	
20.	Tiszafüredi	66,9	
21.	Fehérgyarmati	33,4	
22.	Polgári	4,6	
23.	Hajdúhadházi	3,4	
24.	Baktalórántházai	3,0	
25.	Derecske-Létavértesi = Csengeri = Nagykállói	-	
	Összesen	161,8	

**9.4 Átlagos tartózkodási idő magán szálláshelyeken a kistérségben
(nap)**

Sorrend	Kistérség	Adat	Kategória
1.	Tiszavasvári	23,4	Első harmad
2.	Hajdúböszörményi	14,9	
3.	Mátészalkai	8,6	
4.	Szolnoki	7,4	
5.	Kisvárdai	7,1	
6.	Nyíregyházai = Törökszentmiklósi	5,2	
7.	Karcagi	4,9	
8.	Kunszentmártoni = Polgári	4,6	
9.	Jászberényi	4,1	Második harmad
10.	Hajdúszoboszlói	4,0	
11.	Nyírbátori	3,9	
12.	Debreceni	3,8	
13.	Berettyóújfalui	3,4	
14.	Mezőtúri	3,3	
15.	Vásárosnaményi	3,2	
16.	Ibrány-Nagyhalászi	3,0	
17.	Püspökladányi	2,9	Harmadik harmad
18.	Tiszafüredi	2,8	
19.	Fehérgyarmati	2,4	
20.	Balmazújvárosi	2,1	
21.	Baktalórántházai	1,5	
22.	Hajdúhadházi	1,0	
23.	Derecske-Létavértesi = Csengeri = Nagykállói	-	
	Összesen	4,2	